

İstanbul - 1431 / 2010

Süleymaniye Vakfı – 09

Fıkıh – 01

Kur'ân Işığında Doğru Bildiğimiz Yanlışlar,
Prof. Dr. Abdulaziz Bayındır

Kapak:
Çizgi Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti.
Tlf: 0212 211 15 21

Baskı ve Cilt:
Erkam Matbaası
İkitelli Organize San. Bölg. Turgut Özal Cd. Çelik Yenal İş Merkezi
117/2-C Başakşehir/İstanbul
T. 0212 671 07 00 • **F.** 0212 671 07 17

Üçüncü Baskı

ISBN No: 978-605-89387-3-1

Adres
Hoca Gıyaseddin Mah. Şifahane Sk. No:20 34134 Fatih / İstanbul
Tel: 0 (212) 513 00 93 Fax: 0 (212) 511 21 69

Web: www.suleymaniyevakfi.org
www.kurandersi.com
***e*-mail**: bayindir@suleymaniyevakfi.org

Kütüphane Bilgi Kartı

Süleymaniye Vakfı Yayınları
Bayındır, Abdülaziz
Kur'an Işığında
Doğru Bildiğimiz Yanlışlar

1. Din 2. Nesh 3. Faiz 4. İrade ve Meşiet 5. Ecel 6. Tahrif

KUR'AN IŞIĞINDA

DOĞRU BİLDİĞİMİZ YANLIŞLAR

- 1 -

GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ
ÜÇÜNCÜ BASKI

PROF. DR. ABDULAZİZ BAYINDIR
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ

1993
Süleymaniye Vakfı
Din ve Fıtrat Araştırmaları Merkezi

بســم الله الرحمن الرحيم

Bismillahirrahmanirrahim

İyiliği sonsuz, ikramı bol Allah'ın adıyla

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

كِتابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبارَكٌ لِّيَدَّبَّرُوا اٰيَاتِهِ
وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُوا الْأَلْبَابِ

"(Kur'ân) bereketli bir kitaptır. Onu sana indirdik ki, âyetlerini bağlantılarıyla düşünsünler ve sağlam duruşlu olanlar doğru bilgiye ulaşsınlar."

(Sâd *38/29*)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و الصلاة و السلام على رسولنا محمد و على

آله و صحبه أجمعين.

Dinimizin bir kitabı, bir de peygamberi vardır. Kitabı korumayı Allah üstlenmiş.

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ.

"O Zikri (Kurân'ı) biz indirdik. Ne olursa olsun onu koruyacak olan da biziz." (Hicr 15/9) buyurmuştur.

Peygamber Kur'ân'a uymak ve onu tebliğ etmekle görevlidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِاٰيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا

يُوحَى إِلَيَّ مِنْ رَبِّي.

"Onlara bir âyet getirmediğin zaman "bir yerden derleseydin ya?" derler. De ki: "Rabbim tarafından bana ne vahyedilirse ben ona uyarım." (A'raf 7/203)

Peygamber, Kur'ân'a uymak zorunda olduğu için onun Sünnetini, Kur'ân ışığında değerlendirmek gerekir. Bu yol, uydurma veya yanlış rivâyetlerden korunmayı sağlar.

Akaid, fıkıh, kelâm ve sair konularda oluşmuş mezhepler vardır. Bu mezheplere ait kitaplarda Kur'ân'a ters görüşler bulunur. Bu görüşler genellikle eskilere dayandırılır. Bunun böyle olacağını Kur'ân haber vermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْاٰنَ مَهْجُورًا.

"O gün Elçi diyecek ki, "Ya Rabbi, benim kavmim bu Kur'ân'ı kendilerinden uzak tuttular." (Furkan 25/30)

İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre bir gün Peygamberimiz şöyle bir konuşma yaptı: "Sizler yalınayak, çıplak ve sünnetsiz olarak toplanacaksınız. Tıpkı âyette,

كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ.

"İlkin yaratmaya nasıl başladıysak öylece yeniden yaratacağız. Bu bizim verdiğimiz sözdür; onu yerine getireceğiz." (Enbiya 21/104) dendiği gibi. Kıyâmet günü ilk giyindirilecek olan İbrahim'dir. Ashabımdan bir grup sol tarafa alınacak, ben; "Ashabım! Ashabım!" diyeceğim. Allah Teâlâ diyecek ki; "Bunlar, senin ayrılmandan sonra sürekli geriye gittiler." Ben de salih kul İsa'nın dediği gibi diyeceğim:

وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ. إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ.

"... İçlerinde bulunduğum sürece onları görüyordum. Beni vefat ettirince gören yalnız sen oldun. Sen her şeyi görüp gözetirsin. Eğer azab edersen, onlar senin kullarındır. Bağışlarsan şüphesiz sen güçlüsün, doğruyu yaparsın." (Mâide 5/117-118) (Buhari, Enbiya, 8)

Dini menfaatlerine alet edenler, hiçbir zaman eksik olmaz. Bunlar ilim sahibi ve etkili kimselerse büyük zararları olur. Kimin ne niyette olduğu bilinemediğinden dikkatli olmak, din adına ortaya konmuş görüş ve uygulamalara ihtiyatla yaklaşmak gerekir.

Biz de ihtiyatla yaklaşarak tefsir usulünü gözden geçirdik ve gördük ki, muhkem, müteşâbih, mesânî ve nesih gibi temel kavramlar, Kur'an'dan uzak bir biçimde tanımlanmışlar. Bu tespit bizim, Kur'ân'ı açıklama usulünü, Kur'ân'dan bulup çıkarmamızı sağladı. Kitabın son bölümünü oluşturan bu usûl, bir çok şeyi düzeltecek niteliktedir.

Beyaz bir sayfa açmaya çalıştık. Bu sebeple kitap, baştan sona yeniliklerle doludur. Esas yenilik, her konunun Kur'ân-Sünnet bütünlüğü içinde ele alınmasıdır.

Çalışmalarımızı, Süleymaniye Vakfı'ndaki uzmanlarla birlikte yürütmekteyiz. Bunlar arasında Arapçayı, Kur'ân'ı, Sünneti, tarihi, fıkhı, akaidi, ekonomiyi, felsefe vs.yi iyi bilenler vardır. Çalışmalara esnaf, sanayici, işçi-memur ve vasıfsız vatandaşların da katkısı olmuştur. Dünyanın her yerinden Vakfın internet sitelerine akan sorular, insanların sıkıntılarını ve beklentilerini tespit etmemizi sağlamaktadır. Bu sebeple en zor konuları, her insanın anlayacağı şekilde sunmaya çalıştık.

Hedefimiz, kimliğine bakmadan, Kur'ân'ı her insana ulaştırmak ve tebliğ etmektir. İnsanların yazdığı kitaplardan öğrenilmekte olan dini, Allah'ın kitabından öğrenmenin büyük bir zihniyet değişikliğine sebep olacağına inanıyoruz.

Gayret bizden, başarı Allah'tandır.

Prof. Dr. Abdulaziz BAYINDIR

İstanbul - 16.03.2006

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

İyiliği sonsuz, ikramı bol Allah'ın adıyla

"Kur'ân Işığında Doğru Bildiğimiz Yanlışlar" kitabının ilk baskısı 2006 yılının Mayıs ayı sonlarında tamamlandı ve kısa sürede bitti. Bunu lütfeden Allah'a hamdü sena ve onun son Elçisine salat ve selam ederim.

Birinci baskıdaki bazı hatalar düzeltildi. Kur'ân'da Meşîet ve İrâde, Talak ve Şefaat konuları yeniden yazıldı. Bu kitapta yazılanların, özellikle meşiet ve irade konusunun iyice tartışılması için Allah'ın yardımını niyaz ederim. Çünkü bu ve benzeri konular geleceğimiz için önemlidir. Kitabın sonunda yer alan "Kur'ân'ı Açıklamada Usul" başlıklı yazının da tartışılmasına büyük ihtiyaç vardır.

Süleymaniye Vakfı'nda çok sayıda ilim adamı, tam mesai ile çalışmakta, Müslümanları ilgilendiren her konuda araştırmalar yapmaktadır. Yapılan her bir araştırma, ikindi toplantılarında tartışılarak olgunlaştırılmakta, tatminkar sonuca ulaşılınca internette yayınlanmaktadır. Bu kitapta yer alan konular bu araştırmalardan bir kaçıdır. İnternet ortamında tartışılmasından sonra diğer çalışmaları da yayımlamayı arzu etmekteyiz.

Gayret bizden başarı Allah'tandır.

Prof. Dr. Abdulaziz BAYINDIR

İstanbul - Haziran 2007

ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ

İyiliği sonsuz, ikramı bol Allah'ın adıyla…

Yaptığı her şeyi güzel yapan yalnız Allah Teâlâ'dır. Biz de onun Kitabına uyduğumuz ve sağlam duruş sergilediğimiz ölçüde güzel şeyler yapabiliriz. Elçisi Muhammed sallallâhu aleyhi ve selleme salât-u selâm olsun. Sağlam duruş, Elçisi Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve selem) uymak ve onu örnek almakla olur. **Kur'an Işığında Doğru Bildiğimiz Yanlışlar** adlı bu kitabımızı, bu ölçüye uygun çalışmalardan kabul etmesini Rabbimden niyaz ederim.

Bu baskıda İçindekiler bölümü yeniden düzenlendi. Ancak en önemli değişiklik **Kur'an'da Şey, İrade ve Fıtrat** ile **Şefaat** konusunun tekrar yazılması oldu. 2007 yılında gerek yurtiçinde ve gerekse yurtdışında düzenlediğimiz sempozyumlar ve yaptığımız toplantılar, bu konuların pişmesini sağladı. Emeği geçen herkese teşekkür ederim. Özellikle **Şey, İrade ve Fıtrat** konusunun başta ülkemiz ve İslam alemi olmak üzere tüm dünyada yoğun bir şekilde tartışılmasının hayati öneme haiz olduğunu düşünmekteyim.

Gerek bu kitabın okuyucularından ve gerekse 7 dilde yayın yaptığımız sitelerimizi takip eden dostlarımızdan gelen tepkiler, doğru bildiğimiz yanlışların bu kitapla sınırlı kalmaması gerektiğini bir kez daha bizlere göstermiştir. Süleymaniye Vakfı olarak yapmakta olduğumuz diğer çalışmalarımızı da kitaplaştırmak suretiyle bir parça olsun bu ihtiyaca cevap vermek niyetindeyiz. Bu açıdan Cenab-ı Hakk'ın, kimseye muhtaç bırakmayacak yardımını niyaz ediyorum.

Gayret bizden, başarı Allah'tandır.

Prof. Dr. Abdulaziz BAYINDIR

İstanbul - Haziran 2010

A - GİRİŞ

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ. وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ.

"Kim Rahman'ın Zikri'ni (Kur'ân'ı) bulanık görürse başına bir şeytan sararız. O onun arkadaşı olur. Onlar bunları yoldan çevirirler ama bunlar doğru yolda olduklarını hesap ederler." (Zuhruf 43/36-37)

Âyetteki (يعش = ya'şu), (ذكرالرحمن = zikru'r-Rahman) ve (نقيض = nukayyid) kelimeleri önemlidir. (يعش) aşâ, kökünden, gözün dumanlı olması, iyi görememesi veya kör olması anlamındadır.[1] (ذكرالرحمن), Rahmân'ın Zikri demektir. Zikir, kafaya yerleştirilip kullanıma hazır tutulan bilgidir. Onu akla ve dile getirmeye de zikir denir.[2] Kafalara yerleşip kullanıma hazır tutulacak asıl bilgi Allah'ın Kitabında olandır. Bu sebeple İlâhî kitapların ortak adı Zikir'dir.[3] Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ.

"Bilin ki, kalplerin yatışıp rahatlaması Allah'ın zikri ile olur." (Ra'd 13/28)

Kendini ve çevresini dikkatle gözlemleyenler, Allah'ın Kitabındakine benzer bilgilere ulaşırlar. Çünkü gözlemlenen o şeyler de birer âyettir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

سَنُرِيهِمْ اٰيَاتِنَا فِي الْاٰفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ.

"Biz onlara âyetlerimizi, hem çevrelerinde hem de kendi içlerinde göstereceğiz; sonunda onun gerçek olduğu onlar açısından iyice anlaşılacaktır." (Fussilet 41/53)

---

1. Mütercim Asım, kamus Tercümesi (Firuzâbâdî'nin), Bahriye Matbaası, 1305.
2. Ragıb el-İsfahânî, Müfredât, (nşr. Safvan Adnan Dâvûdî), Dımışk ve Beyrut, 1412/1992, ذ ك ر mad.
3. Bkz. Al-i İmran, 3/58, A'raf 7/63, Hicr, 15/6,9; Nahl, 16/44, Enbiya, 21/2,50,105; Furkân, 25/18, Yasin, 36/11, Sad,38/8, Kamer, 54/25.

Bu bilgiler fıtrata, yani yaratılış, değişim ve gelişim kanunlarına tam uyduğu için kişiyi rahatlatır ve tatmine ulaştırır. İşte Allah'ın dini budur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ.

"Sen yüzünü dosdoğru bu dine, Allah'ın fıtratına çevir. O, insanları ona göre yaratmıştır. Allah'ın yarattığının yerini tutacak bir şey yoktur. İşte sağlam din bu dindir. Ama insanların çoğu bunu bilmezler." (Rum 30/30)

(نقيض) : (قيض=**kayd**) kökündendir. Kayd, yumurtayı saran dış kabuktur.[4] âyette geçen; (نقيض له شيطانا = **nukayyid lehû şeytânen**) ifadesi, "şeytanın onu, yumurta kabuğu gibi sarmasına fırsat veririz" demek olur.

Doğru yol, şeytanın çalışma sahasıdır. İblis, Allah'tan Kıyâmete kadar yaşama izni alınca şöyle demişti:

قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ. ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ.

"... And olsun, insanlar için senin doğru yolunun üstünde oturacağım. Sonra onlara; önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım. Göreceksin, çoğu sana teşekkür etmeyecektir." (A'raf 7/16-17)

Allah da şöyle demişti:

قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْءُومًا مَدْحُورًا لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَجْمَعِينَ.

"Çık oradan; yerilmiş ve kovulmuş olarak. Hele onlardan biri sana uysun, sizin hepinizi Cehenneme dolduracağım." (A'raf 7/18)

Şeytan insandan ve cinden olur.[5] Cinden olanını kovmak için Allah'a sığınmak yeterli olur. Ama insan şeytanı ile mücadele zordur. En zoru da

4. Ragıb el-İsfahânî, Müfredât, قيض mad.
5. Bkz. En'am 6/112 ve Nas 114/6.

dini söylemle karşımıza çıkanlardır. İlahi dinleri bozanların tamamı, bu işi, dindar gözükerek yapmışlardır.

Şimdi âyeti tekrar okuyalım:

وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ. وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ.

"Kim Rahman'ın Zikri'ni (Kur'ân'ı) bulanık görürse başına bir şeytan sararız. O onun arkadaşı olur. Onlar bunları yoldan çevirirler ama bunlar doğru yolda olduklarını hesap ederler." (Zuhruf 43/36-37)

Sahabe döneminde, bilinen dünyanın büyük bir bölümü Müslümanların hakimiyetine girince yönetimi ve gelirleri paylaşmada ihtilaf çıktı. Üzücü olaylar ve günümüze kadar süren derin ayrılıklar oldu. Peygamberimize yakın kişilerden Ömer, Osman ve Ali (ra), halife iken, torunu Hüseyin de daha sonra, Kerbelâ'da şehit edildi. Cemel ve Sıffin savaşlarında yetmiş bin kadar Müslüman birbirini öldürdü. Herkes haklılığına Kur'ân'dan delil getirme ihtiyacı içindeydi. Bu ortamda ilim, siyasetin emrine girdi. Bir taraf, sahabenin önemli bir bölümünü kafirlikle suçlarken diğer taraf onları bir şekilde masum saydı. İslam'ı anlama ve yayma işi, yeni Müslüman olmuş kimselere kaldı. Mevâlî diye adlandırılan bu kişilerin çoğu Arap değildi.

Bu ayrışmada inançla ilgili mezhepler oluştu. Arkasından diğer mezhepler geldi. Sonra yapı kemikleşti. Kur'ân ve sünnetle meşgul olanlar hür olamadılar, mezheplerin görüşlerine uydular. Öncekilerin görüşleri, Kitap ve sünnete perde oldu ve yukarıdaki âyetin hükmü gerçekleşti. Yanlış yanlışı doğurdu. Müslümanların hayatı hurafeye boğuldu. Sonunda Müslümanlar hem Kur'ân âyetlerine, hem de birer kevnî âyet olan, vücudumuzda ve dış dünyadaki âyetlere ilgisiz kaldılar. Batılıların kevnî âyetleri okumasına kadar birçok şey fark edilemedi. Ne zaman ki onlar kevnî âyetleri okumaya başladılar, o zaman İslam dünyasının durumu ortaya çıktı. Allah'ın hiçbir âyetini okumayan Müslümanlar, kevnî âyetlerini okuyan Batılılar karşısında şaşkın ve perişan duruma düştüler.

Kevnî âyetleri okumak; insanı, toplumu, toprağı, havayı, suyu, hayvanları, bitkileri ve gökyüzünü araştırıp incelemek ve oralardan bilgi edinmek demektir. Batılılar bu bilgilerle çok şey başardılar ve başarmaya da devam ediyorlar.

Peygamberimizin yetiştirdiği bir avuç Müslüman'ın gittiği yerlerin hakim rengi hâlâ İslam'dır. Fas'tan Doğu Türkistan'ın en doğusuna kadar bu

böyledir. Sözünü ettiğimiz karışıklıklardan sonra değişen anlayışla gidilen İspanya'da ve Osmanlı'nın dört asır kaldığı Batı Trakya'da ise durum farklı oldu. Batı Trakya'ya İslam yerine Müslüman aileler götürüldü. Dört asır sonra bu aileler geri dönmek zorunda kaldılar. Çünkü Kur'ân dışı engellerle sarılı İslam dünyasında ufuklar daralmış; İslam, insanlığa sunulan din olarak değil, hakimiyetin bir unsuru olarak görülmeye başlanmıştı. Bu şartlar altında Müslümanlar kendilerine yol gösteremiyorlardı ki başkalarına göstersinler.

Bu kitabı okuyanlar, İslam'ın ilk hali ile bugünkü hali arasındaki farkı göreceklerdir. Ama önce Hıristiyanların başına gelenleri okumak gerekir. Çünkü onları tenkit, Müslümanları tenkitten kolaydır.

B - BUGÜNKÜ HIRİSTİYANLAR

Allah'ın Elçisi sallallahu aleyhi ve sellem şöyle demiştir: "Sizden öncekilerin izlerini, kuşkusuz karış karış, arşın arşın takip edeceksiniz. Onlar bir kertenkele deliğine girmiş olsalar, siz de gireceksiniz.

Dedik ki; Yahûdi ve Hıristiyanlar mı?

-Ya kim olabilir? dedi." (Buhari, İ'tisam bi's-Sünne,14)

Hıristiyanlıkta şirk en büyük günahtır. "Birinci buyruk şirki yasaklar. Allah'tan başka tanrılara inanılmamasını, Tek olandan başka ilahlara saygı gösterilmemesini ister"[6] İsa şöyle demiştir: "Tanrın olan Rabb'e tap, yalnız ona kulluk et." (İncil/Luka 4:5-8)

Havariler zamanında İsa, gerçek anlamda insan sayılırdı.[7] Zaten elimizdeki İncil'lerin hiçbirinde onun tanrılığından bahsedilmez. Bunun yolunu açan Pavlus'tur. Milattan sonra 10. yılda doğduğu kabul edilen[8] Pavlus, İsa *aleyhisselam* ile çağdaş olmasına rağmen, Tarsus'ta yaşadığı için onu görememişti. Azılı bir Hıristiyan düşmanı iken İsa'nın ölümünden kısa bir süre sonra Hıristiyan olduğunu açıkladı. Havarilerin hayatta olmasına ve bütün engellemelere rağmen o, Şam yolunda ansızın gökten parlayan bir nurun çevresini sardığına, İsa'nın ona seslendiğine,[9] sonra İsa'ya inandığına ve vaftiz edildiğine[10] insanları inandırabildi. İsa'nın Elçisi olduğunu da kabul ettirerek kendi sözlerini İncil'e sokmayı başardı. Bugünkü İncil'in önemli bir bölümü Pavlus'un mektuplarından oluşur.

Pavlus, Allah'ın dışında tanrıların varlığını kabul etti ve bunlar arasında İsa'yı, kendilerinin tek Rabbi saydı. Onun, bugünkü İncil'de yer alan ifadeleri şöyledir:

"Yerde ya da gökte ilah diye adlandırılanlar varsa da nitekim birçok ilahlar ve rabler vardır, bizim için tek bir Tanrı Baba vardır. O her şeyin

6. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, (çev. Dominik Pamir), İstanbul 2000, par. 2112. Bu eser Papa 14. Lui'nin emriyle (bugünkü Papa) Kardinal Joseph Ratzinger başkanlığında kurulan 12 kişilik heyetin altı yıllık çalışmasının ürünüdür. Kilise tarafından kabul edilmiş öğretileri içerir. Kardinal Joseph Ratzinger, Katolik Kilisesi'nin bugünkü Papa'sıdır.
7. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 465.
8. Şinasi Gündüz, Pavlus hıristiyanlığın Mimarı, Ankara 2004 s. 32.
9. İncil/Elçilerin İşleri 9/3-6.
10. İncil/Elçilerin İşleri 9/18 vd.

kaynağıdır ve biz O'nun için yaşıyoruz. Tek bir Rab var, O da İsa Mesih'tir. Her şey O'nun aracılığıyla yaratıldı, biz de O'nun aracılığıyla yaşıyoruz."[11]

Pavlus Rab kelimesini ustaca kullanmıştır. Rab sahip demektir. Araplar kölenin sahibine rab derler. Biz de efendi deriz. Yusuf *aleyhisselam*, köle olarak Mısır'ın bir devlet yetkilisine satılmış, o yetkilinin karısı Züleyhâ ona aşık olmuş ve beraber olmak istemişti. İlgili âyet şöyledir:

"Evinde bulunduğu kadın onu kendine çağırdı, kapıları sıkı sıkı kapadı ve "gelsene" dedi. Yusuf: "Günah işlemekten Allah'a sığınırım, doğrusu senin kocan benim rabbimdir; (إِنَّهُ رَبِّي) bana iyi bakmıştır. Zalimler iflah olmazlar." dedi." (Yusuf 12/23)

Rab kelimesi daha çok Allah için kullanılır. Allah'tan başkasına köle olmayı reddedenler, bir başkasına rab demeyi kabul etmezler. Köle ile sahibi arasındaki ilişki zoraki ilişkidir. Köle, ilk fırsatta hürriyetine kavuşmak ister. Kul ile Allah arasındaki ilişki gönüllü ilişkidir. Yanlışlar peşinde koşanlar, böyle iki anlama gelen kelimeler seçerler ki kendilerini kolay savunsunlar. Bir Hıristiyan, İsa'yı Rab kabul ederse aradaki ilişkiyi gönüllü ilişki haline getireceğinden onu ilah makamına oturtması kolay olur. Pavlus'un bu tavrı İsa'yı tanrılaştırma sürecinin ilk basamağını oluşturmuştur.

Pavlus kendini, İsa Mesih'in kulu ve elçisi sayarak şöyle dedi:

"İsa Mesih'in kulu, Tanrı'nın müjdesini yaymak için seçilip elçi olmaya çağrılan ben Pavlus'tan selam! Tanrı, öz Oğlu Rabbimiz İsa Mesih'le ilgili olan bu müjdeyi peygamberleri aracılığıyla Kutsal Yazılarda önceden vaat etti. Bedence Davûd'un soyundan doğan Rabbimiz İsa Mesih'in, kendi kutsal ruhu sayesinde ölümden dirilişiyle Tanrı'nın Oğlu olduğu kudretle ilan edildi. Her ulustan insanların iman edip söz dinlemesini sağlamak için Mesih'in aracılığıyla ve O'nun adı uğruna Tanrı'nın lütfuna ve elçilik görevine sahip olduk."[12] "Söylediğiniz ve yaptığınız her şeyi Rab İsa'nın adıyla, O'nun aracılığıyla Baba Tanrı'ya şükrederek yapın."[13]

Pavlus, daha ileri giderek şu sözüyle Mesih İsa'yı Allah'a eşit gibi gösterdi: "Mesih, Tanrı özüne sahip olduğu halde, Tanrı'ya eşitliği sımsıkı sarılacak bir hak saymadı."[14]

Pavlus'un yolundan giden Hıristiyanlar, 325'te Ekümenik İznik konsilinde İsa'nın yaratılmış olmadığına, Baba'dan doğduğuna ve onunla aynı

11. İncil/Pavlus'un Korintlilere 1. Mektubu 8:5-6.
12. İncil/Pavlus'un Romalılara Mektubu 1: 1-6.
13. İncil/Pavlus'un Koloselilere Mektubu 3:17.
14. İncil/Pavlus'un Filipililere Mektubu 2:6.

özden olduğuna karar verdiler.[15] 451'de toplanan dördüncü Ökümenik Kadıköy Konsili'nde ise onun gerçek tanrı olduğu şöyle ilan edildi:

"Rabbimiz Mesih İsa'nın mükemmel Tanrılığa ve mükemmel insanlığa sahip, gerçek Tanrı ve gerçek insan olduğunu, akıllı bir ruhtan ve bedenden oluştuğunu, Tanrılık açısından Baba ile, insanlık açısından da bizimle aynı özde olduğunu, günah dışında hepimize her şeyde benzer olduğunu, Tanrılık açısından yüzyıllar öncesinden Baba'dan doğduğunu, insanlık açısından bizim esenliğimiz için bakire Meryem'den doğduğunu oybirliği ile kabul ettiğimizi resmen beyan ederiz."[16]

Bugünkü Hıristiyanlar, şirki iyice özümsedikleri için Pavlus öncesi Hıristiyanlığı kabule yanaşmazlar. Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurur:

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ.

"Allah Meryem'in oğlu Mesih'tir" diyenler tam kâfir oldular. Oysa Mesih şöyle demiştir: "Ey İsrail oğulları! Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kul olun. Şurası bir gerçek ki; kim Allah'a şirk koşarsa Allah ona cenneti haram eder, varacağı yer ateştir. Zalimlerin yardımcıları da olmaz." (Maide 5/72)

15. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 465.
16. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 467.

C - BUGÜNKÜ MÜSLÜMANLAR

Sahabe döneminde başlayıp devam eden karmaşa içinde oluşan mezheplerin ihmali yüzünden şirke kapı aralandı. Allah'ın asla affetmeyeceği günah şirk olduğu halde akâidin konusu olarak ele alınıp incelenmedi. Allah'tan başkasına ibadet üzerinde durulmadı. Kur'ân'ın birçok âyeti, Allah'tan başkasına dua edip yardım beklemeyi müşriklerin en belirgin özelliklerinden saydığı halde akâidin konuları arasına ne dua girdi ne de istiâne.

Herkes Allah'ı var ve bir bildiği için hiçbir peygamber Allah'ın varlığını ispatla meşgul olmamış, bütün gayretini Allah'tan başka ilah olmadığı üzerinde yoğunlaştırmıştır. Akâid kitaplarında bunun tam tersi yapıldı, Allah'ın varlığını ve birliğini ispat yani "**İspât-ı Vâcib**" ana konular arasına girdi. Sonunda "lâilahe illallah, yani Allah'tan başka ilah yoktur" inancı, "vücut ve vahdaniyet" yani Allah'ı var ve bir bilme inancına dönüştü. Yeryüzünde Allah'ı var ve bir bilmeyen kimse olmadığı için kafirleri tanıma ve İslam'ın farkını gösterme konusunda zihin karışıklığı ortaya çıktı.

Müşrik, Allah'ı var ve bir bilir ama onu, yeryüzü krallarına benzetir ve kendinden uzak sayar. Krala, bir yakını aracılığı ile ulaşıldığı için Allah'a yakın bildiği birini aracı koyar. Hıristiyanların İsa'yı Allah'ın oğlu, Mekkeli müşriklerin putlarını Allah'ın kızları,[17] büyüklerinin ruhlarından yardım umanların da onları, Allah'ın dostu saymaları bundandır.

Allah Teâlâ, bugünkü Hıristiyanlar hakkında şöyle buyurur:

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ.

"Allah üçün üçüncüsüdür" diyenler tam kafir oldular. Oysa Tek Tanrı'dan başka tanrı yoktur. Eğer bu dediklerinden vazgeçmezlerse, onlardan kafir olanları, elem verici bir azap elbette çarpacaktır." (Mâide 5/-73)

Oysa onlara göre Allah birdir; ondan başka Tanrı yoktur.[18] O, gerçeğin

17. Muhammed b. Cerîr et-Taberî, Camu'l-beyan fî tefsiri'l- Kur'an (Taberi Tefsiri), Beyrut 1412/1992, c. 11, s. 519, Necm 19. âyet.
18. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 200 ve 212. Burada Allah yerine tanrı kelimesi kullanılmaktadır.

kendisidir. Yeri ve göğü tek başına yaratmıştır. Yaratılış düzenini ayarlayan ve dünyayı yöneten odur.[19] O insanlara yakındır[20] ve her şeyi bilir.[21] O her zaman vardır,[22] varlığının başı ve sonu yoktur. Her şey varlığını ona borçludur. Sahip olduğumuz her şey ondan gelmektedir.[23] O, kendiliğinden var olandır.[24] Allah'ın Baba olarak adlandırılması, her şeyin başlangıcı ve aşkın otorite sahibi olmasından ve tüm çocuklarının üstüne titreyen sevgi dolu iyiliğinden dolayıdır. Allah ne erkektir, ne kadın; Allah, Allah'tır.[25]

Böyle demelerine rağmen onların kâfir sayılmalarının sebebi, Allah ile aralarına, Allah'a ait özellikler verdikleri İsa'yı ve Kutsal Ruh'u koymalarıdır. Hıristiyanlar şöyle derler:

"İsa, Baba'nın yanında Hıristiyanların avukatlığını yapıyor. Onlar lehine aracılık etmek için hep canlıdır. Allah'ın huzurunda daima hazır bulunmaktadır.[26] Kendisi aracılığı ile Allah'a yaklaşanları tamamen kurtarmaya gücü yeter."[27]

Kutsal Ruh ile ilgili olarak Pavlus'un Romalılara mektubunda şu ifadeler yer alır:

"Kutsal Ruh, bizim zayıflığımıza yardım eder, çünkü nasıl dua etmemiz gerektiğini bilmiyoruz; ama Ruh'un kendisi sözle anlatılamayan iniltilerle bizim için şefaat eder. İnsanların yüreklerini araştıran Allah, Ruh'un düşüncesinin ne olduğunu bilir. Çünkü Ruh, Allah'ın isteğine göre kutsallar için şefaat eder.[28]

Kur'ân, Mekkeli müşriklerin putları hakkında şöyle dediklerini bildirir:

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللّٰهِ زُلْفَى

"Onlara kul olmamız, başka değil sadece bizi Allah'a iyice yaklaştırsınlar diyedir." (Zümer 39/3)

Onlar, ilahlarının Allah'ın yanında kendilerine şefaatçi olacaklarına da inanırlardı. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

---

19. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 215, 216 ve 222.
20. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 206.
21. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 208.
22. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 212.
23. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 224.
24. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 212.
25. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 239.
26. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 519.
27. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 2634.
28. İncil/Romalılar 8/26-28. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 741.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ.

"Onlar, Allah'tan önce öyle şeye kul olurlar ki, onlara ne faydası olur ne de zararı. Derler ki,'Bunlar, Allah katında bizim şefaatçilerimizdir.' De ki: "Göklerde ve yerde, Allah'ın bilmediği bir şeyi mi ona haber veriyorsunuz?" Allah, onların şirkinden uzaktır ve yücedir." (Yunus 10/18)

Hıristiyanların ve Mekkeli müşriklerin Allah'ı var ve bir kabul etmedikleri söylenebilir mi? Bunun doğurduğu zihin karışıklığı içinde Kur'ân tefsirleri de şirkle ilgili âyetleri anlaşılmaz hale getirmiş ve hurafelere zemin hazırlamışlardır.

Mesela Kur'ân'da hem ibadet, hem de dua kelimeleri geçer. İbadet, kulluk etmek; dua, çağrıda bulunmak ve yardım istemektir. Tefsir ve meallerin çoğu, duaya "ibadet" anlamı vererek asıl anlamın kaybolmasına yol açmıştır. İbadet, yapılan duanın kabulüne yönelik olacağı için bu iki kelime arasında sıkı bağ vardır. Peygamberimiz; "Dua ibadetin iliğidir, özüdür"[29] buyurmuştur. Ama dua, ibadet diye tercüme edilince, birini olağan dışı yollarla yardıma çağırmanın ibadet olduğu anlamı kaybolmaktadır. Ahkâf Suresinin 4, 5 ve 6. âyetlerini örnek vererek, duaya ibadet anlamı vermenin, âyetleri nereye taşıdığını görelim:

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ ائْتُونِي بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هَذَا أَوْ أَثَارَةٍ مِنْ عِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ. وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ. وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ.

"De ki, baksanıza, Allah'ın yakınından neyi çağırıyorsunuz? Gösterin bana, onların yeryüzünde yaratmış oldukları ne vardır? Yoksa onların gök-

29. Tirmizî, Sahih, Dua, 1, 3371 sayılı hadis.

lerde bir payı mı bulunuyor? Bu konuda bana, bundan önce gelmiş bir kitap veya bir bilgi kalıntısı getirin bakalım. Eğer doğru sözlü kimselerseniz.

Allah'ın yakınından Kıyâmet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek kimseleri çağırandan daha sapık kimdir? Oysaki bunlar onların çağrısının farkında değillerdir.

İnsanlar, ahirette bir araya getirildiği gün, bunlar onlara düşman olacak ve onların kulluğunu kabul etmeyeceklerdir." (Ahkaf 46/4, 5, 6)

Duâya ibadet anlamı verilince yeni anlam kaymaları kaçınılmaz olmuştur. Hata, hatayı doğurmuş ve âyetlerin asıl anlamı kaybolmuştur.[30] Bu farkı, Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yayımlanan ve Türkiye'de en yaygın olan mealden görebiliriz:

"De ki: Söylesenize, Allah'ı bırakıp taptığınız şeyler yeryüzünde ne yaratmışlar, göstersenize bana! Yoksa onların göklere ortaklıkları mı vardır? Eğer doğru söyleyenlerden iseniz, bundan evvel (size indirilmiş) bir kitap yahut bir bilgi kalıntısı varsa onu bana getirin.

Allah'ı bırakıp da Kıyâmet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek şeylere tapandan daha sapık kim olabilir? (Oysa) onlar, bunların tapmalarından habersizdirler.

İnsanlar bir araya toplandıkları zaman (müşrikler) onlara (tapındıklarına) düşman kesilirler ve onlara kulluk ettiklerini inkar ederler." (Ahkaf 46/4, 5, 6)[31]

"**Dua**" yerine ibadet, "**kimseler**" yerine şeyler denmiş, "**şeyler**" de "**putlar**" diye açıklanmış ve âyetin anlamı tamamen değişmiştir. "Putlara tapan" nerde, "Kıyâmet gününe kadar kendine cevap veremeyecek kimseleri yardıma çağıran" nerde! Âyetlere bu anlamı verebilmek için beş ciddi hatayı yapmak kaçınılmaz olmuştur. Bu hatalar şunlardır:

1. Duaya ibadet anlamı verilmesi

2. "Men" kelimesine "mâ" anlamı verilmesi

Arapça'da "men" kimse veya kimseler anlamına gelir ve akıllı varlıklar için kullanılır.[32] "**Mâ**" ise şey veya şeyler demektir. Ahkâf 5. âyette üç kere

---

30. Daha geniş bilgi için bkz: Abdulaziz Bayındır, Duada Evliyayı Aracı Koyma ve Şirk, İstanbul 2001. s. 8-9. (Kitaba www.suleymaniyevakfi.org adresinden ulaşılabilir.)
31. Hayrettin Karaman, Ali Özek, İbrahim Kâfi Dönmez, Mustafa Çağırıcı, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut, Kur'ânı Kerim ve Açıklamalı Meâli, TDV yayınları, Ankara 2005. (Bu meâl, yıllardır Suudi Arabistan krallığı tarafından Türk hacılarına hediye edilmektedir. Suudi Arabistan baskısında öze dokunmayan farklılıklar vardır.)
32. Cümle içinde akıllı varlıklarla birlikte başka varlıklar da geçerse men kelimesi, akıllı olmayanlar için de kullanılabilir. Buna şu âyet örnek verilir: "Allah bütün canlıları sudan yarattı. Onlardan kimi karnı

"men" kelimesi geçer. Dua'ya ibadet anlamı verenler, onlardan ikisine "**men**" üçüncüsüne de "**mâ**" anlamı vermek zorunda kalmışlardır.

3. "**Hum** هم" zamirine "**hiye** هي" anlamı verilmesi

"**Bunlar**" diye tercüme edilen hum, Arapçada akıllı erkek varlıkları gösterir. Kur'ân'da kadınları da kapsamına alır. Ama "**Men**"e "**şeyler**" anlamı verildiği için hum zamirine de ya "men"in lafzını gösteren "**huve**" ya da manasını gösteren "**hiye**" anlamını vermek kaçınılmaz olmuştur. Bu, önemli bir hatadır.

4. Cem'i müzekker salime yanlış anlam verilmesi

"**Habersizdirler**" diye tercüme edilen "gâfilûn kelimesi cem'i müzekker salimdir; akıllı erkekler için kullanılır. Kur'ân'da kadınları da kapsar. "**Men**"e "**şeyler**" anlamı verilmesi bu anlamı da yok etmiştir.

5. Putlar cansız varlıklardır. Ahirette yeniden dirilecek ve kendilerini yardıma çağıranlarla konuşacak olanlar ise insanlardır. Dolayısıyla "Kıyâmet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek şeyler…" sözü yanlıştır. Sonuç olarak bu âyet, savunulması imkânsız hatalarla dolu olarak tercüme edilmiştir. Bir çok Arapça tefsirde de durum aynıdır.[33] Onlar da bu âyetleri doğru anlamayı imkânsız hale getirmişlerdir.

Tefsir ve meallerdeki bu gibi hatalar, türbe ziyareti ile ilgili şu inanca yol açmıştır:

"Allah bu sevgili kullarına bazı yetkiler, imkânlar, özellikler bahşetmiştir, bunlar şefaatçilerimizdir, bizler günahkar olduğumuz için doğrudan Allah'tan istemeye yüzümüz yok, belki bunlar sayesinde Allah dileklerimizi kabul eder."[34]

Bu gibi yanlışlar sebebiyle, ölmüş bir din büyüğünü Allah'ın yakın dostu sayma, ona hayali yetkiler verip Allah'a onun aracılığı ile ulaşma hastalığı Müslümanlara da bulaşmıştır.

üstünde sürünür, kimi iki ayak üzerinde yürür, kimi de dört ayak üzerinde yürür." (Nur 24/45) Bu âyette "kimi" diye tercüme edilen "men" kelimesidir. İki ayak üstünde yürüyen insanlar, canlılar kapsamında olduğu için diğer canlılara da "men" denmesi uygun düşmüştür.

33. Örnek olarak şu tefsirlere bakılabilir: Celaleddin el-Mahallî, Tefsîru'l-celâleyn; Abdullah b. Ahmed en-nesefî, Tefsîru'n-nesefî, Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, el-Cami' li-ahkâmi'l-Kur'ân; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, Tefsîru't-taberî, Fahru'd-Din er-Râzî, et-Tefsîru'l-kebîr.

34. Hayrettin Karaman, "Ramazanda Türbe Ziyaretleri" 10. 12. 2000 tarihli Yeni Şafak Gazetesi, Fıkıh Köşesi.

D - PEYGAMBERİ TANRILAŞTIRMA

Hıristiyanlar İsa *aleyhisselam*ı tanrı yaptılar. Onlara göre İsa olmasaydı kainat yaratılmazdı. Göklerde ve yer yüzünde görünen ve görünmeyen şeyler, tahtlar, egemenlikler, yönetimler ve hükümranlıklar…Her şey onun aracılığıyla ve onun için yaratılmıştır.[35]

Yanlış inanç, bulaşıcı hastalık gibidir, çabuk yayılır. Yukarıdaki inançlar Müslümanlara da bulaşmıştır. Bir uydurma hadiste Allah Teâlâ'nın Peygamberimiz için şöyle dediği iddia edilmiştir:

"Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım."[36]

Kimi tarikatlara göre Muhammed *aleyhisselam*, var oluşun başlangıcıdır. Allah'tan başka hiçbir şey yokken ilk defa hakîkat-i Muhammediye var olmuş, bütün yaratıklar ondan ve onun için yaratılmıştır. Hakîkat-i Muhammediye nur olması bakımından âlemi yaratma ilkesi ve onun aslıdır. Bu nur ölümsüz ve ebedi olduğundan Peygamber için "**öldü**" denmez. … Hakîkat-i Muhammediye bütün peygamberlerin ve velilerin ledünnî ve bâtınî bilgileri aldıkları kaynaktır. Bu hakikat Hak'tan gelen feyzin halka ulaşmasında aracı olur.[37] Bu inancın tam şirk olduğu açıktır.

Katoliklere göre "Mesih İsa, gerçek Allah ve gerçek insandır. İşte bu nedenle insanlarla Allah arasında tek aracıdır.[38] Bu inanç kimi tarikatçılara da bulaşmıştır. Onlara göre Allah ile hakîkat-i Muhammediye aynı gerçeğin ön ve arka yüzleridir.[39] Bu konuda şöyle bir şiir söylerler:

"Ahad Ahmed'dir, kim mim eder fark,
Bütün âlem o mîm içre olur gark."

Şiiri açıklamak için şu ilave de yapılır: "Ahad yani Allah'tır."[40]

---

35. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 331.
36. İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, Keşfu'l-hafâ (كشف الخفاء), Beyrut 1988/1408, c. II s. 164. Aclûnî bu eserini, halk arasında hadis diye bilinen sözleri, eğrisiyle doğrusuyla ortaya çıkarmak için yazmıştır. Bu sebeple o kitapta çok sayıda uydurma hadis vardır. Bu hadis de uydurmadır.
37. Mehmet Demirci, "Hakikati Muhammediye", Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA) c. XV, s. 179-180.
38. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 480.
39. Mehmet Demirci, "Hakikati Muhammediye", DİA, c. XV, s. 179-180.
40. Ali Ramazan Dinç, İki Cihan Serveri Peygamberi Zîşânımız, Yeni Dünya Dergisi, 58-59. sayılar, Ağustos-Eylül 1998, s. 32.
Bu şahıs, İlahiyat Fakültesi mezunudur ve Nakşibendi tarikatı şeyhlerdendir. Bu yazıyı dergide gör-

Ahmed, Muhammed *aleyhisselam*ın Kur'ân'da da geçen isimlerindendir. "Ahad Ahmed'dir" "Ahad Allah'tır" sözünün tabii sonucu, "Allah Ahmed'dir yani Muhammed'tir" olur. Bu da Hıristiyanların, "Allah, Meryem oğlu Mesih'tir" iddialarıyla aynı anlamı taşır. Bu şiire göre, Ahad (أحد) ile Ahmed (أحمد) arasında farklı olarak sadece bir mim harfi vardır. Bu fark yazılıştadır ve Ahmed'in lehinedir. Çünkü onlara göre bütün alem o mimin içindedir!.. Bu inancın İslam ile ilgisi olmadığı açıktır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ.

"Muhammed, başka değil, sadece bir elçidir; ondan önce de nice elçiler gelmiştir." (Al-i İmran 3/144)

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ.

"De ki: 'Ben başka değil, tıpkı sizin gibi bir insanım. Bana; Tanrınızın bir tek tanrı olduğu bildiriliyor. Artık ona karşı dürüst olun ve ondan bağış dileyin. Yazık o eş koşanlara." (Fussilet 41/6)

قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا. قُلْ إِنِّي لَنْ يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا. إِلَّا بَلَاغًا مِنَ اللَّهِ وَرِسَالَاتِهِ.

"De ki: "Benim size ne zarar vermeye gücüm yeter, ne de sizi olgunlaştırmaya.

De ki: "Beni Allah'ın azabından hiç kimse kurtaramaz. Ben ondan başka bir sığınak da bulamam.

Benimkisi yalnız Allah'tan olanı, onun gönderdiklerini tebliğdir, o kadar." (Cin 72/21-23)

Müslümanlar beyaz bir sayfa açmaya, tefsir, hadis, fıkıh, akaid ve diğer ilimleri Kur'ân ışığında gözden geçirmeye mecburdurlar. Yoksa dünya da elden gider, ahiret de.

---

düğüm gün onu, İstanbul Gedikpaşa'da bulunan bir müridinin evinde ziyaret ederek gerekli uyarıyı yaptım. Ancak o, bunun sevgiden kaynaklandığını iddia edip kendini canla başla savundu. İnşaallah ölmeden tövbe eder. Günahı yazılı işlediği için tövbesi de yazılı olmalıdır.

1- BESMELE

Besmele diye bilinen "**Bismillahirrahmanirrahim**", Türkçeye farklı şekillerde tercüme edilmiştir. Fark, Rahman ve Rahim kelimelerinden kaynaklanmaktadır. Bunlar rahmet kökünden türetilmiştir. Rahmet, iyilik ve ikramı gerektiren incelik anlamındadır. Ama bazen yalnız incelik, bazen de yalnız iyilik ve ikram anlamında kullanılır. Allah'ın özelliği olarak kullanılınca sadece iyilik ve ikram anlamı kast edilir.[41]

Rahman "rahmeti her şeyi kuşatan" demektir. Bu özellik Allah'tan başkasında olmaz. Rahim ise "rahmeti bol" demektir. Rahmet bolluğu Allah'ın dışındaki varlıklarda da olabilir. Bu sebeple rahim sıfatı Kur'ân'da Peygamberimiz için de kullanılmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ.

"Size kendi içinizden bir elçi geldi. Sizi sıkıntıya sokan her şey onu da sıkar. O size pek düşkündür. Müminlere karşı çok şefkatli ve rahimdir." (Tevbe 9/128)

"**Rahman**"ı Türkçeye "**iyiliği sonsuz**" diye çevirdik. Çünkü Allah'tan başka kimsenin iyiliği sonsuz olamaz. Rahim ise **"**ikramı bol**"** diye çevirdik. Çünkü güçlü birinin merhameti, onun yaptığı iyilik ve ikramı olarak yansır. Sonunda Besmelenin Türkçe tercümesi şöyle oldu:

"İyiliği sonsuz, ikramı bol Allah'ın adıyla"

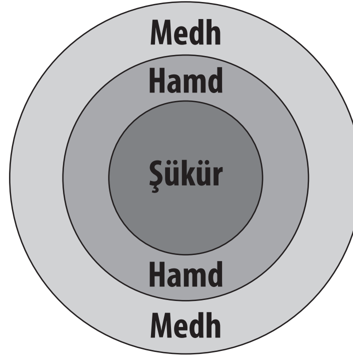
Bize göre bu tercüme en doğru tercümedir.

41. Ragıb el-İsfahânî, Müfredât, رحم mad.

2- HAMD VE ŞÜKÜR

Hamd; birini, yaptığı iyi bir işten dolayı övmektir. Buna medih de denir. O iyi işi, sizin için yaptı diye övmek şükür olur. Türkçede buna teşekkür denir. Kişinin, kendi katkısı olmadan sahip olduğu şeyle övülmesi, sadece medih yani övgü olur. Hamd şükürden, medih de her ikisinden kapsamlıdır.

Birinin size iyi davrandığını söylemeniz, hem hamd hem şükür hem de medih olur. Size yaptığı iyilikten bahsetmeden "O iyidir" demeniz, hamd ve medihtir ama şükür değildir. "Uzun boylu ve zekidir" demek ise sadece medih olur. Çünkü zekayı ve uzun boyu, kendi çalışmasıyla elde etmemiştir. Bunlar aşağıda olduğu gibi iç içe övgü halkalarıdır.

Her şükür, hamd ve medihtir. Her hamd medihtir ama şükür değildir. Her medih hamd ve şükür olmayabilir.[42]

"**el-hamdu lillah**" sözünün başındaki "**el**" takısı, "**hamd**" kelimesine cins anlamı kazandırır ve "bütün hamdler Allah'a aittir" demek olur. Hamd; birini, yaptığı iyi bir işten dolayı övmek, olduğundan "Yaptığı her şeyi doğru ve güzel yapmak Allah'a mahsustur" anlamı çıkar. Bütün bu anlamları içine alması ve şiirsel bir yapıda olması sebebiyle biz "**el-hamdu lillah**" sözünü, "**Allah neylerse güzel eyler**" şeklinde tercüme etmenin uygun olacağı kanaatindeyiz.

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

"Varlıkların sahibi Allah, neylerse güzel eyler." (Fatiha 1/1)

42. Ragıb el-İsfahânî, Müfredât, حمد mad.

3- HER İNSAN ALLAH'I BİLİR
('Elestu bi Rabbikum' Olayı)

Allah Teâlâ kâfirlerle ilgili şöyle buyurur:

الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ.

"Onlar Allah'a verdikleri sözün kesinleşmesinden sonra cayarlar. Allah'ın birleştirilmesini emrettiği şeyi keserler. Ortalığı karıştırırlar. Onlar büsbütün zarardadırlar." (Bakara 2/27)

Her insan, Allah'ın varlığını ve birliğini, gözüyle görmüş ve eliyle dokunmuş gibi kavrar ve bu hususta Allah'a kesin söz verir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي اٰدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ. أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ اٰبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ. وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآَيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ.

"*Rabbin, Ademoğullarından, onların bellerinden nesillerini aldığında onları kendilerine karşı şöyle şahit tuttu: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" Onlar da: "Evet Rabbimizsin. Biz buna şahidiz." dediler. Artık Kıyâmet günü; "biz bunun farkında değildik" diyemezsiniz.*

Şunu da diyemezsiniz: "Önceden ortak koşanlar babalarımızdı. Biz ise onlardan sonra gelen bir nesil idik. O batıla sapanların işlediklerinden ötürü bizi yok mu edeceksin?"

İşte o belgeleri böyle açık açık anlatırız. Belki dönerler." (A'raf 7/172-174)

Halk arasında "bezm-i elest'te alınan misak" veya "elestu birabbikum" denen bu olay, insanın, açık ve net olarak, Allah'ın varlığını ve birliğini kabul etmesi olayıdır. Âyet bu işlemin, Adem oğullarının "bellerinden nesillerinin alınması" sırasında kesinleştiğini bildirmektedir.

Neslin belden alınması, nesli devam ettirecek tohumun alınmasıdır. Kişi onunla erginlik çağına girer ve çocuğu olacak yaşa gelir. İnsan, henüz çocuk yaşta iken Allah'ı aramaya başlar. Bu konuda çevresini soru yağmuruna tutar. Sonunda Allah'ın var ve bir olduğunu tam olarak kavrar. Karşısına çıkan delillerle sanki Allah ona, "Ben senin rabbin değil miyim?" diye sorar. O da tam bir kararlılıkla "Evet, Rabbimsin, ben buna şahitlik ediyorum" der. Benzeri durumlar, çevresinde Allah'ın âyetlerini gözlemledikçe tekrarlanır durur. Bu sebeple her insan, Allah'ın var ve bir olduğunu, her şeyi onun yarattığını kabul eder.

Müşrik, ortak koşan demektir. Ortaklık için en az iki şey gerekir. Bunlardan birincisi daima Allah'tır. Allah'ın var ve bir olduğunu bilen insan, Allah'a ortak saydığı varlık için haklı bir gerekçe bulamayacağından ahirette şu sözü söyleyemeyecektir:

أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ اٰبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ.

"Önceden ortak koşanlar babalarımızdı. Biz ise onlardan sonra gelen bir nesil idik. Şimdi o batıla sapanların işlediklerinden ötürü bizi yok mu edeceksin." (A'raf 7/173)

Erginlik çağı önemlidir. Sorumluluk bu çağda başlar. Babalar veya çevredekiler aksini söylese de erginlik çağına giren insan, Allah'ın varlığına ve birliğine, onun kendisinin ve tüm varlıkların sahibi ve efendisi olduğuna kesinkes şahit olur. Kimi bunu açığa vurur. Kimi de önemli olaylar karşısında ortaya çıkarır. Bir çok insan bu kadar bir inancın kendine yeteceğini sanır. Bu bir şeytan aldatmasıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُورُ.

"O aldatıcı şeytan, sakın sizi Allah ile aldatmasın." (Lokman 31/33)

Kendilerine tanrıtanımaz diyen ateistler Allah'ı işlerine karıştırmak istemeyenlerdir. Onlar kendilerini tanrılaştırır ve kendilerinin efendisi olmaya çalışırlar. Diğer müşrikler ise Allah ile beraber başka efendiler bulur, onları Allah'a benzer konuma getirir ve Allah'a verdikleri kesin sözden cayarlar. Ama hepsi de bilir ki, Allah'ın bir benzeri olamaz.

Şirke düşenler; *"...Allah'a verdikleri sözün kesinleşmesinden sonra caymış, Allah'ın birleştirilmesini emrettiği şeyi kesmiş olurlar."* Çünkü Allah'a karşı aracı koymak doğrudan ilişkiyi kesmektir.

4- KUR'ÂN'DA DİNDARLIK

Din, Arapça deyn kökünden mastar veya isim olarak kabul edilir. Cevherî, dinin "âdet, durum; ceza, mükâfât; itaat" şeklinde üç anlamını verir ve terim olarak dinin bu son anlamdan geldiğini belirtir.[43] Ragıb, buna ceza ve itaat anlamlarını vermiş, İbn Manzur, bunlara hesap ve İslam'ı eklemiş, ayrıca deynin mastar, dinin isim olduğu yolunda bir görüş aktarmıştır.[44] Zebîdî, âyet ve hadisler yanında Arap şiirinden aldığı çeşitli örneklere dayanarak din kelimesinin yirminin üzerinde anlamını ve terim olarak iki ayrı anlamını zikretmiştir.[45] Mütercim Asım Efendi ise dinin otuzu aşkın anlamından söz etmiştir. Bunlardan dinin terim anlamını yakından ilgilendirenler şunlardır: Ceza ve karşılık, İslam, örf ve âdet, zül, inkıyad, hesap, hakimiyet ve galibiyet, saltanat ve mülkiyet, hüküm ve ferman, makbul ibadet, millet, şeriat, itaat.[46]

Dinin sözlük anlamlarından boyun eğme ve karşılık görme anlamları[47] öne çıkmaktadır. Çeşitli güçlere boyun eğilerek bir karşılık beklenebilir. Dinde boyun eğilen güç, aşkın güç, yani ilahtır. Her dinin ilahı, kendine boyun eğilen kuralları ve o kurallara uyanlara vaat ettiği bir karşılık vardır.

İlk din, Allah'ın Adem'e öğrettiği, onun da çocuklarına tebliğ ettiği dindir. Bu çizgi, ilk peygamberden son peygambere kadar devam etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللهِ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ.

"Sen yüzünü dosdoğru bu dine, Allah'ın fıtratına çevir. O, insanları ona göre yaratmıştır. Allah'ın yarattığının yerini tutacak bir şey yoktur. İşte doğru din bu dindir. Ama insanların çoğu bunu bilmezler." (Rum 30/30)

Bu âyet, dini; doğru ve yanlış olarak ikiye ayırmakta, doğru dinin fıtratla örtüştüğünü bildirmektedir.

43. İsmail b. Hammad el-Cevheri, es-Sıhah, (Tahkik: Ahmed Abdulgafûr Atar), Beyrut 1983, (دين) mad.
44. Cemalüddin Muhammed b. Manzur, Lisanu'l-arab, Beyrut tarihsiz, (دين) mad.
45. Muhammed Murtaza ez-Zebidi, Tacu'l-arus, Mısır 1306/1889, (دين) mad.
46. Kamus Tercümesi (دين) mad.
47. Ragıp el-İsfahânî, Müfredât, (دين) mad.

Allah Teâlâ bir de şöyle buyurur:

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ.

"Allah katında din, İslam dinidir." (Al-i İmran 3/19)

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ.

"Kim İslam'dan başka din ararsa, bu ondan kabul edilmez. O, ahirette, kaybetmiş olanlardan olur." (Al-i İmran 3/85)

İnsan, dünyaya gözünü açtığı andan itibaren Allah'ın âyetlerini görmeye başlar. Âyet; açık işaret, gösterge ve belge demektir. Kur'ân surelerinin birbirinden ayrılmış bölümlerine de âyet denir.

Allah'ın âyetleri Kur'ân'da olanlarla sınırlı değildir. Tüm varlıklarda; göklerde, yerde, hayvanlarda, bitkilerde, kişinin iç dünyasında hâsılı her yerde onun âyetleri vardır.[48] Bunlar fıtrat âyetleridir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ.

"Biz hem dış çevrede hem de kendi içlerinde olan âyetlerimizi onlara göstereceğiz; sonunda onun (Allah'ın) gerçek olduğu onlar açısından iyice ortaya çıkacaktır." (Fussilet 41/53)

İnsanın çevresinde ve içinde var olan âyetler, bir yaratıcının var olduğunu gösterir. Bu sebeple o, henüz çocukken Allah ile ilgilenmeye başlar ve çevresini soru yağmuruna tutar. Sonunda varlıkların Rabbini yani sahibini, gözüyle görmüş ve eliyle dokunmuş gibi kavrar. Bu konu "**Her İnsan Allah'ı Bilir**" başlığı altında anlatılmıştı.

Allah'ın varlığını herkes anlayıp kavradığı için Kur'ân'da onu ispatla ilgili âyet yoktur. Allah'ın hiçbir elçisi bu konuda bir çaba sarf etmemiştir. Onlar Allah'tan aldıkları emirle çabalarını, ondan başka ilah olmadığı konusunda yoğunlaştırmışlardır. Allah Teâlâ Elçisi Muhammed *aleyhisselam*a şöyle buyurur:

48. İlgi duyanlar şu âyetleri inceleyebilirler: Bakara 2/164; Ali İmrân 3/190; En'âm 6/97, 99; A'raf 7/26, 58; Yunus 10/5, 6, 67, 92, 101; Yusuf 12/7, 35; Ra'd 13/2, 3, 4; Nahl 16/13, 65, 66, 67, 68, 69, 79; İsrâ 17/12; Kehf 18/9; Meryem 19/10; Tâhâ 20/128; Ankebût 29/ 24, 33, 34, 35; Rum 30/21, 22, 23, 24, 28; Lokman 31/31, 32; Secde 32/26; Sebe' 34/15; Zümer 39/42, 52; Mümin 40/13; Câsiye 45/3, 4, 5, 6; Zâriyât 51/22, 23, 35, 36, 37; Kamer 54/12, 13, 14, 15.

فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ. وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ. كَذَٰلِكَ مَا أَتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ. أَتَوَاصَوْا بِهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ. فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَا أَنْتَ بِمَلُومٍ. وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ. وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ. مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعِمُونِ. إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ. فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ. فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ.

"De ki, Allah'a koşun; ben ondan yana sizi açıkça uyarıyorum.

Allah'ın yanı sıra başka bir Tanrı uydurmayın; ben ondan yana sizi açıkça uyarıyorum.

Bunlardan öncekilere bir elçi gelmeye görsün; hemen ya büyücü dediler ya deli. Bunlar da öyle.

Biri diğerine vasiyette mi bulundu? Yok; onlar taşkınlık eden bir toplumdur.

Onlara bakma. Onlardan dolayı kınanacak değilsin.

Sen yine de görevlerini hatırlat. Hatırlatma inanacak olanlara yarar sağlar.

Cinleri ve insanları yaratmam, başka değil, sırf bana kul olsunlar diyedir.

Onlardan ne bir rızk isterim, ne beni doyurmalarını isterim.

(Ben Allah'ım.) Rızkı, güç ve kuvvet sahibi olan Allah verir.

Yanlış yapanların peşine takılacak vardır; tıpkı arkadaşlarının peşine takılan gibi; acele etmesinler.

Sözü verilen günlerinden dolayı vay o kafirlerin haline!" (Zâriyat 51/50-60)

Dindar, bir dine uyan kişi demektir. Herkesin kendine göre bir din anlayışı vardır ve herkes kendini, kendi anladığı dinin dindarı sayar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

يَا بَنِي اٰدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا
لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْآتِهِمَا إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا
جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ. وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا
عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ
مَا لَا تَعْلَمُونَ. قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ
وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ. فَرِيقًا هَدَى وَفَرِيقًا حَقَّ
عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ إِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ
مُهْتَدُونَ.

“Ey Ademoğulları! Sakın Şeytan başınızı derde sokmasın. Nitekim edep yerlerini kendilerine göstermek için ananızın ve babanızın elbiselerini soymuş ve onları o cennetten çıkarmıştı. O ve onun takımından olanlar sizi, sizin onları göremeyeceğiniz yerlerden görürler. Biz şeytanları, inanmayanlara dost olacak hale soktuk.

Onlar çirkin bir iş işlediler mi, “Atalarımızdan böyle gördük. Allah da bize böyle emretmiştir” derler. De ki: “Allah çirkinlikleri emretmez. Yoksa siz bilmediğiniz şeyleri Allah’ın üstüne mi atıyorsunuz?”

De ki: “Rabbim adaletli davranmayı emretti. Siz, her secde yerinde ona yönelin. Dini, katkısız, ona has kılarak ona yalvarın. Sizi baştan yarattığı gibi yine ona döneceksiniz.”

Allah bir takımını doğru yola kabul etti. Bir takımı da sapkınlığı hak etti. Çünkü onlar Allah’tan önce o şeytanları kendilerine dost edindiler. Üstelik kendilerini doğru yolu tutmuş sanırlar.” (A’raf 7/27-30)

İtiraf etsin veya etmesin her insan Allah’ı kabul ettiği için bütün sapkınlar, Allah ile kendi aralarına başka dostlar, başka ilahlar koyarlar. Doğru din, fıtrat ile örtüştüğü için fıtratı esas alarak değerlendirme yapacak olursak insanların üçe ayrıldığını görürüz; bir bölümü fıtrata uyar, bir bölümü uymaz, bir bölümü de kararsız kalır.

4.1. Fıtrata Uyanlar

Bütün peygamberler insanlara “Allah’tan başkasına ibadet etmemelerini”[49] söylemişlerdir. “**ibadet**” sözlükte taat anlamına gelir. Taat boyun eğmek demektir, daha çok “emre uymak ve izinden gitmek” anlamında kullanılır.[50] Türkçede buna kulluk ve kölelik denir. Allah’tan başkasına ibadet etmemek, ondan başkasına kul ve köle olmamak demektir. Bu da hürriyetin doruk noktasıdır. Fıtrat hür olmayı gerektirir. Ama insanlar, güçlerinin yettiğini kendilerine köle etmeğe, güç yetiremediklerine de köle olmağa yatkındırlar. Erginlik çağına girmiş kişi imtihan gereği, iç ve dış baskılarla yüz yüze gelir. Kendi iç dünyasından ve dışardan gelen bu baskılar onu zihinsel ve duygusal köleliğe iterler. Bunlar fıtratı bozmaya yönelik baskılardır.

Uyulması gereken fıtrattır. Fıtrat, varlıkların temel yapısını ve bu yapıyı oluşturan yaratılış, değişim, gelişim ilke ve kanunlarını ifade eder. İnsanların, hayvanların, bitkilerin, yerin, göğün hasılı her şeyin yapısı ve işleyişi buna göredir. İnsanın içinde ve çevresinde görüp durduğu âyetler fıtrat âyetleridir. Kur’ân ise fıtratın “**kelâma**” dönüşmüş halidir.

İmtihan hür ortamda yapılır. İnsan, karar alırken de uygularken de hürdür. Fıtrattan edindiği bilgiler sayesinde yaptığının iyi mi kötü mü olduğunu fark eder. Kendine zorla yaptırılan şeylerden de sorumlu tutulmaz. Bu durumda insanın sahip olduğu üç şey ortaya çıkmaktadır.

Birincisi; karar alma hürriyetidir. İnsanın aklı ve kalbi vardır. Kalp karar organı; akıl onun yanında, fıtrata uymayan şeyleri ayıklamakla görevli uzmandır. Karar, akla uyarsa fıtrata da uyar. Bir hata yapılırsa kolaylıkla anlaşılır ve düzeltilir.

Akıl ve kalp, kişinin alabildiğine hür olduğu sahadır. Burada verilen karara kimse karışamaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

“Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah’ındır. İçinizde olanı, ister açığa vurun ister gizleyin, Allah sizi ondan hesaba çekecektir.[51]

49. Hûd 11/2,26; Yusuf 12/40; İsrâ 17/23; Yasin 36/60-61; Fussilet 41/14; Ahkâf 46/21.
50. İbn Manzûr, Lisan’l-arab, İtaat, Tav’ (طوع) kökündendir. Tav’ boyun eğmek, istemek demektir. Zıddı, kerih görmek ve hoşlanmamaktır. Âyette şöyle buyurulur: “Sonra, duman halinde bulunan göğe yöneldi, ona ve yeryüzüne: “İsteyerek veya istemeyerek buyruğuma gelin” dedi. İkisi de “İsteyerek geldik” dediler.” (Fussilet 41/11) Taat da aynı köktendir, boyun eğmek anlamına gelir ve daha çok “Emre uymak ve izinden gitmek.” anlamında kullanılır. (Ragıb el-İsfahânî, Müfredât, (طوع) mad.
51. Önceki âyette şu hüküm vardır: “Şahitliği gizlemeyin. Kim gizlerse, kalbi günah işlemiş olur.” Bu hüküm şu âyette de yer alır: “Allah için yaptığımız şahitliği gizlemeyiz, yoksa elbette günahkarlardan oluruz.” (Maide 5/106) Kalp karar organıdır. İman, şirk, münafıklık, yalan, dürüstlük vs. hepsi kalbin kararı ile olur. Allah bunlardan şirki affetmeyecek, onun dışındakileri istediği kişiler için affedecektir. O, şöyle buyurur: “Allah şirki bağışlamaz, onun dışında kalanı bağışlanmayı hak eden için bağışlar.” Nisa 4/48). Geniş bilgi için, “İçinde Olandan Sorumlu Olma” bölümüne bkz.

Sonra o, bağışlanmayı hak edeni bağışlar, azabı hak edene de azap eder. Allah'ın gücü her şeye yeter." (Bakara 2/284)

İçinde olan ile içinden geçen aynı değildir. İçinde olan; iman, küfür, sevgi, nefret, kin, iyi niyet gibi şeylerdir. İçinden geçenler ise şeytan vesvesesi, duygular, istekler, beklentiler ve diğerleridir. İçte olana engel olunabilir ama içinden geçene engel olunamaz.

Dinin özü imandır. İmanın temeli de onu içten kabul etmek, yani kalp ile tasdiktir. Kalpteki tasdiki bir o kişi, bir de Allah bilir. Orası insanın en hür olduğu yerdir. Bu sebeple hiç kimse bir inancı kabule veya inkara zorlanamaz. Çünkü bu, fıtrata aykırıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ
بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ.

"Dinde zorlama olmaz; doğru ile eğri birbirinden iyice ayrılmıştır. Kim azgınları tanımaz da Allah'a inanırsa kopmak bilmeyen sağlam bir kulpa yapışmış olur. Allah işitendir, bilendir." (Bakara 2/256)

İnsan ibadete de zorlanamaz. Çünkü ibadet için niyet gerekir. Niyet, bir şeye içten karar vermektir. "Ameller niyetlere göredir."[52] Bir ibadetin ne maksatla yapıldığını, tam olarak bir o ibadeti yapan bir de Allah bilir. Niyetsiz ibadet yapılamadığından zorla ibadet olmaz. Birisine zorla namaz kıldırılabilir ama niyet etmezse namaz kılmamış, boşuna yatmış kalkmış olur. Bu da bir şeye yaramaz.

Davranışlara yön veren, insanın içinde olanlardır. Kalbinde iman olduğu halde baskılar sonucu farklı davrananın sorumlu tutulmaması bu yüzdendir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَلَكِنْ مَنْ
شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ.

"Kim inandıktan sonra Allah'ı görmezlikten gelir, kâfir olursa … kalbi iman ile huzur bulmuşken baskı altında bırakılmış başka; ama kim içini küfre açarsa üstüne Allah'ın gazabı çöker. Onların payına düşen büyük bir azaptır." (Nahl 16/106)

52. Bu hadis-i şerif, Sahih-I Buhârî'nin en başında yer alır.

İkincisi; yaptığı şeyin farkında olmaktır. Büyüdüğünü ispat için sigara içen çocuk gibi fıtrata uymamak da kişiye cazip gelir. Ama o, bunun yanlış olduğunu bilir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا. قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا. وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا.

"(Nefse) isyankârlığını ve takvâsını ilham edenin hakkı için, onu arındıran gerçekten umduğuna kavuşmuş, kirletip karartan da kaybetmiş olur." (Şems 91/8-10)

Fıtrata aykırı davranan, önce irkilir, sonra ya vazgeçer ya da devam eder. Onu irkilten, Allah'ın "(Nefse) isyankârlığını ilham etmesi"; "yanlış yapıyorsun" diye uyarmasıdır. İsyandan sonra da bir iç sıkıntısı duyar; bu da onu tövbeye teşviktir.

Takvâ, kendini kötü duruma düşmekten korumak demektir. Bu, iyi bir davranıştır. İyi davranışlar insanın içini rahatlatır. Bu da Allah'tan ona bir ilham yani "(Nefse) takvâsını ilham" dır.

Vabısa b. Mabed diyor ki; Muhammed *sallallahu aleyhi ve selleme* gittim; "iyilikten ve günahtan sormaya mı geldin?" dedi.

Evet, dedim.

Parmaklarını bir araya getirip göğsüne vurdu ve üç kere şöyle dedi: "Nefsine danış, kalbine danış Vabısa! İyilik, nefsin yatıştığı, kalbin yatıştığı şeydir. Günah da içe dokunan ve göğüste tereddüt doğuran şeydir. İsterse insanlar sana fetva vermiş, yaptığını uygun bulmuş olsunlar."[53]

Doğru karar veren kişinin içi rahat olur. Kararını uygularken de mutluluk duyar. Yanlış karar ise, hem karar verme süreci içinde hem de uygulama esnasında kişiyi rahatsız eder. Çünkü fıtrata aykırıdır.

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ.

"Kimler inanır, iyi işler yapar, namazı dosdoğru kılar ve zekatı verirlerse; onlara Rableri katında ödül vardır. Üstlerinde ne bir korku olur, ne de üzülürler." (Bakara 2/277)

---

53. Sünen-i Dârimî, Büyû, 2.

Üçüncüsü; tezekkürdür. İç ve dış dünyadaki âyetlerden edinilen bilgileri zihne yerleştirmek ve kullanıma hazır halde tutmak gerekir. Bu tür bilgiye zikir denir. Onu kalbe ve dile getirme ve hatırlama da zikirdir.[54] Bu bilgilerin yanlışları da olur. Aklını kullananlar o yanlışları ayıklayabilirler. Onların doğru olanları ile Allah'ın kitabı arasında tam bir uyum bulunur. Bu sebeple Kur'ân'ı okuyan her insanın içinde ona karşı bir güven ve tatmin duygusu oluşur.

Peygamberler insanları tezekküre çağırmışlardır. Tezekkür, zihinde var olan bilgiyi harekete geçirmektir. İbrahim aleyhis-selam puta tapanlara "tezekkür etmez misiniz?"[55] derken "Fıtrattan edindiğiniz bilgilerle benim sözlerimi karşılaştırıp yaptığınız yanlışı görmez misiniz?" demiş olmaktadır. Bu onları, iç muhasebesi yapmaya çağırmadır.

Fıtrattan alınan doğru bilgi zikir olduğu gibi ilâhî kitapların ortak adı da zikirdir.[56] Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ.

"Bilin ki kalplerin yatışıp rahatlaması Allah'ın zikri ile olur." (Ra'd 13/28)

Allah Teâlâ Kur'ân ile ilgili şöyle buyurur:

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ.

"O Zikri biz indirdik. Ne olursa olsun onu koruyacak olan da biziz." (Hicr 15/9)

Allah'ın elçileri, insanlarda var olan doğru bilgileri harekete geçirdikleri yani evrensel doğruları söyledikleri için etkili olmuşlardır. Herkese Allah'ın bir elçisinin tebliği ulaşmayabilir. Bu açıdan insanlar iki kısımdır. Bir kısmı bir elçinin tebliğini almış, ikinci kısmı ise böyle bir tebliğ ile muhatap olmamış olur.

4.1.1. Kendilerine Tebliğ Ulaşmamış Olanlar

Kendine bir elçinin tebliği ulaşmamış olanın sorumluluğu fıtrata uymakla sınırlıdır. Fıtrata uymak, şirke karşı yani Allah'tan başkasına kul olmaya karşı direnmeyi gerektirir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

54. Ragıb el-İsfahânî, Müfredât, ذ ك ر mad.
55. En'âm 6/80.
56. Bkz. Al-i İmran 3/58, A'raf 7/63, Hicr 15/6,9; Nahl 16/44, Enbiya 21/2,50,105; Furkân 25/18, Yasin 36/11, Sad 38/8, Kamer 54/25.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ.

"Allah şirki bağışlamaz, onun dışında kalanı bağışlanmayı hak eden için bağışlar." (Nisa 4/48)

Allah'ın varlığının ve birliğinin delili her yerde sayısız miktarda olduğu halde ortak koşulanlarla ilgili bir delil yoktur. Bu konuda tek dayanak gelenektir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ.

"Onlara, "Allah ne indirmişse ona ve o Elçi'ye gelin." denince şöyle derler: "Atalarımızda ne bulmuşsak o bize yeter". Ya ataları bir şey bilmez, doğru yolu da tutmaz kimseler idiyse?" (Mâide 5/104)

أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ شُرَكَاءَ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ.

"İyi bilin ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Öyleyse Allah'ın yakınından ortaklara yalvaranlar neyin peşindedirler? Onların peşine takıldığı sadece kuruntudur. Onlar sadece yalan söylerler." (Yunus 10/66)

Aklını kullanan bu batağa düşmez. Çünkü (وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَايَعْقِلُونَ) "(Allah) o pisliği aklını kullanmayanların üstüne bırakır." (Yunus 10/100) Bu sebeple insana tebliğ ulaşsın veya ulaşmasın, onun bağışlanmayacak günahı, şirk günahıdır. Yukarıda geçen ilgili âyetlerden birini burada tekrarlayalım.

أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ.

"Şunu diyemezsiniz: "Önceden ortak koşanlar babalarımızdı. Biz ise onlardan sonra gelen bir nesil idik. O batıla sapanların işlediklerinden ötürü bizi yok mu edeceksin?" (A'raf 7/173)

Kendine peygamber tebliği ulaşmamış olanlar, bir peygamberden öğrenilebilecek şeylerden sorumlu olmazlar. Çünkü Allah Teâlâ şöyle

buyurur: (لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا) *"Allah, kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemez."* (Bakara 2/286)

Bu konu ile ilgili olarak "**Cennete Kimler Girer**" başlıklı yazının da okunması yararlı olur.

4.1.2. Kendilerine Tebliğ Ulaşmış Olanlar

Kendine Allah'ın elçisinin tebliği ulaşan kişi önce o elçiyi sorgulamalıdır. Çünkü Allah her elçiye, elçiliğini ispatlayacak belge vermiştir. Taklidi mümkün olmadığı için o belgeye mucize denir. Mucizeyi gören kişi, Allah'ın ona elçilik görevi verdiğini gözüyle görmüş gibi kavrar. "Eşhedu enne Muhammeden abduhu ve resuluh." Yani "Ben şahitlik ederim ki, Muhammed Allah'ın kulu ve elçisidir." dememiz bundandır. Onun mucizesi olan Kur'ân'ı anlayan herkes bu kanaate varır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا.

"Doğru yol kendisi için apaçık belli olduktan sonra kim o elçiden ayrı düşer ve müminlerin yolundan başka bir yola girerse onu gittiği yolda bırakır ve cehenneme sokarız. Ne kötü hale gelmedir o!" (Nisa 4/115)

Fıtrata uyanlar, benliklerini koruyan, doğru olduğu için dine uyanlardır. Allah Teâlâ bunlarla ilgili olarak şöyle buyurur:

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ. نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ. نُزُلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ. وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ.

"Rabbimiz Allah'tır diyen, sonra doğru davrananlar.. onların üzerlerine melekler iner ve "korkmayın, üzülmeyin, size söz verilmiş cennet ile sevinin" derler.

Biz dünya hayatında da ahirette de sizin dostlarınızız. Ahirette sizin için canınızın çektiği her şey vardır. Sizin için orada istediğiniz her şey vardır.

Bu, bağışlaması ve ikramı bol olan Allah tarafından bir ziyafet olarak verilecektir.

Allah'a çağıran, iyi işler yapan ve "ben Müslüman'ım" diyen kimsenin sözünden daha güzeli kimin sözüdür?" (Fussilet 41/30-33)

4.2. Kararsızlar

Kendi arzularına uygun olarak yaşamak isteyenler, Allah'ın her şeyi vermesini ama emir vermemesini isterler. Bunlardan bazıları da Allah'a kulluğu, isteklerinin kabulüne vasıta sayarlar. İşler iyi giderse sevinir, dine sarılırlar. Kötü giderse umutsuzluğa kapılır, yoldan çıkarlar. Bunlar dine, doğru olduğu için değil, menfaatlerine uygun düştüğü için uyarlar. Menfaatleri bozuldu mu kararları değişir, çareyi başka kapılarda aramaya başlarlar. Onun için bunlara kararsızlar demek uygun olur. Bununla ilgili olarak "**Şirkle İman Arasında Kararsızlık**" bölümünü okumak gerekir.

4.3. Fıtrata Uymayanlar

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذَلِكُمْ مِنْ شَيْءٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ. ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ. قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ. فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللّٰهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ. مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ.

"Sizi yaratmış olan, sonra size rızık veren, sonra canınızı alacak olan, sonra yeniden diriltecek olan Allah'tır. Ortaklarınız içinde bunlardan birini yapan var mıdır? Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır ve yücedir.

İnsanların kendi elleriyle yaptıkları yüzünden karada ve denizde bozulmalar ortaya çıktı. Bu, yaptıklarının bir kısmını onlara tattırsın diyedir. Belki vazgeçerler.

De ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın da bakın ki, bundan evvelkilerin sonu nasıl olmuştur?" Onların çoğu müşrik kimselerdi.

Sen yüzünü o doğru dine yönelt. Bunu Allah tarafından gelecek olan ve savma imkânı olmayan bir günden önce yap. İnsanlar o gün bölük bölük bölüneceklerdir.

Kim kâfir olursa kâfirliği kendi aleyhinedir. Kim de iyi iş yaparsa kendileri için hazırlık yapmış olurlar." (Rum 30/40-44)

İnsanların çoğunun müşrik olması, çoğunun fıtrata uymaması demektir. Müşrik, ortak koşana denir. Ortaklık en az iki şey arasında olur. Bunlardan biri daima Allah'tır; ikincisi değişir. Bazen değer verilen bir varlık, bazen de bir ruhani olur. Allah'a ortak sayılan bu varlıklara, Allah'a ait özellikler yakıştırılır. Allah ile bitecek işin, ancak onların araya girmesi ile olacağına inanılır.[57] Böylece kişi, Allah'tan önce bu aracıya kul olur. Çünkü aracılar yarı insan, yarı tanrı sayılırlar. Hıristiyanların 451'de Kadıköy'de toplanan dördüncü ökümenik konsil'de İsa aleyhis-selamın ".. mükemmel Tanrılığa ve mükemmel insanlığa sahip, gerçek Tanrı ve gerçek insan olduğuna[58] karar vermeleri bundandır. Bu, aklın ve fıtratın kabul edemeyeceği bir iddiadır. Bu sebeple bu tür inançlara sahip olanlar akıllarını kullanmaya yanaşmaz, uydurma iddialar, telkinler ve manevi baskılarla insanları şartlandırmaya çalışırlar.

İnsanlardan bir kısmı da kendilerini tanrılaştırarak Allah'tan önce kendilerine kul olurlar.

4.3.1. Kendilerine Kul Olanlar

Kendine kul olanlar, gönüllerince yaşamak isteyenlerdir. Karşılarına Allah'ın bir elçisinin tebliği ile çıkılınca çok rahatsız olurlar. Çünkü Allah'ın her şey vermesini ama emir vermemesini isterler. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ
نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا. أُولٰئِكَ
هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا.

57. Muhammed b. Abdullah Hani, Adâb, (trc. Abdulkadir Akçiçek), İstanbul, 1396/1976, s. 172.
58. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 467.

"Allah'ı ve elçilerini görmezlik ederek kâfir olan, Allah'la elçilerinin arasını ayırmak isteyen, birine inanır diğerini tanımayız diyen ve ikisi arasında bir yol tutmak isteyenler… Onlar hak ederek kâfir olanlardır. O kâfirlere aşağılayıcı bir azap hazırlamışızdır." (Nisa 4/150- 151)

Allah'ın Elçisini kabul etmeyen biriyle yaptığımız bir görüşme şöyledir:

-Benim Allah'ıma inancım sonsuzdur.

-Allah'a herkes inanır, bu her insan için kaçınılmazdır.

-Zaman zaman Allah'ıma sığınır, onun yardımını isterim. Böyle yapınca rahatlar, mutlu olurum.

-Bunu herkes yapar. Zor olan Allah'ın emirlerine yani Elçisinin tebliğine uymaktır. Siz Elçiye uymak yerine gönlünüzce yaşamak istiyorsunuz değil mi?

-Elbette. Hayat benim hayatım; buna kim karışabilir?

-O hayatı veren Allah karışamaz mı?

-… ?!

Bunların bir kısmı Allah'ın emirlerini sınıflara ayırır, kimini uygun görür, kimini görmezler. Bazıları kendilerini Tanrıtanımaz saydıkları için onları ikiye ayırarak inceleyeceğiz.

Kendine kul olanların bir kısmına tanrıtanımaz yani ateist denir. Bunların bir kısmı önder kişiler, bir kısmı da onların takipçileridir. Önderler, fıtrata uyma yerine fıtratı kendilerine uydurmaya çalışır, görüş ve teoriler üretirler. Kimileri de itibarını kaybetme korkusuyla ateizme sarılırlar. Bunların ortak yönü, kendi arzu ve heveslerine uygun bir dünya kurmak veya böyle bir dünyada yaşamaktır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ
وَجَعَلَ عَلَى بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ .

"Kendi arzusunu kendine tanrı edineni görmedin mi? Bilgili olduğu halde Allah onu sapık saymış, kulağında ve kalbinde izler, gözünün önünde perde oluşturmuştur. Allah sapık saydıktan sonra onu kim yola gelmiş kabul edebilir? Hiç düşünmez misiniz?" (Câsiye 45/23)

Bunlar kendine aşık, kendini kainatın merkezi gören ve kendi doğru-

larını evrensel doğru sayan, dünyası dar, çözemediği problemler sebebiyle huzursuz ve hırçın kimselerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا. أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا.

"Kendi arzusunu kendine tanrı edineni görmedin mi? Ona sen mi vekil olacaksın? Yoksa sen zannediyor musun ki, onların çoğu söz dinler veya aklını çalıştırır? Onlar; en'âm[59] gibidirler; hayır, daha düşük seviyededirler." (Furkan 25/43-44)

Koltuğunu kaybetme korkusuyla ateizme sarılanların işi daha da zorlaşır. Bunların karşısına hangi delille çıkılırsa çıkılsın aldırmazlar ve hırçınlıkları artar. Nitekim bunlardan biri olan Firavun, Musa'nın Allah'ın elçisi olduğundan şüphe duymadığı halde onu kabul etmemişti. Konuyla ilgili âyet şöyledir:

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ اٰيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ. وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا.

"Belgelerimiz bütün açıklığı ile onlara gelince: "Bunlar apaçık büyüdür" dediler.

Belgeleri içten kesin olarak anladıkları halde zalimlikten ve büyüklük taslamadan dolayı, onlara karşı inkarcılık yaptılar." (Neml 27/13-14)

Firavun'un tanrıtanımazlardan olduğunu şu âyetlerden anlıyoruz:

وَقَالَ مُوسَى يَا فِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ. حَقِيقٌ عَلَى أَنْ لَا أَقُولَ عَلَى اللّهِ إِلَّا الْحَقَّ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِي إِسْرَائِيلَ.

"Musa dedi ki, "Bak, Firavun! Ben âlemlerin Rabbinin bir elçisiyim.

Bana düşen, Allah'a karşı gerçek dışı bir şey söylememektir. Size Rabbinizden bir mucize getirdim, İsrail oğullarını benimle beraber gönder." (A'raf 7/104-105)

59. En'am Arapça'da koyun, keçi, sığır ve deveye verilen ortak addır.

قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ. قَالَ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ. قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ أَلَا تَسْتَمِعُونَ. قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ. قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ. قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ. قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ إِلَهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ.

"Firavun dedi ki: "Alemlerin Rabbi de neyin nesi oluyor?"

Dedi ki, kesin olarak inanacaksanız, o göklerin, yerin ve ikisinin arasındaki her şeyin Rabbidir."

Çevresinde bulunanlara dedi ki, "İşitmiyor musunuz?"

Musa devam etti: "O sizin de Rabbiniz, önceki atalarınızın da Rabbidir."

Firavun dedi ki, "Size gönderilen elçiniz gerçekten delidir."

Musa dedi ki: "Eğer aklınızı kullanabilirseniz o, doğunun, batının ve bu ikisinin arasında olanların Rabbidir.

Firavun dedi ki: "Hele benden başkasını tanrı edin, ant olsun seni zindanlıklardan biri yaparım." (Şuarâ 26/23-29)

Firavun önce akıllı, sabırlı, bilgili ve güçlü görünüp Musa *aleyhisselama* cevap vermeye çalıştı. Başarılı olamayınca hırçınlaştı ve aşırı tepkiler gösterdi. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَقَدْ أَرَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبَى. قَالَ أَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَا مُوسَى. فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهِ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سُوًى. قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَأَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى.

"Firavun'a belgelerimizin hepsini gösterdik. Ama o, yalana saptı ve direndi.

Dedi ki, "Sen büyünle bizi toprağımızdan çıkarmaya mı geldin, Musa?

Ne olursa olsun, sana onun dengi bir büyü getireceğiz. Bizimle senin aranda bir buluşma yeri belirle. Düz bir yer olsun ki, ne biz cayalım, ne de sen."

Musa dedi ki, "buluşmamız bayram gününüzde, insanların toplandığı kuşluk vaktinde olsun." (Taha 20/56-59)

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِي بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ.

"Firavun: "Bana bütün bilgin büyücüleri getirin" dedi." (Yunus 10/79)

(Büyücüler ve halk toplandı, gösteri başladı.)

قَالَ لَهُمْ مُوسَى أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ. فَأَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ
فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ.

"Musa büyücülere: "Ne atacaksanız atın" dedi.

İplerini ve değneklerini attılar ve "Firavun'un gücü adına üstün gelen biz olacağız" dediler." (Şuarâ 26/43-44)

قَالَ بَلْ أَلْقُوا فَإِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَى.

"..değnekleri ve ipleri, büyüleri yüzünden, Musa'ya sanki yürüyorlarmış gibi geldi." (Taha 20/66)

فَأَلْقَى مُوسَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ.

"Musa da değneğini attı; birden, onların uydurduklarını yutmağa başladı." (Şuarâ 26/45)

فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ. فَغُلِبُوا هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوا صَاغِرِينَ.

"Hak yerini buldu, onların yaptıkları da boşa gitti. Orada yenildiler ve küçük düştüler." (A'raf 7/ 118-119)

فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ. قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ. رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ.
قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ
تَعْلَمُونَ لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ.

"Büyücüler hemen secdeye kapandılar. "Biz âlemlerin Rabbine inandık. Musa'nın ve Harun'un Rabbine" dediler.

Firavun dedi ki: "Ona inandınız ha? Ben size izin vermeden!.. Muhakkak o sizin büyüğünüzdür; size büyüyü öğreten odur. Yakında iyice öğreneceksiniz. Ellerinizi ayaklarınızı, çaprazlama keseceğim ve hepinizi asacağım." (Şuarâ 26/46-49)

قَالُوا لَنْ نُؤْثِرَكَ عَلَى مَا جَاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذِي فَطَرَنَا فَاقْضِ مَا أَنْتَ قَاضٍ إِنَّمَا تَقْضِي هَذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا. إِنَّا آمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا وَمَا أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ وَاللَّهُ خَيْرٌ وَأَبْقَى.

"Büyücüler dediler ki: "Biz seni, ne bize gelen apaçık mucizelere üstün tutarız ne de bizi yaratana. Haydi ne karar vereceksen ver. Sen, ancak bu dünya hayatına hükmedebilirsin.

Biz Rabbimize inandık ki, hem hatalarımızı hem de bize zorla yaptırdığın büyüyü bağışlasın. Allah'ın vereceği daha iyi ve daha kalıcıdır." (Taha 20/72-73)

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ. وَقَالَ مُوسَى إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ.

"Firavun dedi: "Bırakın beni Musa'yı öldüreyim; o da Rabbini çağırsın bakalım. Çünkü korkarım o, sizin dininizi değiştirir veya bu toprakta karışıklık çıkarır."

Musa şöyle dedi: "İşte ben, benim de Rabbim sizin de Rabbiniz olan Allah'a sığınırım. Hesap gününe inanmayan her kibirlinin şerrinden." (Mümin 40/26-27)

Bunlar Allah'ın varlığını bilirler ama açığa vurmak istemezler. Ümitlerinin kaybolduğu, gizlemenin bir anlam taşımadığı zaman bunu açığa vururlar.

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ .

"… Firavun boğulmayla yüz yüze gelince dedi ki, "İsrail oğullarının inandığından başka tanrı olmadığına inandım, artık ben ona teslim olanlardanım." (Yunus 10/90)

Bunların arkasından gidenler de bunlar gibi değerlendirilirler. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَأَطَاعُوهُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ.

"Firavun kavmini küçümsedi ama, onlar ona boyun eğdiler. Çünkü onlar yoldan çıkmış bir kavim idiler." (Zuhruf 43/54)

Kendine kul olanların tamamı Allah'ı bilirler. Yukarıda anlatılan tanrıtanımazlar yani ateistlerin görüntüde bir farkı vardır ama aslında onlar da bu gurupla aynıdır. Kendine kul olanların başında İblis gelir. Allah, Adem'e secde emri verince İblis, kendi şartlarına uygun görmediği için secde etmemişti. Konu ile ilgili âyetler şöyledir:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ. فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ. فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ. إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى أَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ. قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ. قَالَ لَمْ أَكُنْ لِأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ. قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ.

"Bir gün Rabbin meleklere dedi ki: "Ben, kurumuş çamurdan, değişken kara balçıktan bir insan yaratacağım. Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğimde ona secde edin." Bütün melekler hemen topluca secde ettiler; İblis öyle yapmadı, secde edenlere katılmamakta direndi. Allah dedi ki: "İblis! Senin neyin var ki, onlarla birlikte secde etmedin?" Dedi ki, "Kurumuş çamurdan, değişken kara balçıktan yarattığın insana secde edemem." Allah dedi ki, "Öyleyse çık oradan, çünkü sen kovuldun." (Hicr 15/28-34)

أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ.

"O, direnmiş, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu." (Bakara 2/34)

İblis, Adem'e değil, Allah'a karşı büyüklenmişti. Çünkü uygun bulmadığı Allah'ın emriydi. Bu yüzden Allah ona,

قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ

"..İn oradan, orada büyüklenmek sana düşmez; çık, sen alçağın tekisin" demişti." (A'raf 7/13)

İblis, Allah'ın ne varlığını, ne de birliğini inkar etmiştir. Sapık sayıldıktan sonra bile şöyle demiştir:

"..Doğrusu ben Allah'tan korkarım, Allah'ın cezası pek ağırdır." (Enfâl 8/48)

İblis ahirete de inanır. Çünkü kovulunca şöyle demişti:

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ

"Rabbim! Hiç olmazsa, tekrar dirilecekleri güne kadar bana süre tanı." (Hicr 15/36)

İblis'in kâfirliği, Allah'a şart ileri sürmesi ile başladı ve artarak devam etti. Çünkü Allah'a şart ileri sürmek, kendini o konuda onunla eşit görmektir. Bu da kendini tanrılaştırmaktan başka bir şey değildir. Büyüklenmenin en kötüsü işte budur.

4.3.2. Büyüklere Kul Olanlar

İslam'ın dışına çıkan her insan ya nefsinin ya başkasının kölesi olur. Yanlış yolda olduğu için kendine destekçiler arar. Kendisi gibi düşünenlerle birlik olur. Bunların ortak hatası, ortak değerleri olur. Bu yanlış değerler etrafında kenetleşirler. Putperestlerde de olan bu özelliği, Kur'ân şöyle anlatır:

وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا.

"İbrahim dedi ki; Allah'ın yakınından putlara tutulmanızın sebebi sadece bu dünyada, aranızda bir sevgi bağı oluşsun diyedir..." (Ankebut 29/25)

Her insan, yaptığı yanlışın farkındadır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ.

“Her millete bir elçi gönderdik; “Allah’a kul olun ve azgınlardan uzak durun!” diye. Sonra onlardan bir kısmına Allah hidâyet nasip etti, bir kısmı da sapıklığı hak etti. Yeryüzünde gezin dolaşın da o yalancıların sonu ne olmuş bir görün.” (Nahl 16/36)

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ.

“Ya Muhammed, seninle o gerçeği (Kur’ân’ı), müjdeci ve uyarıcı olasın diye gönderdik. Her ümmetin geçmişinde bir uyarıcı, kesin vardır.” (Fâtır 35/24)

Her millete elçi gönderildiğine göre mevcut dinlerden her birinin temelinde bir elçinin tebliğini bulmak mümkündür. Nitekim Mekke’nin geçmişinde de İbrahim ve İsmail peygamberler vardı. Kureyşliler İbrahim soyundan gelmekle övünür,[60] ondan kalma hac ve umre ibadetlerini yerine getirirlerdi.

Geçmişlerinde İbrahim ve İsmail peygamberler olmasına rağmen Mekkeliler şirke düşmüşlerdi. Hıristiyanların büyük bir bölümü ise, İsa *aleyhisselam*ı ve Kutsal Ruh’u yani Cebrail’i Allah’a ortak saymaya başlamışlar ve şirke düşmüşlerdir.

Allah, dinlerdeki bozulmanın nasıl başladığını, ehl-i kitaba hitaben söylediği şu sözleriyle açıklamaktadır:

يَاأَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا.

60. İbn Hişam, Siretu’n-Nebî, Thk: M. Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut, 1401/1981, c. I, 216.

“Ey ehl-i kitap! Dininizde sınırı aşmayın. Allah’a karşı gerçek dışı şeyler söylemeyin. Meryem oğlu İsa Allah’ın sadece elçisi, Meryem’e yönelttiği sözü[61] ve onun bir ruhûdur.[62] Artık Allah’a ve Elçisi’ne inanın. Tanrı üçtür, demeyin; buna bir son verin, sizin için iyi olur. Allah tek tanrıdır, onun çocuğa ihtiyacı olmaz. Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi onundur. Vekil olarak Allah yeter.” (Nisa 4/171)

Sınırı önce Yahûdiler aşmış, Hıristiyanlar onları takip etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَأَضَلُّوا كَثِيرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ. لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُودَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ.

“De ki: Ey ehl-i kitâp! Dininizde haksız yere aşırılık yapmayın; daha önce sapmış bir kavmin arzusuna uymayın; onlar çoklarını yoldan çıkardılar. Kendileri zaten doğru yoldan çıkmışlardı.

İsrail oğulları içinden kâfir olan bu kimseler hem Davûd’un hem Meryem oğlu İsâ’nın diliyle lanetlendiler. Bu onların isyan etmeleri ve sınırı aşmaları sebebiyle idi.” (Mâide 5/77-78)

Yahûdi ve Hıristiyanlar, bu şekilde aşırılıklar yaparak kendi din adamlarına kul olmuşlardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلٰهًا وَاحِدًا لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ.

“Alimlerini ve din büyüklerini, Allah ile aralarına rab olarak koydular. Meryem oğlu Mesih’i de öyle. Oysa onlara verilen emir, sadece tek bir Tanrı’ya kul olmaları idi. Ondan başka tanrı yoktur. Allah, onların şirkinden uzaktır.” (Tevbe 9/31)

---

61. “Meryem’in rahminde ol” dediği için orada babasız olarak bir çocuk oluşmuştur.
62. “Allah’ın ruhu” terimi İsa *aleyhisselam*a has değildir. Bu terim, Adem için ve her insan için kullanılmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Adem’i tamamlayıp, içine ruhumdan üfürdüğüm zaman, derhal ona secdeye kapanın.” (Sad 38/72) İnsanın yaratılışı ile ilgili bir âyet şöyledir: “Sonra insanı tamamlayıp şekillendirmiş, ona kendi ruhundan üflemiştir.” (Secde 32/9)

Adiyy b. Hatim diyor ki, Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme geldim, boynumda altın haç vardı; "Adiyy, at o putu" dedi. Ondan yukarıdaki âyeti dinledim. Dedi ki, "Onlar bunlara ibadet etmediler, ama bir şeyi helal sayarlarsa helal saydılar, haram sayarlarsa haram saydılar."[63] Onları rab edinmeleri böyle oldu.

Bir çok Müslüman'ın da bu konuda yukarıdaki duruma düştüğü gözlenmektedir. Bu kitapta yer alan bölümler bunun delilidir. Örnek olarak Talak, Nikahın Denetlenmesi ve iftidâ başlıklı yazılar incelenebilir.

Sonuç olarak doğru dindarlık, aklı kullanmayı ve Allah'ın kitabına uymayı gerektirir. Sınırları aşanlar ise dinin akılla anlaşılamayacağını söyler, Allah'ın kitabı yerine büyüklere uymayı tavsiye ve telkin ederler. Mesela üçlü tanrı inancını aklın kabul edemeyeceğini bilen Katolikler şöyle derler: "İmanın nedeni, açıklanan gerçeklerin doğal aklımızla anlaşılmaları ve gerçek olarak görülmeleri değildir."[64] İnanmak bir Kilise eylemidir. Kilisenin imanı bizim imanımızdan önce gelir, imanımızı taşır ve besler. Kilise tüm inananların anasıdır. Anası Kilise olmayanın Babası Tanrı olamaz."[65]

Allah Teâlâ Yahûdi ve Hıristiyanlara şöyle buyurur:

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَى شَيْءٍ حَتَّى تُقِيمُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ.

"De ki: Ey ehl-i kitap! Siz Tevrat'ı ve İncil'i ve size rabbinizden indirileni uygulamadıkça hiç bir temeliniz olmaz. (Ya Muhammed!) Sana rabbinden indirilen -bu Kur'ân- onlardan bir çoğunun sadece aşırılığını ve kâfirliğini artıracaktır. O kâfirler topluluğuna üzülme." (Mâide 5/68)

Allah Teâlâ Müslümanlar için de benzer bir uyarıda bulunmuş ve şöyle demiştir:

وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ. وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ.

63. Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 10.
64. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 156.
65. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 181.

“Kim Rahman’ın Zikri’ne (Kur’ân’a) bulanık bakarsa başına bir şeytan sararız. O onun arkadaşı olur. Onlar bunları yoldan çevirirler ama bunlar doğru yolda olduklarını hesap ederler.” (Zuhruf 43/36-37)

Kur’ân, fıtratın kelama dönüşmüş hali olduğu için evrenseldir. Onu açıklayan ve tebliğ eden Muhammed *aleyhisselam*ın dili de evrenseldi. Kur’ân’da anlatılanlar, her insanın kendinde ve çevresinde gözlemlediği fıtrat âyetlerinin gereği olduğundan onu anlamak ve kavramak kolay olur. Yorumlar ise yereldir. Hangi mezhep ve hangi yorum olursa olsun, yerel unsurlar taşır. İnsanlara, onları hayata bağlayacak olan Kur’ân’ı anlatmak, doğru dini tebliğ etmek gerekir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّ هَذَا الْقُرْآَنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا. وَأَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآَخِرَةِ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا.

“Bu Kur’ân, insanlara en doğru yolu gösterir. İyi iş yapan müminlere, kendilerini büyük bir karşılığın beklediğini müjdeler. Ahirete inanmayanlara gelince, onlar için elemli bir azap hazırlamışızdır.” (İsrâ 17/9-10)

5- İNSAN ALLAH’IN HALİFESİ MİDİR?

(Halef- Selef Olayı)

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ.

“Bir gün Rabbin meleklere: “Yeryüzünde halife, biri diğerinin yerine geçecek bir varlık oluşturmaktayım” dedi. Melekler: “Orada karıştırıcılık yapacak ve kan dökecek kimseleri mi oluşturuyorsun? Ama neylersen, güzel eylersin; biz bu sebeple sana boyun eğeriz. Sen en temizini yaparsın”[66] dediler. Allah dedi ki: “Ben sizin bilmediklerinizi bilirim.” (Bakara 2/ 30)

Başkasının yerine geçene halife veya halef denir. Allah her bir insanı bir başkasının yerine geçebilecek şekilde yaratmıştır. İnsan, öncelikle aile büyüklerinin yerine geçer. Hayatı boyunca, bir çok kimsenin malını, makamını ve imkânlarını ele geçirebileceği gibi elinde olanı da kaptırabilir.

Bütün karışıklıklar, elindekini kaybetme korkusundan veya başkasının yerine geçme arzusundan kaynaklanır. Peygamberlere karşı gelenler de ellerindekini kaybetme korkusu ile hareket etmişlerdir. Buna karşılık her bir peygamber şunu söylemiştir:

“Ben sizden bunun bir karşılığını beklemiyorum. Alacağım karşılığı alemlerin Rabbi verecektir.” (Şuarâ 26/127)

Melekler; *“Orada karıştırıcılık yapacak ve kan dökecek birilerini mi oluşturuyorsun?”* derken bu sistemden duydukları endişeyi aktarmışlardır. Allah Teâlâ bunun olmayacağını söylememiş ama meleklerin bilmediği şeyler olduğunu belirtmiştir.

---

66. Bkz. “Tesbih ve Takdis” başlıklı yazı.

İnsanlar daha çok bilgi ve becerileriyle başkasının yerine geçmeye çalışırlar. Bunların yerine geçmek isteyenlerin de daha çok bilgi ve beceriye sahip olması gerekir. Bu da hayırlı bir yarışın doğmasına yol açar. Fertte ve toplumda gelişmeler olur. Bilim ve medeniyet oluşur. Halifelik sistemi olmasaydı insanlar da diğer varlıklar gibi olur, bir medeniyet oluşturamazlardı. İşte meleklerin bilmediği taraf bu olmalıdır.

Bazıları bu âyete dayanarak Adem'den önce başka Ademler olduğunu, yer yüzünde fesat çıkarıp kanlar döktüklerini iddia ederler. Derler ki, melekler onları bildikleri için bu Adem'in soyundan gelenlerin de fesat çıkaracaklarını söylemişlerdir. Bu iddia doğru olsaydı Allah Teâlâ meleklere; **"Ben sizin bilmediklerinizi bilirim."** demezdi.

Halifeliğin yani birinin diğeri yerine geçmeye çalışacağı sistemin kan dökülmesine yol açtığı hayvanlar aleminde görülebilir. Mesela hiçbir horoz kendi kümesinde başka horoza tahammül edemez. İki horozdan biri ya orayı terk eder, ya da diğeri tarafından öldürülür. Halifelik kavgası tavuklar arasında da olsaydı daha çok kan dökülürdü. Kadınıyla erkeğiyle bütün insanların halifelik sistemi içinde yaratıldığını öğrenen meleklerin endişesi, hayvanlar alemindeki gözlemlerinden kaynaklanabilir.

Bu âyete dayanılarak insanın, Allah'ın halifesi olduğu da iddia edilir. Halife, kendinden öncekinin yerine konan ve onun makamına geçen kişi[67] olduğu için önceki, ya orada bulunmamalı veya aciz yahut ölmüş olmalıdır. Bunlar Allah hakkında düşünülemez. Öyle ise insan Allah'ın değil, ancak bir başka insanın halifesi olabilir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

يَا دَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ.

"Bak Davûd! Biz seni bu toprağa halife yaptık. İnsanlar arasında gerçekçi kararlar ver. Arzuna uyma, bu seni Allah'ın yolundan saptırır." (Sâd 38/26)

Çünkü Davûd, kendinden önce o toprağa hakim olan Talut'un yerine geçmişti. Konu ile ilgili âyetlerin tamamı insanların birbirlerine halife olmasını anlatır.[68] Onlardan dört tanesi şöyledir:

---

67. "الخليفة من استخلف مكان من قبله و يقوم مقامه" el-Halil b. Ahmed (100-175 h.) el-Ayn, Tahkik;: Mehdî el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmrâî, İran 1409 خلف mad., c. IV, s.267.
68. Halef kökünden kelimeler şu âyetlerde geçer. Bakara 2/30,66, Al-i İmran 3/170, Nisa 4/9, En'am 6/133,165, A'raf 7/69,74,129,169,Yunus 10/14,73, Hud 11/57, Ra'd 13/11, İsra 17/76 Meryem 19/59, Nur 24/55, Neml 27/62, Fatır 35/39. Sad 38/26. Toplam 20 âyet.

كَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَائِفَ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ.

"Kavmi, Nuh'u yalancı yerine koydu. Biz de onu ve gemide kendisiyle beraber olanları kurtardık. Onları ötekilere halifeler yaptık. Âyetlerimizi yalan sayanları da suda boğduk. Bak bakalım, uyarılan o kimselerin sonu nasıl olmuş." (Yunus 10/73)

قَالُوا أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا قَالَ عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ.

İsrail oğulları Musa aleyhisselama demişlerdi ki: "Sen gelmeden önce de işkence gördük, geldikten sonra da." Musa dedi ki: "Belki Rabbiniz düşmanlarınızı yok eder de bu toprakta sizi onların halifesi yapar. Sonra da nasıl davranacağınıza bakar." (A'raf 7/129)

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِن قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُواْ وَجَاءتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُواْ لِيُؤْمِنُواْ كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ .ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلاَئِفَ فِي الأَرْضِ مِن بَعْدِهِم لِنَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ

"Sizden önce nice nesilleri, zalimlik ettikleri zaman helâk ettik. Hâlbuki onlara elçileri açık belgelerle gelmişlerdi ama inanacak değillerdi. İşte günahkâr kavmi böyle cezalandırırız. Sonra onların arkasından sizi o toprakta halifeler yaptık ki, sizin ne yapacağınıza bakalım." (Yunus 10/13–14)

وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِن بَعْدِكُم مَّا يَشَاءُ كَمَا أَنشَأَكُم مِّن ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ آخَرِينَ

"Senin Rabbin zengindir, ikram sahibidir. Sizi giderecekse giderir ve sizi başka bir kavmin soyundan getirdiği gibi arkanızdan getireceklerini size halife yapar." (Enâm 6/133)

Bilgisine güvendiğim bir kişi ile aramızda şu konuşma geçti:[69]

69. Bu zat, uzun süre İstanbul Müftülüğü'nde Fetva Kurulu Üyesi olarak çalışmış ve bu görevden emekli olmuş olan Celal Börühan'dır.

Sordum: İnsan Allah'ın vekili olabilir mi?

Dedi ki: Hayır, Allah, peygamberini vekil etmemiştir; bizi eder mi? O, Peygamberine şöyle demiştir:

وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ.

"Sen onların üzerinde bir vekil de değilsin." (En'am 6/107)

إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ.

"Sen sadece bir uyarıcısın. Her şeye vekil olan Allah'tır." (Hûd 11/12)

Sordum: İnsan Allah'ın halifesi olabilir mi?

Dedi ki: Evet, çünkü Allah meleklere, "Yeryüzünde bir halife var edeceğim" buyurmuştur.

Sordum: Halifelik mi üst görevdir, yoksa vekillik mi?

Dedi ki: Halifelik. Vekil bazı konularda temsile yetkili olur ama halifenin yetkisi fazladır.

Sordum: Allah'ın vekili olamayan, halifesi olabilir mi?

Dedi ki: Peki sen o âyeti nasıl anlıyorsun?

Dedim ki; ilgili âyetlere bakınca Bakara 30. âyette, bir kişinin diğerinin yerine geçeceğinden, halef-selef sisteminden bahsedildiği ortaya çıkar. Yoksa insan Allah'a halife olamaz. Bu, kelimenin hem sözlük anlamına; hem de terim anlamına aykırıdır. Ayrıca çok çirkin bir durumun ortaya çıkmasına da yol açar. Çünkü Melekler; Allah'ın yerine geçecek birinin karıştırıcı ve kan dökücü olacağını söylemekle, Allah'ın karıştırıcı ve kan dökücü olduğunu ima etmiş olurlar. Allah Teâlâ da Melekler de böyle şeylerden uzaktır.

Dedi ki: Beni susturdun.

6- TESBİH VE TAKDİS

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ.

"… Melekler: Neylersen, güzel eylersin; biz bu sebeple sana boyun eğeriz. Sen en temizini yaparsın." dediler. Dedi ki: "Ben sizin bilmediklerinizi bilirim." (Bakara 2/30)

Tesbih, sebh kökündendir. Sebh, havada veya suda hızla akıp gitme, yüzme, yıldızların kendi yörüngelerinde dönmesi anlamlarına gelir. Hızla işe koşma veya atın hızla koşması anlamına da gelir. Tesbih, terim olarak, Allah'a kul olmada hızlı davranma anlamında kullanılmıştır.[70]

Buna göre "**nusebbihu bi hamdike**" cümlesi, "Hamdin sebebiyle sana kul oluruz" demek olur. Hamd'in Türkçe[71] karşılığını katınca anlam şöyle olur: "Neylersen güzel eylersin, biz bu sebeple sana kul oluruz".

Takdis, kuds kökündendir. Kuds, temiz olma anlamına gelir. Takdis ise, teksir kalıbında tertemiz saymak demektir. Kuddüs, Allah'ın isimlerinden, lekesiz, tertemiz demektir.[72] Allah'ın lekesiz ve tertemiz olduğunu, yaptığı işlere bakarak görebiliriz. "**Nukaddisu lek**" (seni takdis ederiz) sözünü, "en temizini yaparsın" diye tercüme etmemiz bundandır.

70. Mufredât, سبح mad.
71. Bkz: "Hamd" başlıklı yazı.
72. Mufredât, قدس mad; Muhammed b. Yakub el-Firuzâbâdi, Besâiru zevi't-temyiz, Beyrut tarihsiz, قدس mad.

7- CENNETE KİMLER GİRER

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَى وَالصَّابِئِينَ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ.

"İman etmiş olanlar; Yahûdi, Hıristiyan ve Sabiî olanlar; bunlardan kim Allah'a ve Ahiret gününe inanır ve iyi işler yaparsa, onların ödülleri Rableri katındadır. Üstlerinde ne bir korku olur, ne de üzülürler." (Bakara 2/62)

Kendine peygamber tebliği ulaşmayan kişi, sadece şirkten ve bildiği doğrulardan sorumlu olur. Peygamber tebliği ulaşan ise o peygambere inanmak ve onun gösterdiği gibi yaşamak zorundadır. Tebliğin ulaşması, peygamberin mucizesini, yani peygamberlik belgesini görmekle olur. Çünkü o zaman Allah'ın elçisini, gözüyle görmüş gibi kesin bilgiye ulaşır. Muhammed *aleyhisselam*ın belgesi Kur'ân'dır. Kur'ân âyetlerini, kendi anlayacağı dille anlayarak okumamış veya dinlememiş kişilere de tebliğ ulaşmış olmaz.

Yukarıdaki âyetin bir benzeri Mâide suresinde geçer. O âyet, öncesi ve sonrasıyla şöyledir:

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَى شَيْءٍ حَتَّى تُقِيمُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ. إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئُونَ وَالنَّصَارَى مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ. لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَأَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ رُسُلًا كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ.

"De ki: "Ey kitap ehli! Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirilmiş olanı uygulamadıkça bir değeriniz olmaz. (Ya Muhammed) Rabbinden sana indirilenler, onların çoğunun azgınlık ve inkârını kesin artıracaktır. Onun için bu kâfirler topluluğuna üzülme.

İman etmiş olanlar; Yahûdi, Sabiî veya Hıristiyan olanlar; işte bunlardan kim Allah'a ve Ahiret gününe inanır ve iyi işler yaparsa üstlerinde ne bir korku olur, ne de üzülürler.

İsrail oğullarından kesin söz aldık ve elçiler gönderdik. Ama onlar, canlarının istemediği bir şey getiren elçilerden kimini yalanlamışlar, kimini de öldürmüşlerdir." (Mâide 5/68-70)

Konu ile ilgili bir âyet de şöyledir:

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ.

"Yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı bulacakları ümmi Peygambere uyanlara; işte onlara o Peygamber iyiliği emreder, kötülüğü yasaklar. İyi şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar. Sırtlarından ağır yükleri, boyunlarından demir halkaları kaldırır atar. Kim ki ona inanır, onu saygıyla destekler, ona yardım eder, onunla birlikte gönderilen o Nur'a uyarsa; işte onlar umduklarına kavuşurlar." (A'raf 7/157)

Bu üç dinde; Yahûdi, Sabiî ve Hıristiyanlarda Allah'ın varlığı ve birliği inancı ile âhiret inancı vardır. âyette geçen "iyi işler" kavramı, kişilerin bilgisine göre değişir. Yukarıdaki âyetlerin açıkça gösterdiği gibi onlardan kim, son peygamberin tebliği ile karşılaşırsa ona inanmak ve orada belirtilen iyi işleri yapmak zorundadır. Allah, bu konuda peygamberlerden kesin söz almıştır:

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَى ذَلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ.

“Size kitap ve hikmet veririm de, sonra sizdekini doğru sayan bir elçi gelirse, ona muhakkak inanacaksınız ve yardım edeceksiniz! Bunu kabul ettiniz mi? Bu hususta ağır ahdimi üzerinize aldınız mı?” demişti. Onlar: “Kabul ettik” demişlerdi. “Öyleyse şahit olun, ben de sizinle beraber şahit olanlardanım” demişti.” (Al-i İmran 3/81)

Sonuç olarak yukarıdaki âyeti şöyle anlamak gerekir.

“İman etmiş olanlar; Yahûdi, Hıristiyan ve Sabiî (olup kendilerine Son Elçi’nin tebliği ulaşmamış) olanlar; işte bunlardan kim (şirk koşmadan) Allah’a ve Ahiret gününe inanır ve iyi işler yaparsa, onların ödülleri Rableri katındadır. Üstlerinde ne bir korku olur, ne de üzülürler.” (Bakara 2/62)

8- DİNLER

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ.

"...Allah'a benzer nitelikte varlıklar uydurmayın.Bunu bile bile yapmayın." (Bakara 2/22)

Herkes Allah'ın benzerinin olamayacağını bilir. Bu yüzden kimse onun heykelini yapamamıştır. En büyük hastalık, Allah ile ilişkiyi, aracılarla kurmaya çalışmaktır. Allah'a dair sayısız delil olduğu halde aracılarla ilgili delil yoktur. Buna inananların tek dayanağı, atalarına dayandırdıkları haberlerdir.

Allah tek olduğu halde aracı olacağına inanılanlar sayısızdır. Her topluluk, kendi hayaline göre, farklı aracılar uydurur. Bu onları şirke sokar. Çünkü bu aracıların, Allah'a ait bazı özelliklere sahip olduğu var sayılır. Allah'a yakın bilinir ve Allah'tan önce onlara köle olunur. Allah kral, onlar da onun yakınları gibi görülürler.

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى.

"İyi bil ki, saf din Allah'ın dinidir. Allah ile kendi aralarına koydukları velilere tutulanlar derler ki: "Biz onlara, başka değil sadece bizi Allah'a daha çok yaklaştırsınlar diye kul oluruz." (Zümer 39/3)

Aracıların değişmesi ile dinlerin adı değişir. Hıristiyanlar İsa *aleyhisselam*ı, Kutsal Ruh'u, Meryem'i, havarileri ve kilise babalarını, Taoistler Te, Yin-Yang vb. yi, Mekkeli müşrikler ise Allah'ın kızları diyerek bazı melekleri aracı sayar, onların putlarını yaparlardı.

el-Lât, **el-Uzza** ve **el-Menat**, Mekke'nin meşhur putları idi. Allah'ın kızları saydıkları için isimlerini Allah'ın isimlerine benzetmişlerdi. **el-Lât**, **ellah**'ın, **el-uzza**, **el-aziz**'in, **el-menat** da **el-mennan**'ın benzeridir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّى. وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَى. أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنْثَى. تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَى.

"Gördünüz değil mi el-Lât'ı ve el-Uzzayı; diğer üçüncüsü el-Menât'ı? Erkek size dişi ona öyle mi? O halde bu haksız bir paylaşımdır." (Necm 53/19-22).

İslam, aracılığı kesin olarak reddeder. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ.

"İnsanı biz yarattık ve nefsinin ona ne fısıldadığını biliriz. Biz ona şah damarından da yakınız." (Kaf 50/16)

Allah şah damarından yakın olduğuna göre araya aracı giremez. Öyle olsa, insanlar önce ona kul olurlar. Çünkü aracı memnun olmazsa işlerini görmez. Mesela biri, belediye başkanı ile olan işlerini bir kişi aracılığı ile yürütse onun için belediye başkanı artık odur. Onunla ilişkilerini iyi yürütür ki, o da belediye ile olan işlerini iyi yürütsün.

Bütün Peygamberler insanları, Allah'tan başkasına kul olmamaya çağırmışlardır.[73] Allah'tan başkasına kul olmamak için Allah ile araya kimseyi sokmamak gerekir. Müslümanlar yalnız Allah'a kul olur ve hürriyetin doruğuna ulaşırlar.

Allah, yarattığı ve her şeyini temin ettiği insanın başkasına da kul olmasını affetmez. O, şöyle buyurur:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ.

"Allah şirki bağışlamaz, onun dışında kalanı bağışlanmayı hak eden için bağışlar." (Nisa 4/48)

مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ.

73. Şu âyetler de konu ile ilgilidir: En'am 6/56, Ra'd 13/36, Zümer 39/11.

“Hiçbir insanın hakkı yoktur ki, Allah ona Kitap, doğru bilgi ve peygamberlik versin, o da tutsun halka, “Allah’tan önce bana kul olun” desin. Onun diyeceği şudur: “Kitabı öğrettiğinize ve okuduğunuza göre katıksız olarak Rabbe kul olun.” (Al-i İmran 3/79)

Allah ile insan arasına aracı koymayı kabul etmeyen tek din İslam’dır. İslam çizgisi dışında olanlar kendilerini aracılara göre isimlendirirler.

9- HAC 11-16. ÂYETLERİN AÇIKLANMASI

(Şirkle İman Arasında Kararsızlık)

Arzularını ve menfaatlerini öne alanlar, Allah'ın her şeyi vermesini ama emir vermemesini isterler. Bazıları da Allah'a kulluğu, dünyalık elde etmenin vasıtası sayarlar. İşler iyi giderse sevinir, dine sarılırlar. Kötü giderse umutsuzluğa kapılır, yoldan çıkarlar. Bunlar dine, doğru olduğu için değil, menfaatlerine uygun düştüğü için uyarlar. Menfaatleri değişti mi kararları da değişir. Onun için bunlara kararsızlar demek uygun olur. Allah Teâlâ bunlarla ilgili olarak şöyle buyurur:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللّٰهَ عَلَى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ
فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ.
يَدْعُو مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُ وَمَا لَا يَنْفَعُهُ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ. يَدْعُو
لَمَنْ ضَرُّهُ أَقْرَبُ مِنْ نَفْعِهِ لَبِئْسَ الْمَوْلَى وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ. إِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ
الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ إِنَّ اللّٰهَ
يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ. مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ
بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لِيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ.

"İnsanlardan kimi Allah'a sınırda kulluk eder. Eline bir imkân geçse rahatlar; başına bir sıkıntı gelse yüz çevirir. Böylesi dünyayı da kaybeder âhireti de. Apaçık kayıp budur işte.

Allah'ın yakınından, kendisine zarar vermeyecek ve yarar da sağlamayacak şeyi yardıma çağırır. İşte bu, pek derin bir sapıklıktır.

Zararı yararından yakın olan kişiyi de yardıma çağırır. O ne kötü bir veli ve ne kötü bir yandaştır.

Allah, iman eden ve iyi işler yapanları içinden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Allah, dilediğini yapar.

Kim Allah'ın, dünyada da âhirette de kendine asla yardım etmeyeceği kanaatine varmışsa bir sebebe tutunup göğe (Allah'a) yönelsin, diğer ilişkiyi derhal kessin ve baksın ki, bu yol kendini bunaltan şeyi gerçekten giderecek mi yoksa gidermeyecek mi?" (Hac 22/11-15)

Tutunulacak sebep, iman edip iyi işler yapmaktır. Bir âyet şöyledir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ.

"Ey iman edenler! Sabır göstererek ve namaz kılarak yardım isteyin. Çünkü Allah, sabredenlerle beraberdir." (Bakara 2/153)

Bazıları sıkıntıya düşünce Allah'ın yardımını almak için Allah'a yakın bildikleri kişileri araya koyarlar. Önce Eyüp Sultan gibi yatırlara koşar, onun ruhaniyetinden yardım isterler. İstekleri olmazsa Allah'a yakın bildikleri din büyüklerine koşarlar. Onların bir kısmı doğru yolu gösterirler. Bir kısmı ise, sıkıntılarını gidereceklerini ima ederek gelenlerin kendilerine bağlanmalarını ve cemaatlerinin bir üyesi olmalarını şart koşarlar. Bunlar da Allah ile ilişkilerini onlar aracılığıyla yürütmek ve yardım alıp sıkıntıdan kurtulmak için onlara bağlanır; hediyeler sunar, huzurlarında saygıyla eğilirler. Bunların, Allah'tan aldıkları bir yetkiyle kendilerine yardım edecekleri hayalini kurarlar. Böylece ellerine bir şey geçmeden en büyük zarara uğramış, şirke düşmüş olurlar. Allah Teâlâ bunlar hakkında şöyle buyurur:

اتَّخَذُواْ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُواْ إِلاَّ لِيَعْبُدُواْ إِلَـهًا وَاحِدًا لاَّ إِلَـهَ إِلاَّ هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ.

"Alimlerini ve din büyüklerini, Allah ile aralarına rab olarak koydular. Meryem oğlu Mesih'i de öyle. Oysa onlara verilen emir, sadece tek bir Tanrı'ya kul olmaları idi. Ondan başka tanrı yoktur. Allah, onların şirkinden uzaktır." (Tevbe 9/31)

Âyette geçen أَحْبَار (ahbâr); iz anlamına gelen حبر (hibr)'in çoğuludur. Bilgileri, insanların gönlünde iz bıraktığı için Alim anlamında kullanılmıştır.[74] el-Halil b. Ahmed'e göre حبر; din alimlerinden bir alim demektir; ister zimmi olsun, isterse ehl-i kitaptan iken Müslüman olmuş olsun.[75]

رُهْبَانْ (ruhbân): Tekil olabildiği gibi rahib kelimesinin çoğulu da olabilir. Kökü, ruhbanlık yani الرهبانية (er-Ruhbâniy-ye)'dir; "çok ibadet yükü altına

74. Müfredât حبر mad.
75. el-Halil b. Ahmed, el-Ayn, حبر mad.

girme" anlamına gelir.[76] Bizde bu işi yapanlara sofu, sufi veya derviş, onların başında olanlara da şeyh denir. Halk bunları din büyüğü kabul eder.

أرباب (erbâb): Rab kelimesinin çoğuludur. Rab sahip demektir. Araplar kölenin sahibine rab derler. Yusuf *aleyhisselam* hapiste iken hapisten çıkıp krala içki sunma görevi alacak olan köleye şöyle demişti:

اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ

"Rabbinin yanında benden bahset." (Yusuf 12/42)

Bizde kölenin sahibine efendi denir. Bir din büyüğünü, Allah ile kendi arasına bir rab, bir efendi olarak yerleştiren kişi ona tanrılık özelliği vermiş olur. Bu da kişiyi şirke sokar. Nitekim Hıristiyanlar da İsa *aleyhisselam*ı araya sokar ve ona Rab derler. Kimi din büyüklerine "Efendi Baba" denmesi boşuna değildir.

Yukarıdaki âyet mealine karşı yapılacak en tutarlı itiraz şu olur:

"Ahbar ve ruhban kelimeleri, daha çok ehl-i kitabın din adamları için kullanılır. Siz bu mealle Müslüman alimleri ve din adamlarını da bu kapsama sokmuş oluyorsunuz."

Bu itiraza şöyle cevap verilir: Din alimlerini ve din büyüklerini efendileri kabul edip onların karşısında köle gibi olan ve onlara kayıtsız şartsız itaat edenler, onları Rab edinmiş olacakları için ehl-i kitapla aynı konuma düşmüş olurlar.

Adiyy b. Hatim diyor ki, Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme geldim, boynumda altın haç vardı; "Adiyy, at o putu" dedi. Ondan yukarıdaki âyeti dinledim. Dedi ki, "Onlar bunlara ibadet etmediler, ama bir şeyi helal sayarlarsa helal saydılar, haram sayarlarsa haram saydılar."[77] Onları rab edinmeleri böyle oldu.

Şimdi asıl konuya dönelim. Sıkıntıya düşen kişi, Allah'a yakın bildiği aracılara başvurarak destek almaya çalışır. Sıkıntıyı bu yolla gidermeye çalışmak, Allah'a ortak koşmak ve çıkmaza girmek olur. Bütün ümitler yok olur gider. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ
فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ.

76. Müfredât الرهبة والرهب mad.
77. Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 10.

"Allah'a ortak koşan öyle olur ki, sanki gökten düşmüş de kendisini kuşlar kapışıyor veya rüzgâr onu uzak bir yere sürüklüyordur." (Hac 22/31)

Yapılacak tek şey, derhal aracıları bırakıp doğrudan Allah'a yönelmek ve sabır göstererek onun yardımını beklemektir. Allah, bizi sıkıntılara sokmak suretiyle imtihanını tamamlayacağı için sabır çok önemlidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَن كَانَ يَظُنُّ أَن لَّن يَنصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاء ثُمَّ لِيَقْطَعْ فَلْيَنظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ.

"Kim Allah'ın kendisine, dünyada ve âhirette yardım etmeyeceği kanaatine varmışsa bir sebebe tutunup göğe (Allah'a) yönelsin, diğer ilişkiyi derhal kessin; baksın ki, bu yol, kendini bunaltan şeyi gerçekten giderecek mi yoksa gidermeyecek mi?" (Hac 22/15)

Bunun hemen arkasından şu âyet gelir:

وَكَذٰلِكَ أَنزَلْنَاهُ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يُرِيدُ.

"İşte böylece biz onu apaçık âyetler olarak indirmişizdir. Şüphesiz Allah, isteyeni yola getirir." (Hac 22/16)

Bu âyetin, şimdiye kadar yapılmış bir çok tefsiri vardır. Buna geleneksel yöntem diyoruz. Bir de onu Kur'ân'la açıklama yöntemi vardır. Bu yöntem, Kur'ân'ın açık olmasının ne anlama geldiğini göstermektedir.

9.1. Geleneksel Yöntem

Tefsirlerde ve meallerde bu âyet üç şekilde açıklanmıştır:

1- Birinci açıklamaya göre, "Kim ona, Allah'ın dünyada ve âhirette yardım etmeyeceğini sanıyorsa" bölümündeki "o" zamiri ile Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve sellem*'e işaret edilmektedir. Bu görüşte olanlar kendi aralarında ikiye ayrılırlar. Bir gruba göre âyetteki sebeb (السبب) ip, sema (السماء) ise evin tavanı anlamındadır. O zaman âyetin meali şöyle olur:

"Her kim Peygambere, Allah'ın dünyada da ahirette de yardım etmeyeceğini sanıyorsa evinin tavanına bir ip uzatsın, sonra onunla intihar etsin; baksın ki, onun bu hilesi nefret ettiği şeyi giderecek mi?"

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hasan Basri Çantay, Ömer Nasuhi Bilmen, Bekir Sadak, Suat Yıldırım, Muhammed Hamidullah ile Ali Özek, Hayrettin Karaman ve arkadaşları bu anlamı tercih etmişlerdir.

İkinci gruba göre âyetteki semâ "gök", sebeb ise bildiğimiz "sebeptir". O zaman âyetin meali şöyle olur:

"Her kim Peygambere, Allah'ın dünyada da ahirette de yardım etmeyeceğini sanıyorsa bir sebeple göğe uzanıversin de ona Allah'tan gelen vahyi kessin; baksın ki, onun bu hilesi nefret ettiği şeyi giderecek mi?"

Mustafa Hizmetli bu anlamı tercih etmiştir.

2- "O" zamiri âyetin başındaki "من (men)=kim"i gösterir. Sebeb, ip, sema evin tavanı anlamındadır. Bu durumda meâl şöyle olur:

"Her kim kendine, Allah'ın dünyada da ahirette de yardım etmeyeceğini sanıyorsa evinin tavanına bir ip uzatsın, sonra onunla intihar etsin; baksın ki, onun bu hilesi nefret ettiği şeyi giderecek mi?"

İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Süleyman Ateş, Ahmet Ağırakça ve Beşir Eryarsoy bu anlamı tercih etmişlerdir.

Taberî, Zemahşerî ve İbn Kesîr bu iki anlamdan birincisini tercih etmişlerdir.[78]

3- Üçüncü görüş şöyledir: Semâ ile kastedilen bildiğimiz göktür. Sebeb, ip anlamınadır. Yukarıda "ilişkiyi kessin" diye tercüme edilen ليقطع (=liyakta') ise "yol katetsin" demektir. Yani dünya ile ilişkisini kesip göğün yukarısına doğru gitsin, peygambere gelen yardımı engellemeye veya kendi için rızık elde etmeye gayret etsin, demek olur.[79] Muhammed Esed bu anlamı tercih etmiş, farklı olarak sebeb kelimesine yol anlamını vermiştir. Onun Türkçeye tercüme edilen meali şöyledir:

"Kim Allah'ın kendisine bu dünyada da, ahirette de yardım etmeyeceğini düşünüyorsa göğe başka bir yolla ulaşmayı denesin de yol katetsin; ve böylece görsün bakalım bu hilesi onu sıkıntısından kurtaracak mı?"[80]

78. Taberî, Tefsîr'ut-taberî, c. IX, s. 118-121; Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, el-Keşşâf, Daru'l-Marife, Beyrut, c. III, s. 8; İsmail b. Ömer b. Kesîr, Tefsîru'l-Kur'ani'l-azîm, Beyrut 1401/1981, c. II, s. 211.
79. Kadı Abdullah b. Ömer el-Beydâvî, Envâru't-tenzîl ve Esrâru't-tevîl, (Tefsîru'l-Beydâvî), İstanbul tarihsiz., c. II, s. 85. Beydâvî, birinci görüşü tercih etmiş, bu son görüşü de قيل = denildi başlığı ile vermiştir.
80. Muhammed Esed, Kur'ân Mesajı, Çev: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İstanbul 2001, c. II, s. 669.

Bunlardan bazıları, bu âyetin, Hac Suresinin 11 ve 12. âyetleriyle ilişkili olduğunu söylemiş ama bunun nasıl bir ilişki olduğunu göstermemiştir.

Yukarıdaki tefsir ve meâllerin anlaşılamaz olduğu ortadadır. Çünkü âyet bağlantılarından koparılmış ve bir boşluk doğmuştur. Boşluğu gidermek için yeni hatalar yapılmış, bir hata diğerini doğurmuştur.

1- Birinci yorum hatalıdır; çünkü "O" zamiri ile Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve sellem*'e işaret edilmesi imkânsızdır. Zamirler, kendilerinden öncesini gösterirler. Hac Suresinin 1. âyetinden buraya kadar bir tek yerde Allah'ın Elçisinden söz edilmemiştir.

Bu anlamı verenlerin birinci grubuna göre, Peygamber düşmanı olup Allah'ın ona, dünyada da ahirette de yardım etmeyeceği kanaatinde olan kişi intihar etmelidir. Böyle bir kişi sadece mutlu olur. Hiç ona, "öfkeni gidermek için intihar et", denir mi?.

Bu tefsiri yapanlar, satır arasına bazı şeyleri sıkıştırarak düzeltme yapmaya çalışmışlardır. Elmalılı'nın şu sözü, bu konudaki ortak tavrı yansıtmaktadır:

"Yani onun o zanda bulunması, kin ve kıskançlığından, Peygamberin dünya ve ahirette ilahi yardım görmesini ve başarıya ulaşmasını istememesindendir."[81]

"O" zamiri ile Allah'ın Elçisine işaret edildiğini söyleyenlerden ikinci gruba göre bu kişi göğe uzanıp gelen vahyi kesmeliymiş. Böyle bir şeye kimin gücü yeter? Allah kimseye, gücünün yetmediği yükü yüklemez. Allah Teâlâ'nın, Elçisine yaptığı şu uyarıyı düşünmek gerekir.

وَإِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ

"Onların yüz çevirmesi sana ağır gelince yeri delmeye veya göğe merdiven dayamağa gücün yetseydi onlara bir mucize getirirdin." (En'am 6/35)

Hac Suresinin 15. âyeti şöyle bitiyor: ".... **baksın ki, tuzağı öfkelendiği şeyi giderecek mi?**" İntihar edip ölen kişi dönüp neye bakabilir?

Zemahşerî diyor ki: Tuzak (كيد=keyd) denmesi, yapabileceği başka

81. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili Yeni Mealli Türkçe Tefsir, İstanbul 1935, c. IV, s. 3389.

bir şey olmadığı içindir. "…. baksın ki, tuzağı öfkelendiği şeyi giderecek mi? sözü de, "**hayal dünyasında böyle bir şeyi tasarlasın da baksın ki, peygambere gelen ve kendini öfkelendiren yardımı kesebilir mi?"** anlamınadır.[82]

Göğün yukarısına doğru ip uzatılabilir mi? Yahut dünya ile ilişkiyi kesip göğün yukarısına hangi yolla gidilebilir? Bunu bugünkü uzay çalışmalarına delil gösterme imkânı da yoktur. Çünkü bu yorumu yapanlar, Peygamberin hayatında, ona muhatap olan kafirleri hedef almışlardır.

2- İkinci yorum da tutarsızdır. Allah'ın kendine dünyada da ahirette de yardım etmeyeceğini sanan kişinin öfkesini giderecek hile, yardım almasını sağlayacak hile olur. Yoksa kimse intihar için hile yapmaz. Allah kendine ahirette de yardım etmeyecekse neden intihar etsin? Allah'ın Kitabında böyle anlamsız bir şey olur mu?

3- Üçüncü yorumun da tutarlı yanı yoktur. Dünya ile ilişkiyi kesip göğün yukarısına doğru gidiş, peygambere gelen yardımı engellemeye veya kendi için rızık elde etmeye gayret nasıl olabilir? İnsanların göğe zaten ulaştıkları bir yol var mı ki, Muhammed Esed âyete, "… göğe başka bir yolla ulaşmayı denesin de yol katetsin" şeklinde anlam veriyor?

Bu bölümde Hac Suresi'nin yalnızca 15. âyeti üzerinde durulmuştur. Aşağıda görüleceği gibi geleneksel yöntemde âyetlerin öncesi ve sonrası ile ve diğer âyetlerle bağlantısı yeteri kadar gösterilmediğinden 15. âyetle bağlantılı olan 11'den 16'ya kadar olan âyetler de anlaşılamaz biçimde yorumlanmıştır. Konunun bu yönü bundan sonraki bölümde ele alınacaktır.

9.2. Kur'ân'ın Yöntemi

Kur'ân'ın diğer âyetleri gibi Hac Suresinin 11'den 16'ya kadar olan âyetleri hem birbiriyle hem de diğer âyetlerle ilişkilidir. Şimdi bu âyetleri ve ilişkiler ağını görelim.

11. Âyet:

"İnsanlardan kimi Allah'a sınırda kulluk eder. Eline bir imkân geçse rahatlar; başına bir sıkıntı gelse yüz çevirir. Böylesi dünyayı da kaybeder, âhireti de. Apaçık kayıp budur."

Her müslüman, bu dünyada imtihandan geçirilecektir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

82. Zemahşerî, el-Keşşâf, c. III, s. 8.

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ. الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ. أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ.

"Sizi, biraz korku, biraz açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz eksiltme ile ağır bir imtihandan geçireceğiz; bundan kaçış olmaz. Sen sabır gösterenlere müjde ver.

Onlar başlarına bir sıkıntı geldiğinde şöyle derler: "Biz zaten Allah'a aidiz; nasıl olsa ona döneceğiz."

Onlar üzerlerinde Allah'ın verdiği olgunlukları ve bereketi taşırlar. Yola gelmiş olanlar işte onlardır." (Bakara 2/155-157)

Başına gelen sıkıntıya katlanamayan kişi, ondan kurtulmak için Allah'a yakın gördüğü birinin ruhâniyetini aracı koymaya çalışır ve yoldan çıkar. 12. âyet onu söylüyor.

12. Âyet

"Allah'ın yakınından, kendisine zarar vermeyecek ve yarar da sağlamayacak şeyi yardıma çağırır. İşte bu, pek derin bir sapıklıktır."

Çevremizdeki Müslümanlar böyle durumlarda Eyüp Sultan gibi yatırlara koşar, onları Allah'a yakın gördüklerinden ruhaniyetinden yardım isterler. Halbuki bunlar ölmüş kimselerdir. Bizi duyamaz ve cevap veremezler. Kıyâmetten önce onlarla görüşme imkânımız da yoktur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ ائْتُونِي بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هَذَا أَوْ أَثَارَةٍ مِنْ عِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ. وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ.

"De ki, baksanıza, Allah'ın yakınından neyi çağırıyorsunuz? Gösterin bana, onların yeryüzünde yaratmış oldukları ne vardır? Yoksa onların göklerde bir payı mı bulunuyor? Bu konuda bana, bundan

önce gelmiş bir kitap veya bir bilgi kalıntısı getirin bakalım. Eğer doğru sözlü kimseler iseniz.

Allah'ın yakınından kıyâmet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek kimseleri yardıma çağırandan daha sapık kimdir? Oysaki bunlar onların çağrısının farkında değillerdir." (Ahkaf 46/4-5)

Bu şahıs, daha sonra Allah'a yakın bildiği bir din büyüğünü araya koymaya çalışır. Ona bağlanıp manevi yardımını almak ve sıkıntıdan kurtulmak ister. 13. âyet onu gösteriyor.

13. Âyet

"Zararı yararından yakın olan kişiyi de yardıma çağırır. O ne kötü bir yardımcı ve bu ne kötü bir cemaat üyesidir."

Halbuki yardım istediği kişi de yardıma muhtaçtır. Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ.

"Onun yakınından çağırdıklarınız kendilerine yardım edemezler ki size yardım etsinler." (Araf 7/197)

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا. أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا.

"De ki, Allah'ın yakınından yardım beklediklerinizi çağırın bakalım; onlar, sıkıntınızı ne gidermeye, ne de başka tarafa çevirmeye güç yetirebilirler.

Zaten Rablerinin yakınından yardımcı çağıranlar, onun rahmetini umdukları ve azabından korktukları sırada, kim ona daha yakın diye vesile ararlar. Rabbinin azabı cidden korkunçtur."[83] (İsrâ 17/56-57)

Bu şahıs, aracı yaptığı din büyüğünün cemaatine girer; ona kul olur, hediyeler, adaklar sunar, huzurunda saygıyla eğilir ve şirke düşer. Eline bir şey geçmeden en büyük zarara uğrar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

---

83. Bu meal diğer meallerden farklıdır. Önceki âyette olanlar dışında bir takdire gidilmediğinden bize göre doğru mealdir. (أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ) mübteda, (يَبْتَغُونَ إِلَى ...) haber, (أَيُّهُمْ أَقْرَبُ) cümlesi mahallen mensub olup (الْوَسِيلَةَ) nin bedelidir. Daha sonra gelen cümle de (يَبْتَغُونَ) fiilinin failinin halini beyan eder.

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لَعَلَّهُمْ يُنْصَرُونَ. لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُحْضَرُونَ.

“Belki kendilerine yardımları dokunur diye Allah’ın yakınından tanrılar edindiler. Ama onların yardıma güçleri yetmez. Oysa ki kendileri onlar için hazır askerdirler.” (Yasin 36/74-75)

İnsanların çoğu, olağan üstü saydıkları bir kısım varlıkları, ata ruhlarını, bir de Allah’a yakın bildikleri kişileri araya koyarak isteklerini Allah’a ulaştırmaya ve kabul ettirmeye çalışırlar. İşte bu, İslam ile batıl inançları ayıran temel farktır. 11, 12 ve 13. âyetler, bu yola giren bir Müslüman’ın pek derin bir sapıklığa düşmüş olacağını, hem dünyayı hem de âhireti kaybedeceğini bildiriyor. İşte apaçık kayıp budur.

12. âyette yardıma çağrılan için ما **mâ**=şey, 13. âyette ise من **men**=-kişi kelimeleri kullanılmıştır. Ayrıca 12. âyette yardıma çağrılanın, zarar vermeyecek ve yarar da sağlamayacak şey olduğu belirtilirken, 13. âyette, zararı yararından yakın olan kişi olduğu ifade edilmektedir. Bunlar, yardıma çağrılan iki farklı şeyi gösterdiğinden meâl ona göre yapılmıştır. Ama geleneksel yöntemde bu farklar görülmemiş, her iki âyette de yardıma çağrılanın putlar olduğu sanılmıştır.

Çağdaş tefsircilerden Muhyiddin ed-Dervîş 13. âyeti, 12. âyetin tekrarı, onun bedeli saymıştır. Büyük tefsir bilgini ez-Zemahşerî’nin aşağıda gelecek olan yorumu, onun da aynı görüşte olduğunu göstermektedir.

Bedel, bir kelime veya cümlenin diğerinin yerine geçmesidir. İkinci âyeti birincinin bedeli saymak aradaki farkları görmezlikten gelip birinci âyete de ikinci âyetteki anlamı vermek olur. Yani ikinci âyet, mana olarak birincinin tekrarı sayılmış olur.

O zaman birinci âyetteki, “zarar vermeyecek ve yarar da sağlamayacak şey” ifadesi ikinci âyette; zararı yararından yakın olan kişi olarak değiştirilmiş olur. Bu yorumcular, yardıma çağrılanın put olduğuna karar verdiklerinden; putun zarar verebileceği, yarar da sağlayacağı, ama zararının yararından yakın olduğu ortaya çıkar. Bu, çok sayıda âyetle çelişir. Meşhur müfessir ez-Zemahşerî, hatadan döneceğine şunları söylemiştir:

“Eğer dersen ki, putların zarar vermesi veya fayda sağlaması reddedilmişken bu iki âyette var gösterilmiştir;[84] bu bir çelişki değil midir? Derim

84. Zemahşerî, el-Keşşâf, c III, s. 7-8.

ki; mana kavranırsa bu anlayış ortadan kalkar. Şöyle ki, Allah Teâlâ, kafiri zavallı duruma sokmuştur. Çünkü o, fayda ve zarar verme gücü olmayan cansız bir maddeye kul olur. Cahilliği ve sapıklığı sebebiyle inanır ki, şefaat isteyeceği zaman puttan yararlanacaktır. Sonra bu kafir, Kıyâmet günü putlar sebebiyle zarar gördüğünü, onlara kul olduğu için cehenneme girdiğini, iddia ettiği şefaatten de bir iz olmadığını görünce bağırıp çağırır ve şöyle der: "Zararı yararından yakın olan kişi!. O ne kötü yardımcı ve ne kötü bir arkadaştır."

İkinci âyet birincinin bedeli olduğundan "**çağırır**" ifadesi tekrarlanmış olur. Sanki Allah Teâlâ şöyle demiştir: "**Allah'ın çevresinden, kendisine zarar vermeyecek ve yarar da sağlamayacak şeyi yardıma çağırır da çağırır.**" Sonra da sanki Allah, şöyle devam etmiştir: Mabut sayıldığı için "**zararı**", şefaatçi sayıldığı için "**yararından yakın olan kişi**" ne kötü yardımcıdır!"[85]

Zemahşerî'nin birinci yorumu kabul edilemez. Ebedi cehenneme mahkum olmuş kafir o anda, putun hangi yararını bekleyebilir ki "zararı yararından yakın" desin?

İkincisi hiç kabul edilemez. Çünkü o yorum, putun şefaatçi olacağını kabul etmek olur.

Muhyiddin ed-Dervîş diyor ki; 12. âyetle ilgili yorumların sayısı yediye ulaşır. Ancak onların hepsi mantık dışıdır… Bu âyet, nahiv ve tefsir alimlerini meşgul etmiş ama onlar, susuzluğu giderecek bir yorum getirememişlerdir.[86]

İkinci âyeti birincinin tekrarı sayıp da bu işin içinden çıkmak elbette mümkün olamaz. Bunlar, insanların din perdesi altında nasıl sömürüldüğünü görebilselerdi âyetleri doğru yorumlarlardı.

12. âyetin sonundaki العشير (el-aşîr) kelimesi de önemlidir. Aynı soydan gelip birlikte yaşayanlara aşiret (العشيرة) denir. Aşîr ise, aynı soydan olan veya birbirini tanıyanlarla birlikte yaşayan kişidir.[87] Bugün buna parti, grup veya cemaat üyesi denir. Allah'a yakın olduğuna ve manevi yardım yapacağına inanılan kimselerin etrafında bir cemaat oluşur. Onlara sığınanlar cemaate girer ve orada olmanın bazı faydalarını görebilirler. Âyette sözü edilen menfaat bu olmalıdır.

85. Zemahşerî, el-Keşşâf, c III, s. 7-8.
86. Muhyiddin ed-Dervîş, İ'rabu'l-Kur'ani'l-Kerîm ve beyânuh, Dımaşk-Beyrut 1412/1992, c. VI, s. 403-404.
87. العشير: المعاشر قريبا كان أو معارف Ragıb el-İsfahânî, عشر mad.

Şu âyet, böyle bir menfaate dikkat çekmektedir:

وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُم مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ.

(İbrahim şöyle) demişti: "Allah ile aranıza koyduğunuz putlara tutulmanız sadece bu hayatta birbirinize karşı bir sevgi ortamı oluşsun diyedir. Sonra, Kıyâmet gününde biriniz diğerini tanımayacak ve biriniz diğerine lanet edecektir. Varacağınız yer o ateştir; size yardım eden de olmayacaktır." (Ankebut 29/25)

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ

"Muhakkak ki Allah, iman edip salih ameller işleyenleri içinden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Şüphesiz Allah, dilediğini yapar." (Hac 22/14)

Allah, iman eden ve iyi işler yapanları içinden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Allah, dilediğini yapar.

Bunlar sıkıntılar karşısında yüz üstü geri dönmeyip sabır gösterenlerdir. Bu zor bir iştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ.

Hiç kimse, yapmakta olduklarına karşılık olarak, onlar için saklanan göz aydınlıklarını bilemez. (Secde 32/17)

(Bir gün Lokman oğluna demişti ki:) "Yavrum! Namazı sürekli kıl, iyiliği emret, kötülükten sakındır ve başına gelene sabret; çünkü bunlar kararlılık gerektiren işlerdendir." (Lokman 31/17)

مَن كَانَ يَظُنُّ أَن لَّن يَنصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لِيَقْطَعْ فَلْيَنظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ

"Kim Allah'ın kendisine, dünyada ve âhirette yardım etmeyeceği kanaatine varmışsa bir sebebe tutunup göğe (Allah'a) yönelsin, diğer ilişkiyi derhal kessin; baksın ki, bu yol, kendini bunaltan şeyi gerçekten giderecek mi yoksa gidermeyecek mi?" (Hac 22/15)

Yukarıda sözü edilen kişinin aracılarla Allah'ı ikna çabaları başarısızlıkla sonuçlanmış, bu onu bunalıma sokmuş ve korumasız bırakmıştır. Aslında o, her şeyin Allah'ın elinde olduğunu da bilir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمْ مَنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ. فَذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ.

"Desen ki: Gökten ve yerden size rızık veren kim? Ya da işitmenin ve gözlerin sahibi kim? Kimdir o diriyi ölüden çıkaran, ölüyü de diriden çıkaran? Ya her işi çekip çeviren kim? Onlar: "Allah'tır" diyeceklerdir. De ki; öyleyse hiç sakınmaz mısınız?

İşte sizin gerçek Rabbiniz Allah budur. Hakkın ötesi sapıklık değildir de ya nedir? Nasıl çeviriliyorsunuz?" (Yunus 10/31-32)

Sıkıntı geçmeyince, Allah'tan kendine dünyada da ahirette de yardım görmeyeceği kanaatine varır. Allah, sonsuz merhameti ile şöyle demiş oluyor: "**O yanlış yolları bırak, emrime uy ve doğrudan bana yönel. Bunalımdan çıkıp çı**kmayacağını gör."

Âyette geçen kelimeler:

a) فليمدد (**fe'l-yemdud**) med kökündendir. Med, çekip uzatmak ve bir vasıtayla biriyle dikey ilişki kurmak anlamına gelir.[88]

b) السبب (**es-Sebeb**), aracı, vesile, vasıta anlamınadır.[89] Müslüman Allah ile arasına aracı koymaz, çünkü o kendine, şah damarından daha yakındır. Ama müslümanın da sarılacağı sebep ve vesileler vardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ وَابْتَغُواْ إِلَيهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُواْ فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ.

88. أصل المد جر الشي في طول وا تصال شيء بشيء في استطالة Firuzabâdî, Besâir, c. IV, s. 488.
89. ما يتوصل به إلى غيره Firuzabâdî, Besâir, c. III, s. 169.

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun, ona bir vesile arayın. Onun yolunda gayret gösterin. Belki umduğunuza kavuşursunuz." (Mâide 5/35)

Âyetteki vesile, elif lamlıdır, yani bilinen, Kur'ân'ın bir çok yerinde açıklanmış olan vesiledir. Mesela bir âyet şöyledir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ.

"Ey iman edenler! Sabır göstererek ve namaz kılarak yardım isteyin. Çünkü Allah, sabredenlerle beraberdir." (Bakara 2/153)

Bir başka âyette de şöyledir:

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآَتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ.

"Kimler inanmış, iyi işler yapmış, namazı sürekli kılmış, zekatı vermiş olurlarsa onların Rableri katında ücretleri vardır. Üstlerinde ne bir korku olur, ne de üzülürler." (Bakara 2/277)

c) السماء Sema, gök anlamınadır. "**Bir sebeple göğe uzansın**" ifadesi Allah'a duadan kinayedir. Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve sellem*in yaptığı dua ile ilgili aynı kelime kullanılmıştır.قد نرى تقلب وجهك في السماء (**Qad nerâ teqallube vechike fi's-semâi**) "**Yüzünün, zaman zaman gökte aranıp durduğunu görüyoruz.**" (Bakara 2/144)

ليقطع kelimesi, "diğer ilişkiyi kessin" diye tercüme edilmiştir. Çünkü o kişiyi bu hale sokan, Allah ile arasına arabulucu koyma çabasıdır.Arabulucu saydığı kişiye Allah'a benzer özellikler yakıştırması gerektiğinden şirke düşer. Şirk, bağışlanmayacak bir suçtur. Dolayısıyla o ilişki derhal kesilmelidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Allah şirki bağışlamaz, onun dışında kalanı bağışlanmayı hak eden için bağışlar." (Nisa 4/48)

Burada ثم =**sümme** atıf edatına derhal anlamı verilmiştir. Çünkü bu kelime, aşağıdaki âyette olduğu gibi مع =**maa** beraberlik anlamına gelir.[90]

ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ

90. Firuzabâdî, Besâir, c.II, s. 344.

"O, aynı zamanda iman edip birbirine sabrı tavsiye eden ve merhametli olmayı tavsiye edenlerden oldu." (Beled 90/17)

d) Âyetin sonunda yer alan هل=hel soru edatı, somut bir olayla ilgili olumlu cevap almak için kullanılır. Zihinde canlandırılan (tasavvur), yahut olumsuz cevap beklenen bir soruda kullanılmaz.[91] Geleneksel yöntemde bunun tam tersi bir anlam verilmiştir. Anlamı doğru verebilmek için soru; "... **giderecek mi yoksa gidermeyecek mi?**" şeklinde tekrarlanmıştır.

e) كيد, keyd bir şeye yaklaşma, çare bulma ve gayret gösterme anlamına gelir. Kişinin kendine keydi, kendine iyilik yapması, yönünü iyi belirlemesi demektir.[92] Âyette geçen keyd, kişinin kendine keydi olduğu için "bu yol" diye tercüme edilmiştir

Keyd, مكر mekr anlamına da gelir. Mekr, bir çıkış yolu göstererek birini yöneldiği taraftan çevirmektir. Türkçede buna hile veya aldatma denir.

Keyd hedefine göre ikiye ayrılır. Biri hainlerin keydidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَأَنَّ اللّهَ لاَ يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ

"Allah hainlerin keydini başarıya ulaştırmaz." (Yusuf 12/52) Diğeri de iyilik yapmak isteyenlerin keydidir. وكذلك كدنا ليوسف "**Böylece** Yusuf için bir çıkı**ş** yolu (keyd) gösterdik**.**" (Yusuf 12/76)[93]

f) غيظ = ğayz kelimesi hışım ve gazab, tansiyonun yükselmesinden doğan ve giderek artan kızgınlık anlamına gelir.[94] Bu kızgınlık kişiyi bunalıma sokacağı için bunalım diye tercüme edilmiştir.

وَكَذٰلِكَ أَنزَلْنَاهُ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يُرِيدُ.

"İşte böylece biz onu apaçık âyetler olarak indirmişizdir. Şüphesiz Allah, isteyeni yola getirir." (Hac 22/16)

Âyetleri, öncesi ve sonrasıyla ve diğer âyetlerle birlikte anlamaya çalışınca anlatım, gerçekten apaçık görülmektedir. Geleneksel yöntemde bu yola gidilmediği için o açık âyetler, anlaşılmaz hale getirilmiştir. Bu sebeple gelenekçiler, 16. âyeti farklı açıklamak zorunda kalmışlardır. Mesela Taberî'nin açıklaması şöyledir:

---

91. Firuzabâdî, Besâir, c. V, s. 335-336.
92. İbn Manzur, Lisanu'l-arab كيد mad.
93. Firuzabâdî, Besâir, c. IV, s.399-400 ve 516.
94. Mütercim Asım, Kamus Tercümesi.

"Allah Teâlâ diyor ki: Ey insanlar! Ölen bir kimsenin yok olmasından sonra ona yeniden hayat vermeye gücümün yeteceğini size delilleriyle açıklayıp izah ettiğim gibi aynı şekilde bu Kur'ân'ı, Peygamberimiz Muhammed sallallahu aleyhi ve selleme, açık âyetler olarak yani Allah'ın yola gelmesini istediği kişileri doğruya yönelten işaretler olarak indirmişizdir."[95]

Yukarıdaki örnek üzerinde düşününce, Kur'ân'ın açık kitap olmasının anlamı ortaya çıkmaktadır. Ama geleneksel yöntemde bu anlam kaybolmaktadır.

95. Taberî, Tefisiru't-Taberi, c. IX, s. 121.

10- MÜNAFIK (İki Yüzlü)

Münafık, önce inanan sonra Allah'ı görmezlik eden ama kendini inançlı gören veya gösteren kişidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ. اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ. ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ.

"O münafıklar sana geldiklerinde şöyle dediler: "Biz şahitlik ederiz ki, sen, gerçekten Allah'ın elçisisin." Allah biliyor ki, sen elbette kendi elçisisin. Ama Allah şahitlik eder ki, o münafıklar kesinlikle yalan söylerler. Yeminlerini kalkan edip Allah yolundan çekilirler. Ne kötü şey yapıp duruyorlar! Bu, şundandır: Onlar önce inandılar, sonra kâfirlik ettiler, sonra kalplerinde farklı bir yapı oluştu. Artık anlamazlar." (Münafikun 63/1-3)

İnanmadığı halde kendini inançlı gösterenler de vardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ. يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ.

"İnsanlardan "Allah'a ve Ahiret gününe inandık" diyenler vardır. Oysa onlar inanmış değillerdir. Allah'a ve inanmış kimselere oyun kurarlar. Oysa oyunu sırf kendilerine karşı kurarlar da farkına varmazlar." (Bakara 2/8-9)

Bakara 7. âyette, Allah'ı görmezlikten gelen kâfirlerin, gerçekleri görmeme alışkanlığı kazandığı ve bu yüzden gözlerinde perde oluştuğu bildirilmiştir. Aynı perde, münafıklarda da oluşur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللّٰهُ بِنُورِهِمْ
وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ. صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ

"Onların durumu bir ışık yakmak isteyenin durumuna benzer. Işık çevresini aydınlatınca Allah göz nurlarını gidermiş ve onları karanlıklar içinde bırakmış da göremez hale gelmiş gibidirler. Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık onlar vazgeçmezler." (Bakara 2/17- 18)

Bu âyet onların başlangıçta ilahi tebliğle aydınlanmaya istekli olduklarını gösterir. O tebliğ, gerçekleri ortaya çıkarınca rahatsız olur, onları görmezlikten gelerek tekrar karanlıklara dalarlar. Kendilerini sağır, dilsiz ve kör konumuna sokarlar. Doğruları; ne duymak, ne görmek, ne konuşmak isterler. Bundan vazgeçme niyetleri de yoktur.

11- KÂFİR (Görmezlikten Gelen)

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ.

"O kâfirlere, gerçekleri görmezlik edenlere gelince, onlar için fark etmez, ister uyar, ister uyarma; inanacak değillerdir." (Bakara 2/6)

"**Kâfir**" kelimesinin kökü küfr ve küfûr'dur, örtme anlamına gelir. Örtmek, göstermemek içindir. Peygamber tebliği gibi herkesin görüp duyabileceği bir şeyi örtmeye çalışmak onu görmezlikten gelmek olur. Bir kişinin yaptığı iyiliği görmemek de öyledir. Böylelerine de nankör anlamında kâfir denir. Çünkü yapılan iş küfrân-ı nimettir. Bazen de bir kötülük, görmezlikten gelinerek örtülür. Bunu iyi kimseler yapar. Dolayısıyla örtülen şey, iyi ya da kötü olabilir. İyiyi örtmek kötü, kötüyü örtmek iyidir.

11.1. İyi ve Doğru Şeyleri Görmeme

İyi ve doğru şeyleri örtüp gizleyen, onların görülmesine engel olur. Arapçada buna küfûr veya küfrân denir. Bir çok kimse, kendine yapılan iyilikleri görmek istemez. Bu, kötü bir şeydir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِيَّاهُ فَلَمَّا نَجَّاكُمْ إِلَى الْبَرِّ
أَعْرَضْتُمْ وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا .

"Denizde başınıza bir sıkıntı gelse, yardıma çağırdığınız herkes kaybolur; yalnız Allah kalır. Allah sizi kurtarıp karaya çıkardı mı, yüz çevirirsiniz. İnsan, yapılan iyiliği görmez." (İsrâ 17/67)

إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ.

"Allah, hain olan ve yapılan iyiliği görmezlik edenlerin hiçbirini sevmez." (Hac 22/38)

Birçok insan bu hale düşer. En kötüsü Allah'ı, peygamberini ve Kitabını görmezlikten gelmektir. İşte kâfirlik budur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا.

"Biz bu Kur'ân'da her örneği, gerçekten, türlü biçimlerde verdik. Ama insanların çoğu, kolayca bunları görmezlik eder." (İsrâ 17/89)

Kâfirlik şuurlu bir eylemdir, her kâfir kendi konumunun farkındadır. Bu sebeple hiçbiri sağlam bir gerekçeye dayanmaz. Kendini savunmak zorunda kaldı mı, gerçekleri saptırır. İblis'in yoldan çıkması ile ilgili âyetler bunun için iyi bir örnektir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ. قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ .

"Sizi yaratmıştık, sonra şekil vermiştik; sonra meleklere: "Adem'e secde edin" demiştik. Hemen secde ettiler, İblis öyle yapmadı. O secde edenler arasında yoktu.

Allah dedi ki: "Emrettiğim zaman seni secdeden alıkoyan neydi?" "Beni ateşten, onu çamurdan yarattın. Ben ondan üstünüm" diye cevap verdi." (A'raf 7/11-12)

İblis, Adem'e secde etme emrinden hoşlanmamıştı. Emri verenin Allah olduğunu görmezlikten gelerek Adem'e karşıymış gibi davrandı. Doğrudan Allah'a karşı çıkma cesaretini gösteremedi. Çünkü her şeyi Allah'a borçlu olduğunu ve kendini onun yarattığını biliyordu. Bunlar, İblis'in şu sözlerinde gizlidir:

قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ.

"Ben ondan üstünüm. Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın." (Sâd 38/76)

قَالَ لَمْ أَكُنْ لِأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ.

“Balçıktan, işlenebilen kara topraktan yarattığın insana secde edemem.” (Hicr 15/33)

Hak ettiği ceza gecikmedi. Allah ona şöyle dedi:

قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ.

“İn oradan! Orada büyüklenmeye hakkın yok. Defol! Sen alçağın tekisin.” (A’raf 7/13)

İblis böyle kâfir olmuştu. Halbuki Allah’ın varlığından ve birliğinden şüphe etmiyordu. Ahiretin varlığını da kabul ediyordu. Çünkü kovulmasından sonra şöyle yalvarmıştı:

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ.

“Rabbim! İnsanların tekrar dirilecekleri güne kadar bana süre tanı.” (Sâd 38/79)

Allah’ın bir tek emrini görmezlikten gelmesi, İblis’in kâfir olması için yetmişti. İnsan da öyledir; bilmediği için değil, Allah’ın emirlerini görmek istemediği için kâfir olur.

Bu çalışmada küfür kelimesine “**görmezlikten gelme**”, “**tanımama**, bazen de “**kâfirlik**” anlamı verilmiştir.

11.2. Kötü ve Yanlış Şeyleri Görmeme

Kötü ve yanlış şeyleri örtüp gizlemek, bir iyiliktir. Onları Allah da gizler. O şöyle buyurur:

إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا.

“Yasaklandığınız şeylerin büyüklerinden sakınırsanız, öbür günahlarınızı örteriz. Sizi güzel bir konuma sokarız.” (Nisa 4/31)

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ.

"İnanıp iyi işler yapanların; evet işte onların kötülüklerini örter ve onları işlediklerinin en güzeliyle ödüllendiririz." (Ankebut 29/7)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ.

"Müminler! Allah'tan sakınırsanız, o size doğruyu eğriden ayırma gücü verir. Suçlarınızı örter ve sizi bağışlar. Allah büyük ikram sahibidir."[96] (Enfâl 8/29)

96. Keffera (كفر) kelimesi de küfr kökünden gelir. Teksir yani çokluk ifade eder. Bu âyetlerde Allah Teâla günahları çokça bağışladığını, örttüğünü ve onları görmezden geldiğini bu kelime ile bildirmektedir.

12- KALBİN MÜHÜRLENMESİ

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ.

(Böyle giderlerse) Allah, bunların kalplerinde ve kulaklarında bir yapı oluşturur. Gözlerine de perde iner. Onlara büyük bir azap vardır. (Bakara 2/7)

Bu gibi âyetler, kötü davranışlardan doğan kötü sonuçları gösterir. İnsandaki bozulma, tabiattaki bozulma gibidir. Kalplerde ve kulaklarda yeni yapı oluşması, gözlere perde inmesi, demirin paslanmasına, ağacın çürümesine, aynanın islenmesine benzer. Çünkü Kur'ân fıtratı anlatır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ.

"Sen yüzünü dosdoğru bu dine, Allah'ın fıtratına çevir. O, insanları ona göre yaratmıştır. Allah'ın yarattığının yerini tutacak bir şey yoktur. İşte sağlam din bu dindir. Ama insanların çoğu bunu bilmezler." (Rum 30/30)

Fıtrat, varlıkların temel yapısını ve onu oluşturan yaratılış, değişim ve gelişimin ilke ve kanunlarını ifade eder. Göklerin, yerin, insanların, hayvanların, bitkilerin yani her şeyin yapısı ve işleyişi buna göredir. Kur'ân'a uyanlar, bu yapıya uygun davranır, göklerden ve yer yüzünden en iyi şekilde yararlanırlar. Öldükten sonra da cennete gider, sonsuz mutluluğa ererler.

Kur'ân fıtratı anlattığı için ona aykırı davranan, gerçeğe aykırı davranmış olur ve dengeleri bozar. Bozulma, önce insanın kendisinde başlar. Onu bu davranışa iten; menfaatleri, beklentileri veya özentileridir. Bundan vazgeçmezse, demirin paslanması gibi paslanır ve yeni bir yapı kazanır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Hayır hayır. Aslında bunların kazançları, yürekleri üzerinde pas oluşturmuştur." (Mutaffifîn 83/14)

İnsan kötü davranışlardan önce rahatsız olur, sonra alışır ve zevk almaya başlar. Mesela sigara içenin ağzı, ilk sigarada leş gibi olur. İkinciyi de nefretle içer. İçmeye devam edince vücudunda yeni bir yapı oluşur ve sigaradan zevk almaya başlar. Yalancı da öyledir; söylediği yalanlar başlangıçta onu rahatsız eder. Yalana devam edince yeni bir yapı kazanır ve onu bir ihtiyaç saymaya başlar.

Kişinin ana kumanda merkezi kalbidir. Akıl doğruları tespit eder. Kalp, menfaatlerin, beklentilerin ve özentilerin etkisiyle onları ya kabul, ya reddeder. Çünkü aklın kararlarına uymak kolay değildir; çoğu zaman bedel ödemeyi gerektirir.

Bedel ödemek istemeyen, doğru gördüğü bir çok şeyi yapamaz. Bozulma orada başlar. Bundan sonra göz, bazı şeyleri görmez, kulak, bazı şeyleri işitmez olur. Evrensel doğrular, kişinin kendi doğrularıyla yer değiştirir. Yeni bir dünya oluşur. O orada kendine yeni arkadaşlar bulur. Allah Teâla şöyle buyurur:

أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ
وَجَعَلَ عَلَى بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ.

"Kendi arzusunu kendine ilah edineni görmen gerekmez mi? Bunu bilerek yaptığı için, Allah onu sapık saymış, kulağının ve kalbinin üstünde izler oluşturmuştur. Gözünün üstünde de perde vardır. Allah'ın bu kararından sonra onu kim yola gelmiş sayabilir? Kafanızı çalıştırmaz mısınız?" (Câsiye 45/23)

Kulakta ve kalpte izler oluşması ve gözün önüne perde inmesi, oluşan yeni yapıyı gösterir. İşte Bakara'nın 7. âyeti bunu anlatmaktadır. Şu âyetler konuya biraz daha açıklık getirmektedir:

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَلَكِنْ مَنْ
شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ. ذَلِكَ بِأَنَّهُمُ
اسْتَحَبُّوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ. أُولَئِكَ
الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ

"Kim inandıktan sonra kâfirlik eder, Allah'ı görmezlikten gelirse… Kalbi inançla dolu iken zorlanmış başka, ama kim kâfirliğe gönlünü açarsa, böyleleri Allah'ın gazabına çarpılır. Onlara büyük bir azap vardır.

Bu, onların dünya yaşayışını öbür dünya yaşayışından çok sevdikleri içindir. Çünkü Allah, kâfirlik eden, gerçekleri görmezlikten gelenleri yola getirmez.

Onlar, Allah'ın kalpleri, kulakları ve gözleri üzerinde izler oluşturduğu kimselerdir. Onlar, kendi kurdukları dünyada yaşayanlardır." (Nahl 16/106-108)

Bu gibi âyetlerde geçen hatm (الختم) ve tab' (الطبع); sözlükte, hem mühür gibi bir şeyin iz bırakması, hem de bıraktığı iz anlamına gelir.[97] Bir çok mealde bunlara verilen anlam "**mühürleme**"dir. Bakara 7. âyete şu meâl verilmiştir: "Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir…"[98]

Bize göre bu şekildeki meâl, Kur'ân'ın bütünlüğüne aykırıdır. Allah, kâfirlerin kalplerini ve kulaklarını mühürlemiş ve gözlerine perde çekmişse, onların ellerinden bir şey gelmez. Bu durumda onları cezalandırmak haksızlık olur. Halbuki, Allah haksızlık yapmaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ.

"… onlar yamukluk yapınca, Allah da onların kalplerini yamulttu. Allah, yoldan çıkan bir toplumu yola getirmez." (Sâff 61/5)

Bu gibi âyetler de kötü davranışların kazandırdığı kötü huylardan söz edilir. Bu, Allah'ın kanunudur. Bu dünyada, oluşum ile bozulma yan yanadır.

---

97. Mufredât, ختم ve طبع mad. Hatm ve tab' kelimeleri mecaz olarak bazen güven anlamı verir; "elinde mührü var" denir. Bazen engel anlamı verir; "kapısı mühürlü" denir. Bazen bir şeyin izini yakalama, bazen de bir şeyin sonuna ulaşma anlamına gelir; "Kur'ân'ı hatmetti" denir. Tab' ayrıca yaratılıştan veya alışkanlıklardan dolayı vücutta oluşan tabiat, huy anlamına gelir.
98. Ali Özek ve arkadaşları, Kur'ânı Kerim ve Açıklamalı Meâli.

13- İNSANI İNSAN YAPAN ÖZELLİKLER

(Kalp - İşitme - Görme)

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ. ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ. ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ.

"Yarattığı her şeyi güzel yaratan odur. İnsanı yaratmaya sulanmış topraktan (tîn) başlamıştır.

Sonra onun soyunu süzülmüş bir özden, dayanıksız bir sudan yaratmıştır.

Sonra onu düzenli bir şekle sokmuş ve içine ruhundan üflemiştir. Sizin için kulaklar, gözler ve gönüller var etmiştir. Ne kadar az şükrediyorsunuz!" (Secde 32/7-9)

İnsan genellikle, düşünen veya konuşan canlı diye tarif edilir. Buna bağlı olarak akıl, insan ile hayvanı ayıran en önemli varlık sayılır. Halbuki Kur'ân'da kuşların ve karıncaların konuşmalarına ve akıllarını kullanarak yaptıkları değerlendirmelere yer verilir. Yukarıdaki âyetler, insanı diğer canlılardan ayıran temel farkın, kulaklar, gözler ve gönüllerde aranması gerektiğini bildirir. Karıncalar ve kuşlarla ilgili âyetler şunlardır:

وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ. حَتَّى إِذَا أَتَوْا عَلَى وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ. فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ. وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ

فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ. لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ. فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِينٍ إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ. وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ. أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ. اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ. قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ. اذْهَبْ بِكِتَابِي هَذَا فَأَلْقِهِ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ. قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ إِنِّي أُلْقِيَ إِلَيَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ. إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. أَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ وَأْتُونِي مُسْلِمِينَ. قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي أَمْرِي مَا كُنْتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّى تَشْهَدُونِ.

“Süleyman için cinlerden, insanlardan ve kuşlardan ordular toplandı. Düzenli bir halde idiler.

Karınca deresine kadar geldiler. Bir karınca şöyle dedi: “Karıncalar, yuvalarınıza girin! Süleyman ve askerleri sakın sizi ezmesin! Onlar farkına varmazlar.”

“Süleyman dişleri gözükecek şekilde gülümsedi. “Rabbim!” dedi. “Beni bana bırakma ki ettiğin iyiliğin kıymetini bileyim. Anama, babama ettiklerinin de. Senin isteğine uygun iş yapayım. Beni, ikramınla, iyi kulların arasına kat.”

Süleyman kuşlar ordusunu teftiş etti. Sonra şöyle dedi: “Ne oldu, neden Hüdhüd’ü (çavuş kuşunu) göremiyorum. Yoksa kayıplara mı karıştı?

Ne olursa olsun ona ağır bir ceza vereceğim, ya da onu keseceğim. Bana apaçık bir kanıt getirirse başka!”

Fazla beklemedi. (Hüdhüd çıka geldi.) Dedi ki; “Senin bilmediğin bir şey öğrendim. Sana Seba’dan doğru bir haber getirdim.

Orada hükümdarlık yapan bir kadın gördüm. Her şeyi var, bir de koskoca tahtı.

Baktım ki, hem o, hem toplumu, Allah'ı bırakmış güneşe secde ediyorlar. Şeytan yaptıkları kötülükleri onlara güzel göstermiş, onları yoldan çıkarmış; doğruyu göremiyorlar.

Allah'a secde etseler ya! Yerlerin ve göklerin bütün gizlilerini açığa çıkaran, onların gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilen odur.

Allah... Ondan başka tanrı yoktur. O büyük arşın sahibidir."

Süleyman dedi ki: "Bakacağız, doğru mu söylüyorsun, yoksa yalancının teki misin?

Şu mektubumu götür, onlara at. Sonra biraz kenara çekil. Bak bakalım ne diyecekler."

Kraliçe. dedi ki: "Ey ileri gelenler! Bakın, bana değerli bir mektup atıldı;

Süleyman tarafından. "Bismillahirrahmanirrahim" diye başlıyor,

"Bana karşı çıkmayın. Gelin teslim olun." diyor.

Dedi ki: Ey ileri gelenler! Bu işte bana doğru bir çözüm getirin. Sizlerle görüşmeden bir işi kesip atamam." (Neml 27/17-32)

Bu âyetlerde, kuşun ve karıncanın akıllıca yaptıkları konuşmalar ve değerlendirmeler vardır. Bütün âyetler incelenince insanı hayvandan ayıran temel farkın akıl olmadığı anlaşılır. İlgili âyetlerden biri şudur:

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ.

"Cinlerden ve insanlardan bir çoğunu gerçekten Cehennem için yaratmış olduk. Onların da kalpleri vardır, onunla kavramazlar. Onların da gözleri vardır, onlarla görmezler. Onların da kulakları vardır, onlarla işitmezler. Onlar; en'âm (koyun, sığır ve deve) gibidirler; hayır, daha da düşüktürler. Gafiller işte onlardır." (A'raf 7/179)

Karşılaştırmanın bütün hayvan çeşitleriyle değil de en'âm denen koyun, sığır ve deveyle yapılması ve görmezlik edip kâfir olanların daha

düşük durumda olduklarının bildirilmesi önemlidir. Bu gibi insanlar kargaya benzetildikleri için En'âm'dan düşüğü karga olduğu anlaşılmaktadır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ.

"Kâfirlik edip gerçekleri görmezlikten gelenler, kavramadığı sese karşı öten karga gibidirler; kavradığı sadece bağırtı ve çağırtıdır.[99] Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Onlar akıllarını kullanmazlar." (Bakara 2/171)

En'âmın da kalbi vardır ama bu kalp, kanı vücuda pompalama dışında bir iş yapmaz. İnsanın kalbi, aynı zamanda bir karar organı, vücudun ana kumanda merkezidir. Akıl, doğruları tespit eder. Kalp, menfaatlerin, beklentilerin ve özentilerin etkisiyle onları ya kabul veya reddeder. Akıl, kalbin yanında bir danışman gibidir. Kalp, akla uygun karar vermeyince onu kullanmamış olur. İmanın, kalp ile tasdik şartına bağlanması bunu gösterir. Yoksa peygamberlerin söylediklerinin doğru olduğunu hiçbir akıl inkar edemez. Kur'ân'ın sürekli akla vurgu yapması bundandır. Nitekim Firavun, Musa'nın elçiliğini kabul etmemişti ama aklı, onun Allah'ın elçisi olduğundan emindi. İlgili âyetler şöyledir:

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ اٰيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا.

"Belgelerimiz bütün açıklığı ile onlara gelince: "Bunlar apaçık büyüdür" dediler.

Onları, içten kanasıya anlamışken, zalimlikten ve büyüklük taslamadan dolayı, inkarcılık yaptılar". (Neml 27/13-14)

Cehennemlikleri anlatan aşağıdaki âyetler, onların bu suçu, bile bile işlediklerini gösterir.

99. âyette geçen (نعق ينعِق) sözlükte; hem karganın ötmesi; hem de çobanın davara bağırması ve onu engellemesi anlamına gelir (Lisan'ul-Arab نعق mad.). Tefsirlerin tamamı kelimeye ikinci anlamı vermişler ve kâfirlerin çobana benzetilmesi durumu ortaya çıkmıştır. Bunu önlemek için çobana mecaz olarak davar denmiş, bu defa âyet, metne uygun olmayan bir anlama çekilmiştir. Yukarıdaki meâl ise her bakımdan yerinde olmuştur. Bu kitapta "Aklını Kullanmayanın Hali" başlıklı yazıya bkz.

وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ. إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا
لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ. تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ
خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ. قَالُوا بَلَى قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ
مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ. وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا
فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ. فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْ فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ.

“Rablerini görmezlikten gelip kâfir olanlara Cehennem azabı vardır. Ne kötü hale düşmedir o!

İçine atılınca homurtusunu işitirler. O, kaynıyor olacaktır.

Öfkeden sanki çatlayacak gibi olur. Her bir bölük içine atıldı mı cehennem bekçileri sorarlar: “Size bir uyarıcı gelmedi mi?”

“Evet” derler, bize uyarıcı geldi; ama biz yalana sarıldık. Allah hiç bir şey indirmiş değildir, siz büyük bir sapkınlık içindesiniz” dedik.

Şöyle devam ederler: “Keşke onu dinlemiş olsaydık, ya da aklımızı çalıştırsaydık, şimdi bu kızgın ateşe arkadaş olanlar arasında olmazdık.”

Suçlarını itiraf ettiler. Def olsunlar, o kızgın ateşe arkadaş olanlar!” (Mülk 67/6-11)

En’âm’da göz vardır, ama basiret yoktur. Âyetler basirete vurgu yapar. Basiret, baktığı şeyi kavramadır. Eğer en’âm yani koyun sığır ve deve, elinde bıçakla gelen kişinin kendini keseceğini kavrasaydı neler olurdu? Yanındaki ineğin kesildiğini gören bir boğa, hiçbir şey olmamış gibi otlamaya devam eder miydi? Ama insanlar, bir katilin elini kolunu sallayarak dolaşmasına razı olmazlar.

İşitme, duyduğu sesleri sınıflandırıp anlamını kavramadır. En’âm’da bu da yoktur.

Yukarıda ana karıncanın uyarısı ve hüdhüd kuşunun değerlendirmesi, onların insan gibi işitme ve basiret sahibi olduklarını gösterir. Ama onlarda hayatlarına yön çizecek karar merkezi durumundaki kalp yoktur. Bu açıdan, en’âm ile aynı konumdadırlar.

İnsan farklıdır; o, duyularıyla elde ettiği bilgilere göre hayatına yön verir. Önünde iki yol vardır; ya doğrulara uyacak, ya da doğruları kendine

uyduracaktır. Eğer bir düşünce ve anlayışa esir olmuşsa hür karar veremez. Evrensel doğruların yerini kendi doğruları veya bağlı olduğu cemaatin doğruları alır. Asıl körlük ve sağırlık budur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ.

"Onlar yeryüzünde hiç gezip dolaşmadılar mı ki, kalpleri olsun, onunla düşünsünler; ya da kulakları olsun, onunla duysunlar. Aslında kör olan gözler değildir. Kör olan, göğüslerdeki kalplerdir." (Hac 22/46)

Gözler ve kulaklar kalbin danışmanıdır. Göz doğruları görür, kulak doğruları işitir ama, kalp bunları dikkate almayabilir. O zaman görmenin ve işitmenin bir faydası olmaz. Hatta kalp, doğruları görmeye ve işitmeye tahammül edemez hale de gelebilir. Asıl vurgunun, işitmeye ve görmeye değil kalbe yapılması ve imanın kalp ile tasdik olması bundandır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ أَهْلِهَا أَنْ لَوْ نَشَاءُ أَصَبْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَنَطْبَعُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ.

"Eski halkının çekilmesinden sonra o toprağa yerleşenler için şu gerçek belli olmadı mı? Eğer istesek günahlarına karşılık onları da çarpardık. Ama kalpleri üstünde yeni bir tabiat oluştururuz, artık işitmezler." (A'raf 7/100)

Demek ki, insanı hayvandan ayıran asıl özellik onun konuşması, duyması veya düşünmesi değildir. Duyu organlarıyla elde ettiği bilgileri değerlendirerek hayatına yön verecek durumda olmasıdır. Ama hür karar verme özelliğini kaybeden, insan olma özelliğini de kaybeder. O, yaptığı yanlışın farkında olduğu için doğruların baskısı altında kalır. İnsanda görülen bunalım, huzursuzluk veya tersi duygular, kalbinin doğru veya yanlış kararlarıyla ilgilidir. Bu sebeple çevreyi, insandan başka kimse bozamaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ.

"İnsanların kendi elleriyle yaptıkları yüzünden karada ve denizde bozulma görüldü. Bunun böyle olması, Allah onlara, yaptıklarının bir kısmını tattırsın diyedir. Belki vazgeçerler." (Rum 30/41)

Kendi doğrularına uyup fitne ve fesat çıkarmak nasıl insana has ise evrensel doğrulara canı pahasına sahip çıkma da insana hastır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللّٰهَ عَلَى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ. وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ. وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ.

"İnsanlardan öylesi var ki, dünya hayatıyla ilgili sözleri seni hayran bırakır. İçinde olana da[100] *Allah'ı şahit tutar. O yaman bir düşmandır.*[101]

İş başına geçti mi,[102] *ortalığı karıştırmak, kaynakları yok etmek ve nesilleri bozmak için gayret gösterir. Allah bozgunculuğu sevmez.*

Ona: "Allah'tan kork!" denilince günahıyla övünmeye başlar.[103] *Onun hakkından ancak cehennem gelir. Orası ne kötü bir yerdir!*

İnsanlardan öylesi de var ki, Allah'ın rızasını kazanmak için canını verir. Allah kullarına karşı çok şefkatlidir." (Bakara 2/204-207)

Bütün bu bilgiler ışığında insan şöyle tarif edilebilir: "**İnsan, duyu organlarıyla elde ettiği bilgileri değerlendirip davranışlarını değiştirebilen** canlıdır."

100. Sözlerinde samimi olduğuna.
101. Allah Teâlâ, bu iki yüzlülerle ilgili olarak şöyle buyurur: "O münafıklar sana geldiklerinde şöyle dediler: "Biz şahitlik ederiz ki, sen, gerçekten Allah'ın elçisisin" Allah biliyor ki, sen elbette kendi elçisisin. Ama Allah şahitlik eder ki, o münafıklar kesinlikle yalan söylüyorlar. Yeminlerini kalkan edip Allah yolundan çekildiler. Ne kötü şey yapıp duruyorlar! Bu, şundandır: Onlar önce inandılar. Sonra görmezlik ettiler. Sonra kalplerinde farklı bir yapı oluştu. Artık anlamazlar. Onları gördüğün zaman yapıları seni imrendirir. Konuşurlarsa konuşmalarını dinlersin. Sanki dayalı kütükler gibidirler. Her gürültüyü kendilerine karşı sanırlar. İşte düşman onlardır. Onlardan çekin. Allah canlarını alsın, nasıl da yalana sürükleniyorlar!" (Münafikûn 63/1-4)
102. "Dönüp gitti mi" anlamı da verilebilir.
103. Yaptığı eğrilikleri, doğruymuş gibi gösterir.

14- AKLINI KULLANMAYANIN HALİ

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُواْ كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لاَ يَسْمَعُ إِلاَّ دُعَاء وَنِدَاء صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ.

"Kâfirlik edip gerçekleri görmezlikten gelenler, dinlemediği sese karşı öten karga gibidirler; kavradığı sadece bağırtı ve çağırtıdır. Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Onlar akıllarını kullanmazlar." (Bakara 2/171)

Âyette geçen na'q (نعق ينعِق); hem karganın ötmesi; hem de çobanın davara bağırması ve onu engellemesi anlamına gelir.[104] Tefsirler kelimeye ikinci anlamı vererek âyeti anlaşılamaz hale getirmişler sonra kendilerini, metne uygun olmayan anlamlara zorlamışlardır. Türkçe meallerden örnekler verelim:

Diyanet Vakfı'nın meali:

(Hidâyet çağrısına kulak vermeyen) kâfirlerin durumu, sadece çobanın bağırıp çağırmasını işiten hayvanların durumuna benzer. Çünkü onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple düşünmezler.[105]

Bu mealde (نعق)'ye çobanın davara bağırması anlamı verilmiştir. O zaman kafirleri çobana benzetmek gerekir, o bağırtıyı işiten hayvana değil. Bu sebeple tercüme Arap dili bakımından kabul edilemez.

Elmalılı Muhammed Hamdi YAZIR:

"O kâfirlerin meseli sade bir çağırma veya bağırmadan başkasını duymaz bir kulakla haykıranın hâline benzer, sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler, akıl da etmezler."[106]

Hiçbir varlık kulak ile haykıramayacağından bu tercüme de doğru değildir.

104. İbn Manzur, Lisanu'l-arab نعق mad.
105. Ali Özek ve arkadaşları, Kur'ânı Kerim ve Açıklamalı Meâli.
106. Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, c. I, s. 582-583.

Ömer Nasuhi BİLMEN:

"Ve kâfirlerin meseli, o hayvanların meseli gibidir ki, çağırmadan, bağırmadan başka bir şey işitmeksizin haykırır durur; sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık onlar düşünemezler."[107]

الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لاَ يَسْمَعُ إِلاَّ دُعَاءً وَنِدَاءً

cümlesi "…çağırmadan, bağırmadan başka bir şey işitmeksizin haykırır durur" şeklinde tercüme edilemez.

Suat YILDIRIM:

"İnkârcıları hakka çağıranın durumu, tıpkı bağırıp çağırmadan başka bir şey işitmeyen hayvanlara haykıran kimsenin durumu gibidir. Sağır, dilsiz ve kördür onlar. Bundan ötürü akledip anlayamazlar."[108]

Bu mealde yukarıdaki hatalara düşülmemiş ama daha büyük bir hata yapılmış; وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُواْ (ve mesel'ullezîne keferû) ibaresi, "İnkârcıları hakka çağıranın durumu" şeklinde tamamen ters bir anlama çekilmiştir.

Meallerin her biri, eski tefsirlerdeki hataları günümüze taşımışlardır. Bu yanlışların sebebi, âyetler arası ilişkilere dikkat edilmemesidir. Eğer dikkat edilseydi aşağıdaki âyette yer alan benzetmeden hareketle doğru anlama ulaşılırdı. Allah Teâlâ, şöyle buyurur:

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ.

"Cinlerden ve insanlardan bir çoğunu gerçekten Cehennem için yaratmış olduk. Onların kalpleri vardır, onunla kavramazlar. Onların gözleri vardır, onlarla görmezler. Onların kulakları vardır, onlarla işitmezler. Onlar en'am gibidirler; hayır, daha da düşüktürler.[109] *Gafiller işte onlardır."* (A'raf 7/179)

107. Ömer Nasuhi Bilmen, Kur'ân-ı Kerim ve Meâl-i Âlisi, Ankara 1997.
108. Suat Yıldırım, Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli, İstanbul 1998.
109. Daha düşük diye tercüme edilen (الأضل)'in kökü olan dalâlet, Arapça'da, yoldan çıkma ve düşük seviyede olma anlamınadır. (Lisanu'l-arab ضلل mad.)

En'âm, koyun, sığır ve deve demektir.[110] Türkçede bunun tek bir karşılığı yoktur. Bir çok meâl, "dört ayaklı" diye tercüme etmiştir. Dört ayaklı tanımına kedi, köpek, vahşi hayvanlar vs. de gireceğinden bu tercüme doğru olmaz.

Koyun, sığır ve deve faydalı hayvanlardır. Kâfirler bunlardan da düşük sayıldığına göre âyette en'âmdan düşük bir hayvana işaret aranmalıdır. Bakara 171'deki (ينعِق = **yen'iqu**) karganın ötmesi anlamına geldiğine göre aranan hayvan bulunmuş olur.

Gerçekten de karga en'âmdan düşüktür. Çünkü leşle beslenir. Küçük kuşları, yumurtaları ve civcivleri yer. Yiyecek aramak için çöplükleri karıştırır. Tahıl bitkilerine, meyve ağaçlarına, sebzelere ve bağlara büyük zarar verir. Gelişmiş psişik (duygusal) yetenekleri vardır, kolayca evcilleştirilebilir.[111]

Kâfirleri tanımlayan şu âyet onlarda, kargaya benzer özellikler görür:

وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ.

"… İş başına geçti mi, ortalığı karıştımak, kaynakları tahrip etmek ve nesilleri bozmak için gayret gösterir." (Bakara 2/205)

Âyetler arası ilişkiye dikkat etmeyenler, yukarıda geçen, A'raf 179. âyete; "Onlar; bunlardan da sapıktırlar" veya "Onlar; bunlardan da şaşkındırlar" şeklinde anlam vermişlerdir. Koyun, sığır ve deveye, sapık veya şaşkın demenin haklı gerekçesi olamayacağı için o meâl de yanlış olmuştur.

Kâfir-karga ilişkisi, Habil-Kabil olayında da vardır. Yoldan çıkarak kardeşi Habil'i öldürmüş olan Kabil kendini, karga kadar olamamakla suçlamıştır. Bu olayı anlatan âyetler şöyledir:

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ. لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ. إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذٰلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ. فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ

110. Müfredât, نعم mad.
111. Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, İstanbul 1986, c. XI, s. 6423.

الْخَاسِرِينَ. فَبَعَثَ اللّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِي سَوْأَةَ أَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتَا أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِيَ سَوْأَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ

"Onlara, Adem'in iki oğlunun olayını anlat: Bir gün birer kurban sundular; birininki kabul edildi, diğerininki edilmedi. Kabul edilmeyen, "Ne olursa olsun, seni öldüreceğim" dedi. Öteki: "Allah, sadece sakınanlarınkini kabul eder" dedi."

"İnan ki, beni öldürmek için elini kaldırsan, ben seni öldürmek için el kaldırmam. Ben Allah'tan, varlıkların sahibinden korkarım."

İsterim ki, hem benim günahımı, hem de kendi günahını yüklenip o cehennem ateşinin arkadaşlarından olasın. Zalimlerin cezası budur."

Sonra ötekisi nefsine uydu ve kardeşini öldürdü... Kaybedenlere karıştı gitti.

Derken Allah, yeri eşeleyen bir karga gönderdi. Bu ona, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstermesi içindi. "Yazık bana!" dedi. "Şu karga kadar da mı olamadım ki, kardeşimin cesedini gömeyim?" Nihâyet ettiğine pişman oldu." (Mâide 5/27-31)

Bahaeddin SAĞLAM'ın Tenkidi

Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli adıyle bir meâli bulunan Bahaeddin SAĞLAM, Bakara Suresi 171. âyete verdiğimiz meâlde beş büyük yanlış bulduğunu ve bu yanlışların, bizdeki dil yetersizliğinden ve muhakeme fakirliğinden kaynaklandığını iddia etmiş, eleştirdiğimiz bütün tefsir ve meâllerin, lafzen tam doğru olmasalar da ana manayı tam verdiklerini savunmuştur.

Bu yazı, hem Sayın SAĞLAM'a bir cevap olsun, hem de Bakara Suresi 171. âyetin doğru meâli bilinsin diye yazılmıştır.

Bakara 171. âyet şudur:

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُواْ كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لاَ يَسْمَعُ إِلاَّ دُعَاء وَنِدَاء صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ

Âyete verdiğimiz meâl şöyledir:

"Kâfirlik edip gerçekleri görmezlikten gelenler, kavramadığı sese karşı öten karga gibidirler; kavradığı sadece bağırtı ve çağırtıdır. Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Onlar akıllarını kullanmazlar." (Bakara 2/171)

Şimdi Sayın **Sağlam**'ın bu meâlde bulduğu **Beş Büyük Yanlış**'a bakalım:

Birinci Büyük Yanlış

Sağlam - Abdulaziz Bayındır Arapçada ve Kur'ân'da asla hayvanlar için kullanılmayan "ellezi" edatını karga için kullanmıştır.

Bayındır - Ellezî (الذي) edatı ile men (من) edatı karıştırılmaktadır. Aşağıdaki âyette olduğu gibi (الذي) edatı akılsız varlıklar için de kullanılır.

والبلد الطيب يخرج نباته بإذن ربه والذي خبث لا يخرج إلا نكدا

"Verimli beldenin bitkisi Rabbinin izniyle çıkar. Verimsiz olanınki ise zar zor çıkar." (Araf 7/58)

İkinci Büyük Yanlış

Sağlam - Abdulaziz Bayındır, teşbih cümlesinin yüklemi olarak kullanılan "illâ duaen ve nidaâ" istisnasını ayrı bir cümle yapmıştır. Öznesiz bir yüklem manasını veriyor. Bu da dil açısından düşüncesizliği ve mantıksızlığı çağrıştırıyor.

Bayındır – Bu söz, meâlimizde yer alan şu cümle ile ilgilidir: "kavradığı sadece bağırtı ve çağırtıdır"

Bu cümlenin, öznesi vardır. Çünkü "kavradığı" sözü "onun kavradığı" yani "karganın kavradığı" demek olur. Dolaysıyla özne, kargayı gösteren gizli zamirdir. Burada dil açısından herhangi bir hata, düşüncesizlik ve mantıksızlık yoktur.

Üçüncü Büyük Yanlış

Sağlam – "Ma" cansız veya bilinçsiz şeyler için kullanılan bir edattır. Ve burada bu edat " la yesmeu" (işitmez) fiilinin öznesidir. Ve bu durum dil açısından çok bedihidir. İşte görünürdeki özneyi fiile nesne (meful) yapmak gerçekten gramer körlüğüdür.

Bayındır – "Mâ" edatı; sadece cansız veya bilinçsiz varlıklar için değil, bilinçli varlıklar hatta aşağıdaki âyetlerde olduğu gibi Allah Teâlâ için dahi kullanılır.

وَالسَّمَاء وَمَا بَنَاهَا . وَالْأَرْضِ وَمَا طَحَاهَا . وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا . فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا .

"Göğe ve onu kurana, yere ve onu döşeyene, nefse ve onu tesviye edene, sonra günahını ve takvasını ilham edene yemin olsun ki…" (Şems 91/5-8)

Bir de "Mâ" edatı "la yesmeu" fiiline özne olamaz. Özne, hiçbir zaman fiilden önce gelmez. Dil açısından çok bedihi olan bunlardır.

"La yesmeu = لاَ يَسْمَعُ" fiilinin öznesi ile "yen'iku = يَنْعِقُ" fiilinin öznesi aynıdır. "Ma" mevsuldur ve ona ait zamir hazfedilmiştir. Aslı مَا لاَ يَسْمَعهُ'dur. Arkadan gelen إلا edatı, olumsuzu olumluya çevirdiği için دُعَاء وَنِدَاء إلا cümlesine olumlu anlam verilmiştir. Âyete farklı anlam veren tefsir ve meâllerin çıkmazları aşağıda gösterilecektir.

Dördüncü Büyük Yanlış

Sağlam – "Kur'ân'da "akıl" kavramı somut, nesnel bir şey olarak geçmiyor. Dolayısıyla "aklını kullananlar veya kullanmayanlar" şeklinde bir meâl yanlış olur.

Demek ki, " lâ ya'kılûn" gibi deyimlerin çevirisi, "algılamazlar, karar vermezler, sonucu düşünmezler, insanlığın en önemli değeri olan sorumluluk taşımazlar" şeklinde olmalıdır."

Bayındır – Sözlükte akl; (الحِجْرُ والنهى) = engelleme ve yasaklama anlamına gelir . Akleden kişi, kendini kötü söz ve davranıştan engelleyen kişidir . Ragıb el-İsfahanî diyor ki; akıl, bilgiyi kabule hazır güç ve bu gücün yardımıyla yararlanılan bilgidir… Allah'ın kâfirleri akılsızlıkla nitelediği her yerde onların bu bilgiyi kullanmadıklarına işaret edilir. Türkçede aklını kullanmak; düşünerek hareket etmek ve kafasındaki bilgiyi kullanmak demektir. Böylece kişi, yanlıştan korunur ve kendini kötü duruma düşürmez. Dolayısıyla فَهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ ibaresine "…Onlar akıllarını kullanmazlar" şeklinde verilen anlam doğrudur.

Beşinci Büyük Yanlış

Sağlam - Güya bu âyetin (Bakara 171'in) tefsiri için delil getirdiği Bakara 205 ve Araf 179. âyetleri de **Bayındır** yanlış çevirmiştir. Bakara 205. âyet, kâfirlerle ilgili değildir. Münafık karakteri ile ilgilidir. Hoca, âyetler arasındaki

ilişkiler dikkate alınmamış, diyor. Fakat kendisi, 2/204. âyete baksaydı, bu yanlışını görürdü. Ayrıca bu âyet belli ve hain bir kişiden söz ediyor. 171. âyet ise küfrün genel yeteneksizliğini ve körlüğünü gösteriyor.

Bayındır - Bakara 205. âyet, kimi kâfirlerle karga arasındaki benzerliği tespit için zikredilmiştir. İlgili bölüm şöyledir:

"Gerçekten de karga en'âm'dan düşüktür. Çünkü leşle beslenir. Küçük kuşları, yumurtaları ve civcivleri yer. Yiyecek aramak için çöplükleri karıştırır. Tahıl bitkilerine, meyve ağaçlarına, sebzelere ve bağlara büyük zarar verir. Gelişmiş psişik yetenekleri vardır, kolayca evcilleştirilebilir .

Kâfirleri tanımlayan şu âyete göre kimi kâfirlerde kargaya benzer özellikler vardır. Böyle biri "… İş başına geçti mi, ortalığı karıştırmak, kaynakları tahrip etmek ve nesilleri bozmak için gayret gösterir." (Bakara 2/205) …"

Münafıkların kâfir olduğunu bilmeyen yoktur. Bunlar genellikle önce inanır, sonra kâfir olur yine de kendilerini inançlı görür veya gösterirler. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"O münafıklar sana geldiklerinde şöyle dediler: "Biz şahitlik ederiz ki, sen, gerçekten Allah'ın elçisisin." Allah biliyor ki, sen elbette kendi elçisisin. Ama Allah şahitlik eder ki, o münafıklar kesinlikle yalan söylerler.

Yeminlerini kalkan edip Allah yolundan çekilirler. Ne kötü şey yapıp dururlar!

Bu, şundandır: Onlar önce inandılar, sonra kâfir oldular, sonra kalplerinde farklı bir yapı oluştu. Artık anlamazlar." (Münafikûn 63/1-3)

Sağlam - A'raf 179. âyette 172'de anlatılan kişisel sorumluluk ve Allah'a verilen ezeli doğal misaktan söz ediliyor. Bu misaktan sonra bazıları tercihini, zulüm ve yanlıştan yana koyuyor. Bazıları da hidâyeti seçiyor. Bu tercih kanununun sonucu olarak kaybeden, tam kaybeder. Kazanan da tam kazanır. (178. âyete bakınız.)

Buna ilave olarak kaybedenlerin sayısı daha çoktur. Çünkü imtihan ve kalite kanunlarının gereği, kalitesizlik ve kayıp, kemmiyetin tarafında kalır. Nitelik ve kazanç da keyfiyet kanadında yer alır.

İşte gerek sorumluluğun gereğini yerine getirememekten, gerek fiilen imtihan ve kalite kapasitesine çıkamamaktan, insan ve cinlerin çoğu yapı itibari ile cehenneme kalır."

Araf, 179. âyete şöyle meâl vermek gerekir:

"Bir gerçek olarak (lekad) birçok insan ve cinni cehennem için ektik,

(oraya layık oldular.) Çünkü kalbleri var; fakat kavramıyor. Gözleri var; fakat görmüyor. Kulakları var; fakat işitmiyor. Böyleleri evcil hayvanlar gibi yolunu kaybederler. Belki de onlardan daha çok kaybolmaya müsaitdirler. Bunlar gerçekten gafildirler, habersizdirler."

Âyette geçen "edallu" yolunu kaybetme manasındadır. Nitekim kaybolan deve veya hayvana "dalle" denilir. Küfür de bir nevi yolu kaybetmek olduğundan bu sıfatı ikinci mana olarak almıştır."

İşte bu evrensel ve ontolojik bilgiler nerede? Hocanın " Dört ayaklı, iki ayaklı ayrımı ve hayvanlara hakareti, kargayı suçlaması gibi gerçek dışı ve anlamsız izahları nerede?!

Bayındır – Bu sözler, temel yanlışlarla doludur. Ana konudan ayrılmamak için onlardan çoğuna değinmeyeceğiz. Fakat Araf 179. âyetin doğru meâli ise aşağıda gelecektir.

Sayın **Sağlam**'ın Araf 179'a meâl verirken düştüğü hatalardan konumuzla ilgili olanlar şunlardır:

1. Âyetteki en'âm'a "evcil hayvanlar" anlamı verilemez. En'âm suresinde bu kelime "sekiz eş"; koyun, keçi, deve ve sığır diye açıklanmıştır. Evcil hayvan sözü ise evde beslenen ve insana alışık olan bütün hayvanları ifade eder.

2. Âyette geçen "أَضَلُّ = edallu" kelimesine de "yolunu kaybetme" anlamı verilemez. Yolunu kaybeden hayvan var mıdır? Ayrıca "edallu" kelimesi, en'am ile ilgili değil, kâfirlerle ilgilidir. Öyleyse أُوْلَئِكَ كَالأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ âyetine "Böyleleri evcil hayvanlar gibi yolunu kaybederler" anlamı verme ihtimali yoktur.

Bir de أَضَلُّ ism-i tafdîldir. İsm-i tafdîl, aynı özelliği taşıyan iki şeyden birinde, o özelliğin daha fazla olduğunu göstermek için kullanılır. Sayın Sağlam'ın meâlinde ism-i tafdîl anlamı da yok olmuştur.

3. Araf 179. âyetteki ذرأ kelimesinin anlamı "ekmek" değil bir şeyi yetiştirmek yani beslemektir. Yazının sonunda bu kelime ile ilgili bir yazı vardır. Oraya bakılabilir.

Bahaeddin Sağlam'ın Bakara 171. Âyete Verdiği Meâl

Bakara 171'e verdiğimiz meâlde beş büyük hata bulan Sayın Sağlam'ın meâli şöyledir:

"O kâfirlerin örneği, ses ve sadâdan başka bir şey işitmeyen (aksetme-

yen) cansız kayaları çağıran bir adamın örneği gibidir. (Kâfirlerin gözünde her şey cansız ve ölüdür. Böyle olduğu için) Kendileri de sağır, dilsiz ve kördürler. Böyle cansız oldukları için de düşünmüyorlar…"

Bu anlam, maalesef hem Arap diline uymamaktadır hem de çok zayıf bir Türkçe ile yazılmıştır. Anlam içeriği ise, tutarsızdır. Parantez içleri kendine ait olduğundan onları bir kenara bırakıp âyete verdiği meâle bakalım:

"…ses ve sadâdan başka bir şey işitmeyen cansız kayalar…" ifadesinin sadece "başka bir şey işitmeyen = لاَ يَسْمَعُ إِلاَّ " bölümü âyette vardır. Âyette geçen dua'ya ses, nida'ya da sada anlamı vermiştir. Ayrıca ses ve sadayı işiten kayadan bahsetmektedir. Böyle kayalar nerede vardır?

"O kâfirlerin örneği… cansız kayaları çağıran bir adamın örneği gibidir" sözünün âyetle ilgisi olmadığı açıktır. Delilerden başkası cansız kayaları çağırmaz. Sayın Sağlam böyle bir şeyi Kur'ân meâline yerleştirirken bunun hesabının sorulacağını acaba hiç mi düşünmemiştir?

Yine âyete ilaveler yaparak meâle yerleştirdiği; "… Böyle cansız oldukları için de düşünmüyorlar" ifadesi ile neyi anlatmak istemiştir? Görünüşe bakılırsa bunlar kâfirlerdir. Kâfirlerin cansız olduğunu ve bunun için düşünmediklerini nereden çıkarmıştır?

Bahaeddin Sağlam'ı Tebrik Ederim

Yukarıdaki yazıyı okuyanlar, böyle bir tenkidin nasıl yapılabildiğini düşünebilir, hatta onu ciddiye almamızı eleştirebilirler. Bize göre Sayın Sağlam'ın bu cesareti tebrike değer. Çünkü bu tenkit, Bakara 171. âyete gelenekte nasıl anlam verildiğinin görülmesine ve doğru anlamı göstermemize yardımcı olmuştur.

Meâl ve Tefsirlerde Bakara 171. Âyet

Âyet şöyledir:

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُواْ كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لاَ يَسْمَعُ إِلاَّ دُعَاء وَنِدَاء صُمٌّ بُكْمٌ
عُمْيٌ فَهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ .

Biz âyete şu meâli veriyoruz:

"Kâfirlik edip gerçekleri görmezlikten gelenler, kavramadığı sese karşı öten karga gibidirler; onların kavradığı sadece bağırtı ve çağırtıdır. Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Onlar akıllarını kullanmazlar." (Bakara 2/171)

Âyette geçen (نعق ينعِق); hem karganın ötmesi; hem de çobanın davara bağırması ve onu engellemesi anlamına gelir. Meâl ve tefsirler kelimeye ikinci anlamı vererek âyeti anlaşılamaz hale getirmişlerdir. Anlamlı kılmak için de kendilerini, metne uygun olmayan anlamlara zorlamışlardır. Önce Türkçe meâllerden örnekler verelim:

1. Türkçe Meâllerden Örnekler

a. Diyanet Vakfı'nın meâli:

(Hidâyet çağrısına kulak vermeyen) kâfirlerin durumu, sadece çobanın bağırıp çağırmasını işiten hayvanların durumuna benzer. Çünkü onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple düşünmezler .

Çobanın davara bağırması anlamını taşıyan kelime (نعق)'dir. Meâlde bu anlamı tercih edenler, kâfirleri çobana benzetmek zorundadırlar. Çünkü âyetin ilgili bölümü şöyledir:

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُواْ كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ

Bu sebeple tercüme Arap dili bakımından kabul edilemez. Bu anlamı vermek için âyetin metnini şu şekilde değiştirmek gerekir:

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُواْ كَمَثَلِ الَّذِي لاَ يَسْمَعُ إِلاَّ نعق الراعي دُعَائه وَنِدَائه ...

Âyetin yapısını bozduğu için bunun kabul edilebilecek bir tarafı yoktur.

b. Elmalılı Muhammed Hamdi YAZIR:

"O kâfirlerin meseli sade bir çağırma veya bağırmadan başkasını duymaz bir kulakla haykıranın hâline benzer, sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler, akıl da etmezler ."

Hiçbir varlık, kulak ile haykıramaz. Böyle bir şey mümkün olsa onu Müslüman da yapar. Öyleyse bu haykırış kafirlikle nasıl özdeşleştirilebilir? Bu meâli verebilmek için âyetin yapısı ve mantığı, aşağıdaki gibi bozulmuştur.

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُواْ كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِالأذن الذي لاَ يَسْمَعُ إِلاَّ دُعَاء وَنِدَاء...

Bunun da kabul edilebilir bir yanı yoktur.

c. Ömer Nasuhi BİLMEN:

“Ve kâfirlerin meseli, o hayvanların meseli gibidir ki, çağırmadan, bağırmadan başka bir şey işitmeksizin haykırır durur; sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık onlar düşünemezler .”

Bu meâlde (نعق)’ye hayvanın haykırıp durması anlamı verilmiştir. Kelimenin böyle bir anlamı yoktur ama hakiki manayı verme imkânı bulamadığı için mecaze gittiğini kabul etsek bile âyette aşağıdaki değişikliği yapmadan mecaza da gidemez.

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُواْ كَمَثَلِ البهائم الَّتي تنْعِقُ وهي لاَ تسْمَعُ إِلاَّ دُعَاء وَنِدَاء

Burada müzekker müennese, müfred ceme’e dönüştürülmüş ve mef’-ulün bihe hal manası verilmiştir. Bu meal, diğerlerine göre doğruya daha yakın olsa da doğru değildir.

d. Suat YILDIRIM:

“İnkârcıları hakka çağıranın durumu, tıpkı bağırıp çağırmadan başka bir şey işitmeyen hayvanlara haykıran kimsenin durumu gibidir. Sağır, dilsiz ve kördür onlar. Bundan ötürü akledip anlayamazlar .”

Bu meâlde daha büyük bir hata yapılmış; “وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُواْ = inkarcıların durumu” ibaresinin yerine, وَمَثَلُ الَّذِينَ يدعون الكفار إلى الحق = İnkârcıları hakka çağıranın durumu” ibaresi konarak âyete ters bir anlam yüklenmiştir. Bu anlam doğru kabul edilse, âyetin sonundaki hüküm cümlesinin yani “Sağır, dilsiz ve kördür onlar. Bundan ötürü akledip anlayamazlar” cümlesinin hakka çağıran kişilerin özelliği olması gerekir. Bunun daha büyük bir hata olduğu açıktır.

2. Tefsirlerden Örnekler

Yukarıdaki meâlleri yazanlar, kendi sahalarında yetkili kişilerdir. Meâllerini eski tefsirlerden aktarmışlardır. Onları tenkit etmemizin sebebi eskilerin yollarına, düşünmeden girmeleridir.

a. Taberî Tefsiri

Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (öl. 310 h.), Bakara 171. âyete tefsir âlimleri tarafından farklı anlamlar yüklendiğini söylemiştir. Bunlar:

1- Kâfirler, Allah'ın Kitabı'ndan kendilerine okunanı tam anlamadıkları, Allah'ın tek ilah olduğunu kabule yanaşmadıkları ve öğüt dinlemedikleri için hayvanlar gibidirler. Seslenildiğinde onlar da sesi duyarlar ama söyleneni akledemezler.

Bu; İbn Abbas, İkrime, Mücahid, Katade, Ata, er-Rabî' ve Süddî'nin görüşüdür. Mücahid demiştir ki, burada seslenen çoban, dinlemeyen ise hayvanlardır.

Taberî'ye göre bunlar âyeti şöyle anlamışlardır:

ومثل وعظ الذين كفروا وواعظهم كمثل نعق الناعق بغنمه ونعيقه بها

Kâfirlere verilen öğütün ve o öğütü verenin durumu tıpkı çobanın davarına seslenmesine ve davara karşı çıkardığı sese benzer.

Taberî sözlerine şöyle devam ediyor: "Âyette مثل kelimesinin الذين كفروا'nun başına konup الوعظ ve الواعظ kelimelerinin konmamış olması, cümlenin akışının bunu göstermesinden dolayıdır."

Bize göre, kâfirlere öğüt veren kişi, çobana benzetilemez. Hayvanlarına seslenen çoban, vermek istediği emri verir ve istediği sonucu çoğunlukla alır. Benzetmeyi doğru saysak bile bu âyette böyle bir benzetme olamaz. Çünkü o zaman, âyetin sonundaki. "Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Onlar akıllarını kullanmazlar" cümlesinin öğüt veren kişilerin özelliği olması gerekir. Yukarıdaki tefsiri, ilgili yere yerleştirince âyetin metni şöyle olur:

ومثل وعظ الذين كفروا وواعظهم كمثل نعق الناعق بغنمه ونعيقه بها
صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ.

Kâfirlere verilen öğütün ve o öğütü verenin durumu tıpkı çobanın davarına seslenmesine ve davara karşı çıkardığı sese benzer. Sağırdır, dilsizdir, kördür. Onlar akıllarını kullanmazlar.

Bunun kabul edilemeyeceği açıktır.

Taberî diyor ki: "Adı geçen âlimler âyeti şöyle anlamış da olabilirler:

ومثل الذين كفروا في قلة فهمهم عن الله وعن رسوله كمثل المنعوق به
من البهائم الذي لا يفقه من الأمر والنهي غير الصوت

Kâfirler, Allah'tan ve Elçisi'nden geleni tam anlamama konusunda kendine seslenilen hayvanlar gibidirler. Onlar da verilen emri ve yasağı sadece ses olarak algılarlar.

Mesela bir hayvana "yemini ye" veya "suya git" dense bu onun için, sadece söyleyenin sesidir; başka anlamı yoktur. Kâfir de emredildiği veya yasaklandığı şeyi pek düşünüp taşınmadan eksik anlar ve kötü algılar."

Bu tefsiri kabul etmek de mümkün değildir. Böyle olsa, hiçbir kâfirin sorumlu tutulmaması gerekir. Çok sayıda âyet, kâfir olanların gerçeği anladıktan sonra kâfir olduklarını bildirmektedir. Aşağıdaki âyetler onlardandır:

İnsanlar tek bir topluluktu. Sonra Allah onlara, müjde veren ve uyarıda bulunan peygamberler gönderdi. Onlarla birlikte gerçeği içeren kitap da indirdi ki, ayrılığa düştükleri konularda insanlar arasında hakemlik yapsın. Kitapta ayrılığa düşenler kendilerine Kitap verilenlerden başkası olmadı . O açık belgeler geldikten sonra birbirlerinin haklarına göz diktikleri için böyle oldu. Sonra Allah inanmış olanları, anlaşamadıkları konuda, kendi izniyle doğruya ulaştırdı. Allah gayret göstereni doğru yola çıkarır. (Bakara 2/213)

"Allah Nuh'a ne buyurmuşsa onu, sizin için bu dinin şeriatı yapmıştır. Sana vahyettiğimiz, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya emrettiğimiz şudur: Bu dini ayakta tutun ve ayrı düşmeyin. Senin çağırdığın şey müşriklere ağır geldi. Allah doğru çalışanı kendi tarafına alır ve doğruya yöneleni de kendine yönlendirir." Ayrı düşenler, kendilerine bu ilim geldikten sonra ve sadece birbirlerinin haklarına göz diktikleri için ayrı düştüler. Eğer belirli bir süre için Rabbin tarafından verilmiş bir söz olmasaydı, aralarında hüküm verilirdi. Arkalarından Kitaba varis kılınanlar da ondan dolayı endişe doğuran bir şüphe içindedirler." (Şûra 42/13–14)

Bakara 171. âyete yukarıdaki anlamı verenler, bu ve benzeri âyetleri dikkate almamış ve Kur'ân'ın üslubuna ters düşmüş olurlar.

Taberî diyor ki:" Bazısı da âyete şu anlamı vermiştir:

Kâfirler, kendilerini duymayan ve düşünmeyen ilahlarına ve putlarına isteklerini sundukları sırada, tıpkı bağırma ve çağırma dışında bir şey duymayan hayvanlara seslenen kişi gibi olurlar. Bu kişi, hayvanın verdiği cevaptan da bir şey anlamaz.

Bunlar âyeti şu şekilde düşünmüşlerdir:

ومثل الذين كفروا وآلهتهم في دعائهم إياها وهي لا تفقه ولا تعقل كمثل الناعق بما لا يسمعه الناعق إلا دعاء ونداء.

"Duymayan ve düşünmeyen putlarına isteklerini sundukları sırada kâfirler ve ilahları, tıpkı bağırma ve çağırma dışında bir şey işittiremediği hayvanlara seslenen kişi gibi olurlar. Bu kişi sadece hayvanın ona yaptığı seslenmeyi duyar."

Bu görüş İbn Zeyd'e aittir.

Tahâvî, birinci görüşü, yani İbn Abbas ve diğerlerinin görüşünü tercih ettiğini söyledikten sonra şunları ekliyor:

"Bu âyet Yahudiler hakkında inmiştir. Onlar puta tapmaz ve heykellere saygı göstermezler. Onlardan bir fayda ummaz, bir zararlarını gidermelerini de beklemezler . Bu sebeple son görüş doğru değildir.

b. Keşşaf Tefsiri

Ebu'l- Kâsım Mahmud bin Ömer ez-Zemahşerî (467–538 h.) diyor ki: Âyetin başından kaldırılmış bir kelimeyi ekleme zorunluluğu vardır. Âyete şöyle anlam verilir:

ومثل داعي الذين كفروا كمثل الذي ينعق

Kâfirleri imana çağıran tıpkı hayvana seslenen kişi gibidir.

Âyete şu anlam da verilebilir:

ومثل الذين كفروا كبهائم الذي ينعق

Kafirler, seslenen çobanın hayvanları gibidir.

Âyetin anlamı şöyledir: Kâfirleri imana çağıran, hayvanlara seslenen çoban gibidir. Yapılan çağrıyı ciddiye almadıkları ve gerçeği görmek istemedikleri için sesin sadece musikisini ve uğultusunu duyarlar. Hayvan da kendine seslenen ve engellemeye çalışan çobanın sesini sadece çağırma ve bağırma olarak algılar. Hayvanlar akıllılar gibi bir şey anlayıp kavrayamazlar.

Bunlar, yukarıda, Taberî'nin dile getirdiği görüşlerden olduğu için üzerinde tekrar durmaya gerek yoktur. Okuduğumuz tefsirler bu çerçeveyi aşamamışlardır.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Meâller ve tefsirlerde yer alan yanlışların sebebi, âyetler arası ilişkilere dikkat edilmemesidir. Eğer dikkat edilseydi şu âyette yer alan benzetmeden hareketle doğru anlama ulaşılırdı:

"Cinlerden ve insanlardan birçoğunu gerçekten Cehennem için beslemiş olduk . Onların da kalpleri vardır, onunla kavramazlar. Onların da gözleri vardır, onlarla görmezler. Onların da kulakları vardır, onlarla dinlemezler. Onlar; en'âm (koyun, keçi, sığır ve deve) gibidirler; hayır, daha da düşüktürler. Gafiller işte onlardır. " (A'raf 7/179)

Koyun, keçi, sığır ve deve diye tercüme ettiğimiz kelime en'âm (الأنعام)'dır. Türkçede bunun tek bir karşılığı yoktur. Birçok meâl, "dört ayaklı" diye tercüme etmiştir. At, eşek, kedi, köpek ve vahşi hayvanlar da dört ayaklı olduğundan bu tercüme doğru olmaz.

Bu âyetle Bakara 171 arasında üç temel benzerlik vardır:

1- Her iki âyet de kâfirlerle ilgilidir.

2- Her iki âyette de onların sağır, dilsiz ve kör olduklarından bahsedilmektedir.

3- Araf 179'a göre kâfir en'âmdan düşük seviyededir. Bakara 171, kâfirlerin neye denk olduğunu belirttiğine göre en'âmdan düşük seviyedeki hayvanı göstermelidir. Na'k (= نعق) karganın ötmesi anlamına geldiğinden o hayvan kargadır.

Gerçekten de karga en'âm'dan düşüktür. Çünkü leşle beslenir. Küçük kuşları, yumurtaları ve civcivleri yer. Yiyecek aramak için çöplükleri karıştırır. Tahıl bitkilerine, meyve ağaçlarına, sebzelere ve bağlara büyük zarar verir. Bununla birlikte gelişmiş psişik yetenekleri vardır, kolayca evcilleştirilebilir.

Şu âyet, bazı kâfirlerde, kargaya benzer özellikler olduğunu bildirmektedir:

"… İş başına geçti mi, ortalığı karıştırmak, kaynakları tahrip etmek ve nesilleri bozmak için gayret gösterir." (Bakara 2/205)

Şu âyete göre kâfirler şerli insanlarıdır:

Görmezlik edip kâfir olanlar, ister ehl-i kitaptan ister müşriklerden olsunlar, sürekli kalmak üzere Cehennem ateşine gireceklerdir. İşte onlar yaratılmışların şerlileridir. (Beyyine 98/6)

Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi karga ile ilgili atasözleri ve deyimler hep kötü ve zararlı insanları anlatır.

Kılavuzu karga olanın burnu pislikten kurtulmaz.

Karga mandayı rahata kavuşsun diye değil, karnını doyursun diye bitler.

Alacağına şahin, vereceğine karga.

Karga gibi leşe konma.

Karga gibi sesi olmak.

Kargalar derneği.

Kâfir – karga ilişkisi, Habil – Kabil olayında da vardır. Yoldan çıkarak kardeşi Habil'i öldüren Kabil kendini, karga kadar olamamakla suçlamıştır. Bu olayı anlatan âyetler şöyledir:

"*Onlara, Âdem'in iki oğlunun olayını anlat: Bir gün birer kurban sundular; birininki kabul edildi, diğerininki edilmedi. Kabul edilmeyen, "Ne olursa olsun, seni öldüreceğim" dedi*. Öteki: "Allah, sadece sakınanlarınkini kabul eder" dedi.

"*İnan ki, beni öldürmek için elini kaldırsan, ben seni öldürmek için el kaldırmam. Ben Allah'tan, varlıkların sahibinden korkarım".*

İsterim ki, hem benim günahımı, hem de kendi günahını yüklenip o cehennem ateşinin arkadaşlarından olasın. Zalimlerin cezası budur".

Sonra ötekisi nefsine uydu ve kardeşini öldürdü... Kaybedenlere karıştı gitti.

Derken Allah, yeri eşeleyen bir karga gönderdi. Bu ona, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstermesi içindi. "Yazık bana!" dedi. "Şu karga kadar da mı olamadım ki, kardeşimin cesedini gömeyim?" Nihâyet ettiğine pişman oldu." (Maide 5/27-31)

Bütün bu sebeplerden dolayı Bakara 171. âyete şu anlamı vermek gerekir:

"Kâfirlik edip gerçekleri görmezlikten gelenler, dinlemediği sese karşı öten karga gibidirler; onun dinlediği sadece bağırtı ve çağırtıdır. Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Onlar akıllarını kullanmazlar."

Bu mealde âyetin metnine hiçbir müdahale yapılmamıştır.

EK

(ذرأ) **Kelimesi**

(ذرأ)'nin iki anlamı vardır; biri beyaza çalan renk, diğeri tohum serpmekdir; ذَرَأْنا الأرضَ، أي بذَرْناها .

Saçları ağarmış erkeğe رجل أذرَأُ kadına da امرأة ذَرْآءُ denir. "وذَرِئَ شَعَرُه وذَرَأَ «saçları ağardı" demektir. الذُّرْأة. beyaz, ملح ذَرَآنِيٌّ وذَرْآنيّ Beyaz tuz anlamına gelir .

Şu âyet delil gösterilerek ذَرَأَ'ye خَلَقَ anlamı da verilmiştir . خَلَقَ Türkçe'ye "yarattı" diye tercüme edilmektedir .

فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ البَصِيرُ.

O gökleri ve yeri yaratandır. Size kendi nefislerinizden eşler yaptığı gibi en'amı da eşleştirmiştir. O, (يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ) sizi yeryüzünde yaratır. Onun benzeri hiçbir şey yoktur. O, işitir ve bilir. (Şura 42/11)

Âyetteki (يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ) iberesine "yaratma" anlamı uygun düşmez. İnsana ve en'ama kendi cinslerinden eşler verildiğini söyledikten sonra onları yaratmaktan bahsetmek olmaz.

Kelimeye; ya saçların ağarması anlamındaki ذَرَأ'yi müteaddi yaparak "saçlarını ağartma yani yaşlandırma" ya da onun lazımî anlamı olan "besleme ve yetiştirme" anlamını vermelidir. O zaman âyetin meali şöyle olur:

O gökleri ve yeri var edendir. Size kendi nefislerinizden eşler yaptığı gibi en'am'ı da eşleştirmiştir. O, yeryüzünde sizi beslemektedir. Onun benzeri hiçbir şey yoktur. O, işitir ve bilir.

Müfredatta ذَرَأ'ye; "إظهار الله تعالى ما أبداه Allah'ın bitirdiği şeyi ortaya çıkarması" anlamı verilmiştir. ذرأ الله الخلق'nin anlamı "أوجد أشخاصهم şahıslarını var etti"dir . Şahıs, kişinin veya eşyanın uzaktan görüntüsüdür . Sadece yetişmiş ve olgunlaşmış olan şey uzaktan kendi şeklinde görülebilir. Bu sebeple kelimeye Müfredat'ın verdiği anlam ile bizim verdiğimiz anlam örtüşmektedir.

Bu anlamın doğruluğuna âyetlerden örnekler verelim:

وَجَعَلُواْ لِلّهِ مِمّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالأَنْعَامِ نَصِيبًا فَقَالُواْ هَـذَا لِلّهِ بِزَعْمِهِمْ وَهَـذَا لِشُرَكَآئِنَا ...

Allah'ın yetiştirdiği ekinden ve en'amdan ona pay ayırır ve kendilerince "Bu Allah'ın, bu da ona ortak saydıklarımızındır» derlerdi. (En'âm 6/136)

Bu âyette ذَرَأ kelimesi, ekinin ve en'amın yetişmiş, olgunlaşmış ve paylaşılacak duruma gelmiş halini göstermek için kullanılmıştır. Bu da verdiğimiz anlamın doğruluğuna delildir.

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ . وَهُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ

Sizin için dinleme ve görme organları ve gönüller var eden odur. Ne az şükrediyorsunuz! Sizi yeryüzünde yetiştiren de odur. Onun huzurunda toplanacaksınız. (Müminun 23/78-79)

Birinci âyet, yaratılmış insanın biçimini ve en önemli organlarını anlatıyor. İkinci âyetteki (ذرأ), yaratma diye tercüme edilirse gereksiz tekrar olur. Hâlbuki yaratılma ile haşir arasında insanın yetişip olgunlaştığı dünyadaki hayatı vardır. İşte (ذرأ) onu ifade için kullanılmıştır.

Zürriyet de (ذرأ) kökündendir . Kişinin zürriyeti, kendinden sonra yaşayacak neslidir. Yetişip olgunlaşmayanlar o hayatı yaşayamazlar. Şu âyet buna işaret eder.

إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِن قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِّن بَعْدِهِمْ

Şirke düşen sadece babalarımızdır, biz onlardan sonra gelen zürriyetiz. (Araf 7/173)

Sonuç olarak (ذرأ) kökünden Kur'ân'da geçen kelimeler besleme ve yetiştirme anlamındadır.

Doğrusunu Allah bilir.

15- İÇİNDE OLANDAN SORUMLU OLMA

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

لِّلَّهِ ما فِي السَّمَاواتِ وَمَا فِي الأَرْضِ وَإِن تُبْدُوا مَا فِي أَنفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُم بِهِ اللّهُ فَيَغْفِرُ لِمَن يَشَاء وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاء وَاللّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah>ındır. İçinizde olanı açığa vursanız da, gizleseniz de Allah sizi ondan hesaba çekecektir. Sonra o, af için kurduğu düzene uyanı affeder, azap için kurduğu düzene uyana da azap eder. Allah her şeye bir ölçü koyar." (Bakara 2/284)

Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dedi:

"Bakın, vücutta bir et parçası vardır. O iyi olursa vücudun tamamı iyi olur, o bozulursa vücudun tamamı bozulur. İşte o kalptir."[112]

İçinde olan ile içinden geçen aynı değildir. İçinde olan; iman, küfür, sevgi, nefret, kin, iyi niyet gibi hayata yön veren şeylerdir. İçinden geçen ise genellikle şeytan vesvesesidir. Bazen içinize öyle şeyler gelir ki "acaba kafir mi oldum?" dersiniz. Bu, doğru yolda olduğunuzu gösterir. Çünkü şeytan, Kıyâmete kadar süre alınca şöyle demişti:

قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ. ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ .

"Şeytan dedi ki "Madem beni azdırdın, ben de senin doğru yolunun üstüne onlar için oturacağıma yemin ederim."

Sonra önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım. Göreceksin, onların çoğu sana teşekkür etmeyecektir." (Araf 7/16-17)

112. Müslim, Müsakât, 107.

Şeytana izin verildiği için vesvesesine engel olunamaz. Bundan peygamberler de kurtulamazlar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ.

“Senden önce gönderdiğimiz bir tek nebi ve elçi yoktur ki, bir şeyi kursun da şeytan onun kurgusuna vesvese karıştırmış olmasın. Allah şeytanın karıştırdığını giderir, sonra âyetlerini pekiştirir. Allah bilendir, hakîmdir.” (Hac 22/52)

Şeytan vesvesesinden kurtulmaya güç yetmeyeceği için onun sorumluluğu olmaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا

“Allah, kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemez.” (Bakara 2/286)

16- CUMARTESİ YASAĞI

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ. فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ.

"İçinizden Cumartesi yasağını çiğneyenleri elbette bilirsiniz. Bu sebeple onlara "aşağılık maymunlar olun!" demiştik. Bunu yaptık ki, hem orada olanlar ve olmayanlar için caydırıcı bir ceza, hem de sakınanlar için bir öğüt olsun." (Bakara 2/65–66)

Yahûdilerde Cumartesi günü av yasağı vardı. Davûd (a.s.) zamanında sahil kenti olan Eyle'de[113] Yahûdiler yaşardı. Yılın bir ayında her taraftan oraya balıklar akın eder, neredeyse su görünmez olurdu. O ayın dışında ise sadece Cumartesi günleri balık gelirdi. Derken deniz kenarında havuzlar kazıp arklar açtılar. Cumartesi havuzlar balıkla dolar, pazar günü onları avlayarak yasağı çiğnememiş olduklarını sanırlar, cezalandırılacaklarından korkarlar ama yine de balıklardan yararlanırlardı.

Zamanla evlatlar babaların yolundan gitti, zengin oldular. Bunu hoş karşılamayanlar vazgeçirmeye çalıştılarsa da vazgeçmediler. "Çoktandır bunu yapıyoruz, Allah'tan bir ceza gelmedi." dediler. "Aldanmayın, belki bir azap gelir, yok olursunuz." dendi. Bir sabah alçak maymunlar haline geldiler. Üç gün böyle yaşadılar, sonra yok olup gittiler.[114]

Bir bölük mücadeleyi sürdürdü. "Aralarından bir (başka) bölük şöyle diyordu: "Allah'ın yok edeceği veya şiddetli azaba uğratacağı bir topluma niçin öğüt veriyorsunuz?" Öğüt verenlerin buna cevabı şöyle olmuştu: "Bu, Rabbinize, hiç değilse bir özür beyan edebilmemiz içindir, belki Allah'a karşı gelmekten sakınırlar." Âyetler şöyle devam ediyor:

---

113. Kutsal Kitap'ın Türkçe baskısına (Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İst. 2001) eklenen haritaya göre bu yerin adı Eylat'tır.
114. Fahrüddin er-Râzî, Tefsir-i kebîr, Bakara 64-65'in tefsiri.

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ. فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ.

"Ne zaman ki, kendilerine verilen öğüdü dikkate almadılar, kötülüğe karşı mücadele verenleri kurtardık. O yanlışı yapanları da, yoldan çıkmalarına karşılık kötü bir azaba çarptırdık. Yapılan engellemelere baş kaldırıp direnince onlara, "aşağılık maymunlar olun, dedik." (A'raf 7/165-166)

17- BAKARA (Kurbanlık Boğa) OLAYI

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا
قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ. قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا
هِيَ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ وَلَا بِكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذٰلِكَ فَافْعَلُوا
مَا تُؤْمَرُونَ. قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ
صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ
تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ. قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولٌ تُثِيرُ
الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَا شِيَةَ فِيهَا قَالُوا الْآنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ
فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ.

"Bir gün Musa halkına demişti ki: "Allah size bir sığır kesmenizi emrediyor". «Sen bizimle eğleniyor musun?» dediler. O da; «Kendini bilmez biri olmaktan, Allah'a sığınırım» dedi.

Dediler ki: «Bizim için Rabbine sor, o nasıl bir şeydir, bize açıklasın». Dedi ki: «O bir sığırdır, diyor; ne yaşlı, ne körpe; ikisinin ortası bir şey. Haydi, verilen emri yerine getirin!»

«Bizim için Rabbine sor, o ne renktir, bize açıklasın» dediler. Dedi ki: «O, sarı bir sığırdır, diyor; sapsarı renkte. Görenlere zevk verir".

«Bizim için Rabbine bir daha sor, o nasıl bir şeydir, bize iyice açıklasın! Bize göre o özellikler birçok sığırda var. Allah iyice açıklarsa[115] *biz onu buluruz" dediler.*

Dedi ki: "O bir boğadır" diyor. "Ne koşulup toprağı sürmüş, ne de ekin sulamıştır. Sapasağlam! Hiç alacası da yok". "Tamam! Şimdi

115. لو كن الله بيانه التام

doğru bilgiyi getirdin, dediler". Nihâyet onu kestiler. Neredeyse yapmayacaklardı." (Bakara 2/67-71)

بَقَرَةٌ (**bakara**), بَقَر=bakar'ın tekilidir, sığır demektir. Erkeğine (ثور=sevr) denir.[116] Âyetteki (تُثِيرُ الأَرْضَ=**tusîru'l-arda**) ifadesi bu sığırın erkek olduğunu gösterir. Çünkü (ثور=**sevr**) ile (تُثِيرُ=**tusîru**) aynı köktendir. (وَلاَ تَسْقِي الْحَرْثَ =**velâ tesqi'l-hars**) ikinci kanıttır. Yani öyle bir sığır ki; "Ne koşulup toprağı sürmüş, ne de ekin sulamıştır." Bunları yapacak kabiliyette ama yapmamıştır. Bu bir boğadan başkası olamaz. Fiillerin müennes olması بَقَرَةٌ nın müennes-i lafzî olmasından dolayıdır.

Memfis'te Apis adı verilen boğaya tapılırdı. Memfis, Kahire'nin 35 km. güneyinde, Nil üzerinde yer alan eski Mısır kentidir. Bu inanç daha sonra Mısır'ın diğer bölgelerine yayılmıştı. Apis bir tane olur ve ölen Apis'in başka bir boğanın bedeninde yeniden dünyaya geldiğine inanılırdı. Yeni boğayı rahipler otlaklarda arar, belirgin özellikleriyle diğerlerinden ayırır, bulurlardı.[117] Tevrat'ta konu ile ilgili şu ifadeler vardır:

Mısır'da bildirin, Migdol'da duyurun, Nof'ta,[118] Tahpanhes'te duyurun: Yerini al, hazırlan, çünkü çevrendekileri yiyip bitiriyor kılıç!

İlahın Apis neden kaçtı? Boğan neden ayakta kalamadı? Çünkü Rab onu yere serdi." (Yeremya 46/14)

Bakara'nın âyetleri Apis özelliğinde bir boğanın kesilmesini emretmektedir. Böylece o batıl inanç ortadan kalkacaktı. Çünkü Musa *aleyhisselam*, 40 günlüğüne Tur'a gidince İsrail oğulları, Harun *aleyhisselam*a rağmen buzağı heykeli yapıp tapmışlardı. "...buzağı tutkusu onların içlerine işlemişti..." (Bakara 2/93) Böyle olmasa, o sığırı kesmemek için bahane aramazlardı.

Hindular, ineğe saygı gösterirler. Bir inek camiye girse çıkarılması sıkıntı doğurur. Hindistan'da 250 milyon kadar inek olduğu belirtiliyor. Hint yönetiminin, ineği asıl konumuna getirmek için uğraştığı ama başarılı olamadığı bildiriliyor.[119]

Müslümanların her yıl kutladığı kurban bayramı bu bakımdan önemlidir. İnsanların bir kesimi tarafından kutsanan hayvanları kurban kesen Müslümanlar bu tür inançlardan sürekli uzak kalmaktadır. Kurbanla ilgili şu âyet pek anlamlıdır:

---

116. Müfredât, بقر mad.
117. Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, c. II, s. 712.
118. Nof, Memfis'in diğer adıdır. Bu husus, Tevrat'ın dipnotlarında ve ekindeki haritada yer almaktadır. (Kutsal Kitap, Yeni Çeviri, İstanbul, 2001)
119. Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, Ankara 2002, s. 145.

لَنْ يَنَالَ اللّٰهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ.

"O kurbanların ne etleri, ne de kanları Allah'a erişecektir. Ona erişecek olan, sizin (şirkten) korunmanızdır." (Hac 22/37)

Kurban etleriyle ilgili olarak şöyle buyrulur:

(Kesilen kurbanlar) *yan üstü düşüp ölünce onlardan yiyin, isteyene de istemeyene de yedirin.* (Hac 22/36)

18- UYKU VE ÖLÜM İLİŞKİSİ

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا كَذٰلِكَ يُحْيِي اللّٰهُ الْمَوْتَى وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ.

"Sığırın bir parçası ile o ölüye vurun" demiştik. Allah ölülere işte böyle can verecektir. Size âyetlerini gösteriyor; belki aklınızı kullanırsınız." (Bakara 2/73)

"… İşte Allah ölüleri böyle diriltir." hükmü önemlidir. Ahirette ölüler, bir sığır parçasının vurulması ile diriltilmeyeceklerdir. Onunla olsa olsa, uyuyan bir kişi uyandırılabilir. Öyleyse ölülerin diriltilmesi, uyuyanın uyanması gibi olabilir. Çünkü âyetlere göre ölüm bir uyku, kabir, uyuma yeri, öldükten sonra dirilme de uykudan kalkma gibidir. Bir âyet şöyledir:

وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَى أَجَلٌ مُسَمًّى.

"Geceleyin sizi vefat ettiren ve gündüzün ne yaptığınızı bilen odur. Sonra belirli süre doluncaya kadar gündüzün sizi kaldırır." (En'am 6/60)

Kıyâmetin anlamı kalkıştır. Öldükten sonra dirilme yataktan kalkış, sura üfleme de kalk borusunun çalması gibidir.

Yukarıdaki âyet, yeni öldürülmüş ve vücudu henüz bozulmamış kişinin diriltilmesinden bahsediyor. Allah Teâlâ kudretiyle onun tahrip olmuş organını düzeltmiş ve ruhu vücuda göndermiştir. İşte ölülerin yeniden dirilmesi böyle olacaktır. Önce kişinin vücudu canlı hale getirilecek, sonra ruhu, uykudan uyanır gibi bedene döndürülecektir.

İnsan, sulanmış topraktan (tîn) yaratılmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَلَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ. ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ.

"Yarattığı her şeyi güzel yaratan odur. İnsanı yaratmaya tînden başlamıştır. Sonra onun soyunu süzülmüş bir özden, dayanıksız bir sudan yaratmıştır." (Secde 32/7-8)

Tîn, su ile toprağın karışmış halidir.[120] Su toprağa karışmazsa hayat olmaz. Bütün yiyecekler bu şekilde oluşur. Dolayısıyla sadece Adem değil, her insan topraktan yaratılmıştır. Gıdalardan süzülen bir öz, insan tohumunu oluşturur. Tohum ana rahminde, topraktan gelen gıdalarla gelişir. Vücut ölünceye kadar toprak ve su ile beslenir. Ondan ayrılan her şey, tekrar toprak olur. Yeniden yaratılma da topraktan olacak ve insan bitkilerin çıkması gibi yeryüzüne çıkacaktır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى.

"Sizi topraktan yarattık, ona iade edeceğiz ve sizi bir kere daha ondan çıkaracağız." (Taha 20/55)

18.1. İnsan Ruhu

Vücut, ana rahminde belli bir kıvama geldikten sonra Allah ona ruh üfler. Yukarıdaki âyetlerin devamı şöyledir:

ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ.

"Sonra onu düzenli bir şekle sokmuş ve içine ruhundan üflemiştir. Sizin için kulaklar, gözler ve gönüller var etmiştir. Ne kadar az şükrediyorsunuz!" (Secde 32/9)

18.2. Ölüm ve Uyku

Ruh, vücudu ev gibi kullanır. Uykuya dalınca çıkar gider. Uyanma sırasında tekrar gelir. Ölen vücut, yıkılan ev gibidir. Yeniden yaratılıncaya kadar ruh oraya dönmez. Şu âyet bunu anlatmaktadır:

---

120. Ragıp el-İstafahani, Müfredât طين mad.

اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَى إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى.

"Allah ölüm esnasında ruhları alır, ölmeyenlerinkini de uykuda alır. Ölümüne hükmettiğini tutar, ötekini belli bir vakte kadar salıverir." (Zümer 39/42)

Âyete, daha açık olarak şu meâl verilebilir:

"Allah ölümü esnasında nefisleri vefat ettirir, ölmeyen nefsin vefatı uykudadır. Ölümüne hükmettiği nefsi tutar, ötekini belli bir vakte kadar salıverir."

Âyette hem mevt, hem vefat kelimeleri geçer. "**Nefisler**" hem (يتوفي=yeteveffa) fiilinin mef'ûlü hem mevtin (موت) ve (منام=**menam**)ın yani uykunun fâilidir. Buna göre bir kişide iki nefis vardır. Biri vefat ettirilen nefis, diğeri de uyuyan ve ölen nefistir. âyetler arası ilişkiler iyi kurulursa görülür ki, uyuyan veya ölen beden, vefat ettirilen ise ruhtur.

Vefat'ın kökü vefâ (وفى)'dır. Vefâ Arapçada bir şeyin tamamına ulaşma anlamındadır. Vefat ettirmek yani teveffi=(توفي); işini tamamlatmaktır. Ölüm veya uyku sırasında ruhun yapacağı bir iş kalmadığı için Allah onu bedenden çekip alır.

Mevt (موت), canlılığın kaybolması yani ölüm demektir.

Uyuyan ve ölen bedendir. Ruh ne ölür, ne de uyur. İnsan, ruh ile bedenin birleşimidir. Bunların her ikisine de nefs denir. Kur'ân bize, ölmüş bedenden ayrılan bir ruhun yapacağı şu konuşmayı bildirir:

حَتَّى إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ. لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ.

"Onlardan birine ölüm gelince der ki: "Rabbim! Beni geri çeviriniz. Belki terkettiğim dünyada iyi bir iş yaparım. Hayır; bu onun söylediği sözdür. Arkalarında yeniden dirilecekleri güne kadar berzah (engel) vardır." (Müminun 23/99-100)

Ruh ile vücudun ilk birleşmesi ana rahminde olur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا.

"Allah sizi topraktan, sonra döllenmiş yumurtadan yarattı. Sonra eşleşmiş hale getirdi." (Fâtır 35/11)

Ahirette beden tekrar yaratılınca eşleşme de tekrarlanacaktır. Bu, (وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ) "Nefisler eşleştiği an…" (Tekvir 81/7) diye bildirilen andır.

Uyku, dinlenmek için zorunludur. Ölüm de bozulmayan, ihtiyarlamayan ve hasta olmayan, ölümsüz yani Ahiret hayatına uygun bir vücuda sahip olmak için zorunludur. Kişiye göre ölüp yeniden dirilme, gözleri kapayıp tekrar açmak gibidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

"O saatin oluşu ancak kısa bir bakış gibidir veya daha yakındır. Çünkü Allah'ın gücü her şeye yeter." (Nahl 16/77)

لَمْح الْبَصَرِ bakış demektir.[121] Bakışta göz açılıp kapanır sonra tekrar açılır. İşte Allah, dünya ile Ahiretin arasını buna benzetmiştir. Ölen insan hayata gözünü yumar ve dirilince yeniden açar.

Yeniden dirilme bu dünyada olur, ruh o zaman bedenle eşleşir ve insan gözünü açar ve kendini uykudan uyanmış gibi hisseder. Kâfir olan, kabir azabını kötü bir rüya sandığı için şöyle der:

يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ

"Allah'ım ne iyi yaptın (da bizi kaldırdın)!"." (İsra 17/52)

Mahşerdeki sıkıntıları görünce de şöyle derler:

قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا

"Yazık oldu bize! Bizi uyuduğumuz yerden kim kaldırdı? derler." (Yasin 36/52)

Kişinin algılaması açısından uyku ne ise ölüm de odur. Yukarıdaki âyetler bunu anlatmaktadır.

121. لَمَحَ البَرْقُ ولَمَعَ، ولَمَحَ البَصَرُ، ولَمَحَهُ بِبَصَرِه واللَّمْحةُ: النَّظْرة el-Halil b. Ahmed (100-175 h.) el-Ayn, (thk: Mehdî el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmrâî), İran 1409/1988.

19- KİTABI TAHRİF

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَفَتَطْمَعُونَ أَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ.

"Bunların size inanmalarını mı bekliyorsunuz? Halbuki, içlerinden bir takımı, Allah'ın sözünü dinlerler. Ona akılları yatar, yine de başka tarafa çekerler. Bunu bile bile yaparlar." (Bakara 2/75)

Tahrîf , harf kökündendir. Harf sözlükte uç, kıyı, sivri ve keskin taraf anlamlarına gelir.[122] Sözü Tahrîf ise iki tarafa yüklenebilecek anlamlar taşıyan bir sözü yalnız bir tarafa çekmektir.[123]

Kur'ân'ın yasakladığı Tahrîf dine saldırma maksadıyla, kelimeyi yerleşik anlamından çıkarıp diğer anlamına kaydırmaktır. Bu konu şu âyette, örneklerle açıklanmıştır.

منَ الَّذِينَ هَادُواْ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِي الدِّينِ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُواْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَكِن لَّعَنَهُمُ اللّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلاَ يُؤْمِنُونَ إِلاَّ قَلِيلاً

"Kimi Yahûdiler kelimeleri yerlerinden Tahrîf ederler (yerleşik anlamlarından kaydırırlar) "سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا" = *semi'na ve asayna*" "وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ = isma' gayre musmain" bir de "رَاعِنَا" =râinâ" *derler. Bunu dillerini bükerek ve dine saldırarak yaparlar. Eğer bunlar*, "سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا"= *"semi'nâ ve ata'nâ"* وَاسْمَعْ *"isma'" bir de "*انظُرْنَا*=unzurnâ" deselerdi elbette daha iyi ve daha doğru olurdu. Ama kâfirlik etmelerinden dolayı Allah onları lanetledi. Artık pek az inanırlar."* (Nisa 4/46)

122. Mütercim Asım, Kamus حرف mad.
123. Ragıp el-İsfahani, Müfredât, حرف mad.

Âyette geçen üç cümleden her birinin, birbirine zıt iki anlamı vardır.

1. “سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا=**semi’nâ ve asaynâ**” cümlesinin bir anlamı “dinledik ve sıkı tuttuk” diğeri ise “dinledik ve isyan ettik” şeklindedir. Çünkü (**asâ**=عصى); hem isyan, hem de değneği tutar gibi sıkı tutma anlamına gelir.[124] Ulaşabildiğimiz tefsir ve meallerde bu inceliğin tespit edilemediği görülmektedir.

Eğer “سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا=**semi’nâ ve ata’nâ**” “Dinledik ve boyun eğdik” deselerdi onu Tahrîf, yani başka anlama çekme imkânı olmayacağından daha iyi ve daha doğru olurdu.

2. “وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَع=**isma’ gayre musmain**” cümlesinin bir anlamı, “lütfen dinle, sana söz söylemek haddimize değil ama..” diğeri ise “dinle, söz dinlemez adam”[125] şeklindedir. Eğer sadece “dinle” anlamına gelen, “اسْمَع=**isma’**” ifadesi kullanılsaydı başka anlama çekilemezdi.

3. “رَاعِنَا=**râinâ**” cümlesinin anlamlarından biri “bizi güt” diğeri “bizi gözet” şeklindedir. “Bizi güt” sözünde bir iğneleme vardır. Yani “Sen bizi hayvan güder gibi gütmek istiyorsun, öyleyse güt” demiş olurlar. Dillerini biraz eğer, **ayn** harfini uzatarak **raînâ** derlerse “bizim çoban” demiş olurlar. Ama eğer “انظُرْنَا=**unzurnâ**” deselerdi “bizi gözet” dışında başka anlama çekilemezdi.

Tahrîfin başka şekilde olması Kur’ân için mümkün değildir. Çünkü bu Kitap, milyonlarca insanın hafızasındadır ve sayısız baskısı bulunmaktadır.

Âyette yer alan, “... Bunu dillerini bükerek ve dine saldırarak yaparlar” cümlesi Tahrîf için kötü niyeti şart koşmaktadır. Yoksa birden fazla anlam içeren bir sözle ilgili yanlış bir tercih veya dili dönmeyen yahut unutan kişinin âyeti yanlış okuması, Tahrîf kapsamına girmez.

---

124. es-Sıhah, Tacu’l- arus, Lisanu’l-arab.
125. Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, c. II, s. 1363, (Nisa 46. âyetin tefsiri).

20- YAHÛDİLER İSYAN SÖZÜ MÜ VERDİLER?

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُواْ مَا آتَيْنَاكُم بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُواْ قَالُواْ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأُشْرِبُواْ فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِهِ إِيمَانُكُمْ إِن كُنتُمْ مُّؤْمِنِينَ.

"Bir gün sizden kesin söz almıştık. Tur'u da tepenize kaldırmıştık. "Size verdiğimiz şeye sıkı sarılın; dinleyin!" demiştik. "Dinledik ve sıkı sarıldık" demiştiniz.[126] *Oysa kâfirlik etmeniz sebebiyle o buzağı tutkusu içinize işlemişti. De ki: "İmanınız size ne kötü emir veriyor!.. Eğer inanmış kimselerseniz."* (Bakara 2/93)

Âyette geçen "سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا=**semi'nâ ve asaynâ**" cümlesine, "Dinledik ve sıkı sarıldık" şeklinde anlam verdik. Ancak bütün meâl ve tefsirler ona; "Dinledik ve isyan ettik" şeklinde anlam vermişlerdir.

Sahneyi göz önüne getirelim; Allah Tur'u, o koskoca dağı İsrail oğulları'nın üstüne kaldırmış, onlardan kesin söz alıyor; "Size verdiğimiz şeye sıkı sarılın" diyor. Böyle bir anda kim "işittik ve isyan ettik" diyebilir?

Şu âyet, dağın durumunu daha açık olarak bildiriyor:

وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ.

"Bir gün o dağı yerinden koparıp tepelerine kaldırdık, sanki bir gölgelik gibi oldu. Üstlerine düşecek sandılar. "Size verdiğimize sıkı sarılın, onda olanı aklınızdan çıkarmayın, belki sakınırsınız" dedik." (A'raf 7/171)

---

126. Burada iltifat sanatı vardır; "demiştiniz" yerine "dediler" yazmak gerekir. Ancak Türkçe'de iltifat sanatı olmadığından, böyle yapmak cümlenin güzelliğini ve akışkanlığını bozar. Bu sebeple yukarıdaki anlam tercih edilmiştir.

Bir an için "isyan ettik" dediklerini düşünelim. Böyle söyleyen birinden söz alınmış olur mu? Halbuki Allah, "Bir gün sizden kesin söz aldık" diyor.

Âyetin son bölümü şöyledir: "…Oysa kâfirlik etmeniz sebebiyle o buzağı tutkusu içinize işlemişti. De ki: "İmanınız size ne kötü emir veriyor!.. Eğer inanmış kimselerseniz." "İşittik ve isyan ettik" diyenler için böyle bir ifade kullanılmaz.

Bütün bunlara göre "سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا" cümlesine anlam verirken "عَصَيْنَا=**aseyna**" kelimesine özel önem vermek gerekir. el-Asa (العصا) değnek demektir. "عصى=**asâ**" ise değneği tutar gibi tuttu veya değnekle döver gibi dövdü anlamınadır. Esmaî. , bazı Basralıların şu sözünü nakleder: Değneğe asa denmesi elin ve parmakların, üzerinde birleşmesinden dolayıdır. Ebû Abîd'e göre asa'nın kök anlamı, birleşme ve anlaşmadır. (عصى): İsyan etti, emre karşı çıktı anlamına da gelir.[127] Her iki anlam da değnekte saklıdır. Onu bir iş için kullanırsanız, sıkı sarılırsınız. Ama değneği bir başkasının kafasına da indirebilirsiniz. Bu da onun "**isyan**" anlamı ile ilgilidir.

Buna göre "سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا" cümlesi, "işittik ve sıkı sarıldık" anlamına gelebileceği gibi "işittik ve isyan ettik" anlamına da gelebilir. Kötü niyetliler, böyle ifadeleri seçerler ki, her yöne çekebilsinler. Bu tür kullanıma cinas denir. "سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا" Nisa 46. âyette bu şekilde kullanılmıştır. Bu sebeple o âyette Yahûdilerin "سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا=**semina ve aseyna**" yerine "سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا = **semi'nâ ve ata'nâ**" "Dinledik ve boyun eğdik" demelerinin daha iyi olacağı bildirilmiştir. "Daha iyi" "**iyi**"nin bir üst seviyesidir. Demek ki, Yahûdilerin "سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا" demeleri de iyidir, ama onu başka tarafa yani "işittik ve isyan ettik" anlamına çekme imkânı olduğu için Allah, ikinci cümleyi söylemelerini tavsiye emiştir. Bu âyetle ilgili açıklama "**Kitabı Tahrîf**" başlığı altında geçmişti.

Tevrat'ın konu ile ilgili bölümü şöyledir:

«Musa gidip RABB'in bütün buyruklarını, ilkelerini halka anlattı. Herkes bir ağızdan, "RABB'in her söylediğini yapacağız" diye karşılık verdi.»

Musa RABB'in bütün buyruklarını yazdı. Sabah erkenden kalkıp dağın eteğinde bir sunak kurdu, İsrail'in on iki oymağını simgeleyen on iki taş sütun dikti. Sonra İsrailli gençleri gönderdi. Onlar da Rabb'e yakmalık sunular sundular, esenlik kurbanları olarak boğalar kestiler. Musa kanın yarısını leğenlere doldurdu, öbür yarısını sunağın üzerine döktü.

127. es-Sıhah, Tacu'l-arus, Lisanu'l-arab.

Sonra antlaşma kitabını alıp halka okudu. Halk, «Rabb'in her söylediğini yapacağız, O'nu dinleyeceğiz» dedi." (Tevrat, Çıkış 24/3-7)

Kur'ân'daki bilgi ile Tevrat'taki bilginin birbirini tamamladığı görülmektedir. Bu da Kur'ân'ı açıklamada önceki ilahi kitaplardan yararlanılabileceğini gösterir.

21- KUR'AN'DA İRADE, ŞEY VE FITRAT

Şey (شَيْء) ve fıtrat, birbirleriyle yakın ilişkisi olan kelimelerdir. Şey, varlık; fıtrat ise varlıkların yapısını oluşturan, geliştiren ve değiştiren kanunlar bütünü yani sünnetullahtır. Şeyin, yani bir varlığın oluşmasında kader ve iradenin büyük önemi vardır. Kader varlıktaki ölçü, irade de bir şeyi var etme isteği veya kararıdır.

Şey (شَيْء) hem mastar hem isimdir. Mastar, kelimenin türetildiği kaynaktır. "Şey"den mimli mastar olarak (مشيئة) meşîet türetilmiştir. Bu kelime Kur'ân'da yoktur. Bazı zayıf hadislerde ve bir kısım edebi eserlerde çok az da olsa rastlanabilir. Arapların bilmediği meşîete kelimesine, bir delile dayanmadan irade anlamı verilmiş, bu anlam şâe (شاء) fiiline taşınmış ve daha sonra da şöyle bir kural oluşturulmuştur:

لا فرق بين المشيئة و الإرادة عند أهل السنة

"Ehl-i Sünnet'e göre meşîet ile irade arasında fark yoktur[128]."

Hâlbuki şâe (شاء) de tıpkı meşîet (مشيئة) gibi şey (شَيْء)'den türemiştir. Dolayısıyla ona, şey (شَيْء)'in anlamından farklı anlam yüklenemez. Ama olan olmuş ve şâe (شاء)'nin anlamı değiştirilmiştir. Bu da Müslümanların şeyi (çoğulu eşya) doğru anlamalarını engellemiş, İslâmî ilimleri hayattan yani fıtrattan koparmış ve kaderciliği bir inanç esası haline getirmiştir. Bu sebeple konu, son derece önemlidir.

A. Şey (شيئ)

Kur'ân'da şey (شيئ); kendi veya ölçüsü oluşturulmuş varlık anlamına gelir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئاً أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

"Bir şeyi irade ettiğinde yaptığı, sadece ona "ol" demektir; sonra o şey oluşur." (Yasin 36/82)

128. Nuruddin es-Sabûnî, el-Bidâye fî usûl'id-dîn, Ankara 1995, s. 72. Eş'ârîlerin aynı mealde ibareleri için bkz. İbrahim b. Muhammed el-Beycûrî (öl. 1277 h./1860 m.), Şerhu cevhereti't-tevhîd, Beyrut 1403/1983, s. 65.

İrade edildiği zaman şey'in sadece ölçüsü vardır. Oluştuktan sonra da kendisi var olur.

Âyetteki شَيْئاً (= şey'en) mastar, ondaki tenvîn muzafun ileyhten ıvaz yani onun yerine geçmiştir. Aslı شيْئَ شَيْئٍ iken, ikinci şey شيئ kaldırılmış yerine tenvîn konmuştur. Kaldırılan شيئ mastar olan birinci شيئ'in mef'ûlüdür. Türkçesi, şeyi şey yapmak yani oluşturmaktır.

Âyetteki كُنْ=kün tam fiildir[129]; faili şey (شيئ)dir. فَيَكُونُ (feyekûn) da tam fiildir. Bu sebeple (إِذَا أَرَادَ شَيْئاً)" bölümüne; إِذَا أَرَادَ إحداث شيء و تكوينه = *bir şeyi var etmek ve oluşturmak istediği zaman*[130]' anlamı verilir. Çünkü tam fiil olan كُنْ=kün; kevvin كوِّنْ= oluşmaya başla!" veya "uhdus أحدث = varlık sahnesine çık" anlamındadır. Buradan hareketle mastar olan شيئ'in, ihdas (إحداث) ve tekvîn (تكوين) anlamında olduğu anlaşılır.

Şey (شَيْء) mastarından (شاء) fiili türetilmiştir. Aslı (شَيَأَ)dir. Yâ (ي)'dan önce fetha olduğu için yâ elife dönüşmüş, (شاء) olmuştur. Mastar ile fiil arasında anlam farkı olmaz; tek fark fiilin bir zaman dilimi içinde olmasıdır. Bu sebeple (شَاء) "şeyi oluşturdu" demektir.

Şâe (شاء) fiili müteaddîdir, daima mef'ûl yani tümleç alır[131]. Tümleç, cümlenin akışından anlaşıldığı için çoğu zaman söylenmez. İmandan bahsediliyorsa tümleç "iman", kafirlikten bahsediyorsa "küfür", başka bir şeyden bahsediliyorsa o şey olur.

Bir şeyin önce şartları ve ölçüsü, sonra kendisi oluşturulur. Eğer ölçüsünün oluşturulmasından söz ediliyorsa şâe (شاء)'ye "şeyin ölçüsünü oluşturdu = كوَّن قدر الشيء" anlamı verilir. Kendisi oluşturuluyorsa o zaman da "şeyi oluşturdu = كوَّن الشيء" anlamını vermek gerekir.

Her oluşum, Allah'ın emriyle başlar. Ondan emir çıkmamışsa hiçbir şey meydana gelmez. Peygamberimiz şöyle buyurmuştur:

---

129. كان ya tam, ya nakıs fiil olur. Tam fiil olduğu zaman fail alır. Nakıs ise mübteda ve haberin başına gelir, mübtedayı kendine isim yapar, haberi de mensup kılar. Mübtedânın, bir zaman diliminde haber ile vasıflandığını gösterir. Bazen de كان الله عليما حكيما da olduğu gibi süreklilik ifade eder. Eğer كان tam olursa burada olduğu gibi fail alır.
130. Bkz. El-Hazin, Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdâdî, Lübâb'ut-tevîl fî meânî't-tenzîl (telifi h. 725) Matbaa-a Amire 1319 h. C. V, s 223 (Kitabu mecmuatin min'et-tefâsîr içinde.)
Konuyla ilgili bir başka âyet şudur:وَإِذَا قَضَى أَمْراً فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ Allah Bir işe karar verdi mi, onun için sadece «ol!» der, o da oluşur. (Bakara 2/117) Buradaki قَضَى kelimesi 'irâde etti' أَمْر kelimesi de 'şey' anlamındadır. Tenvîn ise muzaftan ıvazdır. إذَا قَضَى أَمْراً= bir şeyi oluşturmak **isterse,** anlamındadır. Kurtubî bunu; إذا أراد خلق شَيْء = bir şeyi yaratmak isterse, şeklinde ifade etmiştir. (Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el- Ensarî el-Kurtubî, el-Cami li ahkâm'il-Kur'ân, Dar'ul-Kutub'il-ılmiyye, Beyrut 1408/1988, c. II, s. 61.)
131. En'am 80. âyette (شاء)'in mef'ulü شَيْئًا olarak geçmektedir إِلاَّ أَن يَشَاء رَبِّي شَيْئًا

ماشاء الله كان وما لم يشأ لم يكن

"Allah'ın var ettiği olur, var etmediği olmaz."[132]

Bu hadisi şu şekilde tercüme etmek daha uygundur:

"Allah'ın emir verdiği şey olur, emir vermediği şey olmaz."[133]

İlgili birkaç ayeti şöyle sıralayabiliriz:

إِنَّ هَذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَن شَاء اتَّخَذَ إِلَى رَبِّهِ سَبِيلًا وَمَا تَشَاؤُونَ إِلَّا أَن يَشَاء اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا .

"Bu bir bilgilendirmedir; gereğini yapan Rabbine giden yola girer. Allah oluşturmadan (emir vermeden) siz hiçbir şeyi oluşturamazsınız. Allah bilir, doğru karar verir." (İnsan 76/29–30)

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ . لِمَن شَاء مِنكُمْ أَن يَسْتَقِيمَ . وَمَا تَشَاؤُونَ إِلَّا أَن يَشَاء اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

"Kur'ân, herkes için doğru bilgidir. Sizden doğru davrananlar için. Alemlerin Rabbi olan Allah oluşturmadan (emir vermeden) siz hiçbir şeyi oluşturamazsınız." (Tekvîr 81/25-29)

Şimdi âyetlere neden bu anlamın verildiğine bakalım:

لِمَن شَاء مِنكُمْ أَن يَسْتَقِيمَ âyetinde شَاء'nin faili insan, mef'ûlü أَن يَسْتَقِيمَ sözüdür. شَاء'ye كوَّن anlamı verince âyetin tefsiri şöyle olur.

لِمَن شَاء **أي كوَّن** منكُمْ أَن يَسْتَقِيمَ **أي قدر الإستقامة**

İçinizden doğruluğu ölçü alanlar için.

وَمَا تَشَاؤُونَ إِلَّا أَن يَشَاء اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

Bu bir istisna cümlesidir. وَمَا تَشَاؤُونَ ile başlayan olumsuz anlam, إِلَّا ile olumluya çevrilmiş ve mef'uller hazfedilmiştir. Mef'ulleri yerlerine koyarsak âyet şöyle olur:

132. Ebû Davûd, Edeb 110.
133. Ebû Davûd, Edeb 110.

وَمَا تَشَاؤُونَ **أي** وَلا **تكوّنون** شَيْئاً إِلَّا أن يَشَاءَه اللَّهُ **أي كونه الله** رَبُّ الْعَالَمِينَ

Allah " كُنْ = ol" emrini, şartların ve ölçünün oluşmasından sonra verir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا

"Allah her şey için bir ölçü koymuştur." (et-Talak 65/3)

Ölçüsü oluşmamış olana şey denmez. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا

"İnsan bilmez mi, daha önce hiçbir şey değilken onu biz yarattık." (Meryem 19/67)

هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُن شَيْئًا مَّذْكُورًا

"İnsan, mezkûr bir şey oluncaya kadar çok zaman geçmiştir." (İnsan 76/1)

Mezkûr; zikre konu demektir. Zikir, kullanıma hazır doğru bilgidir[134]. *"İnsan, mezkûr bir şey oluncaya kadar…"* sözü; *"o kişiyle ilgili bilgi oluşuncaya kadar"* demek olur. İlk bilgi, onun ölçüsüdür.

Âyetlere göre şey (شَيْء), yedi safhada oluşur. Birincisi irâde, ikincisi kaderin tekvîni (تكوين قدر الشيئ), üçüncüsü ilham, dördüncüsü onay, beşincisi kayda geçme, altıncısı şeyin tekvîni (تكوين الشيئ) yedincisi o şeye güç verme yani takdîr safhasıdır.

1. İrâde

Buradaki irâde, bir şeyi oluşturmaya karar vermektir. İrâde, ravd رود)) kökünden, bir noktadan bir hedefe gidip gelme anlamındadır. Bu, konaklama ve otlak yeri bulmak için gidip gelen kişinin yani râid'in, yaptığı iştir. O dolaşır ve kendine göre en iyi yeri seçer. Araplar şöyle derler: بَعَثْنا رائداً يرود لنا الكَلأَ والمنزِلَ = Râid gönderdik, bize otlak ve konaklama yeri arayacak[135].

---

134. والذكر يقال اعتبارا باستحضار المعرفة Ragıb el-İsfahânî, Müfredât, (nşr. Safvan Adnan Dâvûdî), Dımışk ve Beyrut, 1412/1992, ذ كر mad.
135. Cemalüddin Muhammed b. Manzur, **Lisanu'l-arab**, Beyrut tarihsiz, (رود) mad.

İrâde (إرادة), ravd (رود)'in if'âl babına nakli ile oluşmuş, lazım iken müteaddiye dönüşmüştür; râidi gönderme anlamındadır.

İnsanın içinde, râid gibi gidip gelen, istek ve kararlarını oluşturan bir yetenek vardır. İrâde, o yeteneği harekete geçirmektir; istek ile başlar, bir karar veya kararsızlıkla biter. Bu sebeple irade ikiye ayrılır; birincisi istek, diğeri kararlılıktır.

Şu âyet, istek anlamındaki iradeyi gösterir.

وَاللّهُ يُرِيدُ أَن يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَن تَمِيلُواْ مَيْلاً عَظِيمًا

"Allah tevbenizi kabul etmek ister; arzularının peşine takılanlar da büyük bir sapıklığa düşmenizi isterler." (Nisa 4/27)

İstek anlamındaki irade yerine gelmeyebilir. Allah bütün insanların tevbe etmesini ister ama etmezler. Arzularının peşinde olanlar da istedikleri halde bütün insanları saptıramazlar.

Allah'ın karar anlamındaki iradesi kesin olarak yerine gelir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ

Senin rabbin irade ettiği şeyi yapar. (Hûd 11/107)

Bu âyetteki iradenin Allah'ın kararı anlamında olduğunu şu âyet de gösterir:

وَاِذَا قَضٰىٓ اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونَ

Allah bir işe karar verdi mi, ona sadece "ol!" der, o da oluşur. (Bakara 2/117)

İnsanın kararlılığı anlamını taşıyan iradeye şu âyet örnektir.

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلاَدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَن يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ

Anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Bu, emzirmeyi tamamlama kararında olanlar içindir. (Bakara 2/233)

İnsan, verdiği kararı ancak Allah'ın, şartları oluşturmasıyla uygulayabilir. Mesela çocuğu emzirmek için Allah'ın vereceği imkânlara sahip olmak gerekir. Bu sebeple Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّهِ إِنَّ اللّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

"Bir şeye karar verdin mi Allah'a dayan. Allah kendine dayananları sever." (Al-i İmran 3/159)

2. Kaderin Oluşumu (تكوين قدر الشيئ)

Kader, ölçü demektir. Allah, yaratacağı şeyin ölçüsünü oluşturur. İlgili âyetler şöyledir:

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ

"Biz, her şeyi bir ölçüye (kadere) göre yaratmışızdır". (el-Kamer 54/49)

وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَّقْدُورًا

Allah'ın işi, ölçüsü (kaderi) tam belirlenmiş şekildedir. (el-Ahzâb 33/38)

إن الله على كل شيء قدير

"Allah her şeye bir ölçü (kader) koyar" (Bakara 2/20)

O her şeyi olması gereken ölçüye göre yaratır; eksiği de fazlası da olmaz[136].

İnsanın ölçüsü (kaderi) ile eşya ve hayvanların ölçüsü farklıdır. Allah Teâlâ yere ve göğe; "İsteyerek veya istemeyerek emrime gelin" dediği zaman ikisi de; "İsteyerek geldik" demişlerdi.[137] Ama istemeseler de onun emrinden çıkamazlardı. İnsanla ilgili olarak da şöyle buyurmuştur:

إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا

"Biz ona yolu gösterdik, ister teşekkür etsin, ister nankör olsun." (İnsan 76/3)

Yani insan, istemezse Allah'ın emrine uymaz. Bu sebeple dinde zorlama olamaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

136. Müfredat, قدر maddesi.
137. Fussilet 41/11

لاَ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَد تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن
بِاللّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لاَ انفِصَامَ لَهَا وَاللّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

Dinde zorlama olamaz[138]. Doğru ile eğri birbirinden iyice ayrılmıştır. Kim azgınları tanımaz[139], Allah'a inanırsa kopması imkânsız en sağlam kulpa yapışmış olur. Allah işitir, bilir. (Bakara 2/256)

Önceki âyette geçen (شَاكِرًا) ve (كَفُورًا) kelimeleri önemlidir. Şâkir, (شَاكِر) şükr (الشكر) kökündendir. Şükr, nimeti akla getirmek, onu vereni övmek ve karşılığını vermektir[140].

İnsan her şeyini Allah'a borçludur. Bir âyet şöyledir:

وَآتَاكُم مِّن كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِن تَعُدُّواْ نِعْمَتَ اللّهِ لاَ تُحْصُوهَا

"O size istediğiniz her şeyden vermiştir; Allah'ın nimetini saysanız bitiremezsiniz." (İbrahim 14/34)

Bu nimetler insanın Allah'a olan borcudur. Arapçada borca deyn (الدين) denir. Deyn insanı itaate zorlar. Allah'a olan borca karşılık, ona itaati öngören sisteme din (الدين) denir. Din ile deyn aynı köktendir. Allah'a olan borcun sürekli kabarmasına rağmen onu görmezlik eden ve emirlerine uymak istemeyen insan çoktur.

Görmezlik edene kefûr (كَفُور) denir. Kefûr (كَفُور) küfr (الكفر) kökünden ism-i faildir; kâfir da aynıdır. Nimete küfr, onu örtmek ve şükrünü yerine getirmemektir[141]. Bu nankörlüktür. En büyük nankörlük Allah'a karşı yapılır. Birçok insan, Allah ile ilişkilerini, olması gerektiği gibi değil de kendi istediği gibi kurar. Verdiği nimetin kıymetini bilmez ve onun düzenini bozacak işlere girişir. Bu, insana verilen hürriyetten dolayıdır. Bunun hesabı kıyamet gününde görülecektir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

---

138. - Dinin özü imandır. İmanın temeli onu içten kabul etmek, yani kalp ile tasdiktir. Kalpteki tasdiki bir o kişi, bir de Allah bilir. Orası insanın en hür olduğu yerdir. Bu sebeple hiç kimse bir inancı kabule veya inkara zorlanamaz. Zorla ibadet de olmaz. Çünkü ibadet için niyet şarttır. Niyetin yeri de kalptir; kalpten yapılmayan niyet geçersizdir. Kimseye zorla niyet ettirilemeyeceğinden ibadet de yaptırılamaz.
139. - Yoldan çıkmışlara boyun eğmez.
140. Müfredat, شكر maddesi.
141. Müfredat, كفر **maddesi.**

إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا أَفَمَن يُلْقَى فِي النَّارِ خَيْرٌ أَم مَّن يَأْتِي آمِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

"Âyetlerimiz karşısında yamukluk yapanlar bize gizli kalmazlar. Ateşe atılan mı hayırlıdır, yoksa Kıyamet günü güven içinde gelen mi? Ne yaparsanız yapın; Allah yaptığınızı görür." (Fussilet 41/40)

Kur'ân'da (شاء) fiili ve türevlerinin faili ya Allah ya da insandır. Bir başka varlık bu fiile fail yapılmamıştır. Allah, her şeyin hem kaderini hem kendini oluşturur. Ama insanın gücü sınırlıdır. Oluşturduğu şeyler, Allah'ın istediği gibi olursa güzel, yoksa kötü olur. Her ikisini de yapacak hürriyete sahip olduğundan insan, medeniyet kurma, medeniyet yıkma, savaş, barış, çevreyi bozma veya ıslah gibi birbirine zıt işler yapabilir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِّنْهُم مَّن كَلَّمَ اللّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَلَوْ شَاء اللّهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِن بَعْدِهِم مِّن بَعْدِ مَا جَاءتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلَـكِنِ اخْتَلَفُواْ فَمِنْهُم مَّنْ آمَنَ وَمِنْهُم مَّن كَفَرَ وَلَوْ شَاء اللّهُ مَا اقْتَتَلُواْ وَلَـكِنَّ اللّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ

*"Biz o elçilerden kimini kimine üstün kıldık. Kimiyle Allah konuştu, kimini derece derece yükseltti. Meryem oğlu İsa'ya da açık deliller verdik. Onu Kutsal Ruh ile destekledik. Allah **emir verseydi**, onlardan sonrakiler o açık deliller geldikten sonra birbirleriyle savaşamazlardı. Ama ayrılığa düştüler; kimi inandı, kimi görmezlik edip kâfir oldu. Allah, **emir verseydi**, birbirleriyle savaşamazlardı. Ama Allah dilediğini yapar."* (Bakara 2/253)

وَلَوْ شَاء اللّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَـكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَآ آتَاكُم فَاسْتَبِقُوا الخَيْرَاتِ إِلَى الله مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ

*Allah **emir verseydi** hepinizi bir tek ümmet yapardı, ama verdiği şeyde sizi yıpratıcı imtihandan geçirmek için böyle yaptı. Öyleyse ha-*

yırlarda yarışın. Dönüşünüz Allah'adır; nelerde ihtilâf ettiğinizi size o haber verecektir. (Maide 5/48)

وَإِن كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَن تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاء فَتَأْتِيَهُم بِآيَةٍ وَلَوْ شَاء اللّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَى فَلاَ تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ

*Onların yan çizmeleri sana ağır gelir ve gücün de yeterse yerde bir tünel veya gökte bir merdiven arar onlara bir mucize getirirsin. Allah **emir verseydi** elbette onları hidâyet üzere toplardı. Sakın cahillerden olma* (En'âm 6/35)

وَلَوْشَاء اللّهُ مَا أَشْرَكُواْ وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا وَمَا أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ

*Allah **emir verseydi** müşrik olmazlardı, biz seni onlara bekçi göndermedik, sen onlara vekil de değilsin.* (En'âm 6/107)

وَلَوْ شَاء رَبُّكَ لآمَنَ مَن فِي الأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُواْ مُؤْمِنِينَ

*Eğer rabbin **emir verseydi** yeryüzünde kim varsa hepsi topluca iman ederlerdi. Mümin olsunlar diye onlara sen mi baskı yapacaksın?* (Yunus 10/99)

وَلَوْ شَاء اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِن يُدْخِلُ مَن يَشَاء فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُم مِّن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ

*Allah **emir verseydi** hepsini bir tek ümmet yapardı. Ama gerekli gayreti göstereni rahmetine sokar. Zalimlere gelince onların ne dostu ne de yardımcısı vardır.* (Şura 42/8)

سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُواْ لَوْ شَاء اللّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلاَ آبَاؤُنَا وَلاَ حَرَّمْنَا مِن شَيْءٍ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِم حَتَّى ذَاقُواْ بَأْسَنَا قُلْ هَلْ عِندَكُم مِّنْ عِلْمٍ

فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِن تَتَّبِعُونَ إِلاَّ الظَّنَّ وَإِنْ أَنتُمْ إِلاَّ تَخْرُصُونَ. قُلْ فَلِلّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاء لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ.

*"Müşrikler diyeceklerdir ki: "Allah **emir vermeseydi** ne biz şirke düşerdik ne atalarımız. Bir şeyi haram da kılmazdık." Onlardan öncekiler de bu yalana sarıldılar ve sonunda azabımızı tattılar. De ki: "Yanınızda bununla ilgili bir bilgi var mı ki, çıkarıp bize gösteresiniz. Siz sadece zannınızın peşine takılmışsınız; siz sadece atıyorsunuz.*

*De ki, susturucu delil Allah'ınkidir; eğer **emir verseydi** elbette hepinizi yola getirirdi."* (En'âm 6/148–149)

"Lev şâellahu (لَوْ شَاء الله)" ifadesindeki lev (لَوْ), "ikincisi olmadığı için birincinin olamayacağını gösteren şart edatıdır." Bu, şart ve cezanın müsbet yani olumlu olduğu durumlardadır. Buradaki gibi ceza "مَاأَشْرَكْنَا = şirke düşmezdik" şeklinde olumsuz ise o zaman lev (لَوْ), ikincisi olduğu için birincinin olmadığını gösterir. Dolayısıyla müşrikler şöyle demiş olurlar: *"Allah **emrettiği** için biz de şirke düştük atalarımız da. Bazı şeyleri de haram kıldık, yoksa bunları yapmazdık."* Allah'ın böyle bir emri olmadığı için onlar yalan söylemişlerdir.

Buna karşılık Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

Allah emretseydi elbette hepinizi yola getirirdi." Birinizi mümin, birinizi müşrik yapmazdı.

Yukarıda görüldüğü gibi شَاء'nin asıl anlamı "şey yaptı"dır. Buradaki "şey" hidâyettir. Allah Teâlâ bir şeyi oluşturmak isterse onun için "ol" emrini verir, sonra o şey oluşur. Müşrikler demiş oluyorlar ki, "Allah Teâlâ bizim hidâyete ermemizi isteseydi "ol" emrini verirdi, biz de hidâyete ererdik. Bu, kaderci yaklaşımdır. Allah'ın böyle bir düzeni olsaydı o emri herkesi için verirdi. Halbuki Allah'ın bu konudaki "ol" emri, ancak hidâyet yolunda gayreti gösterenler için çıkar, başkaları için çıkmaz.

Müşrikler demiş oluyorlar ki, "Allah, bizi böyle yaratmış, bunda bizim suçumuz yoktur." Her insan gibi müşriklerin de temel bilgi kaynağı fıtrat, yani yaşadıkları hayattır. Herkes bilir ki, Allah insanı, nasıl üzüm veya şarap üretmeye zorlamazsa yola gelmeye veya yoldan çıkmaya da zorlamaz. Âyet, kaderciliğin yalan ve boş bir kuruntudan ibaret olduğunu, bu iddianın ispatlanamayacağını bildirmektedir.

Allah'a kulluk da insanın zihninde başlar. Her insan kendi zihninde, Allah'a kulluğun ölçüsünü oluşturur, ona kul olmaya karar verirse gereğini yapar. Tam bu sırada Allah'ın "ol" emri çıkar, o da kulluk etmeye başlar.

Dünya sevgisi öne geçmeye başlarsa Allah ona uyarıda bulunur. Bu uyarıyı herkes kendi içinde duyar. Başkalarından duyanlar da olur. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّى يُبَيِّنَ لَهُم مَّا يَتَّقُونَ إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ.

"Allah bir toplumu yoluna kabul etikten sonra sakınmaları gereken şeyi açıkça bildirmedikçe onları yoldan çıkmış saymaz. Allah her şeyi bilir." (Tevbe 9/115)

Kişi böylece yaptığının yanlış olduğunu iyice anlar ama dünya sevgisi ağır basarsa Allah ile ilişkilerini bozar. Sonra Allah, bu kişinin yoldan çıkmasını onaylayarak "ol" emrini verir. Bu kişi yöneldiği şeyden yani sapıtmışlardan olur. Sapık sayılmak istemediği için dini kendine uydurmaya çalışır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

... وَوَيْلٌ لِّلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ . الَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الآخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا أُوْلَئِكَ فِي ضَلاَلٍ بَعِيدٍ

... Kâfirlerin çetin bir azaptan çekecekleri var. Onlar, yaşadıkları anı ilerisinden çok seven, Allah'ın yolunu çarpıtmaya çalışarak ondan uzaklaşan kimselerdir. Onlar derin bir sapkınlık içindedirler. (İbrahim 14/2-3)

Bu da Allah'a kul olma isteğinin karara dönüşmesini engeller. Bazısı akılını kullanarak Allah'ı birinci planda tutar ve ömür boyu ona kulluk eder. Bazısı da zorda kalınca ona kulluk ihtiyacı duyar, sıkıntı geçtikten sonra, Allah'ı yine ikinci plana iter. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

ومَا قَدَرُوا اللهَ حَقَّ قَدْرِهِ

Allah'ın gerçek değerini ölçemediler. (En'âm 6/91)

İnsan, bir şey yapmayı kararlaştırırsa Allah o kişiye önce, onun iyi mi, yoksa kötü mü olduğunu ilham eder.

3. İlhâm

İlham; Allah'ın, kulunun kalbine bir şeyi doğurmasıdır[142]. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Nefse isyankârlığını ve takvâsını ilham edene yemin olsun,

Onu arındıran umduğuna kavuşmuş,

kirletip karartan da kaybetmiş olur." (Şems 91/1-10)

Karar verdiği şeyin takvâ mı yoksa isyankarlık mı olduğu kişinin kalbine ilham edilir. Bundan sonra o, ya devam eder ya da vazgeçer. Doğru karar verenin içi giderek daha da rahat eder. Karar yanlışsa üzüntü, vicdan azabı ve bunalımlara kadar varan sıkıntılar olur. Şu âyet, ilhamın her iki çeşidini de göstermektedir:

فَمَن يُرِدِ اللّهُ أَن يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلإِسْلاَمِ وَمَن يُرِدْ أَن يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاء كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ

Allah kimi hidâyete erdirme kararı vermişse onun gönlünü İslam'a açar. Kimi de saptırma kararı vermişse onun içini daraltır; sanki göğe yükseliyor gibi olur. Allah o pisliği inanmayanların üstüne işte böyle yığar. (En'âm 6/125)

Allah Teâlâ, hidâyete erdireceği kişilerle ilgili şu ölçüleri koymuştur:

وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أَنَابَ

"Allah, kendine yöneleni yola getirir." (R'ad, 13/27)

وَمَن يَعْتَصِم بِاللّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ

"Kim Allah'a bağlanırsa kesinkes doğru yola iletilir" (Al-i İmran, 3/101)

Allah Teâlâ; kâfirlik, fâsıklık, zalimlik, yalancılık, nankörlük, müsriflik ve âyetlerine inanmazlık edenleri, tevbe edinceye kadar yoluna kabul etmez. Aşağıdaki âyetler bunu göstermektedir:

وَاللّهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

142. - Fahrüddin er-Razî, et-Tefsîr'ül-Kebîr, Matbaa-i Amire, c.VIII, s. 583.

“Allah kâfirler topluluğunu yola getirmez.”[143]

وَاللّهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

“Allah fâsıklar topluluğunu yola getirmez.”[144]

وَاللّهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ,

“Allah zâlimler topluluğunu yola getirmez.”[145]

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ

“*Allah nankör yalancıyı yola getirmez.*” (Zümer, 39/3)

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ

“Allah yalancı müsrifi yola getirmez.” (Mü’min, 40/28)

إِنَّ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللّهِ لاَ يَهْدِيهِمِ اللّهُ

“Âyetlerine inanmayanları Allah yola getirmez.” (Nahl, 16/104)

Vabısa b. Mabed diyor ki, Muhammed *sallallahu aleyhi ve selleme* gittim buyurdu ki; “*İyilikten ve günahtan sormak için mi geldin?* “

Evet, dedim.

Sonra parmaklarını bir araya getirerek göğsüne vurdu ve üç kere şöyle dedi: “*Nefsine danış, kalbine danış Vabısa! İyilik, nefsin yatıştığı, kalbin yatıştığı şeydir. Günah da içe dokunan ve göğüste tereddüt doğuran şeydir. İsterse insanlar sana fetva vermiş, yaptığını uygun bulmuş olsunlar.*[146]”

Muhammed sallallahu aleyhi ve selemin bir sözü de şöyledir: “*Seni işkillendiren şeyi bırak, işkillendirmeyene geç. Çünkü doğruluk iç huzuru verir, yalan da şüphe ve tereddüt doğurur*[147].”

Allah Teâlâ yanlış davranış gösterenlerle ilgili şöyle buyurur:

---

143. Bakara, 2/264; Maide, 5/67; Tevbe, 9/37; Nahl, 16/107.
144. Maide, 5/108; Tevbe, 9/24, 80; Saff, 61/5; Munafıkun, 63/6.
145. Bakara, 2/258; Al-i İmran, 3/86; Maide, 5/51; En’am, 6/144; Tevbe, 9/19, 109; Kasas, 28/50; Ahkaf, 46/10; Saff, 61/7; Cuma, 62/5.
146. Sünen-i Dârimî, Büyû’, 2.
147. Tirmizî, Kıyame, 60.

لاَ يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْاْ رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلاَّ أَن تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ وَاللّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

Kurdukları bina, içlerinde bir şüphe olarak devam edecektir; kalpleri parça parça olursa başka. (Tevbe 9/110)

4. Allah'ın onayı

Kur'an'da onay vermeyi ifade eden kelime izin (الإذن) dir. Arapça'da kulağa üzün (الأذن), kulakla alınan veya kulağa duyurulan bilgiye izin (الإذن), o bilgiyi yüksek sesle bildirene müezzin (المؤذن) bildirilen şeye de ezan (الأذان) denir[148]. Allah'ın onayı çıkmadan hiçbir şey olmaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللهِ وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

"Meydana gelen her şey Allah'ın onayıyla (izniyle) olur. Kim Allah'a inanırsa kalbini doğrultur. Allah her şeyi bilir." (Teğâbun 64/11)

İnsan kararını kendi içinde oluşturur; onu Allah'ın dışında, melekler dâhil, kimse bilemez. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ مَا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ

İki alıcı (melek) sağda ve solda oturur; ağzından bir söz çıkmaya görsün hemen yanında gözetleyici (melek, yazmak için) hazır bulunur. (Kaf 50/17–18)

وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ . كِرَامًا كَاتِبِينَ . يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ .

Üzerinizde koruyucular vardır, değerli yazıcılar; bütün işlediklerinizi bilirler. (İnfitâr 82/10–12)

Allah'ın izni yani onayı olmazsa kişi kayıtlara mümin olarak geçmez. Çünkü her insan, kendine göre Allah'a inanır ama Allah, her imanı onaylamaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

148. Mucemu mekayîs'il-luğa, Müfredat

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَن تُؤْمِنَ إِلاَّ بِإِذْنِ اللهِ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لاَ يَعْقِلُونَ

Hiç kimse, Allah'ın onayı (izni) olmadan mümin olacak değildir. Allah pisliği, aklını kullanmayanların üzerine yığar. (Yunus 10/100)

5. Kayda geçirme

Allah, iznini önce yazıcı meleklere bildirir. Onlar bunu hemen kayda geçerler. Oluşum bu kayıttan sonra başlar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَا إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

Yeryüzünde ve kendinizde olan her şey[149]*, onu ayrı bir varlık olarak yaratmamızdan önce mutlaka bir kitaba kaydolunur. Bu, Allah için kolaydır.* (Hadîd 57/22)

Kayda geçmeyen hiçbir şey meydana gelmez. Bu sebeple Allah Teâlâ şöyle dememizi emretmiştir:

قُل لَّن يُصِيبَنَا إِلاَّ مَا كَتَبَ اللهُ لَنَا هُوَ مَوْلاَنَا وَعَلَى اللهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

De ki, bize Allah'ın yazdığı dışında bir şey olmaz. O bizim dostumuzdur. Müminler yalnız Allah'a güvensinler. (Tevbe 9/51)

Kaydın güzel olması için şöyle dua etmemiz öğütlenmiştir:

وَاكْتُبْ لَنَا فِي هَـذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ إِنَّا هُدْنَا إِلَيْكَ

"Bu dünyada bize iyilik yaz, Ahirette de... Biz sana yöneldik.. (Araf 7/156)

Kayıttan sonra tekvîn yani şeyin oluşumu başlar.

149. Âyette geçen مُّصِيبَة musibet, savb (صوب) kökündendir. Mucemü mekâyîs'il-luğa'ya göre savb, bir şeyin nüzulü ve yerine yerleşmesi (يدلُّ على نزول شيءٍ واستقرارِهِ قَرَارَه) anlamına gelir. Bu sebeple âyete, ister iyi ister kötü olsun 'olan her şey' anlamını verdik. Sonraki âyet de bu anlamı doğrulamaktadır. Âyet şöyledir:

لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

Bunun böyle olması, kaybettiğinize üzülmeyesiniz, Allah'ın verdiği şeyle şımarmayasınız diyedir. Allah, kendini bir şey zannedip övünen hiç kimseyi sevmez.

6. Şeyin tekvîni (تكوين الشيء)

Allah'ın şeyi tekvîni yani oluşturması ile insanın tekvîni farklıdır. Allah, tekvînine karar verdiği şey için sadece "ol" der, o şey oluşmaya başlar.

Allah, ölçüsünü belirlediği her şeyi yapacak güçtedir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

يَخْلُقُ مَا يَشَاء أي مَا يكون قدره وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ

Allah kaderini belirlediği şeyi yaratır. O bilir ve ölçüyü koyar. (Rum 30/54)

قَالَ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلاَمٌ وَقَدْ بَلَغَنِيَ الْكِبَرُ وَامْرَأَتِي عَاقِرٌ قَالَ كَذَٰلِكَ اللّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاء أي يكون قدره

Zekeriya dedi ki; "Yarab! Benim oğlum nasıl olur; ihtiyarlık gelmiş çatmış, karım da kısır? Dedi ki, bu böyledir, Allah ölçüsünü belirlediği şeyi yapar. (Ali-i İmran 3/40)

İnsanın böyle bir gücü yoktur. O, bir şeyi, ancak Allah'ın koyduğu kanunlara göre oluşturabilir. Bu sebeple Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا . إِلَّا أَن يَشَاء أي يكونه اللَّهُ

"Hiçbir şey için yarın bunu yapacağım, deme; "Allah şartları oluştururursa" dersen başka." (Kehf 18/23–24)

Her oluşum için belirlenen şartlar vardır. Üzüm üretmek isteyen kişi, toprağa, suya, üzüm kütüklerine, gübreye, tarım aletlerine, uygun tabiat şartlarına, bilgiye ve beceriye vs. ihtiyaç duyar. Gereken çabayı da gösterirse üzümü üretir. Bundan sonra "bunu ben ürettim" diyebileceği gibi "bunu Allah yarattı" da diyebilir. Çünkü Allah o kanunları koymasa ve şartları oluşturmasaydı üzüm üretilemezdi. Şarap üreticisi de benzer durumdadır. Allah, üzümü helal, şarabı haram kılmıştır ama insanı, ne üzüm üretimine zorlar, ne de şarap üretimine engel çıkarır. Bütün insan fiilleri böyledir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَى

İnsanın kendine ait bir şeyi yoktur; çaba gösterdiği başka. (en-Necm 53/39)

Yani kişinin bir çabası yoksa kendinin sayılacak işi de yoktur. Miras, hediye ve sair yollarla eline geçen şeylerde kendi katkısı olmadığından bu kişi iyi veya kötü diye vasıflandırılamaz.

7. Şey'i güçlendirme (تكوين قدر الشيئ)

Takdîr, bir şeyin ölçüsünü oluşturmak veya ona güç vermektir[150]. Yaratılış bir kadere göre olduğundan, âyetlerde yaratılıştan sonrasını gösteren takdîr kelimeleri, bir şeye ölçülü güç verme anlamındadır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى

Yaratan ve düzenleyen odur. Güç veren, arkasından yolu gösteren odur. (Alâ 87/1-3)

Birinci âyette geçen سَوَّى (sevvâ) tesviye etti, yani eşitledi, yaratılışını tamamladı, demektir. Allah her varlığı, kendi cinsine ait ölçülerde yaratır. Armut, elma olmaz; hangi cins armut ise o cinsin şeklini ve özelliklerini alır.

İkinci âyette, yaratılıştan sonrasını gösteren قَدَّرَ (kaddere) kelimesi, o şeye kudret, yani belli ölçüde güç vermeyi ifade eder. Demek ki Allah, yarattığı her varlığın içine bir güç koymaktadır.

İkinci âyetteki فَهَدَى (fe hedâ) *"arkasından yolu gösterdi"* anlamındadır. Bütün varlıklar Allah'ın gösterdiği yola girerler. Bu özellikleri sebebiyle eşya Allah'a muhatap hale gelir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاء وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ اِئْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ

Sonra, duman halinde olan göğe yöneldi, ona ve yeryüzüne: «İsteyerek veya istemeyerek emrime gelin» dedi. İkisi de: «İsteyerek geldik» dediler. (Fussilet 41/11)

Varlıkların أَتَيْنَا طَائِعِينَ = (eteynâ tâiîn = isteyerek geldik) demeleri önemlidir. Bu, onlardaki şuurun ve gerçeği gördüklerinin delilidir. Bunu şu âyet daha açık ifade eder:

---

150. Müfredat والقدر يدلُّ على مَبْلَغ الشَّيء وكُنهه ونهايته. والتقدير إحداثه أو أعطا الشَّيء القدرة

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالأَرْضُ وَمَن فِيهِنَّ وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدَهِ وَلَكِن لاَّ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا

Yedi gök, yer ve bunlardaki varlıklar onu tesbih ederler; Onu hamdi sebebiyle tesbîh etmeyen bir şey yoktur; fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız. (İsrâ 17/44)

Hamd; birini, yaptığı iyi bir işten dolayı övmektir[151]. Allah'ı, hamdi sebebiyle tesbih etmek, yaptığı her şeyi güzel yaptığı için tesbih etmektir. Bu da eşyanın şuurunu gösterir.

İnsanı, diğer varlıklardan farklılaştıran güç ana rahminde, yaratılışın tamamlanmasından sonra verilir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مِن نُّطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ

İnsanı nutfeden (döllenmiş yumurtadan) yaratmış sonra ona güç vermiştir. (Abese 80/19)

Onun farklı hale gelmesi[152] ruhun üflenmesinden sonradır. Bu safha şöyle açıklanır:

ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِن رُّوحِهِ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ

Sonra Allah o cenini (organları itibariyle diğer insanlara) eşitledi ve ruhundan üfledi. Böylece sizde dinleme özelliği, gören gözler ve (karar veren) gönüller oluşturdu. Ne kadar az şükrediyorsunuz! (Secde 32/9)

Bu safhada köklü değişiklikler olur. Kulak, dinledikleri sesleri ayrıştırarak bilgi edinme aracına, gözler; olayların arka planını görecek özelliğe, kalp ise sevginin, nefretin, imanın, küfrün ve her türlü kararın merkezi olacak yapıya kavuşur.

151. Müfredat حمد maddesi.
152. (Müminûn 23/14)

B. Fıtrat

Fıtrat, varlıkların yapısını oluşturan, geliştiren ve değiştiren kanunlar bütünüdür. Bu kanunlar, Allah'ın şey (شيئ) için oluşturduğu ölçülerin ve şeyler arası ilişkilerin incelenmesi ile ortaya çıkar. İnsanların, hayvanların, bitkilerin, yerin, göğün, kurumların, kavramların hâsılı her şeyin yapısı ve işleyişi fıtrata göredir. Kur'ân'da bu kanunlar ve onlarla oluşan varlıklardan her biri birer âyet sayılmıştır. Bu âyetlerle Kur'ân âyetleri arasında tam bir bütünlük vardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ.

"Sen yüzünü dosdoğru bu dine, Allah'ın fıtratına çevir. O, insanları ona göre yaratmıştır. Allah'ın yarattığının yerini tutacak bir şey yoktur. İşte sağlam din bu dindir. Ama insanların çoğu bunu bilmezler." (Rum 30/30)

Bu âyete göre din, fıtrattır. Bundan dolayı Kur'ân'da, sık sık fıtrata vurgu yapılmış ve Kur'ân'daki örneklerin tamamı fıtrattan yani doğadan seçilmiştir.

Fıtrattaki şeylerin, kendi içinde ve diğer şeylerle ilişkisinde bir sistem vardır. Bunu her insan, bilgisi ve tecrübesi ölçüsünde bilir. Tıpkı bunun gibi, Kur'ân'daki dini hükümlerin de kendi içinde ve diğerleri ile ilişkisinde bir sistem vardır. Bu sistem fıtratla birebir uyumludur. Öyle olmasaydı örnekler fıtrattan seçilemezdi.

Kur'ân'da, kendisinden şey (شيئ) diye bahsedilen talakın, kendi içinde nasıl bir sisteme sahip olduğu, örnek olarak verilebilir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Ey Peygamber! Kadınları boşadığınızda iddetleri içinde boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz Allah'tan çekinin; onları evlerinden çıkarmayın. Onlar da çıkmasınlar; açık bir fuhuş yapmış olurlarsa başka. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa kendine kötülük etmiş olur. Bilemezsin, belki Allah bunun ardından yeni bir durum ortaya çıkaracaktır.

Kadınlar sürelerinin sonuna geldiklerinde onları ya mâruf[153] *ile*

153. Maruf, bilinen şey demektir. Bu bilgi, ya gelenek ve göreneklerden ya da Kitap ve Sünnetten elde edilir. Gelenekten elde edilmişse Kitap ve Sünnete aykırı olmaması gerekir. Böyle bir bilgi fıtratı yansıttığı için evrensel nitelikte olur.

tutun veya mâruf ile ayırın. İçinizden güvenilir iki kişiyi şahit tutun; şahitliği Allah için yerine getirin. İşte bu size, içinizden Allah'a ve Ahiret gününe inanan kimseye verilen öğüttür. Kim Allah'tan çekinirse o, ona bir çıkış yolu açar.

Beklemediği yerden ona rızık verir. Kim Allah'a güvenirse o, ona yeter. Allah emrini yerine getirendir. Allah her şey (شيئ) için bir ölçü koymuştur." (Talak 65/1–3)

"Allah her şey (شيئ) için bir ölçü koymuştur" buyrularak talak da ölçüleri belirlenmiş bir şey (شيئ) sayılmıştır.

Eşini boşamak isteyen erkeğin uyacağı bu ölçüler şöyle sıralanabilir:

1. Boşanma iddet içinde olmalı yani kadın adetli olmamalı, temizse o temizlik dönemi içinde eşiyle ilişkiye girmemiş olmalıdır.

Bu dönemde, hem adetin kadına verdiği sıkıntıdan, hem de eşinin onunla ilişkiye girememesinden dolayı erkekte huzursuzluk olur ve karısını kolayca boşayabilir.

Adetten temizlenmiş olan eşiyle ilişkiye giren erkek, arzusuna kavuşmuş olacağından eşini yine kolayca boşayabilir. Her iki durumda da boşamanın geçersiz sayılması fıtrat gereğidir.

2. İddeti erkek saymalıdır. Boşadığı kadının, evde geçireceği günleri kocanın sayması, bu dönemde onunla yakından ilgilenmesi demektir.

3. Kadını evinden çıkarmamalıdır. Üç ay kadar sürecek bekleme dönemini, birlikte geçiren çiftler, bir şekilde anlaşabilirler. Eğer anlaşamazlarsa sıkıntı büyük demektir.

4. Kadın da evden çıkmamalıdır. Kadının evi terk etmesi halinde araya soğukluk girer ve eşleri birleştirme işi zorlaşır.

5. Erkek, süre içinde veya süre sonunda eşine iyilikle dönmeli veya iyilikle ayrılmalıdır. Zoraki evlilik olmaz; bu aileye zarar verir. İyilikle ayrılırlarsa daha sonra yeni bir nikâhla birleşebilirler.

6. Gerek boşarken gerek dönüş sırasında ve gerekse ayrılırken iki kişiyi şahit tutmalıdır.

Böylece durumdan haberdar olan Müslümanlar Nisa 35. âyete göre erkeğin ve kadının ailesinden birer hakem görevlendirip eşleri barıştırma yollarını ararlar.

Erkeğin, iddet bitmeden karısına dönmesi, iyi niyetli olmasına bağlıdır (Bakara 228). Bunun da şahitlerle tespiti gerekir.

Ayrılma halinde de şahit tutulur ki, evliliğin sona erdiğini herkes öğrensin.

1. ve 6. şartlar, yapısı gereği olmazsa olmaz şartlardır. Bunlar yerine gelmezse talak oluşmaz.

Bu, birinci boşamadır. Erkek karısını bu ölçülere göre bir kere daha boşayabilir. Üçüncüsünde 1. ve 6. şart dışında bir şart yoktur. Bunların tamamı fıtrat gereğidir.

Sonuç

Görüldüğü gibi şey (شَيْء), kader ve irade; birbirleriyle ilişkisi olan kelimelerdir. Tarihi süreçte bu ilişkinin koparılması, dinin bilimden ve fıtrattan ayrı düşmesine yol açmış, Kur'an'ın doğru anlaşılmasını engellemiştir.

Bize göre çağımızın en önemli problemi din-bilim ilişkisinde odaklanmaktadır. Bilimin kaynağı fıtrattır. Din ile fıtrat arasında da birebir ilişki kurulabilirse insanlığa çok büyük bir hizmet yapılmış olur.

Bu çalışmanın, bu hizmete katkısının olduğunu ümit etmekteyiz.

22- ECELİN KISALMASI

Ecel, bir şey için belirlenmiş süredir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُسَمًّى وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ.

"Biz gökleri, yeri ve o ikisi arasında olanları ecel-i müsemmâsı olan gerçek varlıklar olarak yaratmışızdır." (Ahkaf 46/3)

İnsanlar hakkında da şöyle buyrulur:

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَى أَجَلًا وَأَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ

"Sizi tînden yaratan odur. Sonra bir ecel belirlemiştir. Onun katında bir de ecel-i müsemmâ vardır." (En'âm 6/2)

Göklerin ve yerin tek bir eceli olduğu halde insan için iki ecelden bahsedilmesi önemlidir. Bunlardan biri, diğer varlıklarda da olan ecel-i müsemmâ olduğuna göre diğeri tabiî ecel olabilir. Tabiî ecel, vücudun dayanma süresidir. Süre bitince insan, dalında kuruyan çiçek gibi olur. Tabipler ömür biçerken ona bakarlar. Ecel-i müsemmâ ise kişinin yaşayacağı süredir. Bu süre sonunda insan, dalından koparılmış çiçek gibi ölür. Tabii eceli 100 sene olanın ecel-i müsemmâsı 60 sene olabilir. Bu süreyi yalnız Allah bilir.

Tîn, su ile toprağın karışmış halidir[154]. Su toprağa karışmazsa hayat olmaz. İnsan tohumu, topraktan gelen gıdalardan oluşur. Ana rahminde, yine topraktan gelen gıdalarla gelişir. İnsan ölünceye kadar topraktan beslenir. Ondan ayrılan her şey toprak olur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى مِنْ قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوا أَجَلًا مُسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ.

154. Ragıp el-İsfahani, Müfredât طين mad.

“Sizi önce topraktan sonra meni parçasından, sonra rahime yapışık kan pıhtısından[155] yaratan odur. Sonra sizi bir bebek olarak çıkarır, sonra kuvvetli çağınıza eresiniz, sonra da ihtiyarlar olasınız diye yaşatır. Bundan önce vefat edeniniz de olur. Bunlar ecel-i müsemmâya ulaşmanız içindir. Belki aklınızı kullanırsınız.” (Mümin 40/67)

Sonsuz hayat için yaratılan ve ölümsüz bir ruh taşıyan insanın dünyada geçireceği süre onun ecel-i müsemmâsıdır. Bu süre içinde ruh, vücudu bir ev gibi kullanır. Vücut uykuya dalınca çıkar gider; uyanınca geri döner. Ölen vücut, yıkılan ev gibi olduğundan yeniden yaratılıncaya kadar ruh ona dönmez.

Kıyâmet günü yaratılacak yeni vücut, ihtiyarlamayan, yaşlanmayan, hastalanmayan ve ölmeyen bir vücut olacaktır. Bunu âyetlerdeki (خالدين)=**hâlidîn** kelimesinden anlıyoruz. Kelimenin kökü olan (الخلود)=**el-hulûd**; bir şeyin bozulmayacak özellikte olması ve bulunduğu hal üzere kalması anlamındadır.[156] Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَالَّذِينَ آَمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا
خَالِدُونَ.

“İman etmiş ve iyi iş yapmış olanlar cennetin arkadaşlarıdır. Onlar orada hâlid (ebedi)’dirler.” (Bakara 2/82)

Cehennemlikler de aynıdır. Onlarla ilgili olarak da şöyle buyrulur:

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآَيَاتِنَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَاخَالِدُونَ

“Görmezlik edip kâfir olan ve âyetlerimiz karşısında yalan söyleyenler cehennemin arkadaşlarıdır. Onlar orada hâliddirler.” (Bakara 2/39)

Cehennemliklerin sadece derileri değişir. Bunu şu âyetten öğreniyoruz:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآَيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ
جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ.

---

155. Alak (علق) bulaşan ve yapışan nesne anlamına gelir. Bulaşıp yapıştığı için kızıl kana, koyu kana veya pıhtılaşmış kana da alak ya da alaka denir.
156. Müfredât خلد mad.

“Âyetlerimizi görmezlikten gelenleri ateşte kızartacağız; derileri piştikçe başka derilerle değiştireceğiz ki o azabı tatsınlar.” (Nisa 4/56)

Ölümsüz bir ruh taşıyan insanın dünyada geçireceği süre, vücudun canlı kaldığı süredir. İnsan bazen kendi eliyle, bazen başkasının eliyle hayatını kaybedebilir. Bu, ona verilen sürenin, yani ecel-i müsemmasının bitmesinden önce olur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ. يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ.

“Her ecelin yazıldığı bir belge (bir Kitap) vardır. Allah dilediğini siler (kısaltır), dilediğini sabitleştirir. Ana Kitap onun yanındadır.” (Ra’d 13/38-39)

“Yaşayanın yaşatılması ve ömrünün kısaltılması bir deftere kesin olarak kayıtlıdır. Bu Allah’a kolaydır.” (Fâtır 35/11)

Âyetlere bakılınca iki şeyin eceli kısalttığı görülür; biri yanlış davranışlar, diğeri kendini Allah yolunda feda etmektir.

22.1. Yanlış Davranışlar

Kişi, yanlış davranışlarla kendi ecelini kısalttığı gibi suçsuz birinin ecelinin kısalmasına da yol açabilir.

22.1.1. Kişinin Kendi Ecelini Kısaltması

Yapılan yanlışların eceli kısaltacağı konusunda en iyi örnek, Yunus *aleyhisselam* ve kavmidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ. إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ. فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ. فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ. فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ. لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ. فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ. وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ. وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِئَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ. فَآمَنُوا فَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ.

“Yunus da elçilerden biridir. Bir gün dolu bir gemiye kaçtı. Diğer yolcularla kur’a çekti ve kaybetti. Sonra onu bir balık yutuverdi, o

kendini kınayıp duruyordu. Eğer tesbih etmeseydi yeniden dirilecekleri güne kadar balığın karnında eriyip gidecekti. Tesbih edince onu boş bir yere attık; hasta bir haldeydi. Yanı başında kabakgillerden bir bitki bitirdik. Halbuki onu yüz binlere, daha da çok kimselere elçi göndermiştik. Nihâyet onlar ona inandılar. Biz de onları bir süreye dek nimetlendirdik." (Sâffât 37/139-148)

Sonra Yunus *aleyhisselam* kavmine döndü. Daha önce ona inanmayan kavmi bu defa inandı ve helaktan kurtuldu. Bunu da şu âyetler haber vermektedir:

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ آَمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آَمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ.

"Azap gelip çatmadan imana gelip de imanı kendine fayda vermiş bir tek kavim olsaydı keşke; Yunus kavmi başka, onlar iman ettiler; biz de kendilerinden dünya hayatındaki rüsvaylık azabını uzaklaştırıp giderdik ve onları bir süre daha yaşattık." (Yunus 10/98)

قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِي اللّٰهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى.

"Elçiler, toplumlarına dediler ki: "Allah hakkında şüphe mi olur; göklerin ve yerin yaratıcısı hakkında? O, günahlarınızı bağışlamak ve ecel-i müsemmânıza kadar yaşatmak için size çağrıda bulunmaktadır." (İbrahim 14/10)

الر كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آَيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ. أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللّٰهَ إِنَّنِي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ. وَأَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ.

"Elif, Lâm, Râ. Bu öyle bir kitaptır ki, âyetleri muhkem kılınmış, sonra hakîm olan ve her şeyin iç yüzünü bilen Allah tarafından açıklanmıştır. Allah'tan başkasına kul olmayasınız diye. Ben onun tarafından bir uyarıcı ve müjdeciyim. Rabbinizden bağışlanma dileyin, sonra ona

dönün ki sizi ecel-i müsemmâ gelinceye kadar güzel bir şekilde yaşatsın. Fazlasını yapana, kendi katından daha fazlasını versin. Eğer yüz çevirecek olursanız, o büyük günün azabına uğramanızdan korkarım." (Hûd 11/1-3)

إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ. قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ. أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ. يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ.

"Biz Nuh'u kavmine elçi gönderdik; kendilerini acıklı bir azap çarpmadan önce onları uyar diye. Nuh dedi ki: "Kavmim! Ben sizi açıkça uyaran bir kişiyim; Allah'a kul olun; ondan sakının, sözlerimi dinleyin ki Allah günahlarınızı bağışlasın, sizi ecel-i müsemmânıza kadar yaşatsın. Çünkü Allah'ın belirlediği ecel gelince artık geri bırakılmaz. Bunu bir bilseydiniz." (Nuh 71/1-4)

Tövbe, hem Yunus *aleyhisselam*ın hem de kavminin kurtuluşunu sağlamıştı. Firavun da tövbe etmişti ama boğulmaktan ve kâfir olarak ölmekten kurtulamamıştı. Bu sebeple burada bu konuya değinmek gerekir.

22.1.1.1. Tevbenin Kabul Zamanı

Hem Yunus *aleyhisselam* hem kavmi, ölümle yüz yüze gelmeden hatalarını anlamış, tövbe etmişlerdi. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا. وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّى إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا.

"Allah'ın kabul edeceği tövbe, cahilce kötülük işleyen, sonra vakit varken tövbe edenlerin tövbesidir. Allah işte bu gibilerin tövbesini kabul eder. Çünkü Allah bilir, doğru karar verir. Yoksa kötülük işleyip duran, ölüm gelip çatınca da: "İşte ben şimdi tövbe ettim" diyenler ile

kâfir olarak ölenlerin tövbesi tövbe değildir. Onlar için acıklı bir azap hazırlamışızdır." (Nisa 4/17-18)

Yunus *aleyhisselam*ı balık yutmuştu ama o, karanlık bir yere girdiğini sanıyordu. Balığın yuttuğunu bilseydi ölmek üzere olduğunu anlar, son pişmanlığın fayda vermeyeceğini bilirdi. Çünkü bu, Allah'ın yukarıdaki âyette yer alan kanunudur. Ama o, nerede olduğunu bilmediği için tövbe etmiş, tesbihte bulunuyordu. Bunu şu âyetlerden öğreniyoruz:

وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ. فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذٰلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ.

"Balığın yuttuğu Yunus'u da an. Bir gün öfkelenmiş, başını alıp gitmişti. Dünyayı başına dar etmeyeceğimizi sanmıştı. Sonra karanlıklar içinden şöyle yakarmıştı: "Senden başka ilah yoktur. Senin kusurun yok, ben yanlış yaptım." Onun yakarmasına karşılık verdik; onu üzüntü ve kederden kurtardık. İşte inananları böyle kurtarırız." (Enbiya 21/87-88)

Nuh *aleyhisselam* da kurtulma ümidi varken, oğlunu tövbeye çağırmıştı. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ. قَالَ سَآوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللّٰهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ.

"Gemi, dağlar gibi dalgalar içinde onları çalkalıyordu. Nuh, bir kenarda duran oğluna seslendi: "Yavrucuğum! Bizimle birlikte bin, kafirlerle beraber olma" dedi. "Bir dağa sığınacağım, o beni sudan korur" diye karşılık verdi: Nuh ise: "İkram ettikleri bir yana, bugün Allah'ın bu işinden koruyacak biri yoktur" dedi. Aralarına dalga girdi, o da boğulanlara karıştı gitti." (Hûd 11/42-43)

Firavun da tövbe etmiş ama tövbeyi, ölümle yüz yüze geldiği anda yaptığı için kabul edilmemişti. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ. آلْآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ. فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ آيَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ.

"İsrail oğullarını denizden geçirdik, Firavun ve askerleri haksızca ve düşmanca onları takibettiler. Firavun boğulmayla yüz yüze gelince dedi ki, "İsrail oğullarının inandığından başka tanrı olmadığına inandım, artık ben ona teslim olanlardanım." "Şimdi mi? Az öncesine kadar baş kaldırmış ve bozgunculardandın. Bugün senin cesedini bir tepeye atacağız ki, senden sonrakiler için belge olsun. İnsanların çoğu belgelerimizden gerçekten habersizdir." (Yunus 10/90-92)

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلِ انْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ.

"Bunlar, kendilerine meleklerin gelmesinden veya Rabbinin gelmesinden ya da Rabbinin birkaç işaretinin gelmesinden başka ne bekliyorlar? Rabbinin işaretleri gelince, o zamana kadar iman etmemiş veya imanlı olarak iyi iş yapmamış olanın o anki imanının faydası olmaz. De ki: "Bekleyin; biz de bekliyoruz." (En'âm 6/158)

Firavun da tıpkı Yunus *aleyhisselam* gibi kendini kınamıştı. Ama Yunus *aleyhisselam* bunu, ölüm gelmeden önce, Firavun ise ölüp denizin dibini boyladıktan sonra yapmıştı. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ.

"Firavun'u ve ordularını yakaladık, denizin dibine attık. Bu sırada o, kendini kınıyordu." (Zâriyat 51/40)

Kendini kınama, kafir olarak ölen her ruhun yapacağı iştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

حَتَّى إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ. لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ.

"Onlardan birine ölüm gelince der ki: "Rabbim! Beni geri çeviriniz. Belki terk ettiğim dünyada iyi bir iş yaparım. Hayır; bu onun söyleyip duracağı bir sözdür. Arkalarında yeniden dirilecekleri güne kadar bir engel (berzah) vardır." (Müminun 23/99-100)

Peygamberimiz şöyle demiştir: "Allah kulunun tövbesini, can boğaza gelinceye kadar kabul eder."[157]

22.1.1.2. Cezanın Gelişi

Allah, cezayı hemen vermez. Yoksa yeryüzünde kimse kalmazdı. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُسَمًّى لَجَاءَهُمُ الْعَذَابُ وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ.

"Senden azabı çarçabuk getirmeni isterler. Eğer ecel-i müsemmâ olmasaydı, ne olursa olsun, bu azap gelip onları yakalardı. Yine de bu azap farkında olmadan, onlara birdenbire gelecektir." (Ankebut 29/53)

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ.

"Eğer Allah insanları yaptıkları yanlışlardan dolayı hemen sorumlu tutsaydı, yeryüzünde tek bir canlı bırakmazdı. Ama Allah onları ecel-i müsemmâya kadar ertelemektedir. Ecelleri gelince ne bir an geri kalabilirler, ne de bir an ileri geçebilirler." (Nahl 16/61)

لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ. يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ.

"Her ecelin yazıldığı bir belge (bir Kitap) vardır. Allah dilediğini siler, dilediğini sabitleştirir. Ana Kitap Onun yanındadır." (Ra'd 13/38-39)

157. Tirmizi, Daavat 98; İbn Mace, Zühd 30; Ahmed b. Hanbel, 2/132, 153.

وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ.

“Yaşayanın yaşatılması ve ömrünün kısaltılması bir deftere kaydedilmesin olmaz. Bu, Allah’a göre kolaydır.” (Fâtır 35/11)

İnsanlar ve toplumlar, yaptıkları davranışlarla ecellerinin kısaltılmasına, ecel-i müsemmâ’larının bir kısmının silinmesine sebep olurlar. Mesela bir kişinin veya toplumun ecel-i müsemmâsı 100 yıl olsa, yaptığı davranışlarla bu eceli 80 yıla indirilmiş bulunsa 80 yıl dolduğu an ömür biter. Artık bu anda onlar, ne bunun önüne geçebilir, ne de Firavun gibi kendilerine süre tanınmasını isteme hakkına sahip olabilirler. Ama 80 yıl dolmadan kısa bir süre önce hatalarını anlayıp tövbe etse, ömrü 100 yıla çıkabilir.

22.1.1.3. Musibetlerin Yazılma Zamanı

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ.

“Yeryüzünde veya kendinizde meydana gelen bir tek olay yoktur ki, onu yaratmamızdan evvel bir deftere yazılmış olmasın. Bu, Allaha göre kolaydır.” (Hadid 57/22)

Olayın olması, bir kararın uygulanması gibidir. Mesela mahkemenin yazılı kararı olmadan bir ceza infaz edilemeyeceği gibi Allah’ın yazılı kararı olmadan da bir olay meydana gelmez. Bunu bir başka şekilde açıklayan âyet şudur:

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللّٰهِ.

“Allah’ın izni olmadıkça hiçbir olay meydana gelmez.” (Teğâbün 64/11)

Tövbe ile ilgili âyetlerden, Nuh *aleyhisselam*ın oğlunun ve Firavun’-un başına gelenlerden, bir de Yunus *aleyhisselam* ile kavminin ikrama mazhar olmalarından anlıyoruz ki, bir olayın yazılması, meydana gelmesinin öncesine rastlamaktadır. Yukarıdaki âyette geçen; “onu (yani olayı) yaratmamızdan evvel” ifadesi, bunu desteklemektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْآَخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ.

"Allah'ın izni olmadan hiç kimseye ölüm yoktur. Onun eceli yazılı olarak belirlenmiştir. Kim dünyalık isterse ona ondan veririz. Kim ahiret nimeti isterse ona da ondan veririz. Biz teşekkür edenleri ödüllendireceğiz." (Al-i İmran 3/145)

Allah'tan onay çıkar, yazı yazılırsa yapılacak bir şey kalmaz. Şu âyet bunu gösterir.

ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُعَاسًا يَغْشَى طَائِفَةً مِنْكُمْ وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ يُخْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ.

"(Uhûd savaşında içine düştüğünüz) o kederden sonra sizi güven duygusu sardı, üzerinize tatlı bir uyku çöktü. İçinizden bir takımı böyleydi. Bir takımı ise kendi derdine düşmüş, Allah hakkında, gerçek dışı kuruntuya, cahiliye kuruntusuna kapılmıştı. Şöyle diyorlardı: "Bu işten elimize ne geçti?" De ki: "Bu iş, tamamıyla Allah rızası içindir". Onlar, sana açmadıkları bir şeyi içlerinde gizliyor "bu işte bir faydamız olsaydı, burada öldürülmezdik" diyorlardı. De ki: "Siz evlerinizde bile olsaydınız, öldürülecekleri yazılmış olanlar çıkar, yatacakları yere kadar giderlerdi". Bu, Allah'ın içinizde olanı denemesi, kalplerinizde olanı iyice temizlemesi içindir. Allah içinizde ne olduğunu bilir." (Al-i İmran 3/154)

22.1.2. Toplumların Eceli

Toplumların da eceli vardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ.

“Her topluluk için bir ecel vardır. Ecelleri gelince, ne bir an geri bırakılmalarını isteyebilirler, ne önüne geçebilirler.” (A’raf 7/34)

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ.

“De ki : Allah vermedikçe benim kendime ne bir zararım ne de bir yararım olabilir. Her topluluk için bir ecel vardır. Ecelleri gelince, ne bir an geri bırakılmalarını isteyebilirler, ne önüne geçebilirler.” (Yunus 10/49)

Yunus kavmi gibi, ecel gelmeden hatasını anlayıp dönüş yapan toplumlar, kalan süreyi tamamlarlar. Mesela 200 yıllık ömrü 150 yıla düşürülse, süre dolmadan hatasını anlayıp dönüş yapsa 200 yılı tamamlamayı hak etmiş olur.

ذٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَى قَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Bu şundandır: Bir toplum kendinde olanı değiştirmedikçe Allah ona verdiği nimeti değiştirmez. Allah işitir, bilir.”(Enfâl 8/53)

Buraya kadar kişinin ve toplumun kendi ecelini kısaltması ile ilgili âyetleri gördük. Şimdi de kişinin başkasının ecelini nasıl kısaltabileceği ile ilgili âyetleri göreceğiz.

22.1.3. Başkasının Ömrünü Kısaltmak

Musa *aleyhisselam* ile Hızır, bir erkek çocuğun, arkadaşlarıyla oynadığını görürler. Hızır, çocuğu öldürür. Musa hemen: “Bir cana karşılık olmadan suçsuz bir canı öldürdün ha? Çok kötü bir şey yaptın” diye çıkışır. Hızır bunun sebebini şöyle açıklar:

“Oğlanın ana babası inanmış kimselerdir. Onun onları azdırmasından ve inkara sürüklemesinden korktuk. İstedik ki Rableri onlara, daha temiz ve daha merhametli birini versin. Bunları kendiliğimden yapmış değilim…” (Bkz. Kehf 18/65-80)

Çocuğun eceli gelmiş olsaydı Musa *aleyhisselam* Hızır’a karşı çıkamaz, o da böyle bir gerekçe ileri süremezdi.

Bu konuda Peygamberimizden gelen bir nakil vardır. Sahabeden Cabir başından geçen bir olayı şöyle anlatmıştır: “Yolculuktaydık, bir kişiye taş vurdu, başı yarıldı. Sonra ihtilam oldu ve arkadaşlarına “benim teyemmüm etmeme ruhsat var mı” diye sordu. Dediler ki, senin için bir ruhsat göremiyoruz; su kullanabilirsin.” Adam yıkandı ve öldü. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*in yanına vardık. Durum ona haber verilince dedi ki:

“Allah canlarını alsın, adamı öldürdüler. Bilgisizliğin ilacı sorup öğrenmektir. Teyemmüm etmesi veya yarasına bez bağlayıp meshetmesi ve bedeninin geri kalanını yıkaması yeterdi.”[158]

Adam öldürmelerde de durum aynıdır. Mesela bir mümini kasten öldürene kısas uygulanır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ.

“Ey iman edenler! Adam öldürmelerde size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın. Kim öldürülenin kardeşi[159] *tarafından bir bedel karşılığı bağışlanırsa, mârufa*[160] *uysun ve bedeli güzelce ödesin. Bu, Rabbiniz tarafından bir hafifletme ve bir ikramdır. Kim düşmanlığı bundan sonra da sürdürürse, ona acı bir azap vardır.”* (Bakara 2/178)

Kısas, öldüreni öldürme ve yaralayanı yaralama anlamına gelir.[161] O tıpkı kırdığı camı taktırmak gibi, suçlunun verdiği zararı gidermektir. Öleni diriltmek mümkün olmadığından suçluya kısas uygulanır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ.

158. Ebû Davûd, Taharet, 127.
159. Mirasçı yakınları.
160. Mâruf; kısaca güzelliği akıl veya din yoluyla anlaşılan şey şeklinde tarif edilmiştir.
161. Lisan'ul-arab (قص) mad.

“Biz onlara Tevrat’ta şunu yazdık: “Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralar, işte bunların hepsi kısastır. Kim hakkından vazgeçerse, bu onun için keffaret olur. Kimler de Allah Teâlâ’nın indirdiği ile hükmetmezlerse işte onlar yanlış yapmış olurlar.” (Mâide 5/45)

Yaşatan ve öldüren Allah’tır. Onun verdiği hayata kasten son veren kişi suçu Allah’a karşı işlemiş olur. Birinin camını kasten kıran, camı taktırmakla cezadan kurtulamayacağı gibi kasten adam öldüren de kısasla kurtulamaz. Allah, bu suçun asıl cezasını ebedi cehennem olarak belirlemiş ve şöyle buyurmuştur:

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا.

“Kim bir mümini kasten öldürürse cezası Cehennemde sürekli kalmaktır. Allah ona gazap etmiş; onu lanetlemiş ve ona büyük bir azap hazırlamıştır.” (Nisa 4/93)

Öldürülenin ömrü bitmiş olsaydı katili cezalandırmak anlamsız olurdu. O zaman, adam öldürmeyi yasaklamanın da bir anlamı olmazdı. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّٰهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا.

“Allah’ın dokunulmaz kıldığı kimseyi öldürmeyin, hukuka uygunsa başka. Haksız yere kim öldürülürse onun velisine yetki verdik o da öldürme işinde taşkınlık etmesin. Çünkü o, yardım görmüştür.” (İsrâ 17/33)

Bunlar, öldürülen kişinin eceli ile ölmediğini gösterir.

22.2. Allah Yolunda Kendini Feda Etmek

İnsanlar, canlarını Allah yolunda feda ederek de ecel-i müsemmâlarının kısalmasına yol açabilirler. Allah, bunun karşılığını kat kat verir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ.

"Hele Allah yolunda öldürülün veya ölün; görürsünüz ki, Allah'ın bağışı ve ikramı dünyada kalıp biriktireceğiniz şeylerden daha iyi olacaktır." (Al-i İmran 3/157)

Ölen kişi, ecel-i müsemmasının dolmasıyla ölür. Ama Allah yolunda öldürülen, canını Allah için feda ettiğinden canına karşılık Allah ona yeni can verir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ. فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ. يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ.

"Allah yolunda öldürülenleri ölü sanma. Onlar Rableri katında diridirler; kendilerine rızık verilir. Allah'ın onlara yaptığı ikram ile mutlu olurlar. Henüz aralarına katılmamış olanlara şu müjdeyi vermek isterler: "Üstlerinde ne bir korku olur, ne de üzülürler." Allah'ın nimetini ve ikramını da müjdelemek isterler. Allah, müminlerin alacağı karşılığı azaltmayacaktır." (Al-i İmran 3/169-171)

"Allah yolunda öldürülenlere «ölüler» demeyin. Hayır, onlar diridirler. Ama siz bunu fark edemezsiniz." (Bakara 2/154)

Allah yolunda öldürülenler, verdikleri ömrün kat kat fazlasını alırlar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا.

"Kim bir iyilikle gelirse ona onun on katı vardır." (En'âm 6/160)

Bu iyilik, Allah yolunda malını harcama şeklinde olursa 700 katına, hatta daha fazlasına çıkar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

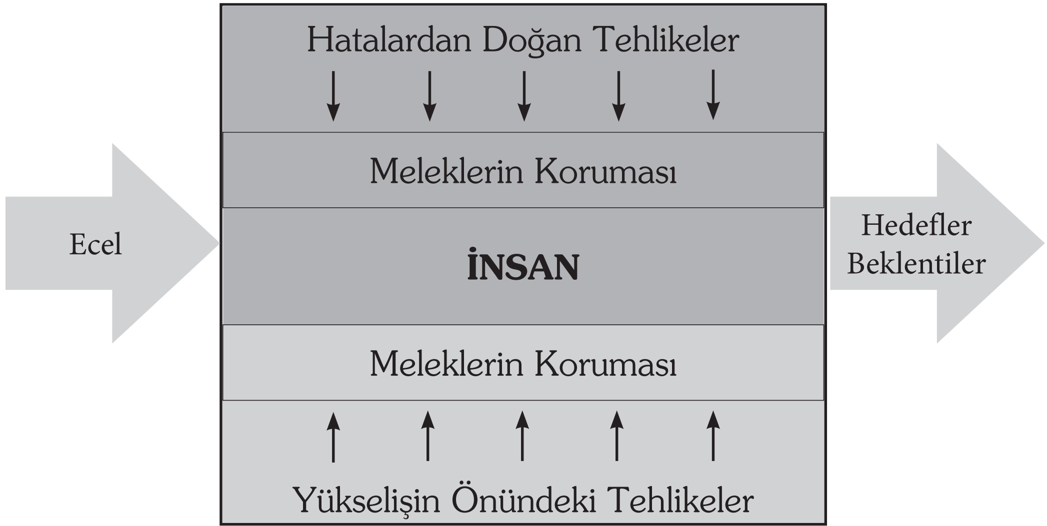
مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِئَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ.

“Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren bir taneye benzer. Her başakta yüz tane vardır. Allah, dilediğine kat kat verir.” (Bakara 2/261)

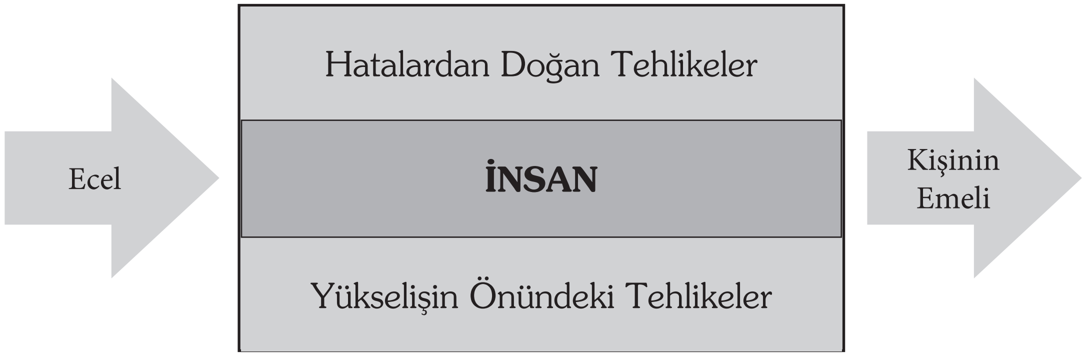
Allah yolunda öldürülenin ömrü ise Kıyâmete kadar uzar. Onun ömrü bitmiş olsaydı fedakarlık yapmış ve böyle bir karşılığı hak etmiş olmazdı. Bu da Allah yolunda ölen ile öldürülenin farkıdır.

İbn Mes’ud’un bildirdiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yere bir dörtgen çizdi. Sonra, onun ortasını boydan boya keserek dışarı çıkan bir hat çizdi. Bu hattın içte kalan kısmına doğru bir çok küçük hatlar çizdi ve dedi ki: “Şu hat insandır. Şu onun ecelidir; kendini çepeçevre sarmıştır. Şu dışarı uzanan bölüm onun emelidir. Şu küçük hatlar da başa gelenlerdir. Şu hat onu alt etmezse bu eder. Bu da alt etmezse bu eder.”[162]

Peygamberimizin çizdiği çizgiyi şu şekilde gösterebiliriz:

162. Buharî, Rikâk, 4.

Allah Teâlâ, sağdan ve soldan gelen bela oklarına karşı insanları korumaktadır. Bir âyet şöyledir:

لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ.

"Kişinin önünde ve arkasında Allah'ın emriyle onu koruyan takipçiler (melekler) vardır. Bir toplum kendinde olanı değiştirinceye kadar Allah, onlarda olanı değiştirmez. Allah bir topluma kötülük diledi mi, artık onun için geri çevrilmesi diye bir şey yoktur. Onların Allah'tan başka yardımcıları da yoktur." (Ra'd 13/11)

23- ŞEFAAT

Şefaat, şef' (الشَّفْع) kökünden tekliğin zıddına iki şeyin yan yana olması demektir. Birinin işini görmek için onunla birlikte gitme anlamına da gelir[163]. İnsanın bilgisi az olduğu için tanımak istediği kişiyi ona, güvendiği birinin tanıtması önemlidir. Dolayısıyla insanlar arasında bu tür şefaatler olur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَكَانَ اللّٰهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا.

"Her kim iyiliğe şefaat ederse (destek verirse) ondan ona pay vardır. Kim de kötülüğe şefaat ederse onun da ondan sorumluluğu vardır. Allah her şeyi korur ve kollar." (Nisa 4/85)

Şefaat, saygın birinin Allah'ın yanında başkasına arka çıkması ve yardımcı olması anlamında kullanılır. İnsanın kalbini, yaptıklarını ve yapmadıklarını bilen Allah'ın huzurunda bir kimseye arka çıkılabileceğini düşünmek ona saygısızlıktır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ .

"Öyle bir günden çekinin ki, o gün kimse kimsenin yerine ceza çekmez, kimseden şefaat kabul edilmez, kimseden fidye alınmaz ve kimseye yardım edilmez." (Bakara 2/48)

Günahlarından vaz geçemeyenler, korkularından dolayı Allah'ın yanında kendilerine yardımcı olacak güçlü birini ararlar. Halbuki, bütün gücün Allah'ın elinde olduğunu da bilirler. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

قُلْ مَن بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ فَأَنَّى تُسْحَرُونَ.

163. Mekâyîs, Müfredât,

"De ki, her şeyin hakimiyeti elinde olan, koruyan ama ona karşı korunma imkânı olmayan kimdir; biliyorsanız söyleyin? "Allah'tır" diyeceklerdir. De ki, öyleyse nereden büyüleniyorsunuz?" (Müminun 23/88-89

Duygularını akıllarının önüne geçiren insanlar, kendilerine şefaat edeceğini düşündükleri gerçek veya hayali kişilere kulluk ederler. Çünkü Allah'a ait bazı özelliklerin onlarda da var olduğuna kendilerini inandırmış olurlar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ.

"Allah ile kendi aralarına koydukları öyle şeye kul olurlar ki, onlara ne bir zararı olur ne de fayda sağlar. "Bunlar Allah katında şefaatçilerimizdir" derler. De ki: "Göklerde ve yerde, Allah'ın bilmediği bir şeyi mi ona bildiriyorsunuz?" Allah, onların koştukları şirkten uzak ve yücedir." (Yunus 10/18)

Kişiyi Allah'a karşı koruyacak olanın Allah'tan güçlü olması gerekir. Bu sebeple şefaat edeceğine inanılan kişiler, birer hayali tanrı olurlar. Hıristiyanlara göre İsa, böyle bir tanrıdır. Katolikler şöyle derler:

"İsa, Baba'nın yanında Hıristiyanların avukatlığını yapıyor. Onlar lehine aracılık etmek için hep canlıdır. Allah'ın huzurunda daima hazır bulunmaktadır[164]. Kendisi aracılığı ile Allah'a yaklaşanları tamamen kurtarmaya gücü yeter[165]."

Şefaatçiler genellikle yarı tanrı yarı insan sayılır, tanrı yönüyle Allah'a, insan yönüyle de insanlara yakın kabul edilirler. Hıristiyanlar 451'de, dördüncü Ökümenik Kadıköy Konsili'nde şu kararı almışlardır:

"Rabbimiz Mesih İsa'nın mükemmel Tanrılığa ve mükemmel insanlığa sahip, gerçek Tanrı ve gerçek insan olduğunu, akıllı bir ruhtan ve bedenden oluştuğunu, Tanrılık açısından Baba ile, insanlık açısından da bizimle aynı özde olduğunu, günah dışında hepimize her şeyde benzer olduğunu, Tanrılık açısından yüzyıllar öncesinden Baba'dan doğduğunu, insanlık açısından bizim esenliğimiz için bakire Meryem'den doğduğunu oybirliği ile kabul ettiğimizi resmen beyan ederiz."[166]

164. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 519.
165. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 2634.
166. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, par. 467.

İncil'de ve Tevrat'ta böyle şey olamaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَى رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ.

"Rablerinin huzurunda toplanacakları günden korkanları Kur'ân ile uyar; onların Allah'tan başka ne bir dostları ne de şefaatçileri olur. Belki kendilerini korurlar." (En'am 6/51)

قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا

"De ki: Şefaat yetkisi, tümüyle Allah'a aittir." (Zümer 39/44)

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ

"(Ya Muhammed) De ki: Ben kendime bile ne fayda ne zarar verebilecek güçte değilim; Allah vermiş başka." (A'raf 7/188)

Ebû Hureyre'nin bildirdiğine göre "*Kabilenin en yakınlarını uyar*"[167] âyeti inince Allah'ın elçisi şöyle bir konuşma yapmıştı:

"Ey Kureyş topluluğu! Kendinizi kurtarmaya bakın; Allah'ın yanında size bir faydam olmaz. Ey Abdumenaf oğulları! Allah'ın yanında size faydam olmaz. (Amcam) Abdulmuttalib oğlu Abbâs! Allah'ın yanında sana faydam olmaz. (Halam) Safiyye! Allah'ın yanında sana faydam olmaz. Ey kızım Fatma! Benim malımdan dilediğini iste. Ama Allah'ın yanında sana faydam olmaz." dedi. (Buhârî, Vesâyâ, 11)

23.1. Müslümanlarda Şefaat İnancı

Şefaati reddeden âyet ve hadisler yanında, kabul eden âyet ve hadisler de vardır. Müslümanlar Kur'an'ı, Kur'an'ın gösterdiği şekilde anlama çabası içinde olmadıklarından âyet ve hadisleri doğru anlayamamakta ve tam bir kafa karışıklığı yaşamaktadırlar.

23.1.1. Mahşer

Mahşer, toplanma yeri ve toplanma zamanı demektir. İlk insandan son insana kadar herkesin toplanacağı kıyamet gününün adlarındandır. Mahşerde şefaat olmayacaktır. Müslümanlar burada ikiye bölünecek, bir bölüğü

167. Şuarâ 26/214

doğrudan Cennete, bir bölüğü de cehenneme gidecektir. Cehenneme gidenleri daha sonra Cennetteki yakınları yanlarına alacaklardır. Cennette yakını olmayanları da Peygamberimiz alacaktır. İşte şefaat, cehennemde yalnızlaşan günahkar müminlerin, Allah'ın izni ile Cennetteki yakınlarının yanlarına yerleştirilmesidir. Bu konu Kur'an'da ve ilgili hadislerde açıkça anlatılmıştır.

Şu âyetler, mahşerde olacakları özetlemektedir:

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ . وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ. يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ . وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ . وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ . ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ . يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْئًا وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ

"İyiler tabii ki, nimetlere kavuşacaklardır. Günahkarlar ise alevli ateşte olacaklar, hesap verme günü oraya girip kızaracaklar, oranın dışında kalmayacaklardır.

Hesap verme günü nedir nereden bileceksin!.. Gerçekten sen nereden bileceksin hesap verme gününün ne olduğunu!.. O gün, kimsenin kimse için bir şey yapamayacağı gündür. O gün bütün yetki Allah'ındır." (İnfitar 82/13-19)

Nimetlere kavuşacak olanlar, büyük günah işlememiş kişilerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Size konan yasakların büyüklerinden kaçınırsanız, günahlarınızı örter, sizi şerefli bir yere yerleştiririz." (Nisa 4/31)

Büyük günahlarla ilgili olarak Allah'ın Elçisi şöyle buyurmuştur:

"Felâkete sürükleyen yedi şeyden sakınınız.

-Ey Allah'ın Elçisi nelerdir onlar?

-Allah'a ortak koşmak, sihir, haklı sebeple olması bir yana Allah'ın dokunulmaz kıldığı bir canı öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, düşmana toplu hücum yapılacağı sırada savaştan kaçmak ve kötü yolla ilgisi olmayan namuslu mümin kadınlara zina iftirasında bulunmaktır[168]."

Büyük günahlar bunlarla sınırlı değildir. Konan yasakların büyüklerinden kaçınanlar, güzel bir hayat yaşamış sayılır ve daha güzeli ile karşılanırlar. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

168. Buhârî, Sahih, vesâyâ, 23; Müslim, Sahih, İman.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاؤُوا بِمَا عَمِلُوا
وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى. الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ
إِلَّا اللَّمَمَ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ .

"Göklerde ve yerde olan herşey Allah'ındır. Bu, kötü davrananları yaptıklarına karşılık cezalandırsın; güzel davrananları da daha güzeli ile karşılasın diyedir. Onlar, günahların büyüklerinden ve fuhuş çeşitlerinden[169] *kaçınanlardır; diğer günahlar başka. Senin Rabbinin affı kapsamlıdır."* (Necm 53/31-32)

Bunlar *"yaptıklarından daha güzeli ile"* karşılanacaklarına dair söz verilen kimselerdir. Bunlarla ilgili olarak Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُم مِّنَّا الْحُسْنَى أُوْلَئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ .لَا يَسْمَعُونَ
حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنفُسُهُمْ خَالِدُونَ. لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ
وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَذَا يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ .

"Önceden daha güzeli ile karşılama sözü verdiklerimiz Cehennemden uzak tutulacaklardır. O büyük dehşet onları üzmeyecek, ölümsüz olarak canlarının çektiği şeyler içinde olacaklardır. Melekler "bu sizin gününüz, size söz verilen gündür" diyerek onları karşılayacaklardır." (Enbiya 21/101-103)

Büyük günah işlediği halde tevbe edip kendini düzeltenler de bu kesime girerler. Nitekim büyük günahların en büyüğü olan şirk günahını ilk Müslümanların çoğu işlemişti. Ama tevbe edip kendini düzeltmiş olanların bu ayetin kapsamında olacakları açıktır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Rahman'ın kulları… Allah ile beraber başka bir tanrıyı yardıma çağırmazlar. Haklı bir sebep[170] *yoksa Allahın dokunulmaz kıldığı canı öldürmezler; zina etmezler. Kim bunları yaparsa günaha girer. Kıyâmet günü onun azâbı katlanır ve orada alçaltılmış olarak ölümsüzleşeceklerdir. Ancak tevbe eden, inanan ve iyi iş yapan başka. Allah onların kötülüklerini iyiliğe çevirir. Allah bağışlar, ikram eder."* (Furkan 25/68-70)

169. Fuhuş çeşitleri diye tercüme ettiğimiz kelime fevâhiş'tir; fuhuş'un çoğuludur. Arapçada çoğul en az üçü gösterir. Kur'an'a göre zina ve erkek erkeğe ilişki fuhuştur. Üçüncüsü kadın kadına yaşanan sevicilik olabilir.
170. - Kur'an'ın haklı saydığı bir sebep.

23.1.2. Cehenneme gidecek olanlar

Büyük günah işleyenlerin cehennemlik olduklarını bildiren ayet çoktur. Şirk günahı işlemiş olanlar doğrudan cehenneme gireceklerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا. الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا. أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا. ذٰلِكَ جَزَاؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوًا.

De ki, işleri en zararlı şekilde bitecek olanları bildireyim mi? Onlar bu hayatta güzel iş yaptıklarını hesap ettikleri halde yanlış yapanlardır. Onlar Rablerinin âyetlerini ve ona kavuşmayı göz ardı edip kâfir olmuşlar, yaptıkları boşa çıkmıştır. Artık Kıyamet günü onlar için tartı kurmayız. İşte onların cezaları Cehennemdir. Bu, kafir olmalarına, âyetlerimi ve elçilerimi alaya almalarına karşılıktır. (Kehf 18/103-106)

Şirk günahı işlememiş ama diğer büyük günahlardan işlemiş olanlar, Allah'ın koyduğu kurala göre bağışlanacaklardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ.

"Allah şirki bağışlamaz, onun dışında kalanı düzenine uyan kişi için bağışlar." (Nisa 4/48)

Şirkin dışındaki büyük günahlarla ilgili bazı âyetlere bakalım:

وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا

*Kim bir mümini kasten öldürürse cezası, **içinde ölümsüz olarak kalacağı cehennemdir**. Allah ona gazap etmiş, onu lanetlemiş ve onun için büyük azap hazırlamıştır.* (Nisa 4/93)

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لاَ يَقُومُونَ إِلاَّ كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُواْ إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَن جَاءهُ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّهِ فَانتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُوْلَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

*Faiz yiyenler, şeytanın aklını çeldiği kimsenin davranışından farklı davranış göstermezler. Bu onların "alım satım, tıpkı faizli işlem gibidir" demeleri sebebiyledir. Allah alım-satımı helâl, faizli işlemi haram kılmıştır. Kime, Rabbinden bir uyarı gelir de faize son verirse geçmişte olan kendinindir. Onun işi Allah'a aittir. Kim de devam ederse, **onlar cehennem halkıdır; orada ölümsüz olarak kalacaklardır**.* (Bakara 2/275)

Ayetlerdeki hâlid (=خالد) kelimesine ölümsüzlük anlamı verilmiştir. Diğer mealler ona ebedilik anlamı verirler. Halbuki ebedilik demek olan ebeden (=أَبَدًا) kelimesi, bazı âyetlerde hâlid ile birlikte (خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا şeklinde) geçer. Araplar hâlid (=خالد) kelimesine; bozulmayan, bulunduğu hal üzere kalan[171] ve ölümsüz olan varlık[172] anlamını verirler. Bize göre Cennet ve Cehennem için kullanılan huld الخلد kökünden kelimelere ölümsüzlük anlamını vermek gerekir. Çünkü Cehenneme gidenler bile ölmeyeceklerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Ayetlerimizi görmezlikten gelenleri ateşte kızartacağız; derileri piştikçe başka derilerle değiştireceğiz ki, azabı tatsınlar. Allah güçlüdür, doğru karar verir. (Nisa 4/56)

Cehenneme, çıkmamak üzere girenler sadece müşriklerdir. Onlar Allah'ı ikinci sıraya, kendilerini veya başka bir varlığı Allah'ın yerine koydukları için müşrik, ona yoğunlaşıp Allah'ı görmezlikten geldikleri için de kâfir olurlar. Dolayısıyla her müşrik kâfir, her kâfir de müşriktir. Âyetlerde ebedîlik (=أَبَدًا) kelimesi sadece bunlar için kullanılmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا . خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَّا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا

171. Müfredat.
172. Mekâyîs'ul-luğa.

"Allah kâfirleri dışlamış ve onlara çılgın bir ateş hazırlamıştır. Oraya ölümsüz olarak sürekli kalmak üzere gireceklerdir. Onlar dost da bulamayacaklar yardımcı da. (Ahzab 33/64-65)

Büyük günahı olan müminler; günahları fazla ise cehenneme, sevapları fazla ise cennete gideceklerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُوْلَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُواْ أَنفُسَهُم بِمَا كَانُواْ بِآيَاتِنَا يظْلِمُونَ.

O gün tartı yapılacağı gerçektir. Kimin sevabı ağır basarsa onlar umduklarına kavuşurlar. Kimin sevabı hafif kalırsa onlar da âyetlerimiz karşısında yanlış davranmaları sebebiyle kendilerini harcamış olurlar. (Araf 7/8-9)

Günahı ve sevabı eşit olanlar da Cennete gideceklerdir. Çünkü şu âyetler Cehenneme, günahı ağır olanların gideceğini bildirmektedir.

"Kimin değerli işleri ağır gelirse, mutlu eden bir hayata kavuşur. Kimin de değerli işleri hafif gelirse, onun anası Haviye olur. Haviye nedir, nereden bileceksin? O, kızgın bir ateştir." (Karia 101/6-11)

Yapılan kötülükler bire bir, iyilikler ise bire on hesabıyla tartılır ve 10 iyilik 100 günaha denk olur. Dolayısıyla iyice günaha batmış kişiler dışında hiçbir müminin günahı ağır gelmez. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَن جَاء بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَمَن جَاء بِالسَّيِّئَةِ فَلاَ يُجْزَى إِلاَّ مِثْلَهَا وَهُمْ لاَ يُظْلَمُونَ

«Kim bir iyilikle gelirse onun on katını alır. Kim de bir kötülükle gelirse sadece bir katı ile cezalandırılır. Onlara zulmedilmez.» (En'âm 6/160)

Müşrikler ve günahları ağır basan müminler, doğrudan cehenneme gireceklerdir. Mahşer yerinde her hangi bir şefaat sözkonusu olmayacaktır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا. ثُمَّ لَنَنزِعَنَّ مِن كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا . ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ

أَوْلَى بِهَا صِلِيًّا . وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا . ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوا وَّنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا.

Rabbine and olsun ki onları, şeytanlarla birlikte toplayacağız. Sonra diz çöktürerek alevli ateşin (cehennemin) çevresine getireceğiz. Sonra her toplumdan Rahman'a en sert baş kaldıranları çekip ayıracağız. Cehennemde kızarmayı en çok kimin hakettiğini iyi biliriz. Sizden oraya uğramayacak[173] *yoktur. Bu, Rabbinin uygulamayı üstlendiği kesin hükümdür. Sonra kendini korumuş olanları kurtaracak, zalimleri de orada diz üstü çökmüş olarak bırakacağız."* (Meryem 19/68-72)

23.2. Cennettekilerin Şefaati

Şefaat, sözlükte iki şeyin yan yana olması anlamındadır[174]. Aşağıda gelecek olan âyetler, cehennemde yalnızlaşan ve oranın azabını çeken Müslümanların cennetteki yakınlarının yanına yerleştirileceklerini göstermektedir. İşte şefaat budur. Bununla ilgili âyetler şöyledir:

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ. فَاكِهِينَ بِمَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقَاهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ.كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ. مُتَّكِئِينَ عَلَى سُرُرٍمَّصْفُوفَةٍ وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ. وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَيْءٍ كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ.

Kendini koruyanlar bahçelerde ve nimetler içinde olur, Rablerinin

173. Buradaki vârid = وَارِد su başına giden" (Müfredât) kelimesinden hareketle, ayette, cehenneme girmekten değil, çevresinde toplanmaktan söz edildiği, zaten; "*Sonra diz çöktürerek cehennemin çevresine getireceğiz"* âyetinin bunu gösterdiği iddia edilir. Cehennem sözlükte, tutuşturulmuş ateş demektir (Müfredât). Dolayısıyla ahiretteki cehennemin içi, cehennemlerle dolu olacaktır. Vârid = وَارِد, cehennem ile birlikte kullanılınca suya gider gibi cehenneme gidenleri ifade eder. Bir âyet şöyledir:
يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ
"Firavun kıyamet günü halkının önüne düşecek, suya götürür gibi onları ateşe götürecektir. Başına varılan su ne kötü sudur!" (Hud 11/98)
Bu kelime, cehenneme girme anlamına da kullanılmıştır. İlgili âyetlerden biri şudur:
إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ من دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنتُمْ لَهَا وَارِدُون
"Siz ve Allah'tan başka kulluk ettikleriniz cehenneme atılacak şeylerdir. Hepiniz oraya gireceksiniz." (Enbiya 21/98)
Sonuç olarak günahı çok olan Müslümanlar da tutuşturulmuş cehennem ateşinin çevresinde toplanacaklardır.

174. Mekâyîs

verdikleri ile safa sürerler. Rableri onları Cehennem'in azabından korumuştur. Onlara; "Yiyin için; afiyet olsun; bu, sizin yaptığınıza karşılıktır," denir. Sıra sıra dizilmiş sedirlere yaslanırlar. Yanlarına ceylan gözlü huriler veririz. İnanmış olan, soylarından inanarak kendilerini takip edenleri, onlara katarız ama onların yaptıklarının değerini eksiltmeyiz. Herkes kendi kazandığına karşılık rehindir. (Tur 52/17-21)

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالمَلاَئِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِم مِّن كُلِّ بَابٍ . سَلاَمٌ عَلَيْكُم بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ

"Kalıcı bahçelere girerler; babalarından, eşlerinden ve evlatlarından uygun olanlar da girerler. Melekler her kapıdan yanlarına girer;"- Sabrınızın karşılığı olarak huzur ve güvendesiniz. O dünyanın sonu ne güzelmiş!" derler." (Ra'd 13/23-24)

Aşağıdaki âyet, cennete girmiş olanların, cehennemde bulunan bazı yakınlarını yanlarına isteyebileceklerini göstermektedir.

يَوْمَئِذٍ لَّا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا

O gün şefaatin faydası olmaz, Rahman'ın izin verdiği kişinin, lehine söz söylenmesine razı olduğu kişi için yaptığı başka. (Taha 20/109)

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*in şöyle dediği rivayt edilir:

Rasulullah (sav) dedi ki: "Ümmetimden bazıları çok sayıda kişiye şefaat eder, bazıları bir kabileye şefaat eder; bazıları kendi yakınlarına şefaat eder; bazıları da tek bir kişiye şefaat ederek cennete girmelerini sağlar." (Tirmîzi, Sıfat'ul- Kıyâmeh 12, 2440)

"Şefaatim, ümmetimden büyük günah sahipleri içindir."

Hadisi rivâyet eden Câbir dedi ki: "Büyük günahı olmayanın şefaate ne ihtiyacı olur!"[175]

Peygamberimizin mahşer yerinde şefaat edeceğine dair sahih bir hadis yoktur. Hadisler, âyetlerle bütünlük arzetmektedir. Bazı hadis metinlerine ilaveler yapılmıştır. Onlardan biri şu hadistir:

Ebu Hureyre'nin şöyle dediği rivayet edilir: "Allah'ın Elçisi *sallallahu*

175. Tirmizi, Sünen, Kıyâmet 12, (2436)

aleyhi ve selleme et getirildi, kolu pek severdi, ona kol ikram edildi. Bir parça ısırdı ve dedi ki:

"Ben kıyamet günü insanların efendisiyim. Neden böyle olduğunu biliyor musunuz? Allah bütün insanları; öncekileri ve sonrakileri bir yerde toplar. Çağıran sesini işittirir, göz onları görür. Güneş yaklaşır, sıkıntı ve keder güçlerinin yetmeyeceği ve taşıyamayacakları sınıra ulaşır. İnsanlar birbirlerine şöyle derler: "Ne hale geldiğimizi görmüyor musunuz; Rabbinize karşı şefaat edecek birine bakmayacak mısınız?"

Kimileri; "Ademe gitmelisiniz", derler.

Âdem'e gelip derler ki: "Sen insanların atasısın. Allah seni eliyle yarattı ve sana ruhundan üfledi. Meleklere emretti, sana secde ettiler. Rabbine karşı bize şefaat et. Halimizi ve başımıza gelenleri görmüyor musun?"

Âdem der ki: "Bugün Rabbim hiç olmadığı kadar öfkelendi. Bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecektir. O bana ağacı yasaklamıştı ben ona asi oldum. Nefsim! Nefsim! Nefsim! Başkasına gidin; Nuh'a gidin!"

Nuh'a gelir, şöyle derler: "Ey Nuh! Sen insanlığa gönderilen ilk elçisin. Allah sana "çok şükreden kul" adını verdi. Rabbine karşı bize şefaat et; ne halde olduğunuzu görmüyor musun? Nuh der ki:

"Bugün Rabbim hiç olmadığı kadar öfkelendi. Bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecektir. Benim bir dua hakkım vardı, kavmimin aleyhine kullandım. Nefsim! Nefsim! Nefsim! Başkasına gidin. İbrahim'e gidin!"

İnsanlar İbrahim'e gelir derler ki: "Ey İbrahim! Sen Allah'ın peygamberi ve halk içinde onun sevdiği kişisin. Rabbine karşı bize şefaat et; şu halimizi görmüyor musun?"

İbrahim onlara şöyle der:

"Bugün Rabbim hiç olmadığı kadar öfkelendi. Bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecektir. Ben üç kere yalan söyledim. Nefsim! Nefsim! Nefsim! Başkasına gidin! Musa'ya gidin!"

Musa'ya gelir derler ki: "Ey Musa! Sen Allah'ın Elçisisin. Allah elçilik vererek ve seninle konuşarak diğer insanlardan üstün kıldı. Rabbine karşı bize şefaat et; şu halimizi görmüyor musun?"

Musa onlara şöyle der:

"Bugün Rabbim hiç olmadığı kadar öfkelendi. Bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecektir. Ben, öldürme emri almadan bir cana kıydım. Nefsim! Nefsim! Nefsim! Başkasına gidin; İsa'ya gidin!"

İnsanlar İsa'ya gelir, derler ki:

"Ey İsa, sen Allah'ın Elçisi, Meryem'e hitaben söylediği söz ve ondan bir ruhsun. Beşikte iken insanlara hitap ettin. Rabbine karşı bize şefaat et; içinde bulunduğumuz şu hali görmüyor musun?"

İsa onlara şöyle diyecektir:

"Bugün Rabbim hiç olmadığı kadar öfkelendi. Bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecektir. İşlediği bir günahtan söz etmeden, "Nefsim! Nefsim! Nefsim! Başkasına gidin! Muhammed'e gidin!" diyecektir.

İnsanlar Muhammed'e gelir derler ki:

"Ey Muhammed! Sen Allah'ın Elçisi ve nebilerin sonuncususun. Allah, geçmiş ve gelecek günahlarını bağışladı. Rabbine karşı bize şefaat et; içinde bulunduğumuz şu hali görmüyor musun?" Bunun üzerine yola koyulur, Arş'ın altına gider, Rabbim için secdeye kapanırım. Derken Allah, benden önce kimseye açmadığı takdir ve övgüleri benim için açar, sonra şöyle denir:

"Ey Muhammed başını kaldır ve isteğini bildir ki, karşılansın. Şefaat et; şefaatin yerine getirilsin" Ben de başımı kaldırır; "Ya Rabb, ümmetim! Ya Rabb, ümmetim! Ya Rabb, ümmetim!" derim. Denir ki, "Ey Muhammed! Ümmetinden, üzerinde hesap olmayanları Cennet kapılarından sağdaki kapıdan içeri al! Esasen onlar diğer kapılarda da insanlara ortaktırlar!"

Sonra Allah'ın Elçisi şöyle dedi:

"Nefsim elinde olana yemin ederim ki Cennet kapısının iki kanadının arasındaki mesafe Mekke ile Himyer veya Mekke ile Busra gibidir." [Buhârî, Enbiya 3, 8, Tefsir, Benî İsrail 5)

Hadis ayrıca, Müslim (İman 327, (194) ve Tirmizî, Kıyamet 11, (2436).] de geçmektedir.

Hadisteki Tutarsızlıklar

Hadis, senet yönünden sahih olabilir. Ama şu ifadeler Kur'an'a ters olduğundan tutarsızlıklarla doludur.

1- Güneş yaklaşır, sözü tutarsızdır. Çünkü Mahşerde güneş dürülmüş, yıldızlar kararmış[176], yeryüzü Allah'ın nuruyla aydınlanmış[177] olur. Bu sebeple güneşin yaklaşması söz konusu olamaz.

176. Tekvîr, 81/1-2.
177. Zümer 39/69

2- “… sıkıntı ve keder, güçlerinin yetmeyeceği ve taşıyamayacakları sınıra ulaşır.” Sözü tutarsızdır. Çünkü büyük günah işlememiş olanlar sıkıntı görmeyeceklerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

“Rabbimiz Allah’tır deyip dosdoğru olanlara (ölürken) melekler iner. Korkmayın, üzülmeyin, size söz verilen cennetle sevinin, derler. Bizler sizin hem Dünyadaki yaşamınızda hem Âhiretteki yaşamınızda dostlarınızız. Ahirette canınızın çektiği her şey sizin için, istediğiniz her şey, sizin içindir.” (Fussilet 41/30-31)

3- Adem’e mal edilen şu söz doğru olamaz: “O ağacı bana yasaklamıştı, ben ona asi oldum. Nefsim! Nefsim! Nefsim!” Çünkü o, affedilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

“Âdem Rabbinden uyarılar aldı[178]*. Sonra Rabbi tevbesini kabul etti. O, tevbeleri kabul eder, ikramı boldur.”* (Bakara 2/37)

4- “Ey Nuh! Sen insanlığa gönderilen ilk elçisin” sözü de doğru olamaz. Allah Teâlâ, Nuh *aleyhisselam* ile beraber 18 peygamberin adını saydıktan sonra şöyle buyuruyor: “Bunların babalarından, soylarından ve kardeşlerinden de seçtik ve onlara doğru yolu gösterdik. Bunlar, kendilerine kitap, hüküm ve nebilik verdiğimiz kimselerdir.” (En’âm 6/83-89)

Nuh *aleyhisselam*ın babalarından Peygamber varsa, o ilk peygamber olamaz. Zaten Meryem Suresinin 56. âyetinde Nuh *aleyhisselam*ın babalarından İdris’in nebi olduğu bildirilmektedir.

5- İbrahim *aleyhisselam*ın “üç kere yalan söyledim” diyecek olması da kabul edilemez. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

“İbrahim tek başına bir topluluk gibiydi. Allah’a boyun eğerdi, hep doğruya yönelirdi; müşriklerden olmamıştı.” (Nahl 16/120)

6- Musa *aleyhisselam*; “Ben, öldürme emri almadan bir cana kıydım. Nefsim! Nefsim! Nefsim! Başkasına gidin” diyemez; çünkü Allah Teâlâ onu affetmiştir. İlgili âyet şöyledir:

“(Adamı öldürdükten sonra Musa) dedi ki; Rabbim, kendimi kötü duruma soktum, beni bağışla. Allah da onu bağışladı. O, çok bağışlar, ikramı boldur. (Kasas 28/16)

7- Mahşerdeki bütün insanlar şefaat beklerken Peygamberimizin “Ümmetim! Ümmetim! Ümmetim!” diye şefaat talep etmesi hadisin üst tarafına ters düşmektedir.

178. Allah, Adem’i nasıl uyardığını Araf Suresinde açıklamaktadır:

8- "Ey Muhammed! Ümmetinden, üzerinde hesap olmayanları Cennet kapılarından sağdaki kapıdan içeri al! Esasen onlar diğer kapılarda da insanlara ortaktırlar!" sözü kabul edilemez. Çünkü bunlar zaten, cehennemden uzak tutulacak ve doğruca cennete gidecek olan kişilerdir. Halbuki Peygamberimiz, "Şefaatim, ümmetimden büyük günah işleyenleredir" buyurmuştur.

9- Bu hadisin, Müslim'de yer alan rivayetinde geçen şu ifadeler Kur'an'daki şefaate uygun düşmektedir:

"… Sonra şefaat ederim, benim için bir sınır çizilir; onları Cehennemden çıkarır Cennete sokarım. Sonra dua eder, secdeye kapanırım. Allah beni, bir süre öyle bırakır. Sonra "Muhammed, başını kaldır; söyle, sözün dinlensin. İste, yerine getirilsin. Şefaat et, şefaatin kabul olsun denir." Denir. Başımı kaldırır, bana öğrettiği şekilde Rabbime hamd eder, arkasından şefaat ederim. Bana bir sınır çizilir; onları cehennemden çıkarır cennete sokarım. Derim ki, Ya Rab, Kur'ân'ın bıraktıklarından yani ebedi olarak orada kalacaklardan başka kimse cehennemde kalmadı[179]."

179. Müslim, İman, Ednâ ehl-il-cenneti menzileten, 322 – (193)

24- SORU CÜMLELERİ

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ.

"Yakub'a ölümün geldiği vakti gözünüzde canlandırdınız mı? O gün oğullarına: "Benden sonra neye kul olacaksınız?" diye sordu. Onlar: "Senin İlahına kul olacağız! Ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın İlahına; o tek İlaha. Biz, zaten, ona teslim olmuş kimseleriz" demişlerdi." (Bakara 2/133)

Soru, bir şeyi ya öğrenmek ya da kabul ettirmek için sorulur. Öğrenmek için sorulana tasavvur, diğerine tasdik sorusu denir. Mesela "Hasan mı geldi?" sorusu, gelenin kim olduğunu öğrenmek için sorulabileceği gibi Hasan'ın gelip gelmediğini onaylatmak için de sorulabilir. Daha farklı amaç için de soru sorulabilir.

Bir şeyin varlığını pekiştirmek için olursa ona istifham-ı ikrârî denir. Babanın oğluna, "senin baban değilmiyim?" diye sorması böyledir.

Bir şeyin yokluğunu pekiştirmek için olursa istifham-ı inkârî denir. Yabancı birine, "Ben senin baban mıyım?" diye sorulması böyledir.

Örnek vermek için soruya İstifhâm-ı temsîlî denir. Bu türden sorular, anlatılacak olaya ilgi çekmek içindir. Mesela "Bize yanlış yapana nasıl ders verdiğimizi öğrenmek ister misin?" sorusu böyledir. Arapçada buna, tenbîh, vaîd veya tehdît ... amaçlı soru denir.[180] İstifham-ı temsîlî terimi, bunların hepsini içerdiği için, tercih edilmiştir.

Kur'ân'da bu tür sorular çoktur. Yukarıdaki âyette de böyle bir soru vardır. Bu gibi âyetlere meâl verilirken, sorunun şekline değil, amacına dikkat edilmelidir.

180. Bkz. Sa'd et-Taftazânî, Mes'ud b. Ömer, Muhtasar'ul-meânî, (Muhammed b. Abdurrahman el-Ğazvînî'in Telhis adlı kitabının şerhi) İstanbul 1304/1887, s. 197 vd.

25- CUMA NAMAZI

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ. فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ.

"Müminler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında hemen Allah'ı anmaya yönelin ve alım satımı bırakın. Bilseniz bu sizin için daha hayırlıdır. Namaz bitince hemen yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lutfundan isteyin. Allah'ın adını çokça anın ki umduğunuza kavuşasınız." (Cuma 62/9–10)

25.1. Cuma Kimlere Farzdır

Âyetten, Cuma'nın herkese farz olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü alım satım belli yerlerde yapılır. Halbuki Müslümanlar her tarafa dağılmışlardır.

Tarık b. Şihab'ın, Allah'ın Elçisi'nden yaptığı şöyle bir rivâyetten söz edilir. "Cuma namazı, bir topluluktaki her Müslüman'a farzdır, dördü hariç; köle, kadın, çocuk ve hasta."[181] Ancak bu sözü rivâyet eden Ebû Davûd, Tarık b. Şihab'ın Resulüllah'ı gördüğünü ama ondan bir şey işitmediğini not etmiştir. O zaman bu hadis mürsel, yani tabiinden birinin, sahabenin adını söylemeden doğrudan Peygamberimizden rivâyet ettiği hadistir. Böyle rivâyetlere dayanılarak, Cuma namazı şunlara farzdır, şunlara değildir diye hükmü belirlenemez. Abdullah b. Ömer Allah'ın Elçisi'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Cuma namazı, müezzini işiten herkese farzdır."[182]

Namazlardan hiçbiri için Kur'ân'da "daha hayırlıdır" ifadesi geçmez. Çünkü beş vakit namaz, her durumda kılınır ama Cuma, bazen kılınmayabilir. Abdullah b. Abbâs yağmurlu bir günde müezzinine dedi ki, ezan okurken "Eşhedü enne Muhammeden Resulullah"tan sonra "Hayye

181. Ebû Davûd, Cuma 1067.
182. Ebû Davûd, Cuma 1056. Bunu Peygambere isnad eden sadece rivâyet zincirinde adı geçen Kubeyse'dir. Ebû Davûd'un bu hadise düştüğü nota göre bir topluluk bu sözün Abdullah b. Ömer'e ait olduğunu rivâyet etmiştir.

ale's-salâh" deme. "Namazınızı evlerinizde kılın" de. İnsanlar bu davranışı yadırgar gibi oldular. Dedi ki:

"Bunu benden daha hayırlı olan biri yapmıştır.[183] Cuma bir görevdir. Size sıkıntı vermek istemedim, yoksa çamurlu ve kaygan zeminde yürüyecektiniz."[184]

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*in eşi Aişe validemiz şöyle buyuruyor: Halk menzillerinden ve Avâlî'den nöbetleşe Cumaya gelirlerdi. Tozlar içinde gelir, toz toprak ve ter içinde, kendilerinden ter akardı. Peygamber sallallahü aleyhi ve sellem yanımdayken onlardan biri gelmişti. O buyurdu ki, "Keşke bu gün için temizlenmiş olsaydınız."[185]

Muaviye, Şam'da Zeyd b. Erkam'a "Allah'ın Elçisi zamanında iki bayramın bir güne rastladığına şahid oldun mu?" diye sordu, Zeyd "Evet" dedi. "Nasıl davrandı?" dedi. Dedi ki: "Bayramı kıldırdı, Cumayı serbest bıraktı, dedi ki, kılmak isteyen kılsın."[186] Ebû Hureyre Allah'ın Elçisi'nin şöyle dediğini rivâyet etti: "Bugün iki bayram bir araya geldi, isteyen Cumayı kılmayabilir ama biz kılacağız."[187]

Atâ b. Ebî Rebah diyor ki, İbn'üz-Zübeyr Cuma gününe rastlayan bir bayram günü bize bayram namazını kıldırdı. Sonra Cuma'ya gittik; o camiye gelmedi. Biz de tek tek kıldık.[188] İbn Abbâs Taif'te idi, gelince durumu anlattık dedi ki, "Sünnete uygun davranmış."[189]

---

183. "Benden daha hayırlı olan biri "ifadesiyle Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemi kasdetmiştir. (Bedruddin el-Aynî, Umdet'ül-kârî şerhu sahihi'l-Buhari, Mısır 1972, c. V, s. 280)
184. Buharî, Cuma 14.
185. Buharî, Cuma 15
186. Ebû Davûd Cuma 1070. Hadisi Neseî Îyd l592'de, İbn Mâce Salat 1310'da tahric etmiştir.
187. Ebû Davud Cuma 1073, İbn Mace Salat l311. Ebû Davud'u şerhedenlerden Hattâbî'ye göre "Bu hadisin isnadında şüpheler (mekal) vardır. Eğer hadis sahih ise anlamının şöyle olması daha uygundur: "İsteyen Cumaya gelmeyebilir ama öğle namazından sorumluluğu devam eder. Bana göre İbnü'z-Zübeyr'in yaptığı caiz değildir. Ama Cuma namazının zevalden önce kılınabileceği görüşüne hamledilirse başka. Böyle bir görüş İbn Mes'ud'dan rivâyet edilmiştir. Ama İbn Abbas'tan rivâyet edildiğine göre İbnü'z-Zübeyr'in davranışı kendisine iletildiğinde bunun sünnete uygun olduğunu ifade etmiştir. Ata şöyle dedi: Her bayram kuşlukta (kılınır), Cuma, Kurban ve Ramazan. İbn İshak'ın İbn Mansur'dan, onun da Ahmed b. Hanbel'den naklettiğine göre Ahmed b. Hanbel'e "Cuma zevalden önce midir, yoksa sonra mı?" diye soruldu, o da zevalden önce kılarsan ayıplamam." dedi. İshak da öyle demiştir. Buna göre İbnü'z-Zübeyr bayram namazı vaktinde kıldığı iki rekât ile Cumaya niyet etmiş, bayram namazını da ona tabi kabul etmiş olabilir. (el-Hattâbî, Hamd b. İbrahim, Kitâbü meâlimi's-sünen, İstanbul 1981, Ebu Davud'un şerhi olup onun hamişinde yer alır. c. I, s. 647-648)
188. Cuma namazı cemaatle kılındığı için öğle namazını kıldıkları anlaşılmaktadır.
189. Ebû Davûd Cuma 1071.

25.2. Cuma Ezanı

"Müminler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında hemen Allah'ı anmaya yönelin ve alım satımı bırakın…" (Cuma 62/9) buyrulduğuna göre çağrı, çarşısı ve pazarı olan bir yerde yapılmalı ki, alım satımı bırakıp namaza gitme imkânı olsun.

Medine'nin çarşısı, pazarı ve birden fazla camisi vardı. Ama Cuma namazı sadece Peygamberimizin camisinde kılınırdı. İbn Abbâs'ın dediğine göre Allah'ın Elçisi'nin camisinden sonra Cuma namazı ilk defa Bahreyn bölgesinde Cüvâsâ'da Abdülkays mescidinde kılınmıştır[190].

Atâ b. Ebî Rebah dedi ki, eğer bir karye-i câmiada (yani her türlü ihtiyacı kendi içinde görülen bir yerleşim bölgesinde) olursan ve Cuma günü namaz için ezan okunup çağrı yapılırsa, ezanı işitsen de işitmesen de Cumaya gitmen boynunun borcudur. Enes iki fersah (11370 m.) uzaklıkta olan Zaviye'deki köşkünden bazen Cumaya gider, bazen gitmezdi.[191]

Ka'b b. Mâlik'in oğlu Abdurrahman dedi ki, babam Cuma günü ezanı işitince Es'ad b. Zürâre'ye rahmet okurdu. Dedim ki, "Ezanı işitince Es'ad b. Zürâre'ye rahmet okuyorsun?" Dedi ki, "Çünkü o, Nebit düzlüğünde, Benî Beyâda[192] taşlığında Naki'ü'l-Hadmân adlı sulak yerde bize ilk defa Cuma namazı kıldırmıştır. O gün kaç kişiydiniz? Diye sordum. "Kırk" dedi.[193]

25.3. Namaza Gelme Âdâbı

Ebû Hureyre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Namaz kılınacağı zaman koşarak gelmeyin, sakin sakin gelin; yetiştiğiniz rekâtları kılın, yetişemediğinizi de tamamlayın."[194]

---

190. Buharî, Cuma 11. Cüvâsâ, Bahreyne bağlı köylerdendir. İbnü't-Tîn, Şeyh Ebu'l-Hasen'den, oranın bir şehir olduğunu rivâyet etmiştir. el-Cevherî'nin es-Sıhâh adlı eserinde ve ez-Zemahşerî'nin el-Büldân adlı eserinde burasının Bahreyn'de bir kale olduğu yazılıdır. Ebû Abîd, burasının Bahreyn'de Abdülkays kabilesine ait bir şehir olduğunu söylemiştir. (el-Aynî, Umdet'ül-kârî, c. V, s. 270)
191. Buhârî, Cuma 15. Zaviye Basra'nın dış mahallelerinden bir yerin adıdır. Basra'ya uzaklığı iki fersahtır. Bir Fersah üç mil, bir mil dörtbin adımdır.(el-Aynî, Umdet'ül-Kârî, c. V, s. 281-282) Bugünkü uzunluk ölçülerine göre bir fersah 7500 mimari arşınıdır. Bir mimari arşını 0.758 m. dir. (Ömer Nasuhi Bilmen, Hukukı İslamiyye Kamusu , İstanbul 1969, c. IV, c. 127-128) Buna göre bir fersah 5685 m. eder.
192. Burası Medine'ye bir mil uzaklıkta bir yerleşim yeridir. (Hattâbî, Kitâbü Meâlimi's-Sünen, c. 1, s. 645).
193. Ebû Davûd, Cuma 1069.
194. Buhârî, Cuma 18.

25.4. Namaz Bitince Yapılacak İşler

Ebû Musa el-Eşarî'nin bildirdiğine göre Allah'ın Elçisi şöyle demiştir: "Cuma vakti, İmamın (minbere) oturmasıyla namazın bitmesine kadar olan vakittir."[195] Cuma namazı iki rekâttır." Abdullah b. Ömer radiyellahü anh şöyle dedi: "Allah'ın Elçisi Cuma namazından sonra mescitten ayrılıncaya kadar namaz kılmaz, ayrılınca evinde[196] iki rekât kılardı."[197]

Âyette: "Namaz bitince hemen yeryüzüne dağılın" buyrulduğuna göre emre uymak gerekir. Abdullah b. Ömer, Cuma günü, mescitten çıkmadan iki rekât namaz kılan birini gördü ve onu iterek şöyle dedi: "Cumayı dört rekât mı kılmak istiyorsun?" Abdullah b. Ömer evinde iki rekât namaz kılar ve derdi ki: "Allah'ın Elçisi böyle yapardı."[198]

Abdullah Mekke'de bulunur da Cumayı kılarsa ileri geçer iki rekât kılar, sonra ileri geçer dört rekât kılardı. Eğer Medine'de ise Cumayı kılar, sonra evine döner iki rekât kılardı. Mescitte kılmazdı. Derdi ki, "Allah'ın Elçisi böyle yapardı."[199]

Ömer Cumadan önce namazı uzatır, Cumadan sonra eve gider, iki rekât kılar ve "Allah'ın Elçisi de böyle yapardı."[200] derdi.

es-Sâib diyor ki, Muaviye ile birlikte maksure de (hünkar mahfilinde) Cuma namazını kıldık. İmam selam verince kalktım, aynı yerde namaza devam ettim. Muaviye bana birini gönderdi ve dedi ki, "Bu yaptığını bir daha yapma. Cuma namazını kıldıktan sonra dışarı çıkmadan veya biraz konuşmadan başka namaz kılma. Çünkü Allah'ın Elçisi bize böyle emretmişti. Konuşmadıkça veya dışarı çıkmadıkça bir namazın diğerine eklenmemesini isterdi."[201]

Ebû Hureyre, Allah'ın Elçisi'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Cumadan sonra namaz kılacak olursanız dört rekât kılın."[202]

25.5. Cuma Günü

Ebû Hureyre'nin, Allah'ın Elçisi'nden şu sözleri işittiği rivâyet edilmiştir: "Sonuncu ümmet olan bizler Kıyâmet gününde öncüler olacağız. Hâlbuki

---

195. Müslim Cuma 16; Ebû Davûd, Cuma 1048.
196. "Evinde" ifadesi Müslim'de geçmektedir.
197. Buhârî Cuma 39, Müslim Cuma 71.
198. Ebû Davûd Cuma 1127.
199. Ebû Davûd Cuma 1130.
200. Ebû Davûd Cuma 1128.
201. Müslim Cuma 73, Ebû Davûd Cuma 1128.
202. Müslim Cuma 67-68; Ebû Davûd Cuma 1131; Tirmizi Cuma 523.

diğer ümmetlere daha önce kitap verilmiştir. Cuma günü de aslında onlara verilmişti ama ihtilafa düşmüşlerdi. Allah artık bu günü bize verdi, diğer ümmetler de bizim arkamıza takılmış oldular. Yahûdilerin günü yarın (yani Cumartesi), Hıristiyanlarınki de ertesi gün, (yani pazar günü)dür."[203]

Ebû Hureyre ve Huzeyfe tarafından rivâyet edilen bir hadiste Allah'ın Elçisi şöyle demiştir: "Allah Teâlâ sizden öncekilere Cumayı kaybettirdi. Cumartesi Yahûdilerin, Pazar Hıristiyanların oldu. Allah bizi dünyaya getirdi ve Cuma gününü bize gösterdi. Böylece Cuma, Cumartesi ve pazarı (kutsal günler) kıldı. Onlar Kıyâmet günü de bizim arkamızdan geleceklerdir. Biz dünyada yaşayanların sonuncusu, Kıyâmet gününün öncüleriyiz. Bir de bütün yaratıklardan önce hesabı tamamlanacak olanlarız."[204]

25.6. Cumanın Fazileti

Ebû Hureyre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Kim Cuma günü, cünüplükten yıkanırcasına yıkanır da Cumaya giderse bir deve vererek Allah'a yaklaşmış gibi olur. İkinci saatte giden bir sığır vererek, üçüncü saatte giden boynuzlu bir koç vererek, dördüncü saatte giden bir tavuk vererek, beşinci saatte giden de bir yumurta vererek Allah'a yaklaşmış gibi olur. İmam hutbeye çıkınca melekler hazır olur ve hutbeyi dinlerler."[205]

Selmân-i Fârisî Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Bir kişi Cuma günü yıkanır, gücünün yettiğince temizlenir, yağdanlığından yağlanır veya evinde bulunan bir güzel kokuyu sürünür ve çıkar, iki kişinin arasını ayırmaz, sonra kendine farz olan namazı kılar, imam konuşurken de susarsa diğer Cumadan o Cumaya kadar olan günahları bağışlanır."[206]

Ebû Hureyre, Allah'ın Elçisi'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Kim yıkanır, Cuma namazına gelir, belirli miktardaki (nafile) namazı kılar, hutbe bitinceye kadar susar, sonra imamla birlikte Cuma namazını kılarsa o Cuma ile ondan önceki Cuma arasındaki günahları bağışlandığı gibi üç gün de ilave edilir."[207]

203. Buhârî, Cuma 1; Müslim, Cuma 21.
204. Müslim, Cuma 22.
205. Buhârî Cuma 4; Müslim Cuma 10.
206. Buhârî, Cuma 6.
207. Müslim, Cuma 27.

25.7. Cuma İçin Özel Elbise

Muhammed b. Yahya Allah'ın Elçisi'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Eğer bulabilirseniz iş elbiselerinizden ayrı Cuma için bir takım elbise edinebilirsiniz."[208]

25.8. Cuma İçin Yıkanma

Semüre b. Cündüb Allah'ın Elçisi'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Cuma günü abdest alan iyi yapar, ama yıkanırsa daha iyi olur."[209]

Abdullah b. Ömer, Allah'ın Elçisi'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Sizden biri Cuma'ya geleceği vakit yıkansın."[210]

"Hattab oğlu Ömer, Cuma günü hutbede ayaktayken Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*in ashabının ilk muhacirlerinden bir zat içeri girdi.[211] Ömer ona şöyle seslendi: "Bu hangi saattir böyle?" O zat dedi ki,

– İşlerim vardı, ezan sesini duyuncaya kadar evime dönemedim. Sadece abdest alabildim.

Ömer dedi ki, "Gene mi abdest? İyi biliyorsun ki, Allah'ın Elçisi yıkanmayı emrederdi."[212]

Ebû Hureyre, Allah'ın Elçisi'nin şöyle dediğini rivâyet ediyor: "Haftada bir kere, başını ve vücudunu yıkamak her müslümanın görevidir."[213]

25.9. Cuma İçin Güzel Koku Sürünme

Ebû Saîd el-Hûdrî, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*in şu sözüne şahid olduğunu söyledi: "Cuma günü yıkanmak erginlik çağına girmiş herkesin görevidir. Dişlerini temizlemek ve koku sürünmek de öyle."[214]

25.10. Cuma Vakti

Enes b. Malik, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*in Cuma namazını güneşin meyli[215] sırasında kıldırdığını söylemiştir.[216]

---

208. Ebû Davûd, Cuma 1078.
209. Tirmizi, Cuma 497.
210. Buhârî ve Müslim, Cuma 2.
211. Ebû Hureyre'den gelen bir rivâyette bu zatın Osman olduğu belirtilmektedir. (Müslim, Cuma 4)
212. Buhârî Cuma 2; Müslim Cuma 3.
213. Buhârî Cuma 12; Müslim Cuma 9.
214. Buhârî Cuma 3.
215. Güneşin meyli, tam tepe noktasından batıya doğru kaymasına denir. Bu vakit öğle vaktinin başlangıcıdır.
216. Buharî, Cuma 16; Ebû Davûd Cuma 1084;Tirmizî, Cuma 503.

Enes b. Malik şöyle dedi: "Cumaları erken davranır, kayluleyi[217] Cumadan sonra yapardık."[218] Enes b. Malik dedi ki: Allah'ın Elçisi soğuk havalarda namazı yani Cumayı erken kıldırır, sıcak havalarda da hararetin düşmesini beklerdi."[219]

Seleme b. el-Ekva' şöyle dedi: "Allah'ın Elçisi ile beraber Cuma namazını güneş batıya kaydığı zaman kılar sonra geri döner gölge arardık."[220]

Seleme b. el-Ekva'ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Allah'ın Elçisi ile birlikte Cuma namazını kılar, döner duvar diplerinde gölgeleneceğimiz bir gölge bulamazdık."[221]

25.11. Cuma Ezanları

es-Sâib b. Yezid şöyle dedi: "Cuma günü, imam oturduğu zaman ezan okunurdu".[222]

es-Sâib b. Yezid demiştir ki; "Peygamberimiz, Ebû Bekr ve Ömer zamanında ilk ezan, imam minbere oturduğu zaman okunurdu. Osman zamanında insanlar çoğalınca ez-Zevrâ üzerinde okunan üçüncü ezanı ilave etti."[223]

İlave edilen bu ezan, öğle vaktinin girmesiyle okunan birinci ezandır. İkincisi imam minbere çıktıktan sonra okunur Cumanın farzından önce okunan ikamete de ezan dendiği için yapılan ilave üçüncü ezan olmaktadır.[224]

ez-Zevrâ Medine çarşısında bir yer idi. İbn Battal bunun, Mescidin kapısında büyük bir taş olduğunu söylemekte, İbn Mâce ve İbn Huzeyme bu konuda şu açıklamayı yapmaktadır: "Üçüncü ezanı, çarşıda, ez-Zevrâ denilen bir binanın damında okutmaya başladı."[225]

Ebû Umâme b. Sehl b. Huneyf şöyle anlatıyor: "Muaviye minberde otururken müezzin ezan okuduğunda "Allahu ekber Allahu ekber" deyince Muaviye de Allahu ekber Allahu ekber" dedi. Müezzin "Eşhedü en lâilâhe illallah" deyince Muaviye "Ben de" dedi. Müezzin "Eşhedü enne Muhammeden abduhû ve resûluhû" deyince Muaviye, "Ben de" dedi. Müezzin

217. Kaylule, gündüz vakti bir miktar uyumaktır. Genellikle sıcağın şiddetli olduğu saatlerde yapılır.
218. Buharî, Cuma 16.
219. Buharî, Cuma 17.
220. Müslim, Cuma 31.
221. Müslim, Cuma 32.
222. Buhârî, Cuma 24.
223. Buhârî, Cuma 21.
224. el-Aynî, Umdet'ül-kârî , c. V, s. 298.
225. el-Aynî, Umdet'ül-kârî , c. V, s. 299.

ezanı tamamlayınca dedi ki, "Ey insanlar ben Allah'ın Elçisi'nin bu yer üzerinde, müezzin ezan okurken benden işittiğiniz sözleri söylediğini işitmiştim."[226]

25.12. Hutbe

Ammar b. Yasir dedi ki, "Allah'ın Elçisi bize hutbeleri kısa okumayı emretmişti."[227]

Cabir b. Semüre şöyle dedi: "Allah'ın Elçisi Cuma günü hutbesini uzatmazdı, söylediklerinin toplamı bir kaç kelimeden ibaretti."[228]

Cabir b. Semüre şöyle dedi: "Allah'ın Elçisi ile beraber çok namaz kıldım. Namazı da orta halli, hutbesi de orta halli idi.[229] Kur'ân'dan âyetler okur, insanlara görevlerini hatırlatırdı."[230]

Ebû Vail diyor ki, Ammar bize hitab etti, kısa ve güzel konuştu. Aşağı inince dedik ki, "Ebû'l-Yakzân, güzel ve özlü bir hutbe okudun, biraz daha nefes sarf etseydin ya? Dedi ki, "Ben Allah'ın Elçisi'nin şöyle dediğini işittim: "Kişinin namazının uzun, hutbesinin kısa olması dini anladığını gösterir; namazınızı uzatın, hutbeyi kısa tutun. Çünkü bazı konuşmalar büyüleyicidir."[231]

Abdullah b. Ömer şöyle dedi: "Allah'ın Elçisi iki hutbe okurdu. Minbere çıktığında (ezan bitinceye kadar) otururdu. Müezzin ezan okurken onu görür gibiyim. Sonra kalkar hitap eder sonra oturur, bir şey konuşmaz, sonra kalkar hutbe okurdu."[232]

Abdullah b. Ömer şöyle dedi: "Allah'ın Elçisi Cuma günü hutbeyi ayakta okur, sonra oturur, tekrar ayağa kalkardı. Tıpkı şimdi yaptığınız gibi."[233]

Cabir b. Semüre dedi ki, "Allah'ın Elçisi iki hutbe okur ve arada otururdu. Kur'ân okur, insanlara görevlerini hatırlatırdı."[234]

---

226. Buhârî, Cuma 23.
227. Ebû Davûd, Cuma 1106.
228. Ebû Davûd, Cuma 1107.
229. Buradan sonraki kısım Ebû Davûd'da geçmektedir.
230. Müslim, Cuma 41, Ebû Davûd, Cuma 1101.
231. Müslim, Cuma 47.
232. Ebû Davûd Cuma 1092.
233. Buhârî, Cuma 27, Müslim Cuma 33.
234. Müslim, Cuma 34; Ebû Davûd, Cuma 1094; Neseî, Cuma 1419; İbn Mâce, Cuma 1106.

25.13. Hutbe Esnasında Namaz Kılınması

Câbir b. Abdullah dedi ki, "Allah'ın Elçisi Cuma günü hutbe okurken bir adam geldi. Ona; "Namaz kıldın mı?" dedi. O da "Hayır" dedi. Dedi ki, "Kalk iki rekât kıl."[235]

Câbir b. Abdullah'ın Allah'ın Elçisi'nden yaptığı bir başka rivâyet de şöyledir: "Sizden biri, Cuma günü imam (hutbeye) çıkmışken gelirse iki rekât namaz kılsın."[236]

Câbir b. Abdullah şöyle dedi: "Cuma günü Allah'ın Elçisi hutbe okurken Gatafan kabilesinden Süleyk çıkageldi ve hemen oturdu. Allah'ın Elçisi şöyle dedi: "Süleyk! Kalk, iki rekât namaz kıl. Caiz olacak kadar (kısa) olsun." Sonra şöyle devam etti: "Sizden biri Cuma günü imam hutbe okurken içeri girerse iki rekât namaz kılsın ve onu caiz olacak kadar (kısa) kılsın."[237]

25.13.1.Hutbe Esnasında Susmak

Ebû Hureyre, Peygamberimizin şöyle dediğini haber vermiştir: "Cuma günü imam hutbe okurken arkadaşına "sus" dersen lağvde[238] bulunmuş olursun."[239]

Ebû Hureyre Allah'ın Elçisi'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Kim güzelce abdest alır, Cumaya gider, dinler ve susarsa o Cumadan bir önceki Cumaya kadar olan günahları bağışlanır ve buna üç gün de ilave edilir. Kim bir taşa dokunursa lağvde bulunmuş olur."[240]

Ali radiyellahü anhın Kufe'de minberden şöyle hitap ettiği rivâyet edilir. "Cuma günü olduğunda şeytanlar bayraklarıyla birlikte çarşı pazarı dolaşır insanları Cumaya gitmekten alıkoyacak bir kısım bahaneler ortaya çıkarır. Melekler de erken çıkar, mescidin kapısında oturur, imam minbere çıkıncaya kadar birinci saatte ve ikinci saatte gelenleri kaydederler. Kişi imamı görüp işiteceği bir yere oturur, sesini çıkarmaz ve **lağv**'da bulunmazsa iki sevap kazanır. İmamı görüp işiteceği bir yere yerleşir de lağv yapar, susmazsa bir günah kazanır. Cuma günü arkadaşına "sus" diyen lağv'da bulunmuş olur. Lağv'da bulunanın bu Cumadan alacağı kalmaz." Ali sözünü şöyle bitirdi: "Allah'ın Elçisi'nin böyle söylediğini işitmiştim."[241]

---

235. Buhârî, Cuma 33; Müslim, Cuma 55. Buhari'de, "iki rekât kıl." ifadesi geçiyor, "Kalk" ifadesi Müslimin rivâyetinde vardır.
236. Müslim, Cuma 57.
237. Müslim, Cuma 60.
238. Lağv, değersiz faydasız ve uygunsuz söz, davranış vs. anlamına gelir.
239. Buhârî, Cuma 36; Müslim, Cuma 11.
240. Ebû Davûd, Cuma 1050.
241. Ebû Davûd, Cuma 1051.

25.13.2. Hutbe Duası

İbn Mes'ud, Allah'ın Elçisi'nin hutbe okurken söze şöyle başladığını rivâyet etmektedir:

اَلْحَمْدُ للهِ نَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، ونَعُوذُ بِاللهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلاَ مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلاَ هَادِيَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنْ لاَّ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ أَرْسَلَهُ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ، مَنْ يُطِعِ اللهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ رَشَدَ، وَمَنْ يَعْصِهِمَا فَإِنَّهُ لاَ يَضُرُّ إِلاَّ نَفْسَهُ، وَلاَ يَضُرُّ اللهَ شَيْئًا.

"Allah'a hamdolsun, ondan yardım ister, bağışlanma talep eder, nefislerimizin şerrinden ona sığınırız. Allah kime hidâyet verirse onu saptıracak yoktur. Kimi de sapık sayarsa onu doğru yolda sayacak yoktur. Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik ederim. Muhammed'in Allah'ın kulu ve resulü olduğuna da şahitlik ederim. Onu, müjdeleyici ve uyarıcı olarak Kıyâmetin önü sıra göndermiştir. Kim Allah'a ve Resulüne boyun eğerse olgunlaşmıştır. İsyan eden de sadece kendine zarar verir. Onun Allah'a bir zararı dokunmaz."[242]

İbn Şihâb yukarıdaki duaya şunu eklemektedir: "Rabbimiz olan Allah'tan bizi kendisine ve Peygamberine boyun eğen, rızasının peşinde olan ve onu üzecek şeylerden sakınanlardan eylemesini niyaz ederiz. Varlık sebebimiz Allah'tır ve biz onunuz."[243]

25.13.3. Hutbe Okunurken İmama Yakın Oturma

Semüre b. Cündüb, Allah'ın Elçisi salallahü aleyhi ve sellemin şöyle dediğini rivâyet etmektedir: "Hutbede hazır bulunun ve imama yaklaşın. Çünkü devamlı uzak duran, Cennete girse bile gerilerde kalır."[244]

25.14. Cuma Günü Duaların Kabul Edildiği Saat

Câbir b. Abdullah Allah'ın Elçisi'nin şöyle dediğini rivâyet ediyor: "Cuma günü on iki(saat)tir. Bir Müslüman o saatte Allah'tan bir şey isterse muhakkak verir. Onu İkindinin son saatinde arayın."[245]

242. Ebû Davûd, Cuma 1097.
243. Ebû Davûd, Cuma 1098.
244. Ebû Davûd, Cuma 1108.
245. Ebû Davûd, Cuma 1048.

Enes b. Malik, Allah'ın Elçisi'nin şöyle dediğini rivâyet ediyor: "Cuma günü umut saatini İkindiden sonra güneş batıncaya kadar arayın."[246]

Ebû Hureyre radiyellahü anh, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*in Cuma gününden bahsederek şöyle dediğini haber veriyor: "Cuma gününde bir zaman vardır ki, o saatte bir Müslüman namaz kılarken Allah'tan bir şey isterse muhakkak verir." Peygamber eliyle bu zamanın kısa olduğunu işaret etmiştir."[247]

25.15. Hanefi Mezhebine Göre Cuma Namazı

Hanefi mezhebinde Cumayı kılmanın farz olması için bazı şartlar aranır. Bunlardan biri, Cumayı kıldıran imamın sultan veya onun görevlendireceği bir kişi olmasıdır. Bu görüşün sebebini bilmeyenler, Sultanı devlet başkanı olarak anlamışlar ve Hanefî mezhebine göre Cumayı, Müslüman devlet başkanının veya onun görevlendireceği bir kişinin kıldırması gerektiğini zannetmişlerdir. Buna, bazı hayali gerekçeler ekleyenler, Hanefî mezhebinin Cuma namazı için belirlediği şartların Türkiye'de oluşmadığını öne sürmüşlerdir. Bu iddia şöyle özetlenebilir: "Türkiye laiktir. Burada devlet başkanının Cuma kıldırması söz konusu olamaz. Cuma İslâmî egemenliğin simgesidir. Laik yönetim İslam'ın egemen olmasını kabul etmez. Bu sebeple böyle bir yönetimin görevlendireceği imamların arkasında Cuma namazı kılınmaz."

Çoğunluğu genç olan bir çok Müslüman bu görüşün etkisine girmiş, Cuma namazı kılmamaya başlamış ve bunu İslam'ın egemen olması uğruna yapılan bir cihad olarak değerlendirmiştir.

Hanefî mezhebi böyle bir tavrı asla kabul etmez. Bu gerekçelerle ortaya çıkanlar, Cuma namazına engel oldukları için ağır bir vebal altındadırlar.

Cuma ile ilgili Hanefîlerin delil aldıkları hadis şudur:

Câbir b. Abdullah Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*in bir gün şöyle bir konuşma yaptığını naklediyor: "Ey insanlar! Ölmeden önce tövbe edip Allah'a yönelin. Meşguliyetler bastırmadan iyi işler yapmak için elinizi çabuk tutun. Sık sık hatırlayarak, gizli ve açık, bol bol sadaka vererek Rabbinizle bağ kurun ki rızkınız bol olsun, yardım göresiniz ve açıklarınız kapatılsın.

Şunu iyi bilin ki, Allah Teâlâ şu bulunduğum yerde, bu günümde, bu ayımda, bu yılımdan Kıyâmet gününe kadar devam edecek bir farz olarak

246. Tirmizî, Cuma 489.
247. Buhârî, Cuma 37; Müslim, Cuma 13.

size Cuma namazını farz kılmıştır. Ben hayatta iken ya da benden sonra kim, âdil veya zâlim bir başkanı varken, önemsemeyerek veya farzlığını kabul etmeyerek Cumayı kılmazsa, Allah onun iki yakasını bir araya getirmesin. Allah onun işini bereketlendirmesin. Bakın! Böyle birinin ne kıldığı namaz, ne verdiği zekat, ne gittiği hac, ne tuttuğu oruç ne de yaptığı iyilik kabul edilir. Tövbe ederse o başka. Tövbe edenin tövbesini Allah kabul eder."[248]

Aşağıda görüleceği gibi bu hadis, Hanefîlerden Şemseddin es-Serahsî (ö. 483 h.) Alaüddin el-Kasânî (ö. 587 h.) ve Kemalettin b. Hümam (ö. 593 h.) tarafından Cuma namazının Sultan veya onun görevlendireceği biri tarafından kıldırılmasının delili sayılmıştır.

Ancak hadisi rivâyet edenlerden Abdullah b. Muhammed el-Adevî ile Ali b. Zeyd b. Ced'ân zayıf kişiler olduğundan hadis, senet yönünden zayıf görülmüş[249] ve bazı Hanefî fıkıh kitapları tarafından sultan konusu için delil sayılmamıştır. el-Hidâye, bu kitaplardandır.

Alaüddin el-Kâsânî'ye göre "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*in, dört görevin valilere (yöneticilere) ait olduğunu söylediği ve Cumayı bunlar arasında saydığı, rivâyet edilmiştir." Ancak Kemâlüddin b. Hümâm, bu sözün tabiînden Hasan-ı Basrî'ye ait olduğunu belirtmiştir.[250] İmam Serahsî bu sözü hadis değil, eser olarak zikretmiştir. Sahabinin veya selefin sözlerine eser dendiği için[251] Mebsut'un ifadesi İbn-i Hümâm'ı destekler. Biz de hadis kitaplarında böyle bir hadise rastlayamadık.

Hanefîlerin dayandıkları esas delil maslahattır. Maslahat, bir işin iyi ve hayırlı olmasına sebep olan şeydir. Karşıtı mefsedettir. İslam, koyduğu hükümlerinde maslahatları hep dikkate almıştır. Bu sebeple İslam'ın her hükmü hikmete uygun, yani daha iyisi olamayacak şekilde yerli yerindedir.

Maslahata kamu yararı denebilir. Cuma namazını Sultanın veya Sultan tarafından görevlendirilecek bir kişinin kıldırmasında kamunun yani Müslüman'ların yararı vardır. Şöyle ki, Cuma namazı, bir yerleşim bölgesinde, erginlik çağına girmiş bütün Müslüman erkeklerin bir araya gelerek kıldıkları namazdır. Bu namazı kıldıracak kişi önceden belli olmazsa aşağıda daha açık olarak belirtileceği gibi insanlar bu hususta anlaşmazlıklara ve ölümle sonuçlanabilecek çatışmalara girebilirler. Okunacak hutbe, insan-

248. İbn Mâce, İkametü's-salah 78.
249. İbn Mâce, İkâmetu's-salah, 78.
250. Kemalüddin b. Hümâm, Fethü'l-kadîr, Mısır l3l5/1897, c. I, s. 412.
251. Ömer Nasuhi Bilmen, Hukukı İslamiyye Kamusu, c. I, s. 26.

ları fitne ve fesada düşürebilir. Ayrıca yetkili makamlar tarafından önlem alınmaması halinde iç ve dış düşmanların namaz sırasında baskın yapıp Müslüman erkekleri katletmeleri mümkün olabilir. Ama Cuma namazı yetkili makamların denetimi altında kılındığı taktirde bu problemler olmaz. Bu sebeple Cuma namazında sultanın bulunmasını şart koşmak maslahata yani kamu yararına uygundur.

Böyle bir maslahata uyulmasının zararı da yoktur. Çünkü Cuma imamı, imamlık için gerekli asgari şartları taşıyorsa onun işgal ettiği veya tayin edildiği makamın kusurları namaza mani olmaz. Sultan veya onun yerine geçecek bir kişi yoksa Müslümanların kendi aralarında belirleyecekleri bir imamın arkasında namaz kılmaları mümkündür. Bu sebeple sultan şartı Cumanın terk edilmesine yol açmaz.

Cuma namazını hayatı boyunca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kıldırmıştır. O, aynı zamanda devlet başkanı idi. Ondan sonra da merkezde halifeler, taşrada oranın en yetkili yöneticileri kıldırmıştır. Dolayısıyla sultan şartı, öteden beri var olan uygulamanın tespiti mahiyetindedir.

Bu şartları ihtiva eden bir maslahat, Hanefî mezhebine göre şer'î delillerden sayılır ve ona dayanılarak hükümler konabilir.[252] Cuma namazı ile ilgili sultan şartı bu şekilde konmuştur.

Aşağıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi sultan, Cuma namazı kılınan yerin en yetkili amiri demektir. İlçenin sultanı kaymakam, İlin sultanı vali, ülkenin sultanı devlet başkanıdır. Eğer yetkili kişinin olmaması yahut anarşi ve terör sebebiyle yetkili amirin yetkisini kullanamaması söz konusu ise o zaman Müslümanlar kendi aralarından birini imam seçerek Cuma namazını kılarlar. Şimdi Hanefîlerin temel kaynaklarında konunun nasıl ele alındığına bakalım:

25.15.1. el-Mebsût

Şemsüddin es-Serahsî'nin (ö. 483 h.) el-Mebsût adlı eseri, Hanefî mezhebini sonraki nesillere aktaran İmam Muhammed'in altı kitabının[253] şerhidir. Bu altı kitaptaki görüşlere zahirü'r-rivaye denir. Bu görüşler güvenilir yollarla bize ulaşmış kabul edilir. el-Mebsut'un konu ile ilgili ifadeleri şöyledir:

"Bize göre sultan Cumanın şartlarındandır. Allah ondan razı olsun, İmam Şafiî bu görüşte değildir. O, Cuma namazını diğer farz namazlara kıyaslayarak sultan ile halkı bu konuda aynı kabul etmiştir. Bizim delilimiz

252. Ömer Nasuhi Bilmen, a.g.e. c. I, s. 199-200.
253. İmam Muhammed'in altı kitabı şunlardır : 1- el-Asl (diğer adı el-Mebsût) 2- ez-Ziyâdât, 3- el-Camiu's-sağîr, 4- el-Camiu'l-kebîr, 5- es-Siyerü's-sağîr, 6- es-Siyerü'l-kebîr.

Cabir radiyellahü anhın rivâyet ettiği, "... zalim veya adil bir imamı (başkanı) olduğu halde Cumayı terk eden..." ifadelerini taşıyan hadisidir. Bu hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Cumayı terk edenin cezayı hak etmesi için imamının yani başkanının olmasını şart koşmuştur. Eserde (yani sahabeden birine ait bir sözde) "Dört görevin yöneticilere ait olduğu, Cumanın bunlardan biri bulunduğu" belirtilmiştir. Bir de insanlar Cumayı kılabilmek için küçük cemaatleri bırakarak bir yere toplanırlar. Sultan şartı olmasa fitne çıkar. Çünkü bazı kimseler önceden camiye gelip kendilerince geçerli bir maksatla Cumayı kılabilirler. Bu durumda arkadan gelen cemaat Cumayı kaçırmış olur. Burada açık bir fitne vardır. Bu sebeple Cuma namazı, insanların işleri ve onların arasında adaletli davranma ile görevli imama (başkana) bırakılmıştır. Bu, fitnenin yatışması için daha uygun olur."[254]

25.15.2. el-Bedai'

Alaüddin el-Kâsânî'nin (ö. 587 h.) el-Bedaiu's-sanai' fî tertîbi'ş-şerai' adlı eseri Hanefî mezhebinin güvenilir kaynaklarındandır. el-Bedâî'nin konu ile ilgili ifadeleri şöyledir:

"Bize göre sultan, Cumanın edasının şartıdır. Öyle ki, sultan veya naibi (görevlisi) bulunmazsa Cumayı kılmak caiz olmaz. İmam Şafiî sultanın şart olmadığını söylemiştir. Ona göre Cuma farz bir namazdır, diğer namazlarda olduğu gibi bunun kılınması için de sultanın varlığı şart değildir. Bizim delillerimiz şunlardır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* " ... âdil veya zâlim bir imamı (başkanı) varken..." ifadelerini taşıyan hadisinde, Cumayı kılmayanın cezayı hak etmesi için imamın (yani yöneticinin) bulunmasını şart koşmuştur. Ayrıca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*in "Dört görevin valilere (yöneticilere) ait olduğunu söylediği ve Cumayı bunlar arasında saydığı " rivâyet edilmiştir. Bir de Cuma namazının edası için sultan şartı olmasaydı fitne çıkardı. Çünkü Cuma, büyük kalabalıklarla kılınan bir namazdır. Şehrin bütün halkının önüne geçip namaz kıldırmak bir şeref, itibar ve saygınlık kabul edilir. Saygınlık kazanma ve başkan olma hevesinde olanlar Cumayı kıldırmak için birbirleriyle yarışa girerlerdi, bundan dolayı aralarında çekişme ve anlaşmazlıklar çıkardı. Bu da ölümle sonuçlanacak çatışmalara yol açardı. Onun için bu görev valiye bırakılmıştır ki, Cumayı ya kendi kıldırsın ya da bu iş için yetkili gördüğü bir kimseyi tayin etsin. Bu durumda ya valinin emrine uymayı vacip gördüklerinden veya cezalandırılma korkusundan dolayı bazı kimseler imam olmak için niza' çıkarmaktan kaçınırlar.

254. Şemsüddin es-Serahsî, el-Mebsût, Mısır l324/1906, c. II, s. 24.

Görev sultana bırakılmazsa camiye gelen her grup, namazı ayrı ayrı kılarak Cumadan beklenen faydanın kaybolmasına yol açabilir. Çünkü Cuma namazı, tam bir fazilet elde etmek için insanların bir araya gelerek kıldıkları namazdır. Ya da namaz sadece bir kere kılınır, bu sefer de önceden kılanlar kılmış, arkadan gelenler Cumayı kaçırmış olurlar. Bu sebeplerle Cumayı kıldırma görevinin sultana bırakılması yerindedir. Sultan, bütün cemaatin gelmesinden sonra uygun bir vakitte Cumayı ya bizzat kıldırır ya da görevlendireceği bir kişiye kıldırtır.

Sultan yoksa

Anarşi veya ölüm gibi bir sebeple imamın (en yetkili kişinin) bulunmaması veya yeni valinin henüz göreve başlamamış olması halinde, İmam Kerhî, halkın kendilerine namaz kıldıracak bir kişinin imamlığı üzerinde anlaşmalarında sakınca görmemiştir. el-Uyûn adlı kitapta İmam Muhammed'in de bu görüşte olduğu kaydedilmiştir. Çünkü Osman'ın etrafı anarşistler tarafından sarılınca halk Ali'ye gitti, o da onlara Cumayı kıldırdı.

el-Uyûn'da Ebû Hanîfe'den şöyle bir görüş de rivâyet edilmiştir: Bir şehrin valisi ölse, ölüm haberi Cumaya kadar halifeye ulaşmasa, Cuma namazını, ölenin vekili veya Emniyet Müdürü yahut kadı kıldırsa namaz sahih olur. Fakat bu durumda halk bir başkasını imamlığa geçirirse olmaz. Çünkü bu görevliler vali hayatta iken onun yerine namaz kıldırma yetkisine sahip kimselerdir. Ölümünden sonra halife, valilik görevini bir başkasına verinceye kadar yetkileri devam eder.

Nevâdiru's-salât adlı kitapta şu bilgiler vardır: "Önceki sultan hutbe okurken yeni tayin edilen sultan çıkagelse de hutbenin tamamlanmasını istese, bu hutbeden sonra yeni sultanın Cumayı kıldırması caiz olur. Çünkü eski sultan hutbeyi onun müsaadesiyle okumuş ve onun naibi (görevlendirdiği kimse) durumuna gelmiş olur. Yeni gelen sultan, öncekinin hutbeyi tamamlamasını istemeden sessizce bekledikten sonra geçip Cumayı kıldırmak istese caiz olmaz. O, sadece öğle namazını kıldırabilir. Çünkü sessiz kalması hutbenin tamamlanmasını istediği anlamına gelebileceği gibi buna razı olmadığı anlamına da gelebilir. Böyle ihtimalli durumlarda hutbe geçerli olmaz.

Yeni atanan sultan geldiğinde birincisi hutbeyi tamamlamışsa namazı kıldırması caiz olmaz. Çünkü okunan, görevden alınmış imamın (sultanın) hutbesidir. İkincisi de kendi hutbesini okumamıştır. Hutbe Cuma namazının şartıdır. Bütün bunlar birinci sultanın ikinciden haberdar olması halinde geçerlidir. Eğer birinci ikincinin geldiğini bilmez de hutbeyi okuyup namazı

kıldırır ve yeni gelen de sesini çıkarmazsa namaz geçerli olur. Çünkü birinci, ikincinin geldiğini öğrenmeden görevden alınmış olmaz. Ama görevden alındığına dair bir yazının veya habercinin gelmesiyle de birincinin görevi sona erer.

Bir köle, sultan (yönetici) olsa, kendisi veya görevlendireceği bir kişi Cumayı kıldıracak olsa namaz geçerli olur. Yolculuk halinde (seferî) olan sultan da aynıdır. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Mekke'yi fethettiği sene, yolcu durumunda olmasına rağmen orada Cumayı kıldırmıştır. Hatta bir gün öğlen namazını iki rekat olarak kıldırdıktan sonra Mekkelilere şöyle seslenmişti: "Mekkeliler! Siz namazını tamamlayınız, biz seferiyiz." Köle konusunda da Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*in şu sözüne dayanırız: "Başınıza burnu kesik Habeşli bir köle, sultan (yönetici) olarak tayin edilse ona boyun eğiniz." Eğer böyle bir kimsenin imam olması caiz olmasaydı ona boyun eğmek farz kılınmazdı.

Kadının veya erginlik çağına girmemiş akıllı bir çocuğun Cuma namazını kıldırmaları caiz değildir. Bunlar diğer namazlarda da imamlık yapamadıklarına göre Cuma imamlığını öncelikle yapamazlar. Kadın, sultan (yönetici) olsa da uygun bir kişiyi imam olarak görevlendirse ve bu kişi Cumayı kıldırsa sahih olur. Çünkü kadının sultan veya kadı olması genelde sahihtir."[255]

25.15.3. el-Hidâye

Bürhanüddin Ali b. Ebîbekr el-Merğinânî'nin (ö. 593 h.) el-Hidaye adlı kitabının konuyla ilgili ifadeleri aşağıya alınmıştır. Bu kitap da mezhebin güvenilir kaynaklarındandır.

"Cuma namazını sultan veya onun görevlendireceği kişiden başkası kıldıramaz. Çünkü bu namaz büyük bir cemaatle kılınır. Böyle bir cemaatin önüne kimin geçeceği, kimin Cumayı kıldıracağı hususunda ya da başka hususlarda anlaşmazlık çıkabilir. Dolayısıyla Cuma namazının tam olarak kılınabilmesi için bu şartın yerine getirilmesi kaçınılmazdır."[256]

Dikkat edilirse sultanın şart koşulmasının gerekçesi olarak bir âyet veya hadisten bahsedilmemekte sadece anlaşmazlık çıkmasına mani olmaktan yani maslahattan söz edilmektedir. Eskiden camilerde görevli imamlar

255. Alaüddin el-Kâsânî, el-Bedâi'üs-sanâi fi tertibi'ş-şerâi', Beyrut l394/l974, c. I, s. 261-262.
256. Burhaneddin Ali b. Ebîbekr el-Merğinânî, (ö. 593 h.) el-Hidâye, c.I,s. 412, Fethü'l-kadîr ile birlikte.

yoktu, namazı cemaatten biri kıldırırdı. Bu sebeple Hanefî mezhebinin görüşünü anlayabilmek için görevli imamların olmadığı bir ortamı düşünmek gerekir.

25.15.4. Fethü'l-Kadîr

Kemalüddin b. Hümâm (ö. 681 h.) şöyle der:

"Bir şehrin valisi öldüğü zaman ikinci vali göreve başlayıncaya kadar birincinin görevlendirdiği kişi veya emniyet müdürü yahut kadı namazı kıldırır. Bir kimse şehrin idaresine zorla el koyup hakimiyeti ele geçirerek tam bir vali gibi davranırsa onun bulunmasıyla Cuma kılınabilir. Çünkü böylece sultanlığı gerçekleşmiş ve şart yerine gelmiş olur."[257]

25.15.5. İbn Abidîn

İbn-i Abidin diye şöhret bulmuş olan Muhammed Emîn b. Ömer (1198-1252 h.) 19. asırda yaşamış Osmanlı alimlerindendir. Asıl adı "Reddü'l-muhtar ale'd-dürri'l-muhtar" olan eserinde şöyle der:

"et-Tatarhâniye adlı fetva kitabında, "Cuma namazını kıldıracak imamı görevlendiren sultanın Müslüman olması şart değildir. " şeklinde bir fetva yer almaktadır. "Kafir valilerin yönetimi altında olan beldelerde Müslümanların Cuma ve bayram namazlarını kılmaları caizdir."[258]

Sultanın şart koşulmasının sebebi bir fitne çıkmadan Cumanın huzur içinde kılınması olduğuna göre Cuma imamını tayin eden makamın Müslüman olmasının şart koşulmaması normaldir. Çünkü böyle bir sultanın tayin ettiği imamın görevine de kimse mani olamaz. Böylece Cuma namazı huzur içinde kılınır.

Sultan kelimesinin anlamı:

Sultan, bir yerin en yetkili amiri anlamındadır. İlçenin sultanı kaymakam, ilin sultanı vali, ülkenin sultanı devlet başkanıdır. Devlet başkanları bulundukları şehrin sultanı olduklarından başkentte Cuma namazını kıldırma yetkisi onlarındır.

Ömer Nasuhi BİLMEN sultanla ilgili olarak şu ifadeleri kullanır: "Cuma namazını ya en büyük veliyyülemr veya onun izniyle diğer bir zat kıldırmalıdır."[259]

---

257. Kemalüddin b. Hümâm, Fethü'l-kadîr, c. I, s. 412.
258. İbn Abidîn, Haşiyetü reddi'l-muhtar ale'd-dürri'l-muhtar, K. Kaza, Matbaa-i Âmire , c. IV, s. 427.
259. Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali , İstanbul l962, s. 210.

Veliyyülemr, yetkili kişi demektir. En büyük veliyyülemr de en yetkili kişi anlamına gelir. Bu, namaz kılınan yer itibariyledir.

25.15.6. İmamın Durumu

Cuma namazı salih bir imamın arkasında kılınabileceği gibi günahkar imamın arkasında da kılınabilir. Bir zat Muhammed b. en-Nadr'a gelerek dedi ki, "Benim komşularım var, kendi arzularına uyarak Cuma namazına gelmiyorlar?

en-Nadr dedi ki, "Baksana, Ebû Bekr ve Ömer'e karşı gelen kişi hakkında ne dersin?"

-Kötü adam.

-Peygamber *sallallahu aleyhi ve selleme* karşı gelirse ?

-Kafir sayılır.

-Ya yüce Allah'a karşı gelirse ne olur ?

Bir süre kendinden geçti, aklı başına gelince şöyle devam etti:

"Kendinden başka ilah olmayan Allah aşkına siz de ona karşı durun. Çünkü Allah Teâlâ şöyle demiştir: "Müminler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında hemen Allah'ı anmaya yönelin." Allah Teâlâ Abbâsîlerin yönetimi ele geçireceklerini biliyordu. Cuma namazı İslam'ın açık simgelerindendir. Onu yöneticiler kıldırır, başkaları değil. Bu namazı onların arkalarında kılmamak namazın tamamen kılınmamasına sebep olur."[260]

260. İbn Kudâme, el-Muğnî, Beyrut 1404/1984, c. II, s. 27.

26- ÂDETLİ KADININ ORUCU VE NAMAZI

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

"Sana kadınların âdet halini soruyorlar. De ki, o bir eziyettir. Âdet günleri onları rahat bırakın; temizleninceye kadar da yaklaşmayın. Tertemiz oldular mı, onlara Allah'ın size buyurduğu yerden yaklaşın. Allah tevbe edenleri sever, tertemiz olanları da sever." (Bakara 2/222)

"Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın" emri, âdetli kadının temiz sayılmadığını gösterir. Namaz için abdesti veya boy abdestini şart koşan âyet şöyle biter: "… Allah size güçlük çıkarmak istemez ama sizi temiz kılmak … ister." (Mâide 5/6) Âdetli kadın temiz sayılamadığından namaz kılması mümkün olmaz. Bu sebeple namazdan sorumlu tutulamaz. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Allah kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemez." (Bakara 2/286)

Ümmü Habîbe binti Cahş, kandan şikâyet edince Allah'ın Elçisi şöyle demişti: "Hayzın seni engellediği süre içinde namaz kılma; sonra yıkan ve namazını kıl."[261]

Âdetli kadın namazdan sorumlu olmayınca onu kaza etmekten de sorumlu olamaz. Muâze dedi ki, Aişe'ye sordum, dedim ki:

ما بال الحائض تقضي الصوم ولا تقضي الصَلاة ؟ فَقَالَتْ: أَحَرُورِيَّةٌ أَنْتِ؟ قلت لست بحرورية ولكني أسأل. قالت كان يصيبنا ذلك فَنُؤْمَرُ بقَضَاءِ الصَّوْمِ وَلا نُؤمَرُ بِقَضَاءِ الصَّلاةِ.

"Neden adetli kadın oruç tutuyor da namaz kılmıyor?"

261. Müslim Hayz 65.

“Sen Harûriyye[262] misin?” dedi. “Hayır, Harûriyye değilim ama soru soruyorum” deyince şöyle dedi: “Bizim başımıza bu olay gelince orucu tutmamız emredilirdi ama namazı kılmamız emredilmezdi.”[263]

İnsanları yanıltan kaza (قضى) kelimesidir. Bu kelime, Kur’an ve Sünnette ibadetler için kullanılmışsa eda yani ibadeti zamanında yapma anlamındadır. (فإذا قضيتم مناسككم) “Hac ibadetini tamamladığınızda”[264] (فإذا قضيتم الصلاة) “namazı kıldığınızda”[265] demek olur.[266] el-Feyyûmî (ö. 770/1368-69)[267] şöyle demiştir: “Alimler, ibadetlerde kazayı, vaktinin dışında yerine getirilen, edayı da vaktinde yerine getirilen için kullandılar. Bu, kelimenin sözlük anlamına aykırıdır ama iki vakti ayırmak için oluşturulmuş bir terimdir.”[268] Aişe validemiz zamanında böyle bir terim olmadığı için onun kullandığı (قضى) kelimesine eda anlamı vermek gerekir.

Kaza kelimesi ilgili olarak İbn Teymiye şöyle der:

Kaza (القضاء), Allah’ın ve Resulü’nün sözlerinde ibadeti vaktinde tam yapmayı ifade eder. Şu âyetler bunu gösterir:

فإذا قضيت الصلاة فانتشروا فى الأرض وابتغوا من فضل الله.

“Namaz tamamlandığı zaman yeryüzüne dağılın ve Allah’ın ikramından arayın.”[269]

فإذا قضيتم مناسككم

“Hac ibadetini tamamladığınızda.”[270]

Fakihlerden bir kısmı daha sonra kaza sözünü, vaktinin dışında yerine getirilen, eda sözünü ise vaktinde yerine getirilen ibadete has terimler haline getirdiler. Resulullah’ın sözünde böyle bir şey asla yoktur. Bir de “Kaza sözü bazen eda anlamında kullanılır” diyerek kelimenin Kur’an-ı Kerim’in indiği zamanki anlamını “pekaz kullanılır” diye gösterirler. Bu sebeple Peygamberin şu sözü ile neyin kastedildiğini tartışırlar: “فما أدركتم فصلوا وما

262. Harûriyye, Harûrâlı demektir. Harûrâ, Sıffîn savaşında Ali’nin saflarından ayrılan Hâricîlerin toplandığı yerdir. (Bkz. Ethem Ruhi Fığlalı, “Hariciler”, DİA, c. XVI, s.169-175.)
263. Müslim Hayız 67.
264. Bakara 200
265. Nisa 4/103.
266. Kitab’ul-ayn, Tac’ul-Arus, Lisan’ul-Arab, es-Sıhah, el-Mısbah’ul-munir. قضي mad.
267. Diyanet Vakfı İslam Ansk. Feyyumî md. İst. 1995.
268. Ahmed b. Muhammed el-Feyyûmî, el-Mısbah’ul-Munîr, Lübnan 2001, s. 519.
269. Cuma 62/10
270. Bakara 200

فاتكم فاقضوا وفى لفظ فأتموا" "yetiştiğinizi kılın, yetişemediğinizi kaza edin; bir rivâyette tamamlayın." O, bu sözlerden hiç biriyle ibadetin vaktinden sonra yapılmasını kastetmemiştir. Aslında Şari'in sözünde ibadetin vakti dışında yapılması ile ilgili bir şey bulunmaz. Ancak vakit iki türlüdür; biri genel, diğeri özürlüler için özeldir. Uyuyanın uyanınca, unutanın da hatırladığı zaman namazını kılması böyledir. Bu, Allah'ın onlar için belirlediği vakittir, diğerleri için ibadet vakti olmaz.[271]

Aişe validemiz "..orucu tutmamız emredilirdi…" dediğine göre âdet kanı oruca engel değildir. Zaten Bakara 187'de orucu bozan şeyler; yeme, içme ve cinsel ilişki olarak belirtildikten sonra şöyle denmiştir: (تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا) "Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır; onlara yaklaşmayın." (Bakara 2/187) Âdet kanının orucu bozduğunu söylemek sınırları aşmak olur.

Oruc'un Arapçası **savm**=صوم dır. Savm, imsak yani kendini tutma, kendine engel olma anlamına gelir. Oruç tutan, kendini yeme, içme ve cinsel ilişkiden engeller.[272] Âdet kanı ise engellenebilecek bir şey değildir. Bu sebeple de onu orucu bozan bir şey saymak mümkün olmaz.

Baştaki âyet, âdet halini *eziyet* saymıştır. Eziyet insana sıkıntı veren şeydir. Hastalık da bir *eziyettir*. Zaten kadınlar âdet halini hastalık sayarlar. Allah Teâlâ hasta ve yolculara oruç tutmama ruhsatı verdikten sonra şöyle demiştir: وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ "…bilseniz oruç tutmanız daha hayırlıdır." (Bakara 2/184)

Ramazanda oruç tutmama ruhsatını kullanan hasta, o günlerin orucunu daha sonra tutar. Âdetli kadın da bu günlerde hastalanıyorsa aynı kapsama girer. Oruç tutmama, onun için de ruhsat olur. Çünkü adet hali oruca engel değildir. Eğer engel olsaydı kadın, âdetli günlerinde kılamadığı namazları daha sonra kılmadığı gibi tutamadığı oruçları da daha sonra tutmazdı.

Allah Teâlâ, **"Sizden kim Ramazanı yaşarsa onu oruçlu geçirsin."** (Bakara 2/185) diye emrettiği halde, bir delile dayanmadan adetli kadının O ayda oruç tutmasını haram sayıp, o oruçları başka bir ayda kaza etmeyi farz sayanlar, neyin peşindedirler! Ne büyük bir sorumluluk altına girdiklerini nasıl görmüyorlar.

Halbuki Allah, Oruç ibadetini, diğer ibadetlerden farklı olarak genişçe anlatmış ve şöyle buyurmuştur:

---

271. İbn Teymiye, Mecmuu Fetâvâ Teymiye 1. baskı, 1382 h. C. XII, s. 106.
272. Bkz. Müfredât, صوم mad.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ.

"Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır; onlara yaklaşmayın. Allah âyetlerini insanlara böyle açıklar, belki sakınırlar." (Bakara 2/187)

Allah Kur'ân'da orucun sınırını belirlemiş ve âdeti oruca engel görmemiştir. Peygamberimizden de böyle bir rivâyet yoktur. Öyle ise âdeti oruca engel görmek sınırlara yaklaşmak değil, onları aşmak olur. Buna da kimsenin hakkı yoktur.

27- ORUÇ FİDYESİ

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ.

"Sayılı günler… Sizden kim o günlerde hasta veya yolcu olursa, o günler sayısınca diğer günlerde oruç tutsun. Onu tutabilenlere bir yoksulu doyuracak fidye de gerekir. Kim bir hayrı içten gelerek yaparsa onun için daha iyi olur. Oruç tutmanız sizin için daha iyidir. Eğer bilmiş olsaydınız…" (Bakara 2/184)

Âyette geçen (و على الذين يطيقونه = ve alellezîne yutîkûnehû) ifadesi "…onu tutabilenlere…" anlamındadır. Ancak âlimlerimizin çoğu âyete; "… onu tutamayanlara…" şeklinde olumsuz anlam vermişlerdir. Bu, şaşırtıcı bir durumdur. Şimdi olumlu anlam ile ortaya çıkan hükümleri ve anlamı olumsuza çevirmenin sebep ve sonuçlarını görmeye çalışalım:

27.1. Olumlu Anlam

Bakara 184. âyetteki (وعلى الذين يطيقونه) ibaresine "..onu tutabilenlere.." şeklinde olumlu anlam verince, "**onu**" zamiri ya bu âyette sözü edilen hasta ve yolcuların, tutamadıkları Ramazan orucunu kaza etmeleri halini ya da 183. âyette yer alan orucu (الصيام es-sıyâm) gösterir.

27.1.1. Zamirin Orucu (الصيام) Göstermesi

184. âyette olan "onu" zamirinin 183. âyetteki orucu gösterdiğini söyleyenlere göre yolcu ve hasta olmayıp oruç tutabilenler önceleri serbestti; isteyen tutar, isteyen de tutmaz bir fakiri doyururdu. Sonra (فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ) "Sizden kim Ramazanı yaşarsa, o ayı oruçlu geçirsin…" (Bakara 2/185) âyeti geldi ve bu hükmü nesh ederek ortadan kaldırdı.[273] Buna göre 184. âyetin açılımı şöyle olur:

273. Ebû Hayyân Muhammed b. Yusuf el-Endelüsî el-Gırnâtî, (654 – 754 h.) el-Bahru'l-muhît fî't-tefsîr, Beyrut 1412/1992, c. II, s. 189.

"Orucu sayılı günlerde tutun. Sizden kim hasta veya yolcu olur da oruç tutamazsa, o günler sayısınca diğer günlerde tutsun. Hasta veya yolcu olmayıp gücü yerinde olanlar oruç tutmazlarsa onun yerine bir yoksulu doyuracak fidye vermeleri gerekir…"

Demek ki ilk zamanlar, hasta ve yolcular, tutamadıkları oruçları kaza etmek zorunda oldukları halde oruç tutabilecek olanlar serbesttiler; isterlerse oruç tutmaz, yerine bir yoksul doyuracak fidye verebilirlerdi. Bu bir çelişkidir, Allah'ın kitabında çelişki olmaz. Bu iddia, bunun dışında üç açıdan daha eleştirilebilir:

a) Âyetin metni muhayyerlik değil, vücub ifade eder.وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ" = ve alellezîne yutîkûnehû fidyetün taâmu miskîn) **Onu tutabilenlere bir yoksulu doyuracak fidye gerekir."** cümlesi, mübteda ve haberden oluşan isim cümlesidir. Haber, ef'âl-i ammeden olup hazfedilmiştir. İsim cümlesi sübut ve devam ifade eder. Çocuğun emzirilmesi ile ilgili şu âyet de aynı yapıdadır: وَعلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ = ve ale'l-mevlûdi lehû rizquhunne ve kisvetuhunne bi'l-ma'rûf **(Sütannenin) gıda ve giyeceğini temin; çocuk kendi için doğurulmuş babanın görevidir."** (وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ) (Bakara 2/233) Bu ve benzeri âyetlere, vücub anlamı verilirken yalnızca yukarıdaki âyete muhayyerlik anlamı verilmesinin bir gerekçesi yoktur.

b) Burada nesihten bahsedilemez. Çünkü nesh eden âyet, ya önceki ile aynı hükmü ya da daha hafif bir hükmü içerir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلِهَا.

"Biz bir âyeti nesh eder veya unutturursak, yerine ya daha hayırlısını, ya da dengini getiririz." (Bakara 2/106) Oruç tutabilenlere verildiği iddia edilen ruhsatın kaldırılması, hükmün ağırlaştırılmasıdır. Böyle bir nesih olamaz. Nesih konusuyla ilgili olarak bu kitapta yer alan "Nesih ve Recm Cezası" başlıklı yazıya bakılabilir.

c) Üçüncü husus şudur: Âyette hasta ve yolcuların tutamadıkları orucu kaza etmelerinden bahsediliyor. Zamirin en yakınını göstermesi esas olduğundan "… onu…" zamirinin bu âyetteki "oruç kazası"nı değil de 183. âyetteki "orucu" göstermesi için bir karine gerekir. Okuduğumuz yerlerde böyle bir karineden bahsedilmemektedir. Bize göre Ramazan bayramında verilen fitre bunun karinesi olabilir. O zaman âyetin anlamı şöyle olur: **"Ramazan orucunu tutabilenlerin bir miskini doyuracak fidye vermeleri gerekir."**

Fidye, kişinin ibadetteki eksiğini gidermek için ödenmesi gereken bedeldir.[274] İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyetine göre "Peygamberimiz fitreyi, oruçlunun ağzından çıkabilecek olan boş ve çirkin sözler için bir temizlik ve çaresiz kalmış kişiler (miskinler) için yemek olsun diye farz kılmıştır. Kim onu (bayram günü) namazdan önce verirse makbul bir zekât olur. Kim de namazdan sonra verirse sadakalardan bir sadaka olur."[275]

Abdullah b. Ömer demiştir ki; "Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve sellem* fıtır veya Ramazan sadakasını; erkeğe, kadına, hüre ve köleye, hurmadan bir sa'[276] veya arpadan bir sa' olarak farz kıldı. İnsanlar bunu yarım sa' buğdayla denkleştirdi."[277]

Oruç; kadın, erkek, hür ve köle her Müslüman'a farzdır. Hadisler, fitrenin de aynı şekilde farz olduğunu açıklamıştır. Âyetteki "orucu tutabilenlere" ifadesi, bu hadis ile örtüşmektedir.

27.1.2. Zamirin Kaza Orucunu Göstermesi

"Onu tutabilenlere.." âyetindeki "onu" zamirinin kaza orucunu gösterdiğini söyleyenler, iki ayrı görüş ortaya koymuşlardır:

1. Hasta ve yolcular iki kısımdır. Bir kısmı oruca dayanamazlar; bunlar daha sonra kaza orucu tutarlar. Bir kısmı da fazla sıkıntı çekmeden oruç tutabilirler. İşte âyet; bunların ikinci kısmını, oruçla fidye arasında muhayyer bırakmıştır. Fahrettin Razi, bu görüşten başkasına itibar edilemeyeceğini söyler.[278]

Bize göre âyetin manası vücub ifade ettiğinden ona dayanılarak muhayyerlik yorumu yapılamaz.

Ebû Hayyân'a göre İmam Mâlik bu âyeti şöyle yorumlamıştır: Ramazan ayı gelene kadar, tutma gücü olduğu halde önceki Ramazandan kalma kaza orucunu tutmayana fidye gerekir[279] Bu görüşü kabul etmek için delil gerekir. Bize ulaşan böyle bir delil yoktur.

2. Hasta ve yolcu olduğu için oruç tutamayanların, kaza ile birlikte fidye vermeleri gerekir.[280] Bu yorumu aktaran Ebûbekr el-Cessâs (ö. 370 h.), kime ait olduğundan ve gerekçelerinden bahsetmemiştir.

---

274. Müfredât فدي mad. (وما يقي به الإنسان نفسه من مال يبذله في عبادة قصر فيها يقال له: فدية، ككفارة اليمين)
275. Ebû Davûd, Zekat 18.
276. Sa' 3920 gr. Ağırlığında bir ölçü birimidir.
277. Buharî, Zekat 77.
278. Fahru'd-Din er-Râzî, (ö. 606 h.) et-Tefsîru'l-kebîr, Lübnan 1420/1999, Bakara 184'ün tefsiri.
279. Ebû Hayyân, el-Bahru'l-muhît fî't-tefsîr, Bakara 184'ün tefsiri.
280. Ebubekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, Ahkâmu'l-Kur'ân, ö. 370 h. İstanbul 1335, c. I, s. 176.

Bize göre bu yorumun delili vardır. Çünkü Arapça'da zamir en yakınını gösterir; uzağı için karine gerekir. Burada zamire en yakın kavram "diğer günlerde oruç tutma" yani kaza kavramıdır. Tutamadığı Ramazan orucunu, daha sonra tutabilen hasta veya yolcuya fidye yükü yüklenmesi, Kur'ân'ın fidyeye verdiği anlama da uygundur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ.

"Hac ve umreyi Allah için eksiksiz yapın. Engellenirseniz, kolayınıza gelen bir kurban gönderin. Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Sizden kim hasta olur veya başında bir rahatsızlık bulunur (tıraş olursa ona) fidye olarak oruç, sadaka veya kurban gerekir." (Bakara 2/196)

Hac veya umre için ihrama giren bir kişinin, zamanından önce saçını tıraş etmesi bir eksiklik olur. Âyet, eksikliğin fidye ile tamamlanmasını emretmiştir. Oruç âyetinde "Oruç tutmanız sizin için daha iyidir" buyurulması sebebiyle hasta veya yolcu olup, Ramazanda oruç tutmayanın hayrında eksiklik olacağı açıktır. Orucu kaza edebilen fidye de verirse eksikliği giderilmiş olur. Orucu kaza etme fırsatı bulamamışsa yapacak bir şey yoktur. Çünkü Allah kimseye gücünün yetmeyeceği bir yük yüklemez. Bu, aynı zamanda, özrü sebebiyle, saçı tıraş etmenin veya orucu kazaya bırakmanın önünde engel teşkil eder. Zor durumda olmayan o ruhsattan yararlanamaz.

27.2. Anlamı Olumsuza Çevirenler

Bakara 184. âyetteki (وعلى الذين يطيقونه) ibaresine olumsuz anlam verenleri yanıltan (الطاقة = et-tâkâtu) kelimesine verilen yanlış anlamdır. (الطاقة) güç ve kuvvet demektir. Kelime Türkçeye "**takat**" şeklinde geçmiştir. Kur'ân'da şu duayı yapmamız tavsiye edilmiştir:

رَبَّنَا وَلاَ تُحَمِّلْنَا مَا لاَ طَاقَةَ لَنَا بِهِ

"Rabbimiz! Takat getiremediğimiz yükü bize yükleme..." (Bakara 2/286) Yani "zorlanacağımız yükü bize yükleme" demektir. Yoksa "gücümüzün yetmediğini yükleme" değildir.[281] Çünkü gücümüzün yetmediği yükü yüklememe, zaten Allah'ın bir kanunudur. O şöyle buyurur:

281. Müfredât (الطوق) mad; Firuzabadî, Besâir, c. III, s. 524, 525.

لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا.

"Allah, kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemez." (Bakara 2/286)

Fakat Ragıb el-İsfahânî (الطاقة) kelimesine, kendi söyledikleri ile de çelişen şöyle bir anlam vermiştir:

الطاقة: اسم لمقدار ما يمكن للإنسان أن يفعله بمشقة

Yani "takat kişinin zorlanarak yapabileceği kadarına isim olmuştur."[282] Bu, takat yetirememe halini gösterir. Bunlara göre oruca takati olanlar, oruç tutmakta zorlanan kimselerdir. Oruca takati olmayanlar ise orucu kolayca tutan kimseler olur. Çünkü iki olumsuzdan bir olumlu anlam çıkar. "Yok yok" demek "her şey var" demektir. "Rabbimiz! Takat getiremediğimiz yükü bize yükleme…" demek de; "Rabbimiz! Bize zorlanacağımız yükler yükle" demek olur. Bu, anlamı tersine çevirmedir. Bu sebeple takat kelimesine yukarıdaki anlamı vermek yanlıştır. Çünkü oruca takati olan, zorlanmadan oruç tutabilen kimse demek olur.

Bize göre bu yanlış, ya el-İsfahânî'nin ya da onun kitabını yazarak bize ulaştıran kişilerin bir hatasından kaynaklanmıştır. Yukarıdaki cümlenin aslı şöyle olmalıdır:

الطاقة: اسم لمقدار ما يمكن للإنسان أن يفعله بدون مشقة

Yani **"tâkat kişinin zorlanmadan yapabileceği kadarına isim olmuştur."** Cümleden "دون = dûn" kelimesi düştüğü için anlam bu hale gelmiştir. Bunun böyle olduğu, bütünlüğün bozulmasından da anlaşılmaktadır. Bundan hareketle, (وعلى الذين يطيقونه) ibaresine ".. zorlandığı taktirde oruç tutabilenlere.." anlamı verilmiştir. Bu, oruç tutamama hali olacağından, bir kısmı da anlamı "oruç tutamayanlar" diye değiştirmiştir. Türkiye Diyanet Vakfı'nın yayınladığı meâlin ilgili bölümü şöyledir:

"… (İhtiyarlık veya şifa umudu kalmamış hastalık gibi devamlı mazereti olup da) oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakiri doyuracak fidye gerekir…"

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınladığı "Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir"inde ise şu anlam verilmiştir: "Orucu tutmakta zorlananlar için

282. Müfredât (الطوق) mad.

bir yoksulun (günlük) yiyeceği kadar fidye yeterlidir"[283] Bu tefsire şöyle bir açıklama konmuştur:

"Orucu tutmakta zorlananlar" şeklinde tercüme ettiğimiz kısımda geçen "yutîkûne" fiili gerek dil bilimi gerekse kıraat şekilleri bakımından farklı manalara müsait olduğu için bu kısmı "orucu tutabilecek durumda olanlar" şeklinde anlayanlar olmuştur. Bu anlayışa göre başlangıçta müminler oruca alışıncaya kadar oruç tutabilecek durumda olanların, isterlerse fidye vererek bu ibadeti yerine getirmemelerine izin verilmiş, sonra bu izin kaldırılmış ve gücü yetenlerin orucu tutmaları gerekli kılınmıştır.

Bizim tercüme ettiğimiz şekil ve katıldığımız manaya göre ya bünyesi veya içinde bulunduğu durum ve şartlar sebebiyle orucu zor tutan, oruç tutmakta zorlanan, devam ettiği takdirde hasta olmaktan veya mecbur olduğu işini yapamamaktan korkan kimseler oruç tutmak yerine her gün için bir fidye verebileceklerdir. Eski zamanlarda yaşlılık yüzünden zayıf düşmüş kimselerle emzikli ve hamile kadınlar 'orucu tutmakta zorlananlar'a örnek olarak zikredilmiştir. Bunlardan yaşlıların oruç yerine fidye vereceklerinde ittifak vardır. Diğer ikisine gelince mesela Şafiî ve Mâlik'e göre bunlar da fidye verirler, sonra da mazeretleri ortadan kalkınca kaza ederler. Hanefîler'e göre bu ikisi fidye vermezler, sonradan tutamadıkları oruçlarını kaza ederler.

Günümüzde dökümcü, maden, beton veya yol işçisi, tellak, hamal gibi ağır işlerde çalışan kimselerin de "orucu tutmakta zorlananlar" sınıfına dahil edileceği hükmü birçok fıkıhçı tarafından benimsenmiştir. Bunlar da zarar gördükleri takdirde oruç tutmak yerine fidye verebileceklerdir."[284]

(و على الذين يطيقونه) ibaresinin anlamı "..onu tutabilenlere.." olduğundan yukarıdaki anlam ve yorumlar yanlıştır. Bunların, daha önceden yapılmış olan bir yanlış görüş dışında dayanakları da yoktur. Hasta ve yolcuların, tutamadıkları oruçları kaza etmelerinin gerekçesi olarak şöyle buyrulmuştur: (يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ) **"Allah size kolaylık ister, zorluk istemez."** (Bakara 2/185) Demek ki bunlar, oruç tutmakta zorlanan kimselerdir. Bunlara oruçlarını kaza etmeleri emredilirken emzikli kadın, dökümcü, maden işçisi, tellak, hamal gibi ağır işlerde çalışanların, zarar görmeleri halinde oruç yerine fidye verebileceklerine hükmetmek tam bir çelişki olur.

Bunlar, bir alimin yaptığı hatanın, sonrakiler tarafından hangi boyutlara taşındığının güzel bir örneğidir.

---

283. Hayrettin Karaman, Mustafa Çağırıcı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, Ankara, 2004, c. 1, s. 179.
284. Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, c. 1, s. 181-182.

28- ADETLİ KADININ ORUCU İLE İLGİLİ ŞÜPHELER

"Kur'an Işığında Doğru Bildiğimiz Yanlışlar" kitabımızda ve www.suleymaniyevakfi.org adlı sitemizde yayımlanan "Âdetli Kadının Orucu ve Namazı" başlıklı yazımızda, adetli kadının oruç tutması gerektiği ama namaz kılamayacağı, delilleriyle ispatlanmıştır. Ancak konunun fıkıhtaki takdim şekli, bazı kesimlerde kafa karışıklığı meydana getirmektedir. Çünkü kitaplarda, adetli ve loğusa olan kadının namaz kılamayacağı ve oruç tutamayacağı, tutamadığı oruçları daha sonra kaza edeceği ama namazları kaza etmeyeceği yolunda icma olduğu ve bunun sahih hadislere dayandığı yazılıdır. Bu sebeple konunun dikkatle incelenmesine ihtiyaç vardır. Aşağıdaki soru ve cevabı bu açıdan önemlidir.

Soru – Âdetli kadının oruç tutamayacağı ve namaz kılamayacağı, tutamadığı orucu daha sonra kaza edeceği ama namazı kaza etmeyeceği konusunda icma olduğu, hem fıkıh mezhepleri hem de geniş bir kitle tarafından kabul edilmekte ve buna şu hadisler delil getirilmektedir:

Hamne binti Cahş, Peygamber (s.a.s)'e, kendisinden çok kan geldiğini, bunun kendisini namaz ve oruçtan alıkoyduğunu söyleyince ona:

"Allah'ın bilgisine uygun olarak (her ay) altı ya da yedi günü âdet kabul et, sonra da temizlendiğine kanaatin geldiğinde gusül al ve yirmi üç ya da yirmi dört gece-gündüz namazı kıl, orucu tut!" buyurmuşlardır.

Muâze, Âişe'ye (r.anha); *"Âdetli kadının orucu kaza ettiği hâlde namazı kaza etmemesinin sebebi nedir?" diye sorunca bana dedi ki: "Sen Hârîcî misin yoksa?"*

"Ben Hârîcî değilim, ancak soru soruyorum" dedim. Aişe şöyle dedi: "Biz Resûlullah (s.a.s) dönemindeyken bu hâl geldiğinde biriyle emrolunur, diğeriyle emrolunmazdık. Resûlullah, orucun kazasını emreder, namazın kazasını emretmezdi."

İmam Nevevi, İbn Hazm, İbn Rüşd ve İbrahim Halebî, âdetli kadının oruç tutmasının haram olduğunu, bu konuda ümmetten farklı görüş bildiren bir müctehidin çıkmadığını haber vermişlerdir.

İmam Nevevî der ki: Her kim; "Bu rivayet orucun haramlığına delil değildir, onda sadece orucu açmaya cevaz vardır. Âdetliye oruç, yolcuya olduğu gibi caizdir, haram değildir vs. derse ona şöyle cevap verilir: Sahabe kadınlarının ibâdet konusundaki içtihatları sabit olduğu gibi ibâdete olan düşkünlükleri de bilinir. Eğer oruç caiz olsaydı onlardan bazıları bunu muhakkak yerine getirirdi."

Bu hadislere ve oluşan icma'ya aykırı bir tutum sergilemenizin sebebi nedir?

Cevap: Adetli kadının oruç tutacağını ama namaz kılamayacağını söylerken Kur'an'a ve onun uygulaması olan sahih hadislere dayandığımızı yukarıdaki yazımızda belirtmiştik. İcma da buna göre oluşmuştur. Ancak tarih içinde kaza (قضى) kelimesine verilen farklı anlam, yanlış ciddi yanılgılara yol açmıştır. Nitekim talak, iftidâ (kadının evliliğe son verme hakkı), küçüklerin evlendirilmesi, recim vs. gibi birçok konuda benzeri yanılgılar vardır.

Önce ilgili hadislere sonra oluşan icmaa bakalım, en sonunda da yanılgının ana sebebini anlatalım.

28.1. İlgili Hadisler

Bu konuda rivayet edilen hadisleri dört başlık altında görebiliriz.

28.1.1. Hamne bint-i Cahş hadisi:

Hamne binti Cahş dedi ki; çok şiddetli âdet dışı kanamam vardı, Peygamber'in (s.a.s) görüşünü almaya ve durumu haber vermeye geldim. Kız kardeşim Zeynep binti Cahş'ın evindeydi, dedim ki; "Ya Resûlellah, âdet dışı kanamam var, çok şiddetli kanama; bana ne emredersin; orucuma ve namazıma engel oluyor? Dedi ki, "Pamuk (tıkamak) senin için uygun olur. O, kanı engeller." "Ondan fazla" dedim. "Bağla" dedi. "Daha da fazla" dedim. "Bez tutun" dedi. "Daha da fazla, şiddetli bir şekilde akıp gidiyor" dedim. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* dedi ki; "İki şey önereceğim, hangisini yaparsan sana yeter. Gücün yeterse. Sen daha iyi bilirsin." Şöyle devam etti: "O, Şeytan'ın darbesidir; Allah'ın bilgisinde altı veya yedi gün olan âdet günlerini geçir, sonra yıkan, temizlenip arındığın kanaatine varınca da yirmi dört veya yirmi üç gece ve bunların gündüzlerinde namaz kıl. Oruç tut ve namaz kıl; bu sana yeter. Böyle yap; tıpkı diğer kadınların âdetli ve temiz günlerinde âdet görüp temizlenmesi gibi. Öğleyi geciktirip ikindiyi öne almaya, sonra temizlendiğin zaman yıkanmaya ve

öğle ile ikindiyi birleştirmeye gücün yetiyorsa öyle yap. Sonra akşamı geciktirip yatsıyı öne almaya, sonra yıkanmaya ve iki namazı birleştirmeye gücün yetiyorsa öyle yap. Sabahleyin de yıkanır namaz kılarsın. Sen böyle yap. Gücün yetiyorsa oruç da tut[285]."

Tirmizi, bu hadisin hasen, sahih olduğunu söylemiş ve şunu ilave etmiştir: Muhammed'e (Buharî'ye) sordum, hasendir, dedi. Ahmed b. Hanbel de bu hadis hasen sahihtir, dedi.

Ebu Davud; Ahmed b. Hanbel'in bu hadis için; "İbnu Ukayl'ın[286] hadisi içime sinmiyor. (حديث ابن عقيل في نفسي منه شيء) dediğini nakletmiştir.[287]"

Ahmed Muhammed Şakir de şunları söyler: Ahmed b. Hanbel'in bu sözü, Tirmizi'nin ondan yaptığı nakle ters düşer. Ama hadis, senet yönünden sabit ve sahih olsa da bununla diğer hadisleri uyuşturma ve bundan fıkhi hüküm çıkarma açısından Ahmed b. Hanbel'in içine sinmemiş olabilir. İbnu Ebî Hatim el-Ilel'inde (rakam 123, c.I, s. 51) der ki: Babama İbnu Ukayl'ın hadisini sordum, dedi ki; bazı âlimler bu haberle fetva vermediler[288].

Bu hadisle fetva vermek, birkaç sebepten dolayı mümkün değildir:

1. Kanaması olan kadına önce pamuk tıkaması, sonra pamuğu bağlaması, yeterli olmadığını söyleyince de bez bağlaması öneriliyor. Kadın, kanamanın ölüme yol açacak şekilde şiddetle akıp gittiğini söyleyince kanı durdurmaktan vazgeçiliyor ve nasıl namaz kılacağı ve oruç tutacağı anlatılıyor. Bu sebeple hadisin bu bölümünde ciddi tutarsızlıklar vardır.

2. Hadiste âdet dışı kanamaya "Şeytan'ın darbesi" denmiştir. O, Şeytanı değil, sağlığı ilgilendirir. Diğer hadislerde bu ifade yoktur. Buhârî'de geçen bir rivayet şöyledir:

Fatıma binti Ebî Hubeyş, Resulullah *sallallahu aleyhi ve selleme*; "Ya

---

285. Tirmîzî, Tahareh 95/128. Hadisin metni şöyledir:

كنت أستحاض حيضة كثيرة شديدة ، فأتيت النبي صلى الله عليه وسلم أستفتيه وأخبره . فوجدته في بيت أختي زينب بنت جحش فقلت: يا رسول الله ، إني أستحاض حيضة كثيرة شديدة ، فما تأمرني فيها، قد منعتني الصيام والصلاة ؟ قال : أنعت لك الكرسف ، فإنه يذهب الدم . قالت : هو أكثر من ذلك ؟ قال : فتلجمي. قالت : هو أكثر من ذلك؟ قال : فاتخذي ثوبا قالت : هو أكثر من ذلك ، إنما أثج ثجا ؟ فقال النبي صلى الله عليه وسلم سآمرك بأمرين : أيهما صنعت أجزأ عنك ، فإن قويت عليهما فأنت أعلم فقال : إنما هي ركضة من الشيطان ، فتحيضي ستة أيام ، أو سبعة أيام في علم الله ، ثم اغتسلي ، فإذا رأيت أنك قد طهرت واستنقأت فصلي أربعا وعشرين ليلة ، أو ثلاثا وعشرين ليلة وأيامها ، وصومي وصلي ، فإن ذلك يجزئك ، وكذلك فافعلي ، كما تحيض النساء وكما يطهرن ، لميقات حيضهن وطهرهن ، فإن قويت على أن تؤخري الظهر وتعجلي العصر، ثم تغتسلين حين تطهرين و تصلين الظهر والعصر جميعا، ثم تؤخرين المغرب، وتعجلين العشاء، ثم تغتسلين، وتجمعين بين الصلاتين فافعلي، وتغتسلين مع الصبح وتصلين وكذلك فافعلي، وصومي إن قويت على ذلك .

286. Bu hadisi rivayet edenler arasında Abdullah b. Muhammed b. Ukayl olduğu için böyle demiştir.
287. Sünenu Ebî Davud, Tahareh, 110/287.
288. Tirmîzî, Tahareh 95/128, 5 numaralı dipnot.

Resûlellah, ben temizlenemiyorum; namazı terek edeyim mi?" diye sordu. Resûlüllah dedi ki, *"Bu bir damar (çatlaması)dır, âdet değildir. Âdet günlerin geldiğinde namazı terk et. O günler kadar bir süre geçince sendeki kanı yıka ve namaz kıl*[289]*.*"

Burada o kanın âdet kanı değil, damardan geldiği belirtilmiş, bir başka hadiste de kaynağının, rahimdeki bir rahatsızlık (ركضة من الرحم) olduğu ifade edilmiştir[290]. Kanı doğru tanımlayan hadislerde, âdetli kadının oruç tutamayacağından değil, namaz kılamayacağından bahsedilir.

3. Şiddetli kanaması olan bir kadına söylenen; "… *Öğleyi geciktirip ikindiyi öne almaya, sonra temizlendiğin zaman yıkanmaya… gücün yetiyorsa…* " sözünün ne anlamı olabilir. Unutmamak gerekir ki, bu kanama, âdet günleri dışında olan kanamadır. Burada yıkanmaktan değil, Buharî hadisinde olduğu gibi gelen kanı yıkamaktan söz etmelidir.

4. Namazları birleştirmeyle ilgili rivayetlerin hiçbirinde, öğleyi geriye bırakıp ikindiyi öne almak, akşamı geriye bırakıp yatsıyı öne almak yoktur. Namazları bu şekilde birleştirmeyi herkes, her zaman yapabilir. Bunun o kadına sunduğu bir kolaylık yoktur.

Ayrıca saatin ve takvimin olmadığı bir yerde, iki vaktin arasını bulmak zordur. Bunun için gündüzün gölgeyi, gece ise ufku sürekli gözetlemek gerekir. Bu da ayrı bir sıkıntı olur.

5. Hadise göre bu kadın günde üç kere; öğle ile ikindi arasında, akşam ile yatsı arasında ve sabah namazından önce yıkanmalıdır. Allah "*bu dinde hiçbir zorluk koymadığı*[291]" halde bu hadis işi, iyice zora sokmaktadır. Hâlbuki Buhârî'nin rivayetinde böyle bir kadının, sadece kanı yıkaması yeterli sayılmış, abdest alması dahi istenmemiştir. Zaten kanın abdest bozacağına dair sahih bir rivayet yoktur.

6. Hadiste *"… tertemiz olduğun kanaatine varınca yirmi dört veya yirmi üç gece ve bunların gündüzlerinde namaz kıl"* sözünden sonra *"Oruç tut ve namaz kıl"* denmesi Peygamberimizin üslubuna uymamaktadır. Hadisin bu bölümünün sonradan ilave edildiği, yani müdrec olduğu anlaşılmaktadır. Hadisin sonunda, ayrı bir cümle olarak yer alan, "*Gücün yetiyorsa oruç da tut*" sözü de bunu gösterir. Çünkü bu derece kan kaybeden kadının oruca gücü yetmez. Allah Teâlâ: *"(Ey hasta ve yolcular) Eğer bilmiş olsanız oruç tutmanız sizin için daha iyidir"* (Bakara 2/184) buyurduğu

289. Buhari, Hayz 8.
290. Nesâî, Tahâret, babu zikr'il-ekrâ' 135.
291. Hac 22/78.

için Peygamberimiz “*Gücün yetiyorsa oruç da tut*” demiş olabilir.

7. Bu ve diğer bütün hadislerde adetli kadının namaz kılamayacağı açıkça belirtildiği halde oruç tutamayacağına dair bir ifade yer almaz.

Özet olarak bu hadis, Ahmet b. Hanbel gibi bizim de içimize sinmemiştir. Buna dayanılarak âdetli kadının orucu konusunda bir hüküm ve fetva verilemez.

28.1.2. Ebû'l-Yekzân hadisi:

Şureyk, Ebu'l-Yekzân'dan; o, Adiy b. Sabit'ten; o, babasından; o da dedesinden şunu rivayet etmiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, istihâza (âdet dışı kanama) hakkında şöyle dedi.*“Evvelce âdet gördüğü günlerde namazı bırakır sonra yıkanır ve her namaz vaktinde abdest alır, oruç tutar ve namaz kılar.*[292]*”*

Timîzî der ki: Hadisi Ebu'l Yekzân'dan sadece Şureyk rivayet etmiştir.

Ahmed Muhammed Şakir der ki: Ebu Davud da bu hadisi zayıf bulur ve şöyle der: “Rivayet zincirinde yer alan Ebu'l Yekzân'ın adı Osman b. Umeyrdir; çok zayıf bir kişidir”. Ebu Hatim'e göre de, bu zatın rivayet ettiği hadisler zayıf ve münkerdir. Şu'be ondan hoşlanmazdı. Onun yanında bir hadis âliminden rivayette bulununca Şu'be, “kaç yaşındasın” diye sormuş, yaşını söylemiş; öyleyse o âlim öldüğü zaman sen iki yaşındaydın” demiş.[293]”

Ebu Davud, hadisteki “*…oruç tutar ve namaz kılar”* bölümünün Osman tarafından ilave edildiğini söyler[294] ama onun Ebu'l-Yekzân mı, yoksa kendi rivayetinde yer alan Osman b. Ebî Şeybe mi olduğunu açıklamaz. Ancak aynı ibarenin Tirmizi'de de olması bu şahsın Ebu'l-Yekzân olduğunu gösterir. Çünkü Tirmizînin rivayet zincirinde Osman b. Ebî Şeybe yoktur.

Sonuç olarak Ebu'l-Yekzân hadisine dayanılarak da âdetli kadının orucu konusunda bir hüküm verilemez.

---

292. Tirmîzî, Taharet 94/126. Hadisin metni şöyledir.

حدثنا شريك عن أبي اليقظان عن عدي بن ثابت عن أبيه عن جده عن النبي صلى الله عليه و سلم أنه قال في المستحاضة تدع الصلاة أيام أقرائها التي كانت تحيض فيها ، ثم تغتسل وتتوضأ عند كل صلاة ، وتصوم وتصلي.

293. Sunenü't-Tirmîzî, tahkik ve şerh eden Ahmed Muhammed Şakir, İstanbul 1981 (1401), c. I, s. 221, 1 numaralı dip not. Muhammed Şakir şu bilgileri eklemektedir: “Adiy İbni Sabit'in dedesinin kim olduğu bilinmemektedir. Bu konuda çok çelişkiler vardır. Geniş bilgi için Et-tehzib (Cilt 2, Sayfa 19–20) de bulunan Sabit el Ensârî'nin öz geçmişine bakınız.”

294. Sünenu Ebî Davud, Taharet 113/297.

28.1.3. Buhârî Hadisi:

"Ebu Saîd el-Hudrî, Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*in bir kurban veya Ramazan bayramında namazgâha çıkıp kadınlar tarafına geçerek şöyle seslendiğini rivayet etmiştir:

"Ey kadınlar topluluğu! Sadaka verin; çünkü bana, cehennem halkının çoğunluğunu, sizin oluşturduğunuz gösterildi."

– Neden ya Resûlellah?" dediler.

Dedi ki; "Çok lanet okursunuz ve hayatı paylaştığınız kişiye nankörlük edersiniz.

Aklı ve dini eksik olanlar içinde kendine hâkim bir erkeğin gönlünü sizden biri kadar kapıp götüreni̇ni görmedim."

– Dinimizin ve aklımızın noksan olması nedendir ya Resûlellah?" diye sorduklarında dedi ki:

"Kadının şahitliği erkeğin şahitliğinin yarısı kadar değil mi?"

"Evet" dediler.

"İşte bu, aklının noksanlığıdır" dedi.

"Âdetli iken namaz kılmaz ve oruç tutmaz; değil mi?"

"Evet" dediler. "İşte bu da dinlerinin noksanlığıdır" dedi[295].

Hadis senet yönünden sahihtir; ancak mana yönünden bazı uyumsuzluklar vardır.

1- Kimseye "… aklı ve dini eksikler…" diye hitap edilemez. Bu hitap şekli, Peygamberimizin nezaketine uymadığı gibi şu âyete de uymaz:

"Onlara nazik davranman, Allah'ın sana olan ikramı sebebiyledir. Kaba ve katı yürekli olsaydın yanından dağılıp giderlerdi. Öyleyse kusurlarına bakma, onların bağışlanmalarını iste. Yapacağın işler konusunda görüşlerini al. Bir de karar verdin mi, yalnız Allah'a dayan. Allah kendine dayananları sever." (Al-i İmran 3/159)

---

295. Buhârî, Hayz 6. Hadisin metni şöyledir:

حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ أَخْبَرَنِي زَيْدٌ هُوَ ابْنُ أَسْلَمَ عَنْ عِيَاضِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أَضْحَى أَوْ فِطْرٍ إِلَى الْمُصَلَّى فَمَرَّ عَلَى النِّسَاءِ فَقَالَ يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ تَصَدَّقْنَ فَإِنِّي أُرِيتُكُنَّ أَكْثَرَ أَهْلِ النَّارِ فَقُلْنَ وَبِمَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ تُكْثِرْنَ اللَّعْنَ وَتَكْفُرْنَ الْعَشِيرَ مَا رَأَيْتُ مِنْ نَاقِصَاتِ عَقْلٍ وَدِينٍ أَذْهَبَ لِلُبِّ الرَّجُلِ الْحَازِمِ مِنْ إِحْدَاكُنَّ قُلْنَ وَمَا نُقْصَانُ دِينِنَا وَعَقْلِنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ أَلَيْسَ شَهَادَةُ الْمَرْأَةِ مِثْلَ نِصْفِ شَهَادَةِ الرَّجُلِ قُلْنَ بَلَى قَالَ فَذَلِكِ مِنْ نُقْصَانِ عَقْلِهَا أَلَيْسَ إِذَا حَاضَتْ لَمْ تُصَلِّ وَلَمْ تَصُمْ قُلْنَ بَلَى قَالَ فَذَلِكِ مِنْ نُقْصَانِ دِينِهَا.

2- "Aklı ve dini eksik olanlar içinde …" sözü, insan gibi sorumlu olup bu özellikte başka dişi varlıkların olmasını gerektirir. Hâlbuki böyle bir varlık veya varlıklar yoktur.

3- Kadının şahitliğinin erkeğinkinin yarısı kadar olduğuna delil alınan âyet şudur:

"Erkeklerinizden iki kişiyi şahit tutun. İki erkek yoksa kabul edeceğiniz şahitlerden bir erkek ile iki kadın da olabilir; biri yanılırsa, diğeri hatırlatır…" (Bakara 2/282)

Âyetin bağlantılarını görmeyenler, şahitlik konusunda kadın erkek ayırımı yapıldığı kanaatine varmışlardır. Âyetin devamında şöyle bir ifade yer alır:

"…Böylesi, şahitlik için daha sağlamdır…" "Daha sağlam" sözü, "sağlam"ın bir üst seviyesidir. Sağlam olan iki şeyi karşılaştırınca birine daha sağlam denir. "Bir erkek ile iki kadının şahitliği" daha sağlam ise bu şarta uymadan yapılan şahitliğin de sağlam sayılması gerekir. Vasiyete şahitlikle ilgili âyetler konuya açıklık getirmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Müminler! Sizden biriniz ölüm döşeğinde vasiyet edeceği zaman içinizden güvenilir iki şahit tutsun. Eğer bir yerde yolcu iken ölüm gelip çatarsa sizden olmayan iki kişi de olabilir. Onlardan şüphelenirseniz, namazdan sonra alıkoyarsınız. Şöyle yemin ederler: 'Vallahi, isterse en yakınımız olsun, buna karşılık hiçbir şey almayız. Allah için yapılan şahitliği gizlemeyiz. Öyle olsa, elbette günaha gireriz."

Eğer günaha girdiklerinin farkına varılırsa, ölenin hak sahibi iki yakını onların yerine geçer, şöyle yemin ederler: Vallahi, bizim şahitliğimiz onlarınkinden daha doğrudur, biz haksızlık yapmayız. Öyle olsa elbette zalimlerden oluruz." (Mâide 5/106–107)

Bu âyetlerde kadın erkek ayrımı olmadan güvenilir iki Müslüman şahit öngörülmektedir. Yolculukta vasiyet yapılacaksa, Müslüman olmayan iki kişinin şahit de yeterli görülmüştür. Duruma göre şahitlerin tamamı kadın, tamamı erkek veya biri kadın biri erkek olabilir.

Burada delil alınacak cümle şudur: **"Böylesi, şahit getirmenin yeter seviyesidir…"** (Mâide 5/108) Bu cümleyi, Bakara 282'deki *"… Böylesi, şahitlik için daha sağlamdır…"* cümlesi ile karşılaştırınca, şahitlerin iki erkek veya bir erkek ile iki kadın olmasının, borçların yazılmasında da kural olmadığı, tercih sebebi olduğu ortaya çıkar.

Peygamberimiz (s.a.v) yerine göre bir kadının şahitliğini de yeterli

görmüştür. "Ukbe b. el-Harise, Ebû İhâb kızı Ümmü Yahya ile evlenmişti. Ukbe dedi ki: Zenci bir cariye geldi, ben sizin ikinizi de emzirmiştim" dedi. Bunu Peygamber (s.a.v)'e anlattım, benden yüz çevirdi. Önüne geçtim ve tekrar anlattım, dedi ki: "Nasıl olacak? Cariye ikinizi de emzirdiği kanaatinde''. Sonra kadınla evlenmesini yasakladı." (Buharî, Şehâdât, 13)

Bütün bunlar gösteriyor ki, "kadının şahitliği erkeğin şahitliğinin yarısı kadardır" diyerek onun akıl noksanlığına hükmedilemez. Zaten böyle bir şey doğru olsa, kadınların sorumluluklarının erkeklerin yarısı kadar olması da gerekir. Allah Teâlâ kadın erkek karşılaştırması yaptığı bir âyette şöyle buyurmuştur:

"…Mâruf ölçüler içerisinde o kadınların erkekler üzerindeki hakkı, onların bunlara karşı olan hakkına denktir…" (Bakara 2/228)

4- Kadın âdetli iken namaz kılmıyor ve oruç tutmuyor diye dininin noksanlığına hükmedilemez. Çünkü o bunları, Allah'ın emri olduğuna inandığı için yapmıyor. Dininin emrine uyan kişinin dini, nasıl noksan olabilir!

Ayrıca adetli iken oruç tutmayan kadın, o orucu daha sonra tutacaksa eksiğini tamamlamış olur. Çünkü oruç tutmamış hasta veya yolcular da daha sonra oruç tutup sayıyı tamamlarlar[296]. Öyleyse adetli kadının oruç tutmaması, dinini noksanlaştıramaz. Aksi takdirde oruç tutmayan hasta ve yolcular da dinlerini noksanlaştırılmış olurlar. Bunu iddia eden çıkmamıştır. Üstelik bunlar oruç tutabildikleri halde yukarıdaki görüşü savunanlar adetli kadına orucu yasaklarlar.

Bu hadis, Kur'ân'ın koyduğu kurallara aykırı olduğu için buna dayanılarak da âdetli kadının orucu konusunda bir hüküm verilemez.

28.1.4. Muâze Hadisi:

Adetli kadının orucu konusunda delil alınacak vasıftaki tek hadis budur.

Muâze dedi ki, Aişe'ye sordum:

ما بال الحائض تقضي الصوم ولا تقضي الصَلاة ؟ فَقَالَتْ: أَحَرُورِيَّةٌ أَنْتِ؟ قلت لست بحرورية ولكني أسأل. قالت كان يصيبنا ذلك فَنُؤْمَرُ بِقَضَاءِ الصَّوْمِ وَلا نُؤمَرُ بِقَضَاءِ الصَّلاةِ.

296. Bakara 2/185.

"Neden âdetli kadın orucu kaza eder de namazı kaza etmez?"

"Sen Harûrâlı[297] mısın?" dedi. "Hayır, Harûrâlı değilim ama soru soruyorum" deyince şöyle dedi: "Başımıza bu olay gelince orucu kaza etmemiz emredilirdi ama namazı kaza etmemiz emredilmezdi."[298]

28.2. İcma İddiası

Âdetli kadının orucu kaza etmesi, ama namazı kaza etmemesi üzerinde icma edildiği, bu icmaın Muâze hadisine dayandığı iddia edilmektedir.

Nevevî (öl. 676/1277) der ki: "Aişe'nin, "*Orucu kaza etmemiz emredilir, namazı kaza etmemiz emredilmezdi"* sözü, üzerinde ittifak edilmiş hükümdür… Âdetli veya loğusa olan kadının, namazı kaza etmesinin farz olmadığı ama orucu kaza etmesinin farz olduğu hususunda icma vardır[299]."

Şevkânî'ye göre İbnu'l Münzir ve diğerleri de bu görüştedir[300].

Aişe validemizden gelen hadis sahih ve oluşan icma doğrudur. Ancak insanları yanıltan kaza (قضى) kelimesidir. Bu kelime fıkıhta, vakti içinde yerine getirilmeyen bir ibâdetin, daha sonra ifa edilmesi anlamında kullanılır. Ama bu anlam, kelimeye sonradan yüklenmiştir. Sözlük anlamı, bir ibâdeti zamanında yapmak yani eda etmektir. Kur'an'da, Sünnette ve sahabenin sözlerinde geçerli olan, kelimenin sözlük anlamıdır. (فإذا قضيتم مناسككم) âyeti; "*Hac ibâdetini eda ettiğinizde*"[301] (فإذا قضيتم الصلاة) âyeti de "*namazı kıldığınızda*"[302] demektir.[303]

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinde kaza kelimesi ile ilgili şu bilgiler yer alır:

"Peygamber'in hadislerinde kaza kelimesi ve çeşitli kipleri ibâdetlerin yerine getirilmesi, borçların ödenmesi ve yargılama anlamlarında sıkça kullanılmıştır.[304]"

---

297. Harûrâlı, Harûrâlı demektir. Harûrâ, Sıffîn savaşında Ali'nin saflarından ayrılan Hâricîlerin toplandığı yerdir. (Bkz. Ethem Ruhi Fığlalı, "Hariciler", DİA, c. XVI, s.169-175.)
298. Müslim Hayız 67.
299. Nevevî, Sahihu Muslim bi Şerh'in-Nevevî, c. IV, s. 26, bab vücub kada'is-savm ala'l-hâidi ve dune's-salah, Beyrut 1990/1411.
300. Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, Neylü'l evtar şerhu muntekâ'l ehbar, 1.Baskı, Mustafa el halebi matbaası, Mısır, Tarih yok, c.1, s. 328.
301. Bakara 200
302. Nisa 4/103.
303. Kitab'ul-ayn, Tac'ul-Arus, Lisan'ul-Arab, es-Sıhah, el-Mısbah'ul-munir. قضي mad.
304. Kâmil Yaşaroğlu, Diyanet Vakfı İslam Ansk. İst. 1995, Kaza md.

Lügat alimi el-Feyyûmî (ö. 770/1368-69)[305] şöyle der: "Alimler, ibâdetlerde kazayı, vaktinin dışında yerine getirilen, edayı da vaktinde yerine getirilen için kullandılar. Bu, iki vakti ayırmak için oluşturulmuş bir terimdir ama kelimenin sözlük anlamına aykırıdır."[306]

Öyleyse icma şöyledir:

"Âdetli veya loğusa olan kadının, namazı kılması farz değildir ama orucu tutması farzdır."

Aksini iddia edenlerin delili yoktur. Bunu Nevevi de üstü kapalı olarak itiraf etmiş ve şunları söylemiştir:

"Bazı arkadaşlarımız âdetli kadının oruç tutmakla muhatab olduğunu ama onu geriye bırakmakla emrolunduğunu söylediler. Nitekim abdestli olmayan bir kişi abdestsiz namaz kılamasa bile bu halde iken namaz kılma emri ile muhataptır, dediler." Bu görüş, görüş değildir. Kadının, gidermeye güç yetiremediği bir şey sebebiyle oruç tutması nasıl hem farz hem de haram olabilir? Abdestsiz öyle değildir, onun abdestsizliği gidermeye gücü yeter[307]."

Nevevî; "bu görüş, görüş değildir" derken, aslında yapılan yanlışı itiraf etmiş olmaktadır. Çünkü âdetli veya loğusa kadına Ramazan'da oruç tutmayı farz saymazlarsa daha sonra kaza etmeyi farz sayamazlar. Nitekim Ramazan'ın ortasında Müslüman olan kişi o güne kadar tutmadığı oruçlardan sorumlu tutulmaz. Nevevî ne derse desin adetli kadına Ramazan'da oruç tutmayı hem farz hem haram saymış olmaktadır. Nevevî'nin üzerinde icma edildiğini söylediği şu sözün de bir anlamı yoktur:

"Âdetli veya loğusanın, namaz kılmasının ve oruç tutmasının farz olmadığı üzerinde icma etmişlerdir[308]."

Abdest namazın şartıdır. Adetli kadın temizlenip abdest alamadığı için ona namaz farz olmaz. Çünkü Allah, kimseye gücünün üstünde bir yük yüklemez[309]. Temizlik orucun şartı değildir; öyleyse adetli kadına oruç neden farz olmaz? Ramazan'da edası farz değilse kazası nasıl farz olur?

305. Diyanet Vakfı İslam Ansk. İst. 1995, Feyyumî md.
306. Ahmed b. Muhammed el-Feyyûmî, el-Mısbah'ul-Munîr, Lübnan 2001, s. 519.
307. Nevevî, a.g.e, c. IV, s. 26.
308. Nevevî, Sahihu Muslim bi Şerh'in-Nevevî, c. IV, s. 26, bab vücub kada'is-savm ala'l-hâidi ve dune's-salah, Beyrut 1990/1411.
309. Bakara 2/286

Sonuç

Yukarıdaki hadislerden Muâze hadisi dışındakilerin, adetli kadının orucu konusunda delil alınabilecek vasıfta olmadığını gördük. Delil alınabilecek vasıftaki tek hadis Muâze hadisi olduğu için icma o hadise dayandırılmıştır. Kaza kelimesine doğru anlam verince hadisin tercümesi şöyledir:

Muâze dedi ki, Aişe'ye sordum, dedim ki:

"Neden âdetli kadın oruç tutuyor da namaz kılmıyor?"

"Sen Harûrâlı mısın?" dedi. "Hayır, Harûrâlı değilim ama soru soruyorum" deyince şöyle dedi: "Başımıza bu olay gelince oruç tutmamız emredilir ama namaz kılmamız emredilmezdi."[310]

Buradaki soru, adet kanaması devam eden kadınla ilgilidir. Bir rivayet de şöyledir:

أتقضي إحدانا الصلاة أيام محيضها ؟ فقالت عائشة . أحرورية أنت ؟ قد كانت إحدانا تحيض على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم. ثم لا تؤمر بقضاء .

Muâze dedi ki, bir kadın Aişe'ye: "Birimiz âdet günlerinde namaz kılar mı? diye sordu. Aişe; "Sen Harûrâlı mısın? Bizden biri Resulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanında âdet görürdü, sonra (namazı) kılmakla emr olunmazdı" dedi[311].

Aişe'nin kadına; "Sen Harûrâlı mısın?" diye çıkışması önemlidir. Harûrâ, Sıffîn savaşında Ali'nin saflarından ayrılan Hâricîlerin toplandığı yerdir[312]. İbnu Abdilberr'in (ö. 463/1071) bildirdiğine göre Haricîlerden bir kesim, âdetli kadının namaz kılmasını farz sayarmış[313]. Nitekim bu gün de bunu iddia edenler vardır.

Demek ki, adetli kadının oruç tutacağı, zaten biliniyordu. Merak edilen, böyle bir kadının namaz kılıp kılamayacağıydı. Çünkü ortalıkta böyle iddialar dolaşıyordu. Allah Teâlâ, oruçla ilgili hükümleri açıkladıktan sonra şöyle buyurmuştur:

"... Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır; onlara yaklaşmayın..." (Bakara 2/187)

---

310. Müslim Hayız 69.
311. Müslim, Hayz 67.
312. Bkz. Ethem Ruhi Fığlalı, "Hariciler", DİA, c. XVI, s.169-175.
313. eş-Şevkânî, a.g.e, c.1, s. 328.

Ayet orucu; yeme, içme ve cinsel ilişkinin bozduğunu hükme bağlamışken, kaza kelimesine yanlış anlam verme dışında bir delile dayanmadan âdetin veya loğusalığın da orucu bozduğunu söylemek ve bu konuda icma olduğunu iddia etmek sınırları aşmak olmaz mı?

Daha da ileri gidip böyle bir kadının Ramazan'da oruç tutmasını haram saymak, kişiyi şu âyetin kapsamına sokar:

Dillerinizin uydurduğu yalana dayanarak «Bu helâldir, şu da haramdır» demeyin, çünkü Allah'a karşı yalan uydurmuş olursunuz. Allah'a karşı yalan uyduranlar umduklarına kavuşamazlar. (Nahl 16/116)

29- TALAK (ERKEĞİN BOŞAMA HAKKI)

Kur'ân'a göre talak, kocanın hakkıdır. Talakla ilgili fiillerin faili kocalardır. Kadının evliliği sona erdirme hakkına iftidâ denir. İftidâ daha sonra gelecektir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ.

"O talak iki defadır. Her birinden sonra kadını ya iyilikle tutmak, ya da güzellikle ayırmak gerekir." (Bakara 2/229)

Âyetteki الطَّلَاقُ (el-talaku) ifadesinin başındaki "ال = el" marifelik ekidir; kelimeyi et-talâku şeklinde okutur ve "o talak" anlamı verir. Talakın ne olduğu talak sûresinde açıklanmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ أَمْرًا. فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا. وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا.

"Ey Peygamber! Kadınları boşadığınızda iddetleri içinde boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz Allah'tan çekinin; onları evlerinden çıkarmayın. Onlar da çıkmasınlar; açık bir fuhuş yapmış olurlarsa başka. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa kendine kötülük etmiş olur. Bilemezsin, belki Allah bunun ardından yeni bir durum ortaya çıkaracaktır.

Kadınlar sürelerinin sonuna geldiklerinde onları ya mâruf [314] *ile tutun veya mâruf ile ayırın. İçinizden güvenilir iki kişiyi şahit tutun; şahitliği Allah için yerine getirin. İşte bu size, içinizden Allah'a ve Ahiret gününe inanan kimseye verilen öğüttür. Kim Allah'tan çekinirse o, ona bir çıkış yolu açar.*

Beklemediği yerden ona rızık verir. Kim Allah'a güvenirse o, ona yeter. Allah emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur." (Talak 65/1-3)

Allah, her şey gibi, talak için de bir ölçü, bir standart koymuştur. Yukarıdaki âyetler bu ölçüyü gösterir. Ömer'in oğlu Abdullah, karısını adetli iken boşamıştı. Ömer, bunu Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve selleme* sorunca ona şöyle demişti:

"Söyle ona, eşine dönsün; temizleninceye kadar ayrılmasın. Sonra eşi âdet görüp tekrar temizlenirse bundan sonra ister devam etsin, isterse ilişkiye girmeden onu boşasın. İşte bu, o iddettir ki, Allah kadınların ona göre boşanmalarını emretmiştir[315]". Abdullah b. Ömer dedi ki; "Peygamberimiz, yaptığım boşamayı geçersiz saydı ve şu âyeti okudu: "Ey Peygamber! Kadınları boşadığınızda iddetleri içinde boşayın." Yani onları iddetlerinin başlangıcında boşayın."[316]

Eşini boşamak isteyen erkeğin yapacağı şeyler şöyle sıralanabilir:

1. İddet içinde boşamak
2. İddeti saymak,
3. Kadını evden çıkarmamak,
4. Kadının evden çıkmaması,
5. Süre içinde veya süre sonunda iyilikle tutmak veya iyilikle ayırmak.
6. Kadını gerek boşarken gerek dönüş sırasında ve gerekse ayrılırken iki kişiyi şahit tutmak.

---

314. Mâruf; bilinen ve malum olan şey demektir. Bu bilgi, ya gelenek ve göreneklerden ya da Kitap ve Sünnetten elde edilir. Gelenek ve görenekten elde edilmişse Kitap ve Sünnete aykırı olmaması gerekir. Böyle bir bilgiyi akıl ve din güzel bilgi sayar.
315. Buhârî, Sahih, Talâk, 1, 3, 44, 45; Tefsîru sureti't-talak, 1; Müslim, Sahih, Talak 1, 14; Nesaî, Sünen, Talak 13, 15, 19; İbn Mâce, Sünen, Talak 1, 3; Darimî, Sünen, Talak 1, 2; İmam Malik, Muvatta', Talak 53; Ebû Dâvûd, Sünen, Talak 4, Tirmîzî. Sünen, Talak. (Yukarıdaki metin, Buhârî, Sahih, Talâk, 1'in tercümesidir.)
316. Ebû Davûd, Sünen, Talak 4.

29.1. İDDET İÇİNDE BOŞAMA

Buradaki iddet, boşanan kadının, kocasının evinde geçirmek zorunda olduğu süredir. Kadın bu süre içinde kocasıyla aynı evi paylaşır ama onunla cinsel ilişkiye girmez. Çünkü iddeti kendi başına beklemesi gerekir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلاَثَةَ قُرُوَءٍ

"(Kocaları tarafından) boşanmış kadınlar kendi başlarına üç kur' beklerler."

Adet halinde ilişki yasak olduğu[317] için kadın zaten kendi başınadır. İddet süresi içinde kocası ile aynı evi paylaşacağından buradaki kur', onunla ilişkiye girebileceği temizlik dönemidir. Öyle ise talakın iddet içinde olması, kadının bu sırada adetten temizlenmiş ama kocasıyla ilişkiye girmemiş olması demektir. Abdullah b. Ömer öyle yapmadığı için Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve sellem*in çok sinirlendiği rivâyet edilmiş[318] ona, fazladan bir temizlik dönemi bekleme cezası vermiştir. Çünkü eşini, birinci temizlikten sonra değil, ikincisinden sonra boşayabileceğini söylemiştir.

Bunun önemli hikmetleri vardır. Erkek, adet gören eşiyle ilişkiye giremeyeceğinden huzursuz olabilir. Kadın adetten temizlenince erkeğin ona arzusu üst sınıra çıkar. İlişkiye girince arzusu azalır. Erkeğin karısını, ilişkiye girmediği temizlik döneminde boşayabilmesi boşama önünde tabii bir engel oluşturur.

İddet, âdet gören için üç temizlik müddetidir.[319] Adetli iken boşama gerçekleşemeyeceği için böyle bir kadının eşi ile ilişkiye girmeden geçirdiği toplam süre, aşağıda gösterildiği gibi üç adet ve üç temizlik süresi olur. Bu da üç ay kadar sürer.

ADET	**TEMİZLİK**	**ADET**	**TEMİZLİK**	**ADET**	**TEMİZLİK**

Âdetten kesilen, adet görmeyen veya hamile olan kadınların iddeti ile ilgili olarak şöyle buyurulmuştur:

317. Allah Teâlâ şöyle buyurur: Sana kadınların adet halini soruyorlar. De ki, o bir eziyettir; adet günlerinde onları rahat bırakın. Temizleninceye kadar kendilerine yaklaşmayın. (Bakara 2/222)
318. Buhârî, Ahkâm 13.
319. Bakara 228'deki kurû' (قُرُوَءٍ) kelimesinin anlamının elverişli olması sebebiyle Hanefî ve Malikîler iddetin üç adet dönemi olduğunu söylemişlerdir. Bu durumda toplam süre iki temizlik, üç adet olur. Yukarıda görüldüğü gibi bu görüş yanlıştır. Doğrusu üç temizlik, iki adet olmalıdır.

وَاللَّائِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِن نِّسَائِكُمْ إِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ وَأُوْلَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَن يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا

Adetten kesilmiş olanlar hakkında şüpheye düşerseniz iddetleri üç aydır; adet görmeyenler de öyle. Hamile olanların süreleri doğumları ile biter. Kim Allah'tan sakınırsa Allah onun işinde bir kolaylık oluşturur. (Talak 65/4)

Erkek, bu durumlarda olan eşini her an boşayabilir. Onun iddeti, boşama anından itibaren başlar.

29.2. Şahit Bulundurma

Boşamanın şahitler huzurunda olması şarttır. Allah Teâlâ Talak Suresi 2. âyette şöyle buyurur:

وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ

İçinizden güvenilir iki kişiyi şahit tutun; şahitliği Allah için yerine getirin.

İlgili âyetler dikkatle düşünülürse talakın her safhasının şahitlerle tespitinin şart olduğu ortaya çıkar. Bunlardan ilki, boşamanın gerçekleştiği andır. Bu andan itibaren müslümanlara yüklenen bir görev vardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُواْ حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا إِن يُرِيدَا إِصْلاَحًا يُوَفِّقِ اللّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا

Karı-kocanın arasının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin; düzelmek isterlerse, Allah aralarını buldurur. Allah bilir ve işin iç yüzünden haberdardır. (Nisa 4/35)

Boşamanın şahitlerle tespiti halinde müslümanlar durumdan haberdar olup harekete geçerler. Yoksa bu görevi yerine getirmeleri zorlaşır.

Erkek, iddetin bitmesini beklemeden eşine dönebilir. Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَٰلِكَ إِنْ أَرَادُواْ إِصْلاَحًا

“Kocalar arayı düzeltmek isterlerse, onlara iddet içinde dönmeye daha çok hak sahibidirler”[320] (Bakara 2/228)

İddet içinde dönme, arayı düzeltme şartına bağlandığına göre bu konuda erkeğin niyetinin sorgulanmasına ve durumun tespitine ihtiyaç olur. Kötü niyetli olduğu tespit edilirse dönmesine imkân verilmez. Onun için bu safhanın da şahitlerle tespiti gerekir.

Süre sonunda dönme de iyi niyet şartına bağlanmıştır. Bu sebeple o safha da şahitlerle tespit edilmelidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النَّسَاء فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلاَ تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لَّتَعْتَدُواْ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلاَ تَتَّخِذُوَاْ آيَاتِ اللّهِ هُزُوًا وَاذْكُرُواْ نِعْمَتَ اللّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنزَلَ عَلَيْكُمْ مِّنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُم بِهِ وَاتَّقُواْ اللّهَ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

Kadınları boşadığınızda bekleme sürelerinin sonuna varırlarsa ya maruf[321] *ile tutun, ya da maruf ile serbest bırakın. Onları zarara uğratıp haklarına saldırmak için tutmayın.*[322] *Bunu yapan, kendini kötü duruma düşürür. Allah'ın âyetlerini hafife almayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün. O, indirdiği Kitap ve doğru bilgi ile sizi uyarmaktadır. Allah'tan çekinin. Bilin ki, Allah her şeyi bilir.* (Bakara 2/231)

Erkeğin eşine, süre sonunda iyi niyetle döndüğünün veya ondan güzellikle ayrıldığının da şahitlerle tespiti gerekir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

Kadınlar sürelerinin sonuna geldiklerinde onları mâruf ile tutun veya maruf ile ayırın. (Talak 65/2)

Demek ki, talakın her safhasının şahitlerle tespiti şarttır. Buradaki her bir şahit hem olayı tespitte hem de mahkemede şahitlik yapabilecek

---

320. Bakara 231 ve 232 ilele Talak 2. âyet erkeğin karısına dönme zamanı olarak iddet bitimini göstermektedir. Bu âyet ise erkeğin, iddet bitmeden dönmeye daha çok hak sahibi olduğunu bildirmektedir.
321. Maruf; bilinen ve malum olan şey demektir. Bu bilgi, ya gelenek ve göreneklerden ya da Kitap ve Sünnetten elde edilir. Gelenek ve görenekten elde edilmişse Kitap ve Sünnete aykırı olmaması gerekir. Böyle bir bilgiyi akıl ve din güzel bir bilgi sayar.
322. Evliliği devam ettirmek istemediğiniz halde, sırf serbest kalmalarını engellemek için onları tutmayın.

özellikte olmalıdır. Bu sebeple akıllı, büluğa ermiş. dilsiz veya kör olmayan âdil[323] kimselerden olmaları gerekir. Namuslu birine zina iftirasında bulunup ceza giymiş olan[324] kimselerin şahitliği ile usul veya fürudan olan kimselerin lehteki şahitliği kabul edilmez.[325]

29.3. İddeti Sayma Görevi

Talak 1. âyette iddeti sayma görevi erkeğe verilerek şöyle buyurulmuştur:

"Ey Peygamber! Kadınları boşadığınızda iddetleri içinde boşayın ve iddeti sayın."

Adeti gören kadın, iddeti saymakla görevli olan erkektir. Bu emir onun, bu süre içinde eşiyle yakından ilgilenmesini zorunlu kılar. Eğer iddeti saymazsa dönüş imkânı varken süreyi geçirerek hakkını kaybedebilir. Kadın, iddeti ile ilgili olarak kocasını doğru bilgilendirmek zorundadır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: (وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَاخَلَقَ اللّٰهُ فِي أَرْحَامِهِنّ) "Allah'ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri o kadınlara helal olmaz." (Bakara 2/228) Âdet olduğu halde olmadım derse günaha girer.

"Allah'ın rahimlerinde yarattığı" şey çocuk da olabilir. Hiçbir kadın babasız çocuk doğurmak istemez ama hamileliğini gizleyerek bir an önce kocasının evinden ayrılmak isteyebilir. Hamile kadın adet görmez. Kocasının evinden ayrılması için adet gördüğünü söylemesi gerekir. Bu da onu günaha sokar.

29.4. Kadının Evden Çıkmaması ve Çıkarılmaması

Talak 1. âyette boşanmış kadının iddet süresi içinde evden çıkması veya çıkarılması yasaklanarak şöyle buyurulmuştur: "Onları evlerinden çıkarmayın. Onlar da çıkmasınlar; açık bir fuhuş yapmış olurlarsa başka."

Burada sözü edilen ev, kocanın evi olmasına rağmen kadının evi sayılmıştır. Demek ki iddet süresi içinde kadın o evi, kendi evi gibi kullanacaktır. Ev kadının olsaydı, onun oradan çıkarılmasından veya çıkmasından bahsedilemezdi.

Kadın evden çıkar veya çıkarılırsa eşleri barıştırmakla görevli hakemlerin işi zorlaşır. Ayrıca başkalarının yanında birbirlerinin kötü hallerini

323. Mecelle 1705, (Adil, hasenatı seyyiatına galib olan kimsedir).
324. Nur, 24/4.
325. Kasani, a.g.e., c. VI s. 267-272; Mecelle 1686-1700.

ortaya dökerek soğukluğun artmasına sebep olabilir ve kötü niyetli kişilerin engeline takılabilirler.

Bir de yaklaşık üç ayı bir çatı altında, ilişkiye girmeden geçiren eşler yumuşayabilir ve boşanmaya yol açan sebepleri ortadan kaldırabilirler. Talak 1. âyetin sonunda *"Bilemezsin, belki Allah bunun ardından yeni bir durum ortaya çıkaracaktır"* buyrulması bunu gösterir.

29.5. Hududullah = Allah'ın Koyduğu Sınırlar

Talakla ilgili âyetlerden Talak 1, Bakara 229 ve 230'da hududullah ifadeleri geçer. Talak 2. âyet ise şöyle biter: İşte bu size, içinizden Allah'a ve Ahiret gününe inanan kimseye verilen öğüttür. Kim Allah'tan çekinirse o, ona bir çıkış yolu açar" Bu hüküm ile Bakara 231. âyette yer alan "Allah'ın âyetlerini hafife almayın" hükmü de hududullah anlamındadır. Allah Teâlâ bir âyette şöyle buyurur:

(Allah'ın cennet sözü verdiği kişiler) Tevbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, gezenler, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredenler, kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın hududunu koruyanlardır. İşte o müminleri müjdele. (Tevbe 9/112)

Bu âyetle birlikte toplam altı âyette, talak konusu üzerinde titizlikle durmamız emredilmiştir. Hududullah ifadesi, hiçbir konuda talakta olduğu gibi tekrarlanmamıştır. Bu da bu konunun ne kadar önemli olduğunu gösterir.

Talak 1. âyetteki sınırlara uymayan, kendini zora sokmuş olur ama yaptığı talak geçerlidir. Bunlar; kocanın iddeti sayması, eşini evden çıkarmaması, onun da çıkmamasıdır. Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa kendine yazık etmiş olur."

Çünkü iddetin sonuna kadar erkeğin eşine dönme hakkı vardır. Eğer iddeti saymazsa sürenin bittiğini fark edemediği için bu hakkı kaybedebilir.

İddet süresi içinde koca eşini evden çıkarmazsa anlaşmazlığın çözümü kolaylaşır. Durumu gözden geçirip daha sağlıklı bir sonuca varabilir.

Kadın evden ayrılmazsa o da kocasını ikna etme fırsatını yakalar. Bu süre içinde onun, kocasına karşı davranışlarında tek yasak cinsel ilişkidir. Bu da kocasının kendine olan ilgisini artırır. Koca dönme kararı verir ve bunu şahitlerle tespit ettirirse o yasak da kalkar.

Talak 2, Bakara 229 ve 230'da belirtilen sınırlara uyulmadığı takdirde talak geçersiz olur. O âyetlerin hükümleri kendi yerlerinde gösterilmiştir.

29.6. Eşine Dönme Kararı

Erkeğin eşine dönmesi, kocanın iyi niyetine bağlıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Eğer kocalar arayı düzeltmek isterlerse, kadınlara iddet içinde dönmeye daha çok hak sahibidirler."[326] (Bakara 2/228) Yani iddet sonunda dönebileceklerine göre, iddet içinde öncelikle dönebilirler. Ama arayı düzeltme niyeti yoksa, mesela boşamayı şartlarına uygun yaptıktan sonra iddet bitmeden eşine dönüp iddetin kalan kısmında tekrar boşayacak olsa yaptığı dönüş geçersiz sayılır ve iddet süresinin bitiminde eşiyle ilişkisi kesilir.

Eşine zarar vermek veya iddetini uzatmak için de dönemez. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ.

"Kadınları boşadığınız, onlar da bekleme sürelerinin sonuna vardılarsa artık ya mâruf ile tutarsınız veya mâruf ile ayırırsınız. Onlara zarar vermek ve haklarına saldırmak için tutmayın. Bunu yapan, kötülüğü kendine yapar. Allah'ın âyetlerini arzularınıza alet etmeyin. Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün. İndirdiği Kitap ve doğru bilgi ile o, size öğüt vermektedir. Allah'tan çekinin ve bilin ki, Allah her şeyi bilir." (Bakara 2/231)

"Allah her şey için bir ölçü bir standart"[327] koyduğu için buraya kadar anlatılanlar ölçüye uygun olarak yapılan birinci talakı gösterir.

326. Tefsir ve mealler âyete bu anlamı vermezler. Bize göre (وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذٰلِكَ) âyetinin anlamı şöyledir: و بعولتهن احق بردهن في العدة من ردهن في نهايتها "kocaları onlara iddet içinde dönmeye iddet sonunda dönmekten daha çok hak sihibidirler."
327. Talak 65/3

29.7. Talakın Sayısı

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

O talak iki defa olur. Her birinden sonra kadını ya iyilikle tutmak, ya da güzellikle ayırmak gerekir. Onlara verdiklerinizden bir şey almanız size helâl olmaz.[328] *Eşler, Allah'ın koyduğu sınırlarda duramayacaklarından korkarlarsa başka. Allah'ın koyduğu sınırlarda duramayacaklarından siz de korkarsanız kadının fidye verip kendini kurtarmasında her ikisi için de bir günah yoktur.*[329] *Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır; onları aşmayın. Kim Allah'ın koyduğu sınırları aşarsa, işte yanlış yapanlar onlardır.*

Âyetteki "O talak iki defa olur" hükmü, Allah'ın, ölçüsünü belirlediği yukarıdaki talakın en fazla iki kere olabileceğini gösterir.

"... Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır, onları aşmayın. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, işte yanlış yapanlar onlardır" hükmü ise bu ölçüye uymayan talakların geçersiz olduğunu gösterir.

Şarta veya belli bir zamanın gelmesine bağlanan talâk çeşitleri de bu ölçüye uymadığından geçersizdir.

Üçüncü boşamada yukarıdaki kurallar geçerli olmaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ.

"Erkek üçüncü defa boşarsa, artık bu kadın ona helal olmaz.[330] *Kadın evlenir, bu koca da boşarsa bakarlar; Allah'ın koyduğu sınırlarda duracakları kanaatine varırlarsa birbirlerine dönmelerinde bir günah yoktur. Bunlar Allah'ın sınırlardır. Allah bunları, bilen bir topluluk için açıklamaktadır."* (Bakara 2/230)

---

328. Ne evlilik devam ederken ne de boşanma sırasında koca, karısına verdiği mehir ve hediyeleri geri alma hakkına sahiptir. Allah Teâlâ bir başka âyette şöyle buyurur: "Ey inananlar! Karılarınızın mirasına zorla konmanız size helal değildir. Verdiğinizin bir kısmını geri almak için de onlara baskı yapmayın. Ama açık bir fahişelik yapmış olurlarsa o başka. Onlarla iyi geçinin. Onlardan hoşlanmadıysanız bilin ki siz, bir şeyden hoşlanmayabilirsiniz ama Allah onda sizin için birçok iyilik yaratacak olabilir." (Nisa 4/19)
329. Bu âyet kadına evliliği sona erdirme yetkisi vermiştir. **"İftida (Kadının Boşanma Hakkı)"** başlıklı yazıya bkz.
330. Erkek üçüncü ve son hakkını da kullanmış olur.

Talakın üç ile sınırlanması fıtrata uyar. Çünkü istenmeyen bir işten sonra en çok iki kez özür kabul edilir, üçüncüsünde kabul edilmez. Bunu Musa *aleyhisselam* ile Hızır olayında da görürüz.

Musa Hızır'a: "Sana öğretilenden bana da bir olgunluk bilgisi öğretmen için seninle gelebilir miyim?" dediği zaman Hızır: "Gel, ama sen benimle beraber olmaya dayanamazsın. İç yüzünü bilmediğin bir şeye nasıl dayanacaksın?" Bana uyarsan, ben sana anlatıncaya kadar hiç soru sorma!" demişti. Musa *aleyhisselam* iki kere soru sorunca Hızır'a "Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam benimle arkadaşlık etme. Çünkü artık benim tarafımdan beyan edilecek son özür noktasına ulaştın" demişti. Üçüncü soruyu da sorunca Hızır, "İşte bu benimle senin aranı ayırır" demişti.[331] Üçüncüden sonra artık özür kabul edilmez. Tıpkı bunun gibi üçüncü talaktan sonra kocanın özür beyan etme imkânı sona erer ve eşler birbirinden ayrılırlar. Bu da fıtrata uygun bir boşama olur.

Bundan sonra herkes kendi yoluna gider. Bu arada kadın bir başka erkekle evlenir, o erkek ölür veya onu usulüne uygun olarak boşarsa, bu kadın kendini daha önce üç talakla boşamış olan eşiyle yeniden evlenebilir. Bu husus, yukarıdaki âyetin hükmüdür.

Cahiliye Arapları talakı bilirlerdi. Fakat bunun belli bir sayısı yoktu. Koca karısını boşar, iddet esnasında ona döner ve bu işi istediği kadar yapabilirdi. Böylece karısına ne kocalık yapar ne de başkasıyla evlenmesi için onu serbest bırakırdı. İddeti bitse dahi evlenmesini yasaklayabilirdi.[332] İslam, sınırsız talak hakkını üçe indirdi ve ilk ikisinde kocaya iddet içinde dönme hakkı tanıdı. Üçüncü boşamadan sonra bu hakkı tanımadı. Dolayısıyla karısını, âdetten temizlenmişken, ilişkiye girmeden boşayan kişi, bir boşama hakkını kullanmış olur. Süre sonunda ayrılığa karar vermenin bu konuda bir etkisi yoktur. Evliliği devam ettirme kararı verilirse boşama meydana gelmiş fakat evlilik yeniden kurulmuş olur.

29.8. Üç Talak Konusu

Mevcut mezhepler, doğru talakın yukarıdaki gibi olduğunu kabul ederler ama o ölçülere uymayan talakı geçerli sayarlar. Bunun sebebi, Talak sistemini kurarken Talak Suresinin âyetlerini temel almamaları, diğer âyetlere de şartlı yaklaşmalarıdır. Bu sebeple talakla ilgili âyetleri ve hadisleri büyük ölçüde değerlendirme dışı bırakmışlardır. Bu hususa aşağıda küçük bir örnek verilecektir.

331. Kehf, 18/66-78.
332. Cessas, Ahkâmu'l-Kur'ân, c. II, s. 73; Reşid Rıza, Tefsiru'l-menar, Kahire, c. III, s. 38.

Dört mezhebe göre erkek eşini, adetli iken veya onunla ilişkiye girdiği temizlik döneminde bir talakla boşayabileceği gibi birden fazla talakla da boşayabilir. Eğer eşine; "seni üç talakla boşadım" demişse aynı anda üç talak meydana gelir ve evlilik tamamen sona erer. Şarta veya belli bir zamanın gelmesine bağlanan talâk da geçerlidir. Ne boşama sırasında, ne dönme sırasında ne de iddet bitiminde ayrılırken şahit bulundurma şartı vardır. Erkeğin eşine dönmesi halinde iyi niyetli olup olmadığına da bakılmaz. Bütün bunların Kur'ân'a aykırı olduğu açıktır. Şimdi mezhepleri bu duruma getiren gelişmelere üç talak örneğini verelim.

29.8.1. Peygamberimizin Dönemi

İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre Abdu Yezîd, karısı Ümmü Rukâne'yi boşamış, Müzeyne kabîlesinden bir kadınla evlenmişti. Kısa bir süre sonra kadın Allah'ın Elçisine gelmiş ve Abdu Yezîd'in iktidarsız olduğunu ima için başından aldığı bir kılı göstererek, onun bana ancak şu kıl kadar faydası olabilir. Benimle onun arasını ayır." demişti.

Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve sellem* buna öfkelenerek Adamın oğlu Rukâne'yi ve kardeşlerini çağırdı. Sonra orada bulunanlara o iki çocuğu göstererek: "Bunu şu ve şu bakımlardan, diğerini de şu ve şu bakımlardan Abdu Yezîd'e benzer buluyor musunuz?" diye sordu.

"Evet" dediler.

Allah'ın Elçisi Abdu Yezîd'e: "Onu boşa" diye emretti. O da isteneni yaptı.

Sonra, "Önceki eşine; Rukâne'nin annesine dön." dedi.

Abdu Yezîd: "Ey Allah'ın Elçisi! Ben onu üç talakla boşadım." dedi.

"Biliyorum, sen ona dön" dedi ve şu âyeti okudu: "Ey Peygamber! Kadınları boşadığınızda iddetleri içinde boşayın ve iddeti sayın." (Talak, 65/1)[333]

İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre Abdu Yezîd'in oğlu Rukâne de babası gibi karısını üç talak ile boşadı, sonra buna fazlasıyla üzüldü. Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve sellem* ona, karısını nasıl boşadığını sordu.

"Üç talakla", dedi.

"Bir mecliste mi?" diye sordu.

"Evet", dedi.

333. Ebû Dâvûd, Sünen, Talâk, 10.

"Bu bir talaktır, istersen ona dön" dedi. O da hemen döndü.[334]

29.8.2. Sahabe Dönemi

İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve sellem* ve Ebû Bekr devri ile Ömer'in halifeliğinin ilk iki yılında üç talak, bir talak sayılırdı. Hattâb oğlu Ömer: "İnsanlar ihtiyatlı olmaları gereken bir konuda aceleci davranmaktalar. Acaba onu, onların aleyhine geçerli saysak mı?" dedi ve geçerli saydı.[335]

Kaynaklar, bu tarihten sonra fetvaların şaşırtıcı bir şekilde değiştiğini göstermektedir. Yukarıdaki hadisleri rivâyet eden Abdullah b. Abbâs da görüş değiştirmiştir. Mücâhid diyor ki; İbn Abbâs'ın yanındaydım, bir adam geldi, karısını üç talakla boşadığını söyledi. İbn Abbâs bir süre sessiz kaldı. Karısını ona döndüreceğini sandım. Sonra söze şöyle başladı: "Biriniz tutup ahmaklık yapıyor, sonra İbn Abbâs! İbn Abbâs! demeye başlıyor. Allah şöyle buyurmuştur: "Kim Allah'tan korkarsa o ona bir çıkış yolu yaratır." (Talak, 65/2) Sen Allah'tan korkmadın. Ben de sana bir çıkış yolu görmedim. Rabbine isyân etmişsin. Karın senden ayrılmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Ey Peygamber! Kadınları boşadığınızda iddetleri içinde boşayın." (Talak, 65/1).[336]

Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Mes'ûd, Ömer b. Abdülaziz ve Mervan b. el-Hakem'in de buna göre fetva verdikleri bildirilmiştir.[337]

29.8.3. Fukaha Dönemi

Hanefî, Şafiî, Mâlikî ve Hanbelî mezhepleri de bir lafızda verilen üç talakı, üç talak saymışlardır. Yani bir erkek eşine, "seni üç talakla boşadım" dedi mi, ister adetli, ister temiz olsun, ister o temizlik dönemi içinde eşiyle ilişkiye girmiş bulunsun, isterse hiç gerdeğe girmemiş olsun onu üç talakla boşamış olacağını söylemişlerdir.

Bunlardan bir kısmı "الطلاق مرتان O talak iki defa olur." (Bakara 2/229) âyetindeki ال'ın cins için olduğunu iddia etmiştir. Bu; "Erkek karısını en fazla iki kere boşayabilir" demektir. Fakat boşamanın üç defa olduğu konusunda ihtilaf yoktur. Bu sebeple ال'ın cins için olduğunu savunanlar cümlenin ya-

334. Ahmed İbn Hanbel, Müsned, I/265. Ahmed'e göre hadisi rivâyet edenlerin tamamı sikattan, yani güvenilir kişilerdir. Ahmed Abdurrahman el-Bennâ, Büluğu'l-emânî min esrâri'l-fethi'r-rabbânî, Daru'ş-Şihâb, Kahire, c. XVII, s. 7.
335. Müslim, Sahih, Talâk, 2 (15, 16 ve 17 (1472) nolu hadisler); Nesâî, Sünen, Talâk, 8; Ebû Dâvûd, Sünen, Talâk, 10.
336. Ebû Dâvûd, Sünen, Talâk, 10.
337. Muvatta Talâk, 1.

pısını kökten değiştirmek zorunda kalmışlardır. Serahsî şöyle der: "Mubah talakların tamamı iki defadır ve üçüncü defadır."[338] "Üçüncü defadır" ilavesi Bakara 230'daki "Erkek eşini tekrar boşarsa.." hükmünden alınmıştır. Bu hükmü katma mecburiyeti varsa "ال"in cins için olma ihtimali kalmaz. Çünkü الطلاق مرتان isim cümlesidir. Devam ve sübut ifade eder. Arapça bilen herkes burada yapılanın yanlış olduğunu kolayca anlar.

İbn-i Hümâm'a göre bu âyet, sünnete uygun talakın iki kere olacağını gösterir. Çünkü üç talakın bir lafızda vaki olacağı yolunda ittifak vardır.[339] Bu görüş de kabul edilemez. Âyetlere aykırı bir ittifak, âyeti etkilemez.

Bir çok fakih, الطلاق مرتان âyetindeki مرة = merra kelimesinin bir zaman dilimini gösterdiğini söylemiştir. Hanefîlerden el-Kâsânî'nin sözleri şöyledir: Allah Teâlâ'nın "O talak iki keredir" sözü, iki defadadır, demek olur. Biri diğerine iki dirhem verse, iki defada vermedikçe iki kere verdi, denemez. Âyetin zahiri haber cümlesi olmakla birlikte emir cümlesi anlamındadır. Çünkü ona zahiri anlamını yüklemek, haberinin âyete ters düşmesi ihtimali olmayan (zatın) ona ters düşmesine yol açar. Çünkü bazen birden fazla talak bir arada verilir. Haber cümlesinin emir yerine kullanıldığı da olur.[340] Nitekim "Boşanmış kadınlar kendi başlarına beklerler…"[341] âyeti "… beklesinler" anlamında; "Anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler"[342] âyeti de "… emzirsinler" anlamınadır. Böyle başka âyetler de vardır. Burada da öyledir; sanki Allah Teâlâ "onları boşamak istediğiniz zaman iki defada boşayın" demiştir. Ayrı ayrı boşamanın emredilmesi bunların bir arada yapılmasının yasaklanması demektir. Çünkü ikisi birbirine zıttır. O zaman talakları birleştirmek haram veya mekruh olur.[343]

Bu konuda Peygamberimize dayandırdıkları tek söz, onun talakların ayrı ayrı olmasını emrettiğidir. Diyorlar ki, ayrı yapılmasını emir, birleştirmeyi yasaklamadır. Bu da talakları birleştirmenin haram veya mekruh olduğunu gösterir.[344] Yani haram veya mekruh olmakla birlikte geçerli olur.

Talakları birleştirmeyi Allah ve Resulü yasaklamış, fakihler ise "yasaktır ama geçerlidir" demişlerdir. Bu tavrın kabul edilebilir bir yanının olmadığı açıktır.

338. Şemsuddin es-Serahsî, el-Mebsût, c. VI, s. 5.
339. Kemal b. el-Hümam, Muhammed b. Abdilvahid es-Sivasi (ö. 681 h.) Şerhu fethi'l-kadir, Daru'l-Firk Beyrut, c. IV, s. 70.
340. Kasânî'nin ibaresi şöyledir: (وقد يخرج اللفظ مخرج الخبرعلى إرادة الجمع) doğrusu şöyle olmalıdır: (وقد يخرج الخبر مخرج الأمر) Tercüme buna göre yapılmıştır.
341. Bakara 2/228
342. Bakara 2/233.
343. el-Kasani, el-Bedaiu's-sanai', c. III, s. 94.
344. el-Kasani, el-Bedaiu's-sanai', c. III, s. 94.

Tefsirler de ne مرة (merra) kelimesi üzerinde durmuşlar, ne de Bakara 229 ile Talak Suresi arasında ilişki kurmuşlardır.[345]

Şimdi bu görüşlerin tutarsızlığını bir başka açıdan görmeye çalışalım:

"الطلاق مرتان O talak iki defa olur" (Bakara 2/229) âyetinde defa diye tercüme edilen مرة kelimesi, zaman dilimi "جزء من الزمان cüz'ün mine'z-zaman" anlamı içerir.[346] Talak 1. âyet, bunun iddet süresi kadar olduğunu açıklamıştır. Koca karısını, bu süre içinde, ancak bir kere boşayabilir. İkinci âyet şöyledir:

"Kadınlar sürelerinin sonuna vardıkları zaman onları ya iyilik (mâruf) ile tutun veya iyilikle ayırın..."

Dolayısıyla kadını, bir iddet süresi içinde birden fazla boşamak mümkün değildir.

Sonuç olarak fıkıh kitaplarında yer alan talakla Kur'an'da yer alan ve Peygamberimiz tarafından uygulanan talak arasında hiç bir ilgi yoktur.

345. Ulaşabildiğim tefsirler, birbirinin tekrarı gibidir. Kurtûbî, İbn Kesîr, Kadı Beydâvî, Ebû's-Suûd ve Fethü'l-kadîr tefsirleri bunların başlıcalarıdır.
346. Müfredât, مر mad., Besâir, c. IV, s. 490.

30- İFTİDÂ (KADININ BOŞANMA HAKKI)

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ.

"... Onlara verdiklerinizden bir şey almanız size helal olmaz. Eşler, Allah'ın koyduğu sınırlarda duramayacaklarından korkarlarsa, o başka. Allah'ın koyduğu sınırlarda duramayacaklarından siz de korkarsanız, kadının fidye verip kendini kurtarmasında her ikisi için de bir günah yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Onları aşmayın. Kim Allah'ın koyduğu sınırları aşarsa, işte onlar zalimlerdir." (Bakara 2/229)

Evliliğin yürümeyeceği endişesine kapılan kadın, durumu yetkililere bildirir. Onlar da aynı endişeyi duyarlarsa kadına iftidâ yetkisi verirler. Kadın, ayrılmaya karar verirse, kocasından aldığını geri verir. Âyette geçen, "Onlara verdiklerinizden..." ifadesi, kadının kocasından aldığı mehrin tamamı olarak anlaşılabileceği gibi, bir kısmı olarak da anlaşılabilir. Bunlardan ne kadarının geri verileceğine yetkililer karar verirler. Kocanın suçu yoksa tamamını geri vermek gerekir.

Yetkili makam mahkemedir. Mahkemenin olmadığı yerde hakeme başvurulur. Mahkeme de işi hakeme havâle edebilir. Aşağıdaki örneklerde kadın, peygamberimize ve halife Ömer'e başvurmuştur.

Ensar'dan Sehl'in kızı Habîbe, Sâbit b. Kays ile evliydi. Bir gün Peygamberimiz sabah namazına çıkmıştı. Habîbe'yi, alaca karanlıkta kapısının önünde buldu. "Sen kimsin?" dedi. "Sehl'in kızı Habîbe'yim" diye cevap verdi. "Neyin var?" dedi. "Sâbit ile birlikte olamayacağım" dedi. Kocası Sâbit gelince Peygamber ona: "İşte Habîbe! Allah ne vermişse söyledi." dedi. Habîbe dedi ki: "Ey Allah'ın Elçisi, onun bana verdiklerinin hepsi

duruyor." Allah'ın Elçisi Sâbit'e dedi ki; "Al o malı ondan". O da aldı ve Habîbe ailesinin yanında oturdu.[347]

Konu ile ilgili farklı rivâyetler şöyledir:

"Sâbit b. Kays'ın eşi dedi ki: Onu ahlak ve din yönünden suçlamıyorum ama Müslüman olduktan sonra nankör olmak istemem. Elimde değil,[348] ondan nefret etmekten kendimi alamıyorum.[349] Allah'tan korkmasam yanıma geldiğinde yüzüne tükürürüm."[350]

"Habîbe Peygamberin komşusu idi. Sâbit onu dövmüştü.[351] O, sert mizaçlı biri idi.[352] O kocasından olabildiğince nefret ediyor ama kocası onu çok seviyordu."[353]

"Allah'ın Elçisi; "Sana verdiği bahçeyi iade eder misin?" dediğinde Habîbe, fazlasını dahi verebileceğini söyledi. Allah'ın Elçisi: "Fazlasına hayır. Fakat bahçesini verirsin" dedi."[354]

Ömer b. el-Hattab'a kocasını şikâyet eden bir kadın geldi. Kadın, içerisinde saman (çer-çöp) bulunan bir eve hapsedildi ve geceyi orada geçirdi. Sabah olduğunda Ömer gecesinin nasıl olduğunu sordu. Kadın "Böyle parlak bir gece geçirmedim" dedi. Bunun üzerine Ömer kocası hakkındaki düşüncesini öğrenmek istedi. Kadın onu övdü ve ardından "O yok mu o!? Fakat elimden başka bir şey gelmiyor!" dedi. Bunun üzerine Ömer iftidâ hususunda ona izin verdi.[355]

Ömer, kadının kocasıyla birlikte yaşayıp yaşayamayacağını anlamak istemişti. Gerek Peygamberimiz gerekse Ömer, nefretin nedenini sormamıştır.

Şu âyet, iftidâ konusuna açıklık getirmektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ
بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ

347. el-Muvatta, Talak 11.
348. Buhârî, Talâk 13.
349. İbn Mâce, Talak 22.
350. İbn Mâce, Talâk 22.
351. Darimi, Talâk, 7.
352. Muhammed İbn Sa'd, et-Tabâkâtu'l-kübrâ, Beyrut, tarihsiz., c. VII, s. 445. (Ârim b. Fadl Hammad İbn Zeyd'den tahdisen, o Yahya b. Said b. Kays b. Amr b. Sehl'den nakledilmiştir.)
353. Kurtubî, el-Cami' li-Ahkâmi'l-Kur'ân, c. III, s. 95.
354. eş-Şevkânî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlânî, Fethu'l-kadir el-câmi' beyne fenney er-rivâye ve'd-dirâye, Beyrut tarihsiz., c. I, s. 240.
355. Mâlik b. Enes, el-Müdevvenetü'l-kübrâ, Mısır tarihsiz., c. I, s. 341.

لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَآتُوهُمْ مَا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَاسْأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْأَلُوا مَا أَنْفَقُوا ذَلِكُمْ حُكْمُ اللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ.

"Müminler! Mümin kadınlar hicret ederek size gelirlerse onları imtihandan geçirin. Onların imanlarını en iyi Allah bilir. Eğer mümin olduklarını öğrenirseniz, onları kâfirlere geri çevirmeyin. Bunlar onlara helal olmazlar. Onlar da bunlara helal olmazlar. Onların bunlara harcadıklarını geri verin. Bu kadınların mehirlerini kendilerine verdiğiniz zaman, onlarla evlenmenize engel yoktur. Kâfir kadınların ismetlerine yapışmayın; onlara harcadığınızı isteyin. Onlar da harcadıklarını istesinler. Bu, Allah'ın size hükmüdür; aranızda o hükmeder. Allah bilir, doğru karar verir." (Mümtahine 60/10)

Peygamberimizin Mekkeli müşriklerle yaptığı Hûdeybiye antlaşmasının maddelerinden biri şöyleydi: "Senin dininden de olsa, bizden hangi adam sana gelirse bize geri göndereceksin." Sonra Hûdeybiye'de bir grup Mekkeli Müslüman kadın çıka geldi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.[356] Antlaşma şartında "adam" diye tercüme ettiğimiz (رجل=racul, erkek) kelimesi vardı. Kadınlar o kapsama girmediğinden Peygamberimiz, âyetteki şartlara uyan o kadınlarla biat etti ve onları geri çevirmedi.[357]

Âyet, evli olduğu halde, inançları sebebiyle kaçıp Müslümanlara sığınan kadınları konu etmektedir. Onların bu tavırları, kocalarından ayrılmaya karar verdiklerini gösterir. Yoksa bu kararı vermediği için Mekke'de kalan Müslüman hanımlar da vardı. Hûdeybiye ile ilgili olarak Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

وَلَوْلَا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُؤْمِنَاتٌ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ أَنْ تَطَئُوهُمْ فَتُصِيبَكُمْ مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ لِيُدْخِلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا.

"Eğer onların arasında olan ve henüz tanımadığınız mümin erkeklerle mümin kadınları ezmeniz ve ondan dolayı size leke sürülmesi ihtimali olmasaydı Allah savaşı önlemezdi. Allah, dileyeni ikramı içine

356. Buhârî Şürut, 15.
357. Safiyyurrahman el-Mubarekfûrî, er-Rahîk'ul-mahtûm, Beyrut , 1408/1988, s. 314.

almak için böyle yaptı. Eğer onlar ayrılmış olsalardı, onların kâfir olanlarını acı bir azaba çarptırırdık." (Fetih 48/25)

Mümtahine 10. âyeti bölümler halinde inceleyelim:

1- *"Müminler! Mümin kadınlar hicret ederek size gelirlerse onları imtihandan geçirin. Onların imanlarını en iyi Allah bilir. Eğer mümin olduklarını öğrenirseniz, onları kâfirlere geri çevirmeyin. Bunlar, onlara helal olmazlar. Onlar da bunlara helal olmazlar."*

Kadının hicret etmesi; eşini, ailesini ve yurdunu terk etmesi anlamına gelir. Göç etmesinin sebebini tespit için imtihandan geçirilmesi emredilmiştir. Bu, o kadınların gerçekten inançları sebebiyle göç edip etmediklerini anlamak içindir. Bunun tespiti Müslümanlara maddi külfet yükleyecektir. Çünkü o kadının kocasından, bu şekilde ayrılma kararının onaylanması, bir iftidâ işlemidir. Bu işlemden sonra o artık kocasına helal olmaz. Ama kararla birlikte kocanın kadına yaptığı harcamayı iade etmek gerekir. Âyetin devamı bunu emretmektedir.

2- *"Onların bunlara harcadıklarını iade edin."*

Bu, Habîbe'nin Sâbit b. Kays'a yaptığı ödeme gibidir. Hicret eden kadının malı olamayacağından ödemeyi Müslümanların yapması emredilmiştir. Bundan sonra kadın, istediği erkekle evlenebilir. Âyetin üçüncü bölümü onu göstermektedir.

3- *"Bu kadınların mehirlerini kendilerine verdiğiniz zaman, onlarla evlenmenize engel yoktur."*

Âyet gösteriyor ki, onların önceki kocalarına yapılan ödeme, Müslümanların bu kadınlara bağışıdır. Yeniden evlenmeleri halinde yeni kocalarından alacakları mehirle o borcu ödemeleri gerekmez.

Burada önemli bir husus daha vardır: Ne bu âyet, ne bakara 229, ne de Habîbe hadisi, iftidâda bulunan kadına iddet bekleme görevi yükler. Boşanmada iddet emri, birinci ve ikinci talaktan sonradır. Bu, ailenin yeniden kurulması için alınmış bir tedbirdir, yoksa kadının rahminde çocuk olmadığını tespit değildir. Bu tespit bir tek Âdet ve temizlik süresi ile yapılabilir. Buna istibra denir. İftidâ da gerekli olan da budur.

Bu âyet, devletler hususi hukuku ile ilgili hükümler de içermektedir. Âyette Müslüman kadınlara tanınan hakların aynısı, Müslümanların nikahı altında bulunan müşrik kadınlara da tanınmıştır. Bunu âyetin diğer bölümlerinden öğreniyoruz.

1- Âyette geçen "و لا تمسكوا بعصم الكوافر= İnkarcı kadınların ismetlerine yapışmayın." ifadesindeki (**ısam**=عصم), (**ısmet**=عصمة)'-in çoğuludur. Ismet Arapçada engelleme ve koruma anlamlarına gelir.[358] Kadın, kocanın koruması altındadır. Bu sebeple onun, bazı davranışlarına engel olabilir. Burada Müslüman kocadan ayrılıp Mekke'ye gitmek isteyen kafir kadın konu edilmektedir. "İnkarcı kadınların ismetlerine yapışmayın" emri, bu kadınlara engel çıkarmayın, anlamına gelir. Konunun devleti ilgilendiren tarafı da vardır. Dolayısıyla âyet, "o kadınların ülkeyi terk etmesine engel olmayın" anlamına da gelebilir. Ömer, bu âyetin indiği gün, iki müşrik karısını serbest bırakmıştı. Onlar Mekke'ye gitti ve biri Ebû Süfyan ile diğeri de Safvân b. Umeyye ile evlendi.[359] Ebû Süfyan Mekke'nin fethi sırasında, Safvân b. Umeyye ise Huneyn savaşından sonra Müslüman oldu.[360]

Kafir kadının Müslüman koca ile yaşamak istememesi bir iftidâ talebidir. Bu talebin sonuçlanması, kocasından aldığını iade etmesine bağlıdır. Âyetin ilgili hükmü şöyledir:

"Onlara harcadıklarınızı isteyin."

Bu kadınlar, müslüman kocalarından aldıkları mehirleri iade edince, Habîbe gibi serbest kalırlar.

"Onlar da kendi harcadıklarını istesinler."

Nasıl Müslümanlar yaptıkları harcamayı istiyorlarsa, müşrikler de kendi harcamalarını isteyebilirler. Yani onlara böyle bir talep hakkı tanınır.

Müslümanların müşrik eşleri kaçıp kendi dindaşlarının yaşadığı ülkeye sığınır da kocaları onlardan, yaptıkları harcamayı alamazlarsa onlar için aşağıdaki hüküm uygulanır:

وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَا أَنْفَقُوا.

358. el-Firûzâbâdî, el-Besâir, عصم mad.
359. Buhârî Şürut 15. Buhârî, Ömer'in karısını boşadığını yazar. Biz, o kelimeyi "serbest bıraktı" diye tercüme ettik. Çünkü hadis rivâyet edenler, duydukları kelimeleri değil, o kelimelerin zihinlerinde bıraktığı anlamı naklederler. Buhârî hadis öğrenimine hicrî 205 yılında başlamıştır. Ölümü 256'dır. Yani olay ile kendi arasında en az 220 yıl vardır. Daha önce görüldüğü gibi sahabe döneminden sonra iftidâ unutulmuş, yerini muhâlaa almıştır. Böyle bir ortamda hadis nakleden kişilerin karı-koca arasındaki her ayrılığı boşama diye algılamaları normaldir. Ayrıca Bakara 228, eşinden talak yoluyla ayrılan erkeğin, ona verdiklerini almasını yasaklamaktadır. Mumtahine 10. âyet ise geri almayı emretmektedir. Bunun talak olmadığı bu açıdan da açıktır.
360. Muvatta Nikah, 20.

"Eşlerinizden biri kâfirlere kaçar, sonra onlardan öcünüzü alırsanız ganimetten, eşleri kaçıp gitmiş olanlara, harcadıkları kadar ödeme yapın..." (Mümtahine 60/11)

Sonuç olarak âyetler, kadına evliliği sona erdirme hakkı tanımış, Peygamberimiz, uygulamasıyla konuya açıklık getirmiştir.

31- NİKAHIN DENETLENMESİ

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

لَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ.

"Kadınlar kocalarıyla mârufa uygun olarak anlaştıkları zaman evlenmelerine engel olmayın." (Bakara 2/232)

Âyetteki "**kocaları**" kelimesi, koca adayları anlamında mecazdır. Çünkü kadın kocasıyla zaten evli olur.

Bir başka âyette Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا
فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ.

"(Kocası ölen kadınlar) Bekleme süresinin sonuna vardıklarında kendileri için mârufa uygun olarak ne yaparlarsa yapsınlar, onun size bir günahı yoktur." (Bakara 2/234)

Bu kadının yapacağı en önemli iş yeniden evlenmesidir.

Nikâh için kadın ile erkeğin anlaşmaları yeterli görülmez. Bu konuda her toplum, kendi inancına, gelenek ve göreneklerine göre kurallar koymuştur. Âyetlerdeki "**mâruf**" bunların Kur'ân'a aykırı olmayanı anlamındadır. Eski Araplarda kız, babasından veya velisinden istenir, mehri[361] verilir ve nikâhı kıyılırdı.[362] Hıristiyanlar nikâhı kilisenin, Yahûdiler havranın gözetiminde kıyarlar. Laik toplumlarda nikâh, yetkili makamın izni ve gözetimi ile kıyılır.

Âyetler, kadının mârufa uygun kararına engel olmayı yasaklamaktadır. Mâruf; bilinen ve malum olan şey demektir. Bu bilgi, ya gelenek ve göreneklerden ya da Kitap ve Sünnetten elde edilir. Gelenek ve görenekten elde edilmişse Kitap ve Sünnete aykırı olmaması gerekir. Böyle bir bilgiyi akıl ve din güzel bilgi sayar. Kur'ân ve Sünnette konu ile ilgili hükümler vardır. Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve sellem*in sözleri, mârufa uygunluğu velinin denetleyeceğini gösterir. O, şöyle demiştir:

361. Mehir, evlenme sırasında erkeğin eşine vermeyi üstlendiği maldır.
362. Buhari Nikâh 36.

"Velisiz nikâh olmaz."[363]

"Hangi kadın, velisinin izni olmadan nikâhlanırsa onun nikâhı batıldır, onun nikâhı batıldır, onun nikâhı batıldır. Erkek onunla ilişkiye girmişse bu ilişkiye karşılık kadının mehir alma hakkı vardır. Eğer anlaşamazlarsa sultan (yetkili kişi) velisi olmayanın velisidir."[364]

Veli, isteyip istemediğine bakmaksızın, bir başkasını bağlayıcı karar alma ve uygulama yetkisini sahip kişidir. Bu yetkiye velâyet denir.[365]

Hizam adında bir kişi, dul kızı Hansâ'yı nikâhlamıştı. Kız bu evliliği istemiyordu. Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve selleme* geldi ve durumu anlattı. O da babasının kıydığı nikâhı geçersiz saydı. Sonra kadın Ebû Lübâbe b. Abdi'l-munzir ile nikâhlandı.[366]

Bir bakire kız Aişe'nin yanına geldi. "Babam beni kardeşinin oğluyla evlendirdi ki, benimle kendi konumunu yükseltsin. Ama ben bundan hoşlanmıyorum." dedi. Aişe, "Allah'ın Elçisi gelinceye kadar otur." dedi. Allah'ın Elçisi geldi. Kız durumu ona anlattı. O, hemen babasına bir adam gönderip çağırttı. O konudaki yetkiyi kıza verdi. Kız dedi ki:

"Ey Allah'ın Elçisi! Aslında ben babamın yaptığına izin vermiştim ama bu konuda kadınların bir hakkı var mı, yok mu; öğrenmek istedim."[367]

Bir çok yerde kızlar, nikâh akdinin tarafı olmaktan hoşlanmazlar. Bazen kızın, evliliğe onay verip vermediğini öğrenmek bile zor olabilir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*in konu ile ilgili sözleri şöyledir:

"Dul kadın, kendisi ile ilgili olarak velisinden daha çok hakka sahiptir. Bakirenin onayı alınır. Dendi ki, "Ey Allah'ın Elçisi, bakire konuşmaktan utanır." Dedi ki, "Onun susması onay vermesi demektir."[368]

"Dul, kendi ile ilgili açık konuşur. Bakirenin susması onay vermesi demektir."[369]

---

363. Tirmîzî Nikâh; İbn Mâce Nikâh 15; Ahmed b. Hanbel, Müsned c. VI, s. 260.
364. Ebû Dâvûd Nikâh 20; Tirmîzî Nikâh 14; İbn Mâce Nikâh 15; Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. VI, s. 66.
365. Şemsuddin es-Serahsî, el-Mebsût, c. XVI, s. 124, Bâbü men lâ tecûzü şehâdetühü; Kasım b. Abdullah Ali, Enîsu'l-fukahâ fi ta'rifâti'l-elfâzi'l-mütedâvile beyne'l-fukahâ, Thk. Ahmed b. Abdurrezzak el-Kubeysi, Cidde, 1406/1986, s. 148.
366. Ebû Dâvûd Nikâh 26; İbn Mâce Nikâh 12; Nesâî Nikâh 35; (Metin İbn Mace'nindir. Hansâ ismi Ebû Davûd ve Nesâî'de geçmektedir.)
367. Nesâî Nikâh 36; İbn Mâce Nikâh 12; Ebû Dâvûd Nikâh 26; Ahmed b. Hanbel, Müsned c. VI, s. 136. (Metin Nesâî'den alınmıştır.)
368. Müslim Nikâh 66, 67, 68; Ebû Dâvûd Nikâh 26; İbn Mâce Nikâh 11; Nesâî Nikâh 33, 34.
369. İbn Mâce Nikâh 1872.

Meşhur mezhepler, âyet ve hadislere önyargılı yaklaşmış ve farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Hanefî mezhebi, hürriyetçi yaklaşımla, velinin izni olmadan evlenilebileceğini ileri sürmüştür.[370] Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri ise gelenekçi yaklaşımla veliyi nikahı denetleme konumundan nikaha taraf olma konumuna çıkarmışlardır. Onlara göre veli, kadın adına nikâha taraf olmazsa nikâh kıyılamaz. Kadın nikâhta ne kendini, ne de başkasını temsil edebilir. Velisinden başkasını vekil etme yetkisi de yoktur. Baba bâkire kızını, ona sormadan evlendirebilir.[371] Zahirî mezhebi de hadisleri öne alan bir yaklaşım sergilemiştir. Buna göre "kadın ister bakire, ister dul olsun, velisinin izni olmaksızın evlenemez. Velileri izin vermezse onu yetkili bir kimse evlendirir. "Bakirenin nikahı, babayla kızın görüşlerinin aynı kişi üzerinde birleşmesi halinde kıyılabilir."[372]

Şimdi bu görüşlerin dayandırıldığı delillere bakalım:

31.1. Hanefî Mezhebinin Delilleri

Mezhepte Ebû Hanîfe'nin görüşü esas alınmıştır. Onun görüşü, şu üç âyete dayandırılmıştır:

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ **"(Kocanın üçüncü kez boşadığı kadın) bir başka kocayla nikâhlanıncaya kadar ilk kocaya helal olmaz."** (Bakara 2/230)

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ **"(Kocası ölen kadınlar) Bekleme süresinin sonuna vardıklarında kendileri için ne yaparlarsa yapsınlar, onun size bir günahı yoktur.**[373]

فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ **"...o kadınların kocalarıyla nikâh kıymalarına engel olmayın.**"[374]

Âyetlerde kadın, nikâh fiilinin faili olduğu için Ebû Hanîfe onu, nikâhın tarafı saymış ama son iki âyetteki mârufa uygunluk şartını dikkate almamıştır. Bu da ilgili hadislerin değerlendirme dışı kalmasına ve üçüncü âyet için şu yoruma yol açmıştır: "Âyetteki engelleme, fiilî engelleme, yani kadını eve hapsedip evlenmesine engel olmadır. Hitap kocalaradır. Çünkü âyetin başında, **"Kadınları boşadığınız zaman..."** ifadesi geçmektedir.[375]

370. Serahsî, el-Mebsût, c. V, s. 13. Ömer Nasuhi Bilmen, Hukukı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu, İst. 1967, c. II, s. 49. Paragraf 175 (Bilmen burada veliyy-i akreb ifadesini kullanmaktadır. Baba ve dedenin veliyy-i akreb olduğu açıktır.)
371. İbn Kudâme, el-Muğnî, c. VII, s. 5.
372. İbn Hazm, Ali b. Ahmed b. Said, Beyrut 1988, el-Muhallâ, c. IX, s. 25-38.
373. Bakara 2/234.
374. Bakara 2/232.
375. Serahsî, el-Mebsût, c. V, s. 11-12.

Bazı kocalar, boşadıkları kadınların evlenmelerine engel olduklarından bu açıklama doğru gözükmektedir. Ancak engelleme, kocaya karşı da olabileceğinden değerlendirme eksiktir. Ayrıca iddetini tamamlayan kadının kocası ile ilişkisi kesilir. Yapacağı yeni evliliği denetleme görevi de ona düşmez. Bu sebeple Ebû Hanîfe'nin değerlendirmesine katılmak zordur.

Hanefîler, velisinin onayını almadan evlenen kadınlarla ilgili şöyle derler: Kadın, izin almadan evlenmişse bakılır; kocası kendine denk ve aldığı mehir kendi seviyesindeki kadınların mehrinden (mehr-i misil[376]) az değilse velilerin bu evliliğe itiraz hakları olmaz. Kadın, kendine denk olmayan bir koca ile evlenirse velilerini sıkıntıya sokar. Sıkıntıdan kurtulmak için, onların evliliğe itiraz hakları doğar. Bu, velilere tanınmış bir haktır. Kadın onların bu hakkını düşüremez.[377]

Kadının aldığı mehir, mehr-i mislinden azsa veliler; mehrin artırılmasını veya eşlerin ayrılmasını isteyebilirler. Çünkü onlar, mehrin fazlalığı ile övünür, azlığından utanırlar. Bir de bu, o kabilenin kadınlarını zarara sokar. Çünkü bundan sonra onlardan kim, mehir belirlemeden evlense, onun mehri bu kadının mehrine göre belirlenir. Kabilenin kadınlarının hakkını erkekler koruyacağından itiraz hakkı erkeklere tanınır.[378]

Dikkat edilirse bu konuda dayandıkları bir âyet veya hadis yoktur.

31.2. Mâlikî, Şafiî ve Hanbelîlerin Delilleri

Bu üç mezhep, konuyla ilgili âyet ve hadisleri, geleneğe göre yorumlamışlardır. Araplarda kız, babasından veya velisinden istenir, mehir verilir ve nikâh kıyılırdı.[379] Erkek nikâhın tarafı olur ama kadın olamazdı. Onun yerine velisi geçerdi. Onlar bu konuda şu âyete dayanmışlardır:

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ

"Kadınları boşadığınızda bekleme sürelerinin sonuna varırlar sonra kocalarıyla mârufa uygun olarak anlaşırlarsa evlenmelerine engel olmayın.[380]

376. Mehr-i misil, kendine denk kadınların aldığı mehirdir.
377. Serahsî, el-Mebsût, c. V, s. 13.
378. Serahsî, el-Mebsût, c. V, s. 14.
379. Buhari Nikâh, 36.
380. Bakara 2/232.

Diyorlar ki; söz konusu âyette geçen (عضل =adl, engel olma), (الإمتناع من تزويجها=**el-imtina' min tezvîcihâ**, kadını evlendirmekten kaçınma) anlamındadır. Bu da kadını evlendirmenin veliye bırakıldığını gösterir.[381] Yukarıdaki ön kabul olmasaydı âyeti böyle anlayamazlardı. Çünkü âyet, **"… kocalarıyla nikâhlanmalarına engel olmayınız"**[382] şeklindedir. Engel olma, bir kişinin yapabileceği bir konuda olur. Nikâh fiilinin faili kadındır. Bu, kadının nikahın tarafı olması demektir. Bir işi engelleme başka, yapmaktan kaçınma, başkadır. Engel olmayı, kaçınma diye tercüme etmek, âyetin anlamını değiştirmek olur.

Ayrıca bir de şöyle diyorlar: "أن ينكحن أزواجهن=en yenkihne ezvâcehunne, kocalarıyla nikâhlanmaları…" ifadesinde kadının fail olması, nikâha konu olmasından dolayıdır. Kadın nikahın tarafı olamadığına göre, kadının veli veya vekil olarak bir tek kişiyi bile evlendirmesi caiz olmaz.[383]

Kadını nikâh fiilinin faili yapan Allah Teâlâ, konusu yapan da Arap geleneğidir. Gelenek esas alındığı için Allah'ın açık sözü mecaz sayılmış, yanlış üzerine yanlış yapılmıştır.

Kadını nikâhın konusu sayanlar, alınan mehri onun bedeli gibi görmüş, evlenmeden boşanmaya kadar bütün sistemlerini bu anlayış üzerine kurmuşlardır. Bu mezheplerden hiç biri iftidâyı, yani kadının evliliği sona erdirme hakkını kabul etmemiş, onun yerine, muhâlaa adını verdikleri bir sistem geliştirmişlerdir. Muhâlaa, kadının kocasına vereceği bir mal karşılığında kocanın evliliği sona erdirmesidir. Muhâlaa ile ilgili görüşler, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Şâfiîlerden Şirbînî şöyle diyor:

"Erkek, bir bedel karşılığı kadından yararlanma hakkına sahip olunca bu hakkı bir bedel karşılığı elinden çıkarabilir. Muhâlaanın câiz olmasının sebebi budur. Bu tıpkı alım-satım gibi olur. Nikâh, satın almaya, muhâlaa ise satmaya benzer."[384]

İbn Teymiyye, muhâlaanın Talak olmadığını ispat için şöyle demiştir:

"Muhâlaa, kadının kendini kocasından kurtarmasıdır. Tıpkı esirin kendini esaretten kurtarmasına benzer. Bu, üç Talaktan sayılmaz… Dört mezhebin imamlarına ve cumhura göre esir için fidye vermekte olduğu gibi bu işlemi kadının dışında bir başkası yapabilir. Yabancı bir kişi, köleyi azat etmesi için köle sahibine onun bedelini verebilir. Bu sebeple kişinin

---

381. İbn Kudâme, el-Muğnî, c. VII, s. 338.
382. Bakara 2/232.
383. İbn Kudâme, el-Muğnî, c. VII, s. 338.
384. eş-Şirbînî, Muhammed el-Hatib, Muğni'l-muhtac ilâ ma'rifeti maânî elfâzi'l-minhâc, Mısır 1958, c. III, s. 262.

maksadı, esir için fidye öder gibi kadını, kocasının boyunduruğundan kurtarmaksa ödeme yaparken bunu şart koşmalıdır… Çünkü muhâlaa bedeli, kadını kocasına köle olmaktan kurtarmak ve onun kadın üzerindeki hakimiyetini ortadan kaldırmak için verilir. Yoksa bu, kadının, kendi üzerindeki hakimiyeti kendi eline alması için değildir."[385]

Bunlar kadına, köle kadar bile değer vermemişlerdir. Çünkü köle hürriyete kavuşunca kendi üzerinde hakim hale gelir. Ama onlara göre kadın, kocanın hakimiyetinden çıkınca velinin hakimiyeti altına girer. Kadın, satılık mal olamayacağı için onu nikâhın konusu sayıp mehri mal bedeli gibi görmek, kabul edilemez. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ.

"…Mâruf ölçüler içerisinde o kadınların erkekler üzerindeki hakkı, onların bunlara karşı olan hakkına denktir." (Bakara 2/228)

Âyete göre kadın, kocanın kölesi gibi görülemez. Çünkü köleyle efendi arasında denk haklardan bahsedilemez.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: **"Kadınlara mehirlerini gönül rızası ile verin."**[386] "**Mehirler**" diye tercüme edilen "**Sadukât**" "**Saduka**"nın çoğuludur. Kelimenin kökü sıdk, yani doğru sözlü olmak, sözü özüne uymaktır.[387] Erkekler evlendikleri kadınlara değer verdiklerini söylerler. Bir miktar malı mehir olarak vermek, bu iddianın ispatı olur. Âyette bir de "**gönül rızası**" diye tercüme edilen "**nihle**" vardır. "**Nihle**" karşılıksız ikram anlamınadır.[388] Bütün bunlara göre mehir, bir şeyin bedeli olamaz.

Âyetlere şartlı yaklaşınca hadisler arasında ayırımcılık kaçınılmaz olmuş, şu hadis görülmemiştir:

Bir bakire kız Aişe'nin yanına geldi ve "Babam beni kardeşinin oğluyla evlendirdi ki, benimle kendi konumunu yükseltsin. Ama ben bundan hoşlanmıyorum." dedi. Aişe, "Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve sellem* gelinceye kadar otur." dedi. Allah'ın Elçisi geldi. Kız durumu anlattı. O, hemen babasına bir adam gönderip çağırttı. O konuda yetkiyi kıza verdi. Kız dedi ki:

385. İbn Teymiyye, Mecmûu'l-fetâvâ, Haz: Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım el-Âsımî, Suûdî Arabistan, 1398/1978 c. XXXII, s. 306-307.
386. Nisa 4/4.
387. İsfehâni, Müfredât, صدق mad.
388. Müfredât, نحل mad.

"Ey Allah'ın Elçisi! Aslında ben babamın yaptığına izin vermiştim ama istedim ki, bu konuda kadınların bir hakkı var mı, onu öğreneyim."[389]

Üç mezhebin delil aldıkları şu hadiste de nikah fiilinin faili kadındır.

"Hangi kadın, velisinin izni olmadan nikâhlanırsa onun nikâhı batıldır, onun nikâhı batıldır, onun nikâhı batıldır."[390]

Şu görüşleri kabul etmek de imkânsızdır: Mâlikî Mezhebine göre baba, bakire kızını zorla evlendirebilir. Koca ister kör, ister şimdiki veya gelecekteki durumuna bakılınca kızdan kötü olsun, ister çirkin bulunsun, isterse kızın mehri bir kantar altın iken o, bir çeyrek dinarla evlendirmiş olsun fark etmez. Kız, 60 veya daha yukarı yaşta ve evlenmesi velisi tarafından engellenmiş de olabilir. Yeter ki koca, yumurtaları ve erkeklik organı kesilmiş veya organı olmakla birlikte meni gelmeyecek şekilde yumurtaları çıkarılmış olmasın. Sahih görüşe göre bu durumda baba, kızı zorlayamaz. Deli, alaca hastalığına tutulmuş, cüzzamlı, erkeklik organı sertleşmeyen (ınnîn), hadım veya güçsüz olan erkek için de zorlama yapılamaz.[391]

Şafiîlere göre de bakireyi evlendirme hakkı babaya aittir. Onlarla konuşup, görüş ve onaylarını almak iyi olur ama şart değildir. Kızın annesinin iznini almak da iyidir.[392]

31.3. Zahiri Mezhebinin Delilleri

Bu mezhep, nikahın denetimi konusunda âyetlere değil, yalnız hadislere yer vermiştir. Bu da hadislerin doğru anlaşılmasını engellemiştir. Bu yaklaşımın mantığı şudur:

"Allah'ın, Elçisine yaptığı vahiy ikiye ayrılır; biri olduğu gibi kabul edilen vahiy (vahy-i metluvv),[393] dizilişi insanı aciz bırakan bir telif, yani Kur'ân'dır. İkincisi, rivâyet edilen, nakledilen, telif edilmemiş, dizilişi insanı aciz bırakmayan, olduğu gibi kabul edilmeyen (gayr-i metluvv)[394] ama okunan, Allah'ın Elçisi'nden bize ulaşan haberdir. O, Allah'ın bizden ne istediğini açıklar. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurur: "... kendilerine ne indirildiğini

389. Nesâî Nikâh 36; İbn Mâce Nikâh12; Ebû Dâvûd Nikâh 26; Ahmed b. Hanbel Müsned c. VI, s. 136. (Metin Nesâî'den alınmıştır.)
390. Ebû Dâvûd Nikâh 20; Tirmîzî Nikâh 14; İbn Mâce Nikâh 15; Ahmed b. Hanbel Müsned c. VI, s. 66.
391. Seydi Ahmed ed-Derdîr, eş-Şerhu'l-kebîr, Thk: Muhammed Ali, Beyrut, c. II, s. 221–223.
392. Muhammed b. İdris eş-Şafiî, el-Um, Beyrut 1393, c. V, s. 13-15.
393. Yani Cebrail'in Peygamber'e getirdiği kelimelerle bize aktarıldığı için metni, tartışmasız doğru sayılır ve uyulur.
394. Yani Peygamberin ağzından çıkan kelimelerle değil, anlamı ile bize aktarıldığı için metni, tartışmasız doğru sayılmaz.

insanlara açıklayasın diye."[395] Allah, birinciye yani Kur'ân'a uymayı farz kıldığı gibi, ikinciye yani sünnete uymayı da farz kılmıştır, arada bir fark yoktur.[396]

Sünnet, eğer Allah'ın bizden ne istediğini açıklıyorsa, Kur'ân'a ihtiyaç kalmaz. Kitap ile Sünnet arasında fark görmemeleri bundandır. Allah Peygamber'e; "... kendilerine ne indirildiğini insanlara açıklayasın diye..."[397] demiştir. Yoksa, "... kendilerinden ne istendiğini açıklayasın diye..." dememiştir. Bu yanlış, bir çok yanlışa yol açmıştır. İbn Hazm şöyle diyor:

"Peygamberin söylediği; "Dul kadın kendisi ile ilgili olarak velisinden daha çok hakka sahiptir."[398] sözü, onun izni olmadan velinin bir şey yapamayacağı anlamına gelir. O, kiminle isterse onunla evlenir ama velisinin izni olmadan nikâh kıyamaz. Eğer veli direnirse, burnu sürtülse de kadını, yetkili kişi evlendirir."[399]

Madem velinin itiraz hakkı yok, öyleyse varlığının anlamı nedir? Allah'ın dininde böyle anlamsız, hikmetsiz şey olur mu?

Bir de şöyle diyor: "Bakirenin nikahı, babayla kızın görüşlerinin aynı kişi üzerinde birleşmesi halinde kıyılabilir."[400] Demek ki, ikisinin görüşü aynı kişi üzerinde birleşmezse evlilik olmayacaktır. Mârufa uygunluk kıstası aranmayınca bu sonuçlar kaçınılmaz olmaktadır.

İbn Hazm, hadislerin örnek uygulamalar olduğunu görse ve önce âyetlere sonra hadislere baksaydı, velinin iznine başvurmanın bir anlamı olduğunu anlar ve sistemini ona göre kurardı. Onun böyle bir metodu olmadığı için ilgili âyetlere yer vermemiştir:

31.4. Değerlendirme

Yukarıdaki âyetler ve hadislere göre nikahı, mârufa uygunluk açısından denetlemek gerekir. Denetimi kızın velisi yapar. Bir anlaşmazlık olursa yetkili makam devreye girer. Çiftlerin evlenmesinde sakınca görülmediği taktirde onlar, şahitler huzurunda evlenme kararlarını açıklar ve nikahlanarak yeni bir aile kurarlar.

395. Nahl 16/44.
396. İbn Hazm, Ali b. Ahmed b. Said el-Endelüsî, el–İhkâm fî usûli'l-ahkâm, (Bir ilim adamları heyeti tarafından tahkik edilmiştir) Daru'l-Hadîs, Kahire 1404/1984, c. I, s, 93.
397. Nahl 16/44.
398. Müslim Nikâh, 66, 67, 68; Ebû Dâvûd Nikâh 26; İbn Mâce Nikâh 11; Nesâî Nikâh 33, 34.
399. İbn Hazm, el-Muhallâ, c. IX, s. 25-38.
400. İbn Hazm, el-Muhallâ, c. IX, s. 25-38.

Mezheplerin konuya farklı yaklaşması, çok sayıda sıkıntının doğmasına sebep olmuştur.

Hanefi mezhebi, iki şahitle kıyılan denetimsiz nikahı geçerli saydığı için bu görüş; okullarda, iş yerlerinde ve bir çok mekanda gizli nikahlara veya kız kaçırmalarına yol açmıştır. Kaçırılan kıza iki şahit huzurunda evet dedirtilerek nikah kıyılmış ve kızın konumu meşrulaştırılmıştır.

Şafiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinin görüşü, başlık parasına yol açmıştır. Madem velinin taraf olmadığı nikah geçersizdir, öyleyse onu ikna etmek gerekir. Bunun en kısa yolu başlık vermektir. Başlığı mehirle karıştırmamak gerekir. Mehir kızın kendine verilir. Başlık ise babasına, kardeşine, amcasına vs. verilir.

Âyet ve hadislere uyulsa ne kız kaçırma olur, ne kadının duygusallığını kullanıp onu sıkıntıdan sıkıntıya sokan evliliklere geçit verilir, ne de başlık parası ortaya çıkardı.

32- KADINLARIN ŞAHİTLİĞİ

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ
مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى وَلَا
يَأْبَ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا وَلَا تَسْأَمُوا أَنْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَى أَجَلِهِ
ذَلِكُمْ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ.

“…Erkeklerinizden iki kişiyi şahit tutun. İki erkek yoksa, kabul edeceğiniz şahitlerden bir erkek ile iki kadın da olabilir. Biri yanılırsa, diğeri hatırlatır. Şahitler çağrıldıklarında gelmezlik etmesinler. Borç, ister büyük, ister küçük olsun, vâdesi ile birlikte yazmaktan üşenmeyin. Böylesi Allah katında daha doğru, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha uygun olur…” (Bakara 2/282)

Bağlantılarına bakmayınca bu âyetin şahitlik konusunda kadın erkek ayırımı yaptığı kanaatine varılabilir. Nitekim eski fakihler bu kanaatle hareket etmişlerdir. Âyetin devamı şöyledir:

“…Şahitler çağrıldıklarında gelmezlik etmesinler. Borç, ister büyük, ister küçük olsun, vâdesi ile birlikte yazmaktan üşenmeyin. Böylesi; Allah yanında daha doğru, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha uygun olur…”

“…Böylesi, şahitlik için daha sağlamdır…” ifadesi, borcu yazıyla tespit açısından da şahitlik nisabı açısından da değerlendirilebilir. “Daha sağlam” sözü “sağlam”ın bir üst seviyesidir. Sağlam olan iki şey karşılaştırılınca birine daha sağlam denebilir. “Bir erkek ile iki kadının şahitliğine” daha sağlam deniyorsa, bu şarta uyulmadan yapılan şahitliğin sağlam sayılması gerekir.

Vasiyete şahitlikle ilgili âyetler konuya açıklık getirmekte, yukarıdaki hükmün, yazıyla tespit yanında şahitlik nisabı ile de ilgili olduğunu göstermektedir. Allah Teâla şöyle buyurur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ
اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ
فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنِ
ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَمِنَ
الْآثِمِينَ. فَإِنْ عُثِرَ عَلَى أَنَّهُمَا اسْتَحَقَّا إِثْمًا فَآخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ
الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأَوْلَيَانِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ لَشَهَادَتُنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا
وَمَا اعْتَدَيْنَا إِنَّا إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ

"Müminler! Sizden biriniz ölüm döşeğinde vasiyet edeceği zaman içinizden güvenilir iki şahit tutsun. Eğer bir yerde yolcu iken ölüm gelip çatarsa sizden olmayan iki kişi de olabilir. (Şahitliği yerine getirdikleri zaman) şüphelenirseniz onları namazdan sonra alıkoyarsınız. Şöyle yemin ederler: 'Vallahi, isterse en yakınımız olsun, buna karşılık hiçbir şey almayız. Allah için yapılan şahitliği gizlemeyiz. Öyle olsa biz, elbette günaha gireriz.

Eğer günaha girdiklerinin farkına varılırsa, ölenin hak sahibi iki yakını onların yerine geçer, şöyle yemin ederler: Vallahi, bizim şahitliğimiz onlarınkinden daha doğrudur, biz haksızlık yapmayız. Öyle olsa elbette zalimlerden oluruz." (Mâide 5/106-107)

Bu âyetlerde kadın erkek ayrımı olmaksızın güvenilir iki Müslüman şahit öngörülmektedir. Yolculukta vasiyet yapılacaksa, Müslüman olmayan iki kişinin şahit olması yeterli görülmüştür. Yolculuğun özel şartları sebebiyle şahitlerin tamamı kadın, tamamı erkek veya biri kadın biri erkek olabilir.

Şahitlerin, yanlış ifade verip günaha girdikleri fark edilince; ölenin, hak sahibi iki yakını öncekilerin şahitliğini hükümsüz kılacak şahitlikte bulunur. Ölenin yakınları kadın olabilir.

Burada delil alınacak cümle şudur: **"Böylesi, şahitliği gereği gibi yapmalarının en alt seviyesidir…"** (Mâide 5/108) Bu cümleyi, Bakara 282'deki "… Böylesi, şahitlik için daha sağlamdır…" cümlesi ile karşılaştırınca, şahitlerin iki erkek veya bir erkek ile iki kadın olmasının kural olmadığı ortaya çıkar.

Bu konuda şu hadis de delil alınmıştır: **"… İki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine eşit tutulması onun akıl noksanlığını gösterir…"** (Müslim, İman 132)

Akıl Arapça'da; bilgi manasına da gelir.[401] Akıl noksanlığı, bilgi noksanlığıdır. Kişinin bilmediği bir konuda şahitlik yapması zor olur. Çünkü onu gereği gibi kavrayamaz. Bu da şüpheye sebep olur. Kadınlar, genel olarak, borç doğuran hukuki ilişkilere ilgi duymazlar. Bu sebeple o konudaki bilgileri eksik olur. Dolayısıyla hadis, Bakara 282'ye açıklık getirmiş olur. Çünkü kişi, iyi bilmediği bir konuda, gördüğü ve duyduğu şeylerin hangisinin esasla, hangisinin ayrıntı ile ilgili olduğunu anlayamaz.

32.1. Zinaya Şahitlik

Dört mezhep, kadınların zina davalarında şahitliğini kabul etmez. Ama Kur'ân, bu konuda kadın erkek ayrımı yapmamıştır. Allah Teâla şöyle buyurur:

وَاللَّاتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا.

"Kadınlarınızdan zina edenlere karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse onları ölünceye veya Allah onlar için bir yol açıncaya kadar evlerde hapsedin." (Nisa 4/15)

Liân ile ilgili âyetler kadınların zina şahitliği konusuna açıklık getirir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ. وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ. وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ. وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ.

"Karılarına zina suçu atan ve kendileri dışında şahitleri olmayanlardan birinin şahitliği, "Allah şahit kesinkes doğru söylüyorum" diye dört defa şahitlik etmesidir.

Beşincisinde, eğer yalan söylüyorsa Allah'ın lanetine uğramayı diler.

---

401. Müfredât عقل mad.

Kadından o azabı giderecek olan şu şekilde dört defa şahitlik etmesidir: "Allah şahit, kocam kesinkes yalan söylüyor." Beşincisinde, eğer doğru söylüyorsa Allah'ın gazabına uğramayı diler." (Nur 24/6-9)

Erkeğin, "Allah şahit kesinkes doğru söylüyorum" diye verdiği her ifade bir şahitlik sayılmıştır. Bunu dört defa tekrarlaması, dört şahitlik sayılarak erkek, zina iftirası suçundan kurtulmuştur.

Kadının dört kere; "Allah şahit, kocam kesinkes yalan söylüyor" demesi dört şahitlik sayılmış ve böylece kocanın şahitliği kadının şahitliğine denk tutulmuştur.

Karı-kocadan her biri aynı sözleri söylemişlerdir. Tek fark; erkeğin sözlerinin olumlu, kadınınkinin olumsuz olmasıdır.

Erkek: Allah şahit kesinkes doğru söylüyorum. (4 kere)

Kadın: Allah şahit, kocam kesinkes yalan söylüyor. (4 kere)

Kadının bu şahitliği erkeğinkini değersiz hale getirmiştir.

Beşinci sözleri:

Erkek: "Yalan söylüyorsam Allah'ın laneti üzerime olsun."

Kadın: "Kocam doğru söylüyorsa Allah'ın gazabına uğrayayım."

Kadının bu sözü de erkeğin sözünü değersiz kılmış ve zina davasında kadının şahitliği erkeğin şahitliğine denk tutulmuştur.

32.2. Talaka Şahitlik

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ.

"Kadınlar bekleme sürelerinin sonuna vardıklarında onları ya mâruf ile tutun veya mâruf ile ayırın. Sizden iki güvenilir şahit getirin, şahitliği Allah için yapın." (Talak 65/2)

Burada da kadın erkek ayırımı yapılmamıştır.

32.3. Peygamberimizin Uygulaması

Peygamberimiz (s.a.v)'in şu açıklaması da yukarıdaki yorumların doğru olduğunu göstermektedir.

"Ukbe b. el-Harise, Ebû İhâb kızı Ümmü Yahya ile evlenmişti. Ukbe dedi ki: Zenci bir cariye geldi, ben sizin ikinizi de emzirmiştim" dedi. Bunu Peygamber (s.a.v)'e anlattım, benden yüz çevirdi. Önüne geçtim ve tekrar anlattım, dedi ki: "Nasıl olacak? Cariye ikinizi de emzirdiği kanaatinde''. Sonra kadınla evlenmesini yasakladı." (Buharî, Şehâdât, 13)

Peygamberimiz böyle demesine rağmen, fıkıhta süt akrabalığının sabit olması için kadınların şahitliği yeterli görülmez. Konu ile ilgili olarak Ömer Nasuhi BİLMEN'in ifadesi şöyledir:

"Süt akrabalığı konusunda şahitlik nisabı, güvenilir olmak şartıyla iki erkek veya bir erkek ile iki kadındır. Fakat bu hususta yalnız bir erkeğin veya yalnız iki veya daha fazla kadının şahitlikleri kabul olunmaz.[402]

402. Ömer Nasuhi Bilmen, Hukukı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu, c.II, s. 88, par. 296.

33- KADININ DÖVÜLMESİ

Allah Teâlâ, belli şartlar oluştuğu taktirde, kocanın karısını dövmesine müsaade etmiştir. Bu şartlar, âyetlerle ve peygamberimizin sözleriyle açıklanmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاء بِمَا فَضَّلَ اللّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنفَقُواْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّهُ وَاللاَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلاَ تَبْغُواْ عَلَيْهِنَّ سَبِيلاً إِنَّ اللّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا.

"Erkekler kadınların başlarında olurlar. Bu, Allah'ın birine diğerinden fazlasını vermesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyledir. İyi kadınlar, boyun eğenler ve Allah'ın korumasına karşılık yalnızken kendilerini koruyanlardır. Nüşûzundan havf ettiğiniz kadınlara gelince; onlara öğüt verin, yataklarında yalnız bırakın ve onları dövün. Eğer size itaat ederlerse onlara karşı başka bir yol aramayın. Allah yücedir, büyüktür." (Nisa 4/34)

Âyetin ilgili bölümlerine tekrar bakalım:

1- "فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّهُ = **İyi kadınlar, boyun eğenler ve Allah'ın korumasına karşılık yalnızken kendilerini koruyanlardır."**

"**Boyun eğen kadınlar**" anlamına gelen "**kaanitaat**" kelimesi aşağıdaki âyette "**kaanituun**" şeklinde erkekler için de kullanılmıştır.

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ...

"Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, boyun eğen erkekler ve boyun eğen kadınlar…" (Ahzab 33/35)

"Boyun eğen erkekler ve boyun eğen kadınlar" Allah'a boyun eğenlerdir. Bir âyet diğerini açıkladığı için Nisa 34'teki **"boyun eğen kadınlar"** da Allah'a boyun eğen kadınlar olur. Bu âyeti, "**Kocasına boyun eğen kadınlar**" diye anlamak Ahzab 35'teki erkekleri de **"karılarına boyun eğen erkekler"** diye anlamayı gerektirir. Bu da, aile içi ilişkilerde kuralları eşlerin koyması olur ki, kargaşaya ve kavgaya yol açar. Eşlerin, Allah'ın koyduğu kurallara uymaları ise ailenin; açık seçik kurallara göre yürütülmesini sağlar.

2- " حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ " = **Allah'ın korumasına karşılık yalnızken kendilerini koruyanlar."** hükmü Allah'ın o kadınları koruduğunu gösterir.

Allah'ın koruması nedir, diye bakınca, kadınlar için koruma duvarları oluşturulduğu görülür. Şu âyetler bunlardan bazılarıdır:

وَاللَّاتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا

*a- "Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse onları evlere kapatın. Bu, ölüm canlarını alıncaya, ya da Allah onlara b*ir yol açıncaya kadar böyle gitsin.*"* (Nisa 4/15)

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ.

b- "İffetli kadınlara zina suçu atan sonra dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun; ebediyen onların şahitliğini kabul etmeyin. Onlar yoldan çıkmış kimselerdir." (Nur 24/4)

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ. وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ. وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ. وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ.

c- "Karılarına zina suçu atan ve kendileri dışında şahitleri olmayanlardan birinin şahitliği, kesinkes doğru söylediğine dair dört defa Allah'ı şahit tutması ile olur.

Beşincisinde, eğer yalan söylüyorsa Allah'ın lanetine uğramayı diler.

Kadından o azabı (el-azab) giderecek olan şu şekilde dört defa şahitlik etmesidir: Allah şahit, kocası kesinkes yalan söylüyor.

Beşincisinde, eğer doğru söylüyorsa Allah'ın gazabına uğramayı diler. ...." (Nur 24/6-9)

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ. لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُبِينٌ. لَوْلَا جَاءُوا عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ فَأُولَئِكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ.

d- "(Peygamberin eşi hakkında) o yalanı uyduranlar içinizden bir güruhtur. Bunu kendiniz için kötü sanmayın, o sizin için hayırlı olmuştur. O kimselerden her birine kazandığı günah karşılığı ceza vardır; içlerinden elebaşlık yapana ise büyük bir azap vardır.

Onu işittiğiniz zaman, erkek ve kadın müminlerin, kendiliklerinden hüsn-ü zanda bulunup da: "Bu apaçık bir iftiradır" demeleri gerekmez miydi?

Dört şahit getirselerdi ya? Madem o şahitleri getiremediler öyleyse onlar Allah katında yalancıdırlar." (Nur 24/11-13)

Görüldüğü gibi zina suçunu ispat için dört şahit şartı ve dört şahit getiremeyenlerin iftiracı sayılıp cezalandırılması ile ilgili hükümlerin tamamı kadınlar içindir. Bu, onların nasıl korunduğunu göstermektedir. Ama kötü kadın, bu korumayı yanlış davranışlarına örtü olarak kullanabilir. İşte Allah Teâlâ, kendinin onları korumasına karşılık onların da yalnızken kendilerini korumalarını istemiştir.

Bu konuda erkeklerle ilgili bir koruma yoktur. Fıkıh kitaplarında bu konuda erkeklerle ilgili hükümlerin tamamı, kadınlarla ilgili hükümlere kıyaslanarak konmuştur.

3- "وَاللاَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ" = **Nüşûzundan havf ettiğiniz kadınlara gelince; onlara öğüt verin..."**

Nüşûz, diklenmektir. Toprağın tümsek yerine neşz; kadının baş kaldırmasına ve gözünü başkasına dikmesine nüşûz denir.[403] Şu âyetlere göre Kur'ân'daki nüşûz, gözü başkasına dikme anlamına gelir:

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ. وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ.

"Mümin erkeklere söyle: Gözlerini çevirsinler, mahrem yerlerini, korusunlar..."

"Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini çevirsinler, iffetlerini korusunlar..." (Nur 24/30-31)

وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا.

"Eğer kadın, kocasının nüşûzundan veya yüz çevirmesinden havf ederse, aralarında anlaşma yapmalarında bir günah yoktur. Anlaşmak iyidir. Nefisler kıskançlığa hazırdır. Eğer iyi davranır ve kendinizi korursanız bilin ki, Allah yaptığınız şeyin iç yüzünü bilir." (Nisa 4/128)

Havf: Zanna veya bilgiye dayalı bir emareden dolayı kötü beklenti içinde olmaktır.[404] "**Nüşuzundan havf ettiğiniz kadınlara gelince...**" âyetindeki havf da ya zanna veya bilgiye dayalı korkudur. Kocasının istemediği bir erkeği eve alan kadın hakkında zanna dayalı olarak onun gözünü başkasına diktiği korkusu ortaya çıkar. İşte bu noktada kocası ona öğüt verir, dinlemezse onu yatakta yalnız bırakır, yine dinlemezse onu döver. Bu davranışından vazgeçerse artık ona karşı başka bir yol aramaz.

Zaten Peygamberimiz, ebedi evlenme yasağı bulunmayan kadınlarla baş başa kalmayı yasaklamıştır. Utbe b. Amir'in bildirdiğine göre Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dedi: "Sakın kadınların yanına gir-

403. Müfredât نشز mad.
404. Müfredât, خوف mad.

meyin. Ensar'dan biri "Ey Allah'ın Elçisi kocanın erkek akrabası konusunda ne dersin?" diye sorunca dedi ki; "Kocanın akrabası ölüm olur."[405]

Onun bir sözü de şöyledir: "Sakın bir erkek, bir kadınla baş başa kalmasın; yanında mahremi olursa başka. Bir adam kalktı ve dedi ki: "Karım hac için yola çıktı. Ben de şu savaş için askere yazıldım." Dedi ki, "dön ve karınla birlikte hac yap."[406]

Bilgiye dayalı korku ile ilgili olarak Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyuruyor:

قَالَ اسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا فَإِنَّهُنَّ عِنْدَكُمْ عَوَانٍ لَيْسَ تَمْلِكُونَ مِنْهُنَّ شَيْئًا غَيْرَ ذٰلِكَ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ فَإِنْ فَعَلْنَ فَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبَرِّحٍ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ لَكُمْ مِنْ نِسَائِكُمْ حَقًّا وَلِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا فَأَمَّا حَقُّكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ فَلَا يُوَطِّئَنَّ فُرُشَكُمْ مَنْ تَكْرَهُونَ وَلَا يَأْذَنَّ فِي بُيُوتِكُمْ لِمَنْ تَكْرَهُونَ أَلَا وَحَقُّهُنَّ عَلَيْكُمْ أَنْ تُحْسِنُوا إِلَيْهِنَّ فِي كِسْوَتِهِنَّ وَطَعَامِهِنَّ.

"Kadınlar konusunda söz dinlerseniz iyi olur; beraberinizde kendilerini sizin için koruyan kimselerdir.[407] Onlar üzerinde başka bir şeye sahip de-

---

405. Buhari, Sahih, Nikah 111; Müslim, Sahih, Selam 20/2172.
406. Buhârî, Sahih, Nikah 111.
407. "Kendilerini sizin için koruyanlar" diye tercüme edilen kelime عوان (avânin)dir. Gelenekte bu kelime, العنو'ün ismi faili olan العانية nin cem'i sayılmıştır. Bu durumda عوان esirler demek olur ve hadise şu anlam verilir: "Kadınlar hakkında söz dinlemeniz hayrınıza olur. Onlar yanınızda esirlerdir."
Bize göre bu anlam; hem hadisin iç bütünlüğüne hem de Kur'ân'a aykırıdır. Çünkü hadisin devamında "Onlar üzerinde başka bir şeye sahip değilsiniz" buyrulmaktadır. Esir üzerinde sahip olunmayan ne var ki Peygamberimiz onu demiş olsun. Üstelik Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "... Maruf ölçüler içerisinde o kadınların erkekler üzerindeki hakkı, erkeklerin kadınlar üzerindeki hakkına denktir. Erkeklerin onlara karşı bir dereceleri vardır." (Bakara 2/228)
Buna göre kadın, kocasının esiri olamaz. Çünkü esir ile efendisi arasında denk haklardan söz edilemez. Konumuz açısından erkeklerin onlara karşı dereceleri, dörde kadar evlenebilmeleridir. Kadınlarda bu hak yoktur. Dolayısıyla hadise verilen yukarıdaki anlam yanlıştır.
Avânin (عوان) kelimesi (عانية) âniye'nin çoğuludur. عانية ism-i faildir, عُنُوّ (unüvv) kökünden de عناية (inâye) kökünden de gelebilir. Unüvv'ün ism-i faili عانوة anive'dir. Onu (عانية) âniye yapmak için vav yaya dönüştürülür. (عناية) inâye'nin ism-faili, hiçbir işleme gerek kalmadan âniye (عانية) olur. Unüvv'den türetilince "esir kadın", inâye'den türetilince de "kendini koruyan kadın" anlamını alır. el-Misbâh'ul-münîr'de geçen ifadelere bakınca عانية kelimesi, hedefine ve niyetine koyan, itina ve özen gösteren, koruyan, zihnini başkasının ihtiyacı ile meşgul eden kadın anlamlara gelir.
Kadın cinsel yönden hedefine ve niyetine sadece kocasını koyar ve kendini onun için korur. Bu sebeple عَانية (âniye)nin en uygun anlamı "kendini koruyan kadın" olur. Zaten hadis bundan bahsetmektedir. Kocasının istemediği bir kişiyi evine sokması dahi yasaktır. Bu anlam, âyette geçen

ğilsiniz, açık bir fahişelik yapmış olarak gelirlerse başka. Onu yaparlarsa yataklarında yalnız bırakın ve onları dövün. Eğer size boyun eğerlerse onlara karşı başka bir yol aramayın. Sizin karılarınız üzerinde hakkınız, karılarınızın sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin karılarınız üzerindeki hakkınız, istemediğiniz kişilere serginizi çiğnetmemeleri, onları evinize sokmamalarıdır. Bakın, onların sizdeki hakları, onları giyindirme ve yedirme hususunda iyi davranmanızdır."[408]

Kadın, aralarında ebedi evlenme yasağı olmayan bir erkekle baş başa kalamaz. Kocasının istemediği bir kişiyi evine alması da yasaktır. Yoksa kocasının içine şüphe düşer, Peygamberimiz bununla ilgili olarak şöyle buyurur:

فَاتَّقُوا اللَّهَ فِي النِّسَاءِ فَإِنَّكُمْ أَخَذْتُمُوهُنَّ بِأَمَانِ اللَّهِ وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ
بِكَلِمَةِ اللَّهِ وَلَكُمْ عَلَيْهِنَّ أَنْ لاَ يُوطِئْنَ فُرُشَكُمْ أَحَدًا تَكْرَهُونَهُ فَإِنْ فَعَلْنَ ذٰلِكَ
فَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبَرِّحٍ وَلَهُنَّ عَلَيْكُمْ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ.

"Kadınlar hakkında Allah'tan korkun. Onları Allah'ın emaneti olarak aldınız. Onlarla ilişkiye girmeniz size, Allah'ın emriyle helal oldu. Sizin onlar üzerindeki hakkınız, istemediğiniz bir kişiye serginizi çiğnetmemeleridir. Eğer böyle yaparlarsa onları hafif şekilde dövün. Onların sizin üzerinizdeki *hakları, örfe uygun olarak onları yedirmeniz ve giydirmenizdir."*[409]

"**hafif şekilde dövme**" darp izi olmayacak şekilde dövme olur. Bu, kadının, dışa karşı zor duruma düşmesini önler.

Demek ki, eşinin fahişelik yaptığı açıkça belli olan koca onu yatağında yalnız bırakma ve dövme hakkına sahiptir. Âyette kocanın karısına öğüt vermesinden söz edilirken hadislerde bundan bahsedilmemesi, bilgiye dayalı korku ile zanna dayalı korku arasındaki farkı göstermektedir. Baş başa kalan her erkek ve kadın arasında cinsel davranışlar olmayabilir. Bu sebeple arada bir farkın bulunması gerekir. Her iki durumda da kadın davranışlarını düzeltirse koca, başka bir yola başvurmaz.

Zinanın tespiti halinde koca, olayı ister örter, isterse mahkemeye

حَافظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفظَ اللهُ = Allah'ın korumasına karşılık yalnızken kendilerini koruyanlar" anlamının da farklı ifadesidir.

408. İbn Mâce, Nikah, 1841.
409. Müslim, Sahih, Hac, 2137.

götürür. Mahkemede suçu ispatlarsa karısı bundan dolayı hem itibarını kaybeder, hem de 100 değnek yer.

Olayı yalnız koca görmüş olur da dört şahitle ispatlayamazsa mahkemede liân yapılarak evliliğe son verilebilir. Liânda kadının kendini korumasına imkân verilir. Ama gerek liân ve gerekse suçun şahitle ispatı kadın için de aile için de yıpratıcı olur. Bu sebeple erkek davayı mahkemeye taşımayabilir. Kimi zaman eşini boşaması da uygun olmayabilir. Bu durumda kadının suçunu kimseye söyleyemez. Çünkü söyler de dört şahitle ispatlayamazsa ya iftira cezası giyer, ya da liân yapmak zorunda kalır. Hem suçun örtülmesi hem erkeğin rahatlaması hem de kadının cezasız kalmaması için kocanın karısını, bir süre yatakta yalnız bırakmasına ve eliyle onu hafifçe dövmesine izin verilmiştir.

Nisa Suresinin 34. âyetini, Allah ve Elçisi'nin açıklamalarına göre değil de kendimize göre anlamaya çalışırsak kocanın karısını, isteklerine boyun eğmedi diye dövebileceği şeklinde yanlış bir sonuca ulaşırız. Allah'ın Elçisi şöyle buyurmuştur:

"Kimse karısını, gündüzün köle gibi kırbaçlayıp akşam onunla yatağa girmesin."[410]

410. Buhârî, Sahih, Nikâh, 93.

34- FAİZ

Allah Teâlâ şöyle buyurur;

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللّٰهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ.

*"Faiz yiyenler, şeytanın peşine takılıp aklını çeldiği kimsenin davranışından farklı bir davranış göstermezler. Bu onların, "alım satım da tıpkı faizli işlem gibidir" demeleri sebebiyledir. Allah alım-satımı helal, faizli işlemi haram kılmıştır. Her kime Rabbinden bir öğüt ulaşır da faize son verirse, geçmişte olan kendinindir. Onun işi Allah'a aittir. Kim de f*aizciliğe tekrar dönerse, *onlar o ateşin arkadaşı olur, sürekli orada kalırlar."* (Bakara 2/275)

Faiz, borçtan elde edilen gelire denir. Mallar ya alım satım ya da ödünç şeklinde değiştirilir. Değiştirilen iki malın birbirinden az çok farkı varsa alım satım olur. Para verip ekmek almak öyledir. Onun peşini de olur, vadelisi de. Aralarında fark bulunmayan mallar ancak vadeli olarak değiştirilebilir. Bir ölçek buğday verip daha sonra aynı özellikleri taşıyan bir ölçek buğday almak böyledir. Buna ödünç denir. Alım satımdan gelir sağlanabilir. 75 liraya alınan ekmek, peşin 100 liraya satılırsa 25 lira kâr edilir. Ödüncün peşini olmaz. Hiç kimse, karşılığını hemen ödemek üzere ödünç almaz. Ödünçte ne verilmişse geriye onun dengi alınır. Fazla bir şey şart koşmak faiz olur. Ödünç dışındaki borçlarda da durum aynıdır. Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve sellem* "Faiz yalnızca borçta olur."[411] demiştir. Dolayısıyla borçtan gelir sağlamaya yönelik her işlem, faizli işlemdir.

Borçtan gelir elde etme ayrı, mal alım satımı ayrıdır. "Alım satım da tıpkı faizli işlem gibidir." diyenler, şeytanın aklını çeldiği kimse gibi davranır. Alım satım ile faizi aynı saymak, gerçekten tam bir yanıltma olur.

---

411. Dârimî, Büyu 42.

100 altını, bir ay vadeli 101 altına karşılık ödünç veren onu, borçlunun malı içinde artsın diye verir. Bu, şu âyetin belirttiği işlemdir:

وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُو عِنْدَ اللَّهِ.

"İnsanların malları içinde artsın diye faize verdiğiniz şey Allah'ın yanında artmaz." (Rum 30/39)

Faiz olmaması için ödünç verilen ana malı yani 100 altını almak, kalan 1 altını almamak gerekir. Bu, şu âyetin hükmüdür:

وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ.

"..Eğer tevbe ederseniz ana mallarınız sizindir. Böylece ne haksızlık edersiniz ne de haksızlığa uğrarsınız.*"* (Bakara, 2/279)

İslam öncesi Araplara Cahiliye Arapları denir. Onlar borç verdikleri zaman ana mala dokunmadan, her ay belli bir gelir sağlamak şartıyla verirlerdi. Vadesi dolunca alacaklarını isterler, eğer borçlu ödeyemezse, yeni bir faiz tespit ederek vadeyi uzatırlardı.[412] Borç, vadeli satıştan doğmuşsa, ödeme zamanı gelince borçluya, "Borcunu ödeyecek misin, yoksa artıracak mısın?" diye sorarlardı. Öderse öder, yoksa borca bir miktar ilave ile vade uzatırlardı.[413]

Kur'ân, faizin her çeşidini yasaklamış, borcunu zamanında ödeyemeyenlerle ilgili şöyle bir hüküm getirmiştir:

وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ.

*"Borçlu, darlık içinde ise, ra*hata çıkıncaya kadar beklenir. Bağışta b*ulunmanız sizin için daha hayırlıdır. Bunu bir bilseydiniz."* (Bakara 2/280)

Bu âyetlerin inişine sebep sayılan olaylar şunlardır:

Sakîf Kabilesi'nden 'Amr b. 'Umeyr'in dört oğlu Mes'ud, Abduyaleyl, Habîb ve Rebîa, Mekke'de bulunan Benî Mahzûn'dan Muğîre oğullarına

412. Fahrü'd-Din er-Râzi, et-Tefsirü'l-kebîr, c. VII, s. 91.
413. İbn Rüşd, Mukaddimât (el-Müdevvenetü'l-kübrâ ile birlikte), Matbaa-i Hayriyye, 1324/1906, c. III, s.18,; İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillah, Ahkâmü'l-Kur'ân, Mısır 1976, c.I, s. 241. İbnü'l-Arabî burada veresiye alış verişten doğan alacağı söz konusu etmektedir. Yukarıya bu yazılmıştır.

ödünç verirlerdi. Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* Taif'i fethedince (Hicret'in 8. senesi) bu kardeşler müslüman oldular. Daha sonra Muğîre oğullarından faiz alacaklarını istediler. Bu olay şu âyetin inmesine sebep oldu:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ. فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ.

"Müminler! Allah'tan korkun, faizden geriye ne kalmışsa onu bırakın. Eğer inanan kişilerseniz."

Bunu yapmadınız mı, bilin ki, Allah ve Elçisi tarafından bir savaşla yüz yüzesiniz. Tevbe ettiniz mi, ana mallarınız sizindir. Ne haksızlık edersiniz, ne de haksızlığa uğrarsınız." (Bakara 2/278-279)

Bunun üzerine bu dört kardeş dediler ki: "Biz tevbe edip Allah'ın emrine uyuyoruz. Bizim Allah ve Resûlü ile savaşa gücümüz yetmez."

Faizden vazgeçerek yalnız ana mallarını almaya razı oldular ve Muğîre oğullarından ana mallarını istediler. Onlar darda olduklarını belirterek; "Ürünler yetişinceye kadar bize süre tanıyın." dediler. Dört kardeş, süre tanımaya yanaşmadılar. Bu olay da şu âyetin iniş sebebi oldu:

وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ.

"Borçlu darlık içinde ise genişliğe çıkıncaya kadar beklenir. Ama bağışta bulunmanız sizin için daha hayırlıdır. Bunu bir bilseydiniz." (Bakara 2/280)[414]

34.1. Faizin Çevresinde Koruma Çemberi

Allah'ın Elçisi altın, gümüş, arpa, buğday, hurma ve tuzun bazı satış şekillerini de faizli işlem saymıştır. Ebû Saîd el-Hûdrî'nin (r.a.) bildirdiğine göre o, şöyle demiştir: "Altına karşılık altın, gümüşe karşılık gümüş, buğdaya karşılık buğday, arpaya karşılık arpa, hurmaya karşılık hurma ve tuza

414. Burada anlatılan olay için bkz. Fahru'd-Din er-Râzî, c. VII, s. 106-110; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, c. I. s. 972.

karşılık tuz, misli misline ve peşin olur. Kim artırır ya da fazlasını isterse faize girmiş olur. Bu konuda alan da veren de birdir."[415]

Bir malın kendi cinsiyle değişimi daha çok ödünçte olur. İnsanlar ödünce alım satım görüntüsü vererek faiz yasağını delebileceklerinden Allah'ın Elçisi'nin altı mal ile ilgili sözleri faizin etrafında bir koruma çemberi oluşturmuştur. Çünkü o malların tamamı, ödünç verilebilir mallardır.

Hadislerin kapadığı faiz kapılarını ve oluşturduğu koruma çemberlerini görmeye çalışalım.

34.1.1. Altı Malı Kendi Cinsiyle Peşin Değişme

Altın, gümüş, buğday, arpa, tuz ve hurmayı kendi cinsiyle değiştirirken değişimin peşin olması şart koşulmuştur. Buna göre 10 altını, vadeli 11 altına satmak, faizli işlemdir. Bu çok önemlidir; çünkü buna satış denseydi, faizli ödünçler satış şeklinde verilmeye başlanırdı. Bu durumda 100 lirayı daha sonra verilecek 110 liraya karşılık ödünç vermek faiz; ama onu vadeli 110 liraya karşılık satmak ticari işlem sayılırdı.

34.1.2. Altı Malı Kendi Cinsiyle Eşit Değişme

Hadis, altı malı kendi cinsiyle peşin değişirken miktarların eşit olmasını şart koşmuştur. Buna göre 10 adet Reşat altını verip peşin 11 adet Reşat altını almak faizli işlem olur. Allah'ın Elçisi, "Faiz sadece borçta olur"[416] dediğine göre, bununla faizli borç arasında ilgi kurunca yasağın önemi ortaya çıkar.

Faizcinin asıl isteği, verdiği 10 altına karşılık 11 altın alacaklı duruma gelmektir. Bu işlemi meşru yoldan yapabilirse onu borca çevirmek zor olmaz. Meselâ önce 11 altın ödünç verir, bunun için gerekli teminatları alır, sonra bir başka 10 altına karşılık borçludaki 11 altını satın alır. Bu iki işlem sonunda o, 10 altın vermiş, 11 altın alacaklı duruma geçmiş olur. İstenmeyen bir durumun doğmaması için bu işlem ya evrak üzerinde yapılır, ya da faizcinin güvendiği bir kişi, borçluya vekil olup işlemleri yürütürdü. Bunun kurumları da oluşurdu. Ama bu malların kendi cinsleriyle değiştirilmesi hâlinde bedellerin eşit miktarlarda olması şartı bu kapıyı kapamıştır.

Nitekim eskiden, ödünç işlemlerinde alacaklıya yasal bir menfaat sağlamak için muamele-i şer'iyye adı verilen göstermelik bir satış yapılırdı. Meselâ ödünç alacak taraf bir malını, ödünç verecek kişinin önüne koyar

415. Müslim, Müsâkât 82.
416. Müslim, Müsâkât, 102; Nesâî, Büyu, 50.

ve "Bunu sana 10 altına sattım." der, o da onu satın ve teslim alır ve parayı öderdi. Sonra ona; "Bu malı, bedelini bir yıl sonra ödemem şartıyla bana 11 altına sat." der, o da satardı. Böylece o, alım satım görüntüsü altında, 10 altına karşılık bir yıl vadeli 11 altın borçlanmış olurdu. Bunun birçok usulü vardı.

Osmanlı döneminde kurulan bankalardan Emniyet Sandığı'ndaki bir cep saati; kredi alanların ödeyecekleri faizi yasallaştırmak için her gün defalarca satılır, sandığa hibe edilirdi.[417] Eğer yukarıdaki yasak olmasaydı bu defa cep saati yerine bankada bir görevli bulundurulur, bu görevli kredi alacak kişi adına daha önce belirtilen işlemleri tamamlar onu 11 altın borçlandırır, sonra ona 10 altın verirdi.

34.1.3. Ödünç Verilebilen Yakın Cinsleri Değişme

Allah'ın Elçisi şöyle demiştir:

"...Bu cinsler değişik olursa peşin olması şartıyla istediğiniz gibi satabilirsiniz."[418]

İlgili hadislerde, değişik cins olarak, aynı türden olan altın ile gümüş ve buğday ile arpa sayılmış, farklı türlerden olan hurma ile tuza yer verilmemiştir. Allah'ın Elçisi şöyle demiştir:

"Gümüşe karşılık altın elden ele satıldığında gümüşün fazla olmasında bir zarar yoktur, fakat veresiyesi olmaz. Arpaya karşılık buğday elden ele satıldığında arpanın fazla olmasında bir zarar yoktur, fakat veresiyesi olmaz."[419]

Altın ile gümüş ve buğday ile arpa birbirlerinin yerine konabilirler. Bunların fiyatları arasında uzun süre önemli değişiklik göstermeyen oranlar bulunur. Bu malların değişiminde peşinlik şartının olması, faize açılabilecek bir kapıyı daha kapamıştır.

Meselâ 1 dinar 10 dirhem değerinde ise, 100 dinar[420] 1000 dirhem değerinde olur. Bunları veresiye değiştirmek yasak olmazsa, faizci elindeki 1000 dirhemi bir yıl sonra ödenecek 120 dinara karşılık satar ve alım satım perdesi altında %20 faizli ödünç işlemi yapabilir. Aynı şey arpa ve buğday için de olabilir.

417. Bu bilgi, eski İstanbul Müftüsü Selahattin Kaya'dan alınmıştır.
418. Müslim, Müsâkât, 81.
419. Ebû Davûd, Buyu', 12.
420. Dinar altın paraya, dirhem ise gümüş paraya verilen addır.

Bu hadis, Türk lirası verip karşılığında vadeli döviz almanın yolunu da tıkamıştır. Meselâ 1000 Amerikan dolarının bugünkü değeri kadar Türk lirası verip bir yıl sonra ödemek üzere 1200 Amerikan doları alınamaz. Çünkü bunlar birbirlerinin yerine geçebilen şeylerdir. Yukarıdaki hadislerden bunun faiz olacağını anlamak zor değildir.

34.1.4. Farklı Paraları Günlük Fiyattan Değişme

Abdullah b. Ömer dedi ki; Beqî'de deve satardım. Dinara karşılık satar yerine dirhem alırdım, dirheme karşılık satar yerine dinar alırdım. Allah'ın Elçisi'ne geldim, Hafsa'nın evindeydi; "Ey Allah'ın Elçisi, müsaadenle bir şey sormak istiyorum; ben Beqi'de deve satıyorum; dinara karşılık satıp yerine dirhem alıyorum. Dirheme karşılık satıp yerine dinar alıyorum. Ona karşılık onu alıyor, buna karşılık bunu veriyorum." dedim. Dedi ki:

"Günün fiyatıyla almanda bir sakınca yoktur; yeter ki, aranızda bir şey bırakarak ayrılmayın."[421]

Buna göre altın ile gümüşü o günün fiyatıyla değişmek gerekir. Eğer böyle olmasaydı faiz yasağı yine delinebilirdi. Meselâ 1 dinar, 10 dirhem değerinde iken faizci önce 11 dinar ödünç verir, gerekli teminatları alır, sonra da elindeki 100 dirhemi, borçludaki 11 dinara karşılık satardı. Bu iki işlem sonunda o, alım satım görüntüsü altında %10 faizli ödünç vermiş olurdu. Bunun yasal kurumları da oluşturulabilirdi. Ama bedelleri günün fiyatı ile değiştirme şartı bu kapıyı kapamıştır. Böylece hadisler, alım satım adı altında faizli ödünce açılan tüm kapıları kapamış olmaktadır.

34.2. Mezheplerin Usul Hataları

Meşhur dört mezhep faizi, alım satımdan doğan ve borçtan doğan faiz olarak ikiye ayırmış ve sistemlerini alım satımdan doğan faiz, yani altın, gümüş, buğday, arpa, hurma ve tuz satışı ile ilgili hadisler üzerine kurmuşlardır. Borç faizini ise faiz ve sarf (kambiyo) bölümlerinde değil, karz ve sulh bölümleri içinde çok kısa bir şekilde işlemişlerdir. Allah "alım-satımı helal, faizli işlemi haram"[422] kıldığı halde fakihlerin, faizi neden alım satımın bir bölümü saydıklarını anlamak zordur.

Faizli işlemi altı maddenin bazı alım satım şekillerine bağlı olarak sistemleştirenler onun bu maddeler ile sınırlı olamayacağını gördükleri için, ilgili hadislerden faizli işleme sebep olabilecek özellikler (riba illetleri)

421. Ebû Davûd, 14; Nesâî, Büyu, 50.
422. Bakara 2/275.

çıkararak kıyas yoluyla faizin kapsamını genişletmişlerdir. Bu mezhepler, kendi sistemleri içinde de çelişkiye düşmüşlerdir.

Hanefiler iki şeyi faiz illeti saymışlardır. Bunlar kadr ve cins'tir. Kadr, ölçek ve tartıyı içerir. Cinsin faiz illeti olduğu, hadislerdeki "**Altına karşılık altın, buğdaya karşılık buğday....**" sözünden çıkarılmıştır. Kadr ise hadislerde geçen "**misli misline**" ifadesinden çıkarılmıştır. Kadr'in hadislerden nasıl çıkarıldığı şöyle açıklanmaktadır:

"Kadr, ölçeğe vurulan mallarda ölçek, tartılan mallarda vezindir.[423] Hadiste geçen "buğdaya buğday"ın anlamı «buğdaya karşılık buğday satışı...» dır. Bir buğday tanesi de buğdaydır. Onu hiç kimse satmaz, satsa da alan olmaz. Çünkü bir işe yaramaz. O zaman bununla ister istemez işe yarayacak[424] ölçüde buğday satışının kastedildiği anlaşılır. Bunun satılabilecek mal olduğu da ölçek ile bilinebilir. Böylece bu mallardaki ölçeğe (kileye) vurulma özelliği hadisin göstermesiyle belli olmuş olur.

Allah'ın Elçisi'nin "**Altına karşılık altın**" sözü de öyledir. Altın tozuna da altın denir ama onu hiç kimse satmaz. Tartılabilen altın satılır. O zaman tartılma özelliği hadisin delaletiyle sabit olmuş olur. Allah'ın elçisi sanki şöyle demiştir: "**Tartılan altına karşılık altın, ölçeğe vurulan buğdaya karşılık buğday...**"[425]

Hadislerde şu ifade de yer alır: "Bu cinsler değişik olursa peşin olması şartıyla istediğiniz gibi satabilirsiniz.[426] "Bundan da cinsleri aynı olup ölçü birimleri farklı olan veya ölçek yahut tartı ile işlem gördüğü halde cinsleri farklı olan iki malın birbiriyle değişiminin peşin olmasının şart koşulduğunu anlamışlardır.

Buna göre hurda demir verip çubuk demir almak istenirse her iki demirin aynı ağırlıkta olması ve değişimin peşin olması gerekir, yoksa faizli işlem olur. Demire karşılık bakır almak istenirse her iki bedeli peşin ödemek yeterli olur. Çünkü bunların ikisi de tartıyla alınıp, satılan mallardır. Cinsleri farklı olduğu için biri diğerinden fazla olabilir ama bu takas veresiye olamaz, yoksa faizli işlem olur.

Bu prensibe göre altın veya gümüşten basılı bir parayı (nükûd) verip tartıyla satılan bir malı veresiye almak faizli işlem sayılmalıdır. Çünkü altın

423. es-Serahsî, el-Mebsût, c. XII, s. 113.
424. Serahsîde mütekavvim olarak geçen kelime "işe yarayan mal" diye tecüme edilmiştir. Mütekavvim mal demek, kullanılması yasak olmayan ve elde edilmiş bulunan mal demektir.
425. es-Serahsî, el-Mebsût, c. XII, s. 116.
426. Müslim, Müsâkât, 81.

ve gümüş tartıyla alınıp satılır. Ama Hanefîler bunu caiz görür ve sebeplerini şöyle açıklarlar:

1. Altından ve gümüşten basılı dinar ve dirhemlerle tartıyla alınıp satılan diğer mallar arasında görünüşte (sureten) bir fark vardır. Çünkü dinar ve dirhemler sancat[427] denen ağırlık birimleriyle, diğer mallar da men[428] ile tartılırlar.

2. Bunlar arasında görünmeyen (manen) bir fark daha vardır. Dinar ve dirhemler tayinle taayyün etmezler. Ama diğer mallar tayinle taayyün[429] ederler.

3. Aralarında değerlendirme yönünden (hükmen) de fark vardır. 1 dinara karşılık 12 men demir alınsa, demiri satıcı, dinarı da alıcı, diğerinin görmediği yerde tartmış olsa, teslim aldıktan sonra altınlar tekrar tartılmadan satılabilir[430] ama demiri tartıyla satabilmek için müşterinin onu yeniden tartması gerekir.

Madem arada bu kadar fark vardır, öyleyse tartılan diğer mallarla nakitler, tartıda her yönüyle ortak olmamış olurlar.[431]

Hem altın ve gümüşün tartı ile satıldığına dayanarak tartıyı (vezn) faiz illeti saymak hem de onları diğer mallarla değişirken bu illete riâyet etmemek tam bir çelişkidir. Hanefilerin tartıyı faiz illeti saymayıp şöyle demeleri gerekirdi: Altın ve gümüş her ne kadar tartı ile alınıp satılsa da tartıyla satılan diğer mallardan sureten, manen ve hükmen farklı oldukları için bunlardaki tartılma özelliği yani vezin faiz illeti olamaz.

Vezn faiz illeti olamayınca ister istemez ölçek de faiz illeti olamayacak ve iki illetten biri sayılan kadr, faiz illeti olmaktan çıkacaktır. Bu da Hanefîlerin alım satıma dayalı faiz sistemini tümüyle çökertecektir.

Aynı tenkit Hanbeliler için de geçerlidir. Hanbeliler bir taraftan şöyle diyorlar: "Eğer altın ve gümüşte faiz illeti tartı (vezn) olsaydı tartı ile işlem gören malları bunlarla veresiye almak caiz olmazdı. Çünkü veresiyenin haram olması için ribanın iki illetinden biri yeterlidir."[432]

427. Taştan yapılmış, tartı birimi.
428. Men, 260 dirhemlik bir ölçüdür. (Ö. N. Bilmen, Kamus, c. IV, s. 126) Bir şer'î dirhem 2.975 gr. geldiğinden yaklaşık 774 grlık bir ağırlık eder.
429. Tayinle taayyün, belirlenen şeyin kendisi demektir. Alıcı hangi malın pazarlığını yapmışsa onu alır, onun yerine başkası verilemez. Çünkü mallar tayinle taayyün eder. Ama alıcı satıcıya gösterdiği paranın yerine aynı değerde başka para verebilir. Mesela satıcıya 10 liralık bir kağıt para gösterdiği halde onun yerine 10 tane bir liralık verebilir. Satıcı onu, bu on lirayı vermeye zorlayamaz.
430. Çünkü altın paralar basılı olacağı için ağırlık ve ayarı bellidir.
431. Bkz. Hidaye, Fethü'l-kadîr ve Bâbertî'nin Hidaye şerhleri, c V, s. 274 vd.
432. İbn Kudâme, el-Muğnî c. IV, s. 138.

Hem bunu söylüyorlar hem de Hanefîler gibi vezn'i faiz illeti olarak kabul ediyorlar. Ne büyük çelişki!

Mâlikîler, hadislerdeki arpa, buğday, hurma ve tuza bakarak faizin, sadece temel gıda maddesi olup saklanabilen veya gıda maddelerini lezzetlendiren şeylerde olacağını söylemişlerdir. Bunlar kendi cinsleriyle değiştirildiğinde miktarların eşit ve mübadelenin peşin olması gerektiğini, farklı cins gıdalarla değiştirildiğinde miktarlarda eşitlik aranmayacağını, yalnızca mübadelenin peşin olması gerektiğini söylemişlerdir.

Bu görüş, her ne kadar alım satım ile faizli işlemi birbirinden ayıran âyete aykırı ise de kendi içinde tutarlıdır. Çünkü arpa, buğday ve hurma temel gıdalardandır ve saklanabilir özellikleri vardır. Tuz da yiyecekleri tatlandırmaya yarar.

Biriktirilsin veya biriktirilmesin bütün gıda maddelerinin veresiye takası ile her çeşit eşyanın kendi cinsiyle veresiye, bire iki takası ribe'n-nesie[433] sayılmıştır. İşte bunun, kendi sistemlerinde de bir dayanağı yoktur.

Şafiîlere göre riba kelimesi mücmel yani kapalıdır; onu Allah'ın Elçisi açıklamıştır.[434] Açıklama dedikleri, altı malın satışı ile ilgili hadislerdir.

Şafiîler şöyle derler: "Faiz, büyük günahların en büyüğüdür. Bütün şeriatlarda faizin haram kılındığı söylenir. Allah kendi kitabında faiz yiyen dışında bir isyankâra harp ilan etmemiştir. Faizin haramlığı taabbüdîdir, faizli işlem sebebi olarak gözüken her şey sadece onun hikmeti olur, illeti değil."[435]

Taabbüdî demek, illeti (asıl sebebi) anlaşılamayan ama kul olma gereği uyulan emir veya yasak demektir.[436] İlleti anlaşılamayan bir şey üzerine kıyas yapılamaz. Ama bu sözü sanki hiç söylememişler gibi faizli işlemin iki illetinin olduğunu, bunların tu'miyet ve semeniyetten[437] ibaret bulunduğunu belirtmiş ve sistemlerini bu iki illet üzerine kurmuşlardır. Bu mantığı anlamak gerçekten zordur. Faizin haramlığı taabbüdî ise bu illetler nereden çıkıyor? Eğer bu illetler varsa neden taabbüdî deniyor?

İbn Abbâs'ın rivâyetine göre faizi yasaklayan âyetler Kur'ân-ı Kerim'in en son inen âyetleridir. Peygamberimiz Veda Hutbesinde cahiliye faizinin kaldırıldığını ilan ettiğine göre âyetler bu sırada inmiş olmalıdır.

433. İbn Rüşd, Mukaddimât, c. III, s. 49-51.
434. Fahrü'd-Din er-Râzî, Tefsir, c. VII, s. 99.
435. İbn Hacer el-Heysemî, Havâşî eş-Şirvânî ve İbn Kâsım el-Abbâdî alâ Tuhfeti'l-muhtâc bi şerhi'l-minhâc, İstanbul tarihsiz., c. IV, s. 272-278.
436. Bkz. Şirvânî, Tuhfetu'l-muhtâc haşiyesi, c. IV, s. 272, Riba bahsi.
437. İbn Hacer el-Heysemî, c. IV, s. 273.

Hac, kamerî yılın 12. ayı olan Zilhiccede olur. Bu ayın 9. günü A'rafat'a çıkılır. Veda Haccı hicretin 10. senesinde olmuştur. Veda Hutbesi, Peygamberimizin bu sırada A'rafat'ta yaptığı konuşmadır. O, Hicretin 11. senesinin 3. ayı olan Rebiyülevvelin 12'sinde, Pazartesi sabahı vefat etmiştir.[438] Faizin kalktığını ilan etmesinden vefatına kadar 3 kameri ay ve 3 gün geçmiştir. Allah'ın Elçisi Veda Hutbesinde şöyle demiştir:

"Cahiliye faizi kaldırılmıştır. İlk faizi kaldırıyorum, bizim faizimizi, (amcam) Abbâs b. Abdulmuttalib'in faizini. Onun tamamı kaldırılmıştır."[439]

Burada kaldırılan, herkesin bildiği faizdir. Bu yüzden kimse bu konuda soru sorma ihtiyacı duymamıştır. Peygamberimizin koyduğu, altı mal ile ilgili yasağın, konunun özünü oluşturmadığı, faiz yasağının çevresinde bir koruma duvarı oluşturduğu, bu hadisten de anlaşılabilir.

438. Safiyyu'r-Rahmân el-Mubârekfûrî, er-Rahîk'ul-mahtûm, s. 431.
439. Ebû Dâvûd, Menâsik, 57.

35- RÜŞVET

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ.

"İnsanların mallarından bir kısmını, günaha girerek, bile bile yemek için o mallarla yetkililere ulaşmayın." (Bakara 2/188)

Rüşvet rişâ kelimesinden alınmıştır. Rişâ ip demektir.[440] Rüşvet, ipi kovaya bağlayıp kuyunun suyuna ulaşmaya benzer. Rüşvet alan, kova gibidir. Rüşvet veren, onu kullanarak hakkı olmayan bir mala ulaşır.

Âyet rüşveti iki şarta bağlamıştır:

1. Başkasının malını bile bile haksız yere yeme amacı.

2. Bu amaca ulaşmak için yetkililere mal verme eylemi.

Kişi, kendi hakkını almak için yetkili kişiye mal verirse bakılır: Yetkili, bir şey beklemeden görevini yapmışsa verilen mal hediye olur. Görevini, hakkı olmayan bir malı alma şartıyla yapmışsa o mal, alan için rüşvettir ama veren için değildir. Çünkü veren, bir hakkını almak için vermek zorunda kalmıştır.

Mesela ev yapmak için gereken bütün işlemleri tamamladığı halde ilgili makamdan hakkı olan ruhsatı alamayan kişi, rüşvet vermek zorunda kalırsa verene değil, alana haram olur. Ama başkasının hakkını almak için olursa ikisine de haram olur.

---

440. Kamus tercümesi رشو mad.

36- AVCI TOPLUM

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نَصْبِرَ عَلَى طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَى بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ اهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ مَا سَأَلْتُمْ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَاءُوا بِغَضَبٍ مِنَ اللهِ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ.

"Bir ara şöyle demiştiniz: "Musa! Biz tek çeşit yemeğe katlanamayız. Haydi, bizim için Rabbine yalvar, bize yerde yetişen şeylerden çıkarsın; sebzesinden, hıyarından, sarımsağından, mercimeğinden ve soğanından…" O da şöyle demişti: "Yani üstün olanı daha aşağı olanla değiştirmek mi istiyorsunuz? İnin bir şehre, orada istediğiniz her şeyi bulursunuz". Başlarına sefillik ve çaresizlik çöktü. Tekrar Allah'ın azabına çarpıldılar. Evet, öyle! Çünkü Allah'ın âyetlerini görmezlikten geliyorlar, peygamberlerini haksız yere öldürüyorlardı. Evet, öyle! Çünkü isyana dalıyorlar ve aşırı gidiyorlardı." (Bakara 2/61)

"…Üstün olanı daha aşağı olanla değiştirme… " gıdaların karşılaştırılması şeklinde yorumlanmıştır. Bize göre burada karşılaştırılan, tarım toplumu ile avcı toplumdur. Çünkü âyette yer alan istekler, Yahûdileri tarım toplumu haline getirir. Halbuki kudret helvası ve bıldırcın avı, onları avcı toplum yapmıştı. Böyle toplumlar, av peşinde koştukları için çok gezer ve yeni şeyler öğrenme konusunda duyarlı ve istekli olurlar. Güvenliklerini de en üst düzeyde sağlarlar.

Toprağa bağlı olanların dünyaları toprakları ile sınırlı olur. Gelişmeleri takip edemez, kolayca sömürülürler. "Yerin bitirdiği sebze, hıyar, sarımsak, mercimek ve soğan"ı tercih edenlerin "… başlarına sefillik ve çaresizlik çökmüş…." olmasının sebebi bu olmalıdır. Çölde kalan Yahûdiler ise Calut'u yenerek büyük bir başarı elde etmişlerdi.

Bugünkü Yahudilerde de çoğunlukla avcı toplumu özelliği görülür. Av aletleri artık para; peşine koştukları ise ekonomik değeri olan işlerdir. Dünyanın neresinde önemli bir ekonomik değer üretilirse onları orada balmak mümkün olur.

Musa *aleyhisselam* onların talep ettikleri yiyecekleri küçük görmedi, "… İnin bir şehre, orada istediğiniz her şeyi bulursunuz" dedi. Yani istediğiniz yiyecekleri elde etmek için tarım yapmanız gerekmez. Hangi şehre inseniz onları bulursunuz, demiş oldu. Böylece onları, tarım yerine ticarete de teşvik ediyordu.

37- CEZA HUKUKU PRENSİPLERİ

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَمَنِ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ.

"Size kim saldırırsa, siz de ona, size yaptığı saldırıya denk bir saldırı yapın. Allah'tan sakının. Bilin ki, Allah sakınanlarla beraberdir." (Bakara 2/194)

Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve sellem* Veda hutbesinde şöyle seslendi:

- "Ey insanlar! Bugün hangi gün?"

- "Haram (dokunulmaz) gün" diye cevap verdiler.

- "Bu şehir hangi şehir?" dedi;

- "Haram (dokunulmaz) şehir" dediler.

- "Bu ay hangi ay?" dedi;

- "Haram (dokunulmaz) ay" dediler.

- Dedi ki: İşte sizin kanlarınız, mallarınız ve özel hayatınız (ırzınız) da tıpkı bu gününüzün, bu ayda ve bu şehirde dokunulmazlığı gibi dokunulmazdır. Bu sözü birkaç defa tekrarladı, sonra başını kaldırdı ve "Allahım! Tebliğ ettim mi?" dedi.[441]

Can dokunulmazlığı, mal dokunulmazlığı ve özel hayatın dokunulmazlığı... Bunlara saldırı olursa, saldırgana karşı, yaptığına denk bir saldırı hakkı doğar. Saldırı, verilen zararın giderilmesinden sonra gerçekleşir. Böylece saldırgan, yaptığı suça denk bir cezaya çarptırılmış olur. İşte bu, ceza hukukunun temel prensibidir. Şu üç âyet, bu prensibe vurgu yapmaktadır:

وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ.

441. Buhari, Hacc, 132.

“Eğer ceza vermek isterseniz size ne yapıldıysa onun dengiyle ceza verin. Katlanacak olursanız kuşkusuz bu, katlananlar için daha iyidir.” (Nahl 16/126)

ذٰلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللّٰهُ إِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ.

“Bu böyledir; kim kendine yapılan saldırıya aynı ile karşılık verir, sonra yine saldırıya uğrarsa, elbette Allah ona, yardım eder. Allah a*ffeder ve bağışlar.”* (Hac 22/60)

وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ.

*“Bir kötülüğün cezası, ona denk bir kötülüktür. Kim affeder ve arayı düzelt*irse *onun ödülü Allah’a aittir. Allah yanlış davrananları sevmez.”* (Şurâ 42/40)

Her suçun ahiret boyutu da vardır. Ahirette ceza görmemek için tevbe gerekir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُورًا رَحِيمًا.

“Kim bir kötülük işler veya kendini kötü duruma sokar, sonra Allah’tan bağışlanma dilerse, görür ki Allah’ın bağışlaması çok, ikramı boldur.” (Nisa 4/110)

Bu genel prensiplerden sonra can, mal ve özel hayatın dokunulmazlığı ile ilgili âyetler ve hadisler vardır. Bunlara karşı işlenen suçlara verilen cezalar, yukarıdaki prensiplere uygundur.

37.1. Can Dokunulmazlığına Saldırı

Cana saldırı, hata ile olmuşsa diyet ve keffaret; kasıtlı ise kısas ve ebedi cehennem cezası gerekir.

37.1.1. Diyet ve Keffaret Cezası

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا.

"Bir müminin bir mümini öldürmesi olacak şey değildir; hata ile olmuş başka. Kim bir mümini hata ile öldürürse, mümin bir köleyi azad ve öldürülenin ailesine teslim edilecek bir diyet gerekir; aile bağışlarsa başka. Öldürülen mümin, size düşman bir toplumdan ise bir mümin k*öleyi azad gerekir. Sizinle antlaşmalı bir toplumdan ise ailesine teslim edilecek diyet ve bir mümin köleyi azad etmek gerekir. Köle bulamayan, Allah'a tevbe için peş peşe iki ay o*ruç tutar. Allah bilir ve doğru karar verir.*"* (Nisa, 4/92)

Canı Allah verdiğinden suç, asıl ona karşı işlenmiştir. Köle, ölü gibidir. Onu özgürlüğüne kavuşturmak ölüyü diriltmek gibi olduğundan bir mümin köleyi özgürlüğe kavuşturmak, verilen zararın tazminidir. Mümin köle bulamayan, iki ay aralıksız oruç tutar. Çünkü Allah kimseye gücünün yetmediği yükü yüklemez. Bunlar keffarettir. Keffaret, günahın örtüsüdür. Suçu örter ve bağışlanmasına sebep olur. Böylece suçlu Ahirette sorumlu tutulmaz.

Adam öldürme suçuna denk ceza ise, ölünün ailesine ödenecek kan bedeli, yani diyettir. Böylece aile, kaybettiği bir ferdinden dolayı bir mala kavuşmuş ve düşmanlık hisleri zayıflamış olur.

37.1.2. Kısas ve Ebedi Cehennem Cezası

Kasten adam öldürmenin cezası ebedi cehennem azabıdır. Bir müminin hayatına kasten son veren, kendi ebedi mutluluk hakkını kaybeder. Bu hüküm şu âyette geçer:

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا.

“Kim bir mümini kasten öldürürse artık onun cezası içinde sürekli kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazap etmiştir, onu lanetlemiştir ve onun için pek büyük bir azap hazırlamıştır.” (Nisa, 4/93)

Katile ayrıca, işlediği suça denk bir ceza olmak üzere ölüm cezası verilir. Bu hüküm şu âyette geçer:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى.

“Ey iman edenler! Adam öldürmelerde size kısas[442] *farz kılındı.* Hüre hür, köleye köle, kadına kadın.” (Bakara 2/178)

Katilin öldürülmesinde son söz, öldürülenin ailesine aittir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا.

*“Allah’ın dokunulmaz kıldığı kimseyi öldürmeyin, hukuka uygunsa başka. Haksız yere kim öldürülürse onun velisine yetki verdik o da öldürme işinde taşkınlık etmesin. Çünkü o, yar*dım görmüştür.” (İsrâ 17/33)

Öldürülenin ailesi katili bağışlayabilir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ.

“Kim öldürülenin kardeşi tarafından bir bedel karşılığı bağışlanırsa, mârufa uysun ve bedeli güzelce ödesin. Bu, Rabbiniz tarafından bir hafifletme ve ikramdır. Her kim düşmanlığı bundan sonra da sürdürürse, ona acı bir azap vardır.” (Bakara 2/178)

Alınacak diyeti Peygamberimiz şöyle açıklamıştır:

“Kim bir mümini kasten öldürürse öldürülenin velilerine teslim edilir. İsterlerse onu öldürürler, isterlerse diyetini alırlar. Diyet otuz hıkka yani

442. Kısas, işlenen suç ile verilen ceza arasında denkliği ifade eder.

dört yaşına girmiş dişi deve, otuz cezea yani beş yaşına girmiş dişi deve ve kırk halifa yani hamile devedir. Bu, kasten öldürmenin diyetidir. Taraflar karşılıklı olarak bir şey üzerinde de anlaşabilirler. Bu, diyet-i muğallazadır."[443]

Katil tevbe edebilir. Çünkü tevbe ile bağışlanmayacak suç yoktur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ. وَأَنِيبُوا إِلَى رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ.

"Aşırı giderek kendini tüketen kullarıma de ki; Allah*'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin. Allah bütün günahları bağışlar. Onun bağışlaması çok, ikramı boldur. Siz Rabbinize yönelin; azap gelmeden önce ona teslim olun; sonra yardım görmezsiniz."* (Zümer 39/53-54)

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا. يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا. إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

"Rahman'ın kulları… Allah ile beraber başka bir tanrıyı yardıma çağırmazlar. Haklı bir sebep yoksa Allahın dokunulmaz kıldığı canı öldürmezler; zina etmezler. Kim bunları yaparsa günaha girer.

Kıyâmet günü onun azâbı katlanır ve orada itibarsız olarak temelli kalır.

Ancak tövbe eden, inanan ve iyi iş yapan başka. Allah onların kötülüklerini iyiliğe çevirir. Allah bağışlar, ikram eder." (Furkan 25/68-70)

37.2. Mal Dokunulmazlığına Saldırı

Buna hırsızlık suçu örnek olabilir. Hırsız, belli nisaba ulaşmış bir malı, saklandığı yerden çalarsa eli kesilir. Diğer hırsızların cezası farklıdır.

443. Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. II, s. 217. Diyet-i muğallaza, ağırlaştırılmış diyet demektir.

37.2.1. Malı Saklandığı Yerden Çalmak

Saklandığı yerden çalınan mal sahibine iade edilir. Çünkü hırsızlık mal kazanma yolu değildir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin." (Bakara 2/188)

Bir malı saklandığı yerden çalan, üç suç işlemiş olur. Biri mal sahibine, ikincisi topluma, üçüncüsü Allah'a karşı işlenmiştir. Bu üç suçun cezası suçlunun elini kesmektir. El kesme cezasının caydırıcı özelliği vardır. Eli kesilen hırsız, ölene kadar, bu konuda çevresine ders olur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ.

"Erkek olsun, kadın olsun hırsızların ellerini kesin ki, işlediklerine karşılık bir ceza, Allah tarafından bir nekâl olsun. Allah güçlüdür, doğru karar verir." (Mâide 5/38)

Nekâl (النكال), başkasını zayıflatıp gücünü kıran şeye denir.[444] Bu da cezanın caydırıcı özelliğidir. Suçlu, yakalanmadan teslim olur ve iyi hal gösterirse nekâl'dan kurtulur, sadece ceza ödemekle yükümlü olur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللّٰهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ.

"Kim, yaptığı bu yanlıştan sonra tövbe eder, düzelirse, Allah onun tevbesini kabul eder. Allah'ın bağışlaması çok, ikramı boldur." (Mâide 5/39)

Onun cezası, çaldığı malın dengi bir mal vermesidir. Bu husus bundan sonraki bölümde anlatılacaktır.

37.2.2. Saklı Olmayan Malı Çalmak

Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve selleme* ağaçtaki meyve soruldu, dedi ki: "İhtiyacı olduğu için ondan yiyen ama eteğine koyup götürmeyene bir şey gerekmez. Kim bir şey alıp götürürse iki katıyla öder ve ayrıca bir cezaya (ukubet'e) çarptırılır."[445]

444. Müfredât , نكل mad.
445. Ebû Davûd, Lukata, 1.

Ağaçtaki meyveyi eteğine koyup götüren üç suç işlemiş olur. Biri meyve sahibine, diğeri topluma, üçüncüsü de Allah'a karşıdır. Meyve sahibine, çaldığı meyveyi ve bir o kadarını öder. Yani iki kilo meyve çaldıysa iki kilo ile beraber iki kilo daha verir.

Bu şahıs, mal güvenliğini ortadan kaldırdığı için topluma karşı suçludur. Bu suçun cezası, yetkili makamın takdirine bırakılmıştır.

37.2.3. Buluntu Malı Sahiplenme

Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle demiştir:

"Buluntu deve saklanırsa o deveyi, onun gibi bir deve ile birlikte vermek gerekir."[446]

Burada suç, o deveyi sahiplenme suçudur. Kaçmış deveyi yakalamak suç olmadığından bu kişiye başka ceza verilmez.[447]

37.3. Özel Hayatın Dokunulmazlığına Saldırı

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ.

"İffetli kadınlara zina suçu atan, sonra dört şahit getiremeyenlere seksener değnek vurun. Onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Onlar yoldan çıkmışlardır" (Nur 24/4)

Zina cezası 100 değnektir. Bir kadının zina ettiğini iddia eden kişi, bu iddiasını ispatlayamasa dahi kadın töhmet altında kalır ve eski konumunu kaybeder. Suçu gerçekten işlemiş de olabilir. Bu durumda suçu ispatlansa, itibarı daha çok düşer. Dolayısıyla namuslu bir kadına zina suçu atan kişiye, zina cezasından az bir ceza uygulanır ve seksen değnek vurulur. Bu onun verdiği zararın tazmini gibidir. Çünkü dört şahit bulabilseydi, kendisi ile beş olacaktı. Bulamadığı için 100 değnek beşe bölünmüş ve şahitlerin payına düşen 80 değnek vurulmuştur. Zina cezasının beşte biri olan 20 değnek toplam cezadan düşülmüştür.

İftiracıya verilen asıl ceza, hiçbir zaman şahitlik yapamamasıdır.

446. Ebû Davûd, Lukata, 1.
447. Ömer b. el-Hattâb'ın bu hadisi uyguladığı, Ahmed b. Hanbel'in de bu görüşte olduğu bildirilmiştir. Diğer fakihler bu görüşte değillerdir. Bkz. Hattâbî, Meâlimu's-Sünen, c.II. s. 339.

İftiranın izi, nasıl ölünceye kadar kadının üstünde kalırsa şahitliğin kabul edilmemesinin izi de iftiracının üzerinde kalacaktır. Bundan sonra iyi hali gözlemlenen kadına karşı tutumlar, daha sonra değişeceğinden, iyi hali gözlemlenen iftiracının cezası da kaldırılabilir. Yani tevbe eder ve iyi hali sabit olursa o zaman şahitliği kabul edilebilir. Bunu şu âyetten anlıyoruz:

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ.

"Bundan sonra, tövbe eden ve kendini düzeltenler başka. Allah'ın bağışlaması çok, ikramı boldur." (Nur 24/5)

37.4. Ceza Hukukunun Diğer Sahaları

Burada zina suçu ve dine saldırı örnek olarak verilecektir.

37.4.1. Zina Suçu

Zina yapan kişi, namuslu biriyle evlenme hakkını kaybeder. Bu, verilen zararın tazmini gibidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ.

"Zina eden erkek, ancak zina eden veya müşrik olan bir kadınla evlenebilir. Zina eden kadınla da, ancak zina eden veya müşrik olan bir erkek evlenebilir. Bunlar müminlere haram kılınmıştır." (Nur 24/3)

Zina suçunun cezası ise 100 değnektir. Konu ile ilgili geniş bilgi aşağıda gelecektir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللّٰهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ.

"Zina eden kadınla zina eden erkekten her birine yüz değnek vurun. Eğer Allah'a ve o son güne inanıyorsanız, Allah'ın verdiği cezayı yerine getirirken onlara karşı yumuşamayın. İnananlardan bir takım da onl*ara yapılan azabı gözleriyle görsün."* (Nur 24/2)

Zinakâra neden 100 değnek vurulduğunu kavramak mümkün olmadığından Allah Teâlâ bunun, kendi verdiği ceza olduğunu söyleyerek tartışma kapısını kapamıştır.

Zina eden kişi tevbe eder ve ıslah olursa namuslu mümin kadınlarla evlenebilir. Bu âyetlerin devamında Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ.

*"Bundan sonra tevbe edip ıslah olanlar ba*şka. Allah bağışlar, ikramı boldur.*"* (Nur 24/5)

Allah, bol ikramıyla böylelerinin günahını sevaba çevirir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آَخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا. يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا. إِلَّا مَنْ تَابَ وَآَمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا. وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا.

*"Rahmân'ın kulları Allah ile beraber bir başka tanrı çağırmazlar, Allahın dokunulmaz kıldığı canı haklı bir sebep olmadan öldürmezler. Zinâ etmezler. Kim bunları ya*parsa cezasını bulur. *Kıyâmet günü onun azâbı katlanır ve alçaltılmış bir şekilde ebedi olarak azap içinde kalır. Ama tevbe eder, inanır ve iyi iş yaparsa başka; Allah bu gibilerin kötülüklerini iyilikle değiştirir. Allah bağışlar, ikramı boldur. Kim tevbe* eder, iyi iş yaparsa o Allah*'a tevbesi onanmış olarak döner."* (Furkan 25/68-71)

37.4.2. Gayr-i Müslimlerle İlişkiler

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ. إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَى إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ.

“Allah, din hususunda sizinle savaşmayan ve sizi yurdunuzdan çıkarmayan kimselere iyilik etmenizi ve değer vermenizi yasaklamaz. Allah değer bilenleri sever.[448] *Allah sadece, din hususunda sizinle savaşmış, sizi yurdunuzdan çıkarmış ve çıkarılmanıza destek vermiş kimselere yakınlık göstermenizi yasaklar.*[449] *Onlara yakınlık gösterenler zalimlik etmiş olurlar.”* (Mümtehine 60/8-9)

Âyetler, gayrimüslimler için üç kırmızı çizgi belirlemiştir:

1. Dinimizden dolayı bizimle savaşmaları,
2. Bizi yurdumuzdan çıkarmaları,
3. Yurdumuzdan çıkaranlara destek vermeleri.

Bu çizgileri çiğneyenlerle dostluk kuramayız. Bizimle savaşanlara karşı Allah Teâlâ şu emri vermiştir:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ
وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ
مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ
قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ. فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ.
وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا
عَلَى الظَّالِمِينَ.

“Size savaş açanlarla Allah yolunda savaşın. Haksız saldırı yapmayın. *Allah, haksız saldırı yapanları sevmez. Onları yakaladığınız yerde öldürün. Sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın. Fitne, öldürmeden beterdir. Mescid-i Haram*[450] *yanında onlarla savaşmayın; kendileri savaş açarlarsa* başka. Eğer savaşırlarsa, onları öldürün. O kâfirlerin cezası işte böyledir. Savaşa son verirlerse Allah bağışlar, ikram eder. *Onlarla savaşın ki, fitne ortadan kalksın; din Allah’ın dini olsun. Savaşa son verirlerse, zalimlerden başkasına düşmanlık edilmez.”* (Bakara 2/190-193)

---

448. Sözü edilen yasak, Mümtehine 1. âyetteki “sevgi gösterme” yasağıdır. Şartlar ortadan kalkınca yasak da kalktığından bu âyeteki أَنْ تُقْسِطُوا ifadesi, “onlara sevgiden pay vermeniz” anlamında olur. Tercümeyi “değer vermeniz” şeklinde yapmamız bundandır.
449. Müslümanlardan başkasını veli edinmeyi Maide 57. âyet yasakladığı için buradaki (onları veli edinmeniz = أن تولوهم) ifadesi bir önceki âyette geçen iyilik ve sevgi ile sınırlı olur. Bunun için meâl, “onlara yakınlık göstermeniz…” şeklinde yapılmıştır.
450. Mescid-i Haram, Mekke’de Kabe’nin bulunduğu yerin adıdır.

Müslümanlar, Bedir, Uhûd ve Hendek'te kendilerine saldıran Mekkelilerle savaşmış ve başarılı olmuşlardı. Hicretin 6. yılında, bugünkü Mekke'nin yerleşim alanında olan Hudeybiye'de 10 yıl sürecek bir barış anlaşması imzalamışlar ama Mekkeliler anlaşmayı bozmuşlardı. Bunun üzerine Peygamberimiz hicretin 8. yılı Ramazan ayında Mekke'yi fethetmiş[451], anlaşmayı bozan savaş suçlularına ertesi yılın Zilhicce ayına kadar yani tam 15 ay dokunmamıştı. Hicretin 9. yılında Hac mevsiminde inen aşağıdaki âyetler, onlara verilmiş ültimatomdu.

بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ. فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ. وَأَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ. إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَى مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ. فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ.

"Antlaşma yaptığınız müşriklere, Allah ve Elçisi tarafından yapılan son uyarıdır:

Bu topraklarda dört ay dolaşın. Bilin ki, siz Allah'ı yıldıramazsınız. Ama Allah, kendini görmezlikten geleni rezil eder.

Bu büyük hac gününde Allah'ın ve Elçisi'nin bütün insanlara duyurusu şudur: Allah'ın o müşriklerle bir ilişiği yoktur; Elçisinin de öyle. Ey müşrikler, tövbe ederseniz hayrınıza olur. Sırt çevirirseniz bilin ki, siz Allah'ı yıldıramazsınız. Görmezlik edenlere acıklı bir azabı müjdele.

Bu uyarı, sizinle antlaşma yapmış ve daha sonra bir kusur işleme-

451. Muhammed Hamidulah, İslam Peygamberi, Ankara 2003, c. II, s. 271, paragraf 451.

miş, size karşı kimseye destek vermemiş olanları kapsamaz. Onlara karşı olan andınızı süresinin sonuna kadar koruyun. Allah korunanları sever.

(Dört) yasak ay[452] çıkınca o müşrikleri, bulduğunuz yerde öldürün. Onları yakalayın, onları kuşatın, onlar için her gözetleme yerinde oturun. Ama tövbe ederler, namaz kılarlar, zekat verirlerse serbest bırakın. Allah'ın bağışlaması çok, ikramı boldur." (Tevbe 9/1-5)

Ulemanın çoğunluğuna göre bu âyetlerin sonuncusu, yukarıda geçen Mümtahine 8 ve 9. âyetlerini neshetmiştir. Bu sebeple müşriklerle ilişkide bu âyeti esas almışlardır.[453] Burada nesih mümkün değildir. Âyetler üzerinde düşünen herkes bunu kolayca anlar. Bu iddia, siyasi baskılarla ortaya çıkmış olabilir. Sebep ne olursa olsun, kabul edilebilecek bir yanı yoktur.

37.4.3. Dinden Dönme (İrtidad)

Mezhepler, dinden dönen, Peygambere söven veya hakaret eden kişilerin öldürülmesi konusunda ittifak etmişlerdir.[454] Peygambere hakaret konusu bundan sonraki başlıkta incelenecektir. Dinden dönüp kâfir olanlarla ilgili olarak şöyle buyrulmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ
وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ.

"Ey imân edenler! Sizden kim dininden dönerse, Allah onların yerine bir toplum getirir; o onları sever, onlar da onu severler. Müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı sert olurlar. Allah *yolunda savaşa atılır, kınayanın kınamasından korkmazlar. İşte bu, Allah'ın vergisidir, onu hak edene verir. Allah'ın imkânları geniştir, her şeyi bilir.."* (Mâide 5/54)

Mukatil b. Süleyman'ın (ö. 150/767) bildirdiğine göre 12 kişi Müslüman iken kâfir olmuşlar, düşünceli bir şekilde Medine'den çıkmış, Mekke yolunu

452. Yukarıdaki uyarı, haram aylarının sonuncusu Zilhicce ayında yapılmıştı. Buradaki haram aylar (el-eşhuru'l-hurum) bilinen haram aylar değil, ikinci âyette belirtilen dört aydır. Haram denmesi, bu süre içinde muhatapların dokunulmaz sayılmasından dolayıdır.

453. Ebûbekr el-Cessas, Ahkâmu'l-kur'ân, c. III, s. 437.

454. Vehb'ez-Zuhaylî, el-Fıkh'ul-islâmî ve edilletuh, 3. bas. Dımaşk 1409/1989, c. VI, s. 184, hadd'urriddeh.

tutmuşlar ve Mekke kâfirlerine karışmışlardı. Sonra içlerinden Haris b. Süveyd pişman olup geri döndü ve kardeşi Cülâs'a haber gönderdi: "Ben tevbe ederek geri döndüm, Peygamberden öğren bakalım, tövbeye hakkım var mı, yoksa Şam'a gideyim" dedi. Cülâs durumu Peygamberimize bildirdi ama cevap alamadı. Sonra şu âyetler indi:[455]

كَيْفَ يَهْدِي اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا أَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ. أُولَئِكَ جَزَاؤُهُمْ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللّٰهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ. خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ. إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ.

"İnandıktan sonra kâfir olan bir toplumu, Allah hiç yola getirir mi? Üstelik onlar o Elçi'nin doğru olduğuna şahit olmuşlar ve kendilerine açık belgeler de gelmiştir. Allah zalimler topluluğunu yola getirmez.

Onlar var ya, onların cezası; Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lanetidir. Sürekli o lanet içinde kalırlar. Sıkıntıları hafifletilmez; onlara göz de açtırılmaz. Olup bitenden sonra tevbe edip durumunu düzeltmiş olanlar başka. Çünkü Allah çok bağışlar ve ikramı boldur." (Al-i İmran 3/86-89)

Demek ki, dinden dönüp kâfir olanın cezası, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lanetidir. Tevbe eden olursa lanetten kurtulur. Hüküm bu olduğu halde mezheplerin, dinden döneni öldürme konusunda ittifak etmeleri şaşırtıcıdır. Hanefilerin bu konuda dayandıkları âyet şudur:

قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ إِلَى قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ فَإِنْ تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللّٰهُ أَجْرًا حَسَنًا وَإِنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا.

"Çöl araplarından geride bırakılanlara de ki: "Siz çok güçlü bir topluma karşı çağrılacak, onlarla savaşacaksınız veya teslim olacaklardır. Eğer emre boyun eğerseniz Allah size güzel bir karşılık verir. Bundan önce yüz çevirdiğiniz gibi yine yüz çevirirseniz sizi acıklı bir azaba uğratacaktır." (Fetih 48/16)

455. Tefsîru Mukatil b. Süleyman, Tahkik: Ahmed Ferîd, Beyrut 1424/2002, c. 1, s. 180-181.

Bu âyetin "**onlarla savaşacaksınız veya teslim olacaklardır."** bölümünü, dinden dönenin öldürülmesinin delili sayılmıştır.[456] Bu âyetten böyle bir hüküm çıkarmak imkânsızdır.

37.4.4. Dine Saldırı

Din, ana imtihan sahasıdır. İnsan, herhangi bir dini kabul veya reddedebilir. Yanlış din seçerse sonucuna katlanır. Doğruyu tespit için tartışmak gerekir. Bu tür tartışmalar, ceza hukuku sahasına girmez. Bunun doğuracağı sıkıntılara katlanmak icap eder. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

لَتُبْلَوُنَّ فِي أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذًى كَثِيرًا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

"Mallarınız ve canlarınız konusunda yıpratıcı bir imtihandan geçirileceksiniz; bir de sizden önce Kitap verilenlerden ve müşriklerden üzücü çok söz işiteceksiniz; bunlardan kaçış olmaz. Eğer sabreder, korunurs*anız, işte bu kararlılık gerektiren işlerdendir.* (Ali-i İmran 3/186)

Üzücü söz ve hakaret, kırmızı çizgilerden olmadığı için böylelerine karşı; sabırlı, tedbirli ve kararlı olma dışında bir yol gösterilmemiştir.

Peygamberimiz, önce Müslüman olan, sonra dinden dönen ve problem kaynağı olan ikiyüzlülerden çok çekmiş ama onları cezalandırmamıştır. Münafikûn Suresi bu açıdan önemlidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللّٰهِ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ. اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ. ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ. وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُسَنَّدَةٌ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللّٰهِ لَوَّوْا رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ. سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ

456. el-Kâsânî, el-Bedâiu's-sanâi', c. VII, s. 111.

أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ. هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ حَتَّى يَنْفَضُّوا وَلِلّٰهِ خَزَائِنُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ. يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ

"O münafıklar sana geldiklerinde: "Biz şahidiz ki, sen, gerçekten Allah'ın elçisisin" dediler. Allah biliyor ki, sen elbette onun elçisisin. Ama Allah şahit, o münafıklar kesinlikle yalancıdırlar. Yeminlerini kalkan edip Allah'ın yolundan çekildiler. Ne kötü davranıyorlar!.. Bu, şundandır: Onlar önce inandılar, sonra kâfir oldular. Sonra kalplerinde yeni bir yapı oluştu, artık anlamazlar. Onları gördüğün zaman kalıpları seni imrendirir. Konuşurlarsa konuşmalarını dinlersin. Sanki dayalı kütükler gibidirler. Her gürültüyü aleyhlerine sayarlar. İşte düşman onlardır. Onlara karşı dikkatli ol. Allah canlarını alsın, nasıl da yalana sürükleniyorlar!

Onlara: "Gelin; Allah'ın elçisi sizin için bağışlanma dilesin" dendiği zaman, başlarını çevirirler. Bakarsın ki; kendilerini büyük görerek geri çekiliyorlar. İster bağışlanmalarını dile, ister dileme; sonuç değişmez. Allah onları bağışlayacak değildir. Çünkü Allah karıştırıcılar takımını yola getirmez.

Onlar şu sözü bile söylediler: "Allah'ın elçisinin yanındakilere bir şey vermeyin, dağılıp gitsinler". Oysa göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır, ama o münafıklar anlamazlar. Şöyle dediler: "Hele Medine'ye dönelim, güçlü olan, güçsüz olanı, elbette sürüp çıkaracaktır." Oysa güç Allah'tadır, Elçisindedir ve inananlardadır, ama münafıklar bilmezler. (Münafikun 63/1–8)

Zeyd b. Erkam bu âyetlerle ilgili şunları anlatmıştır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*le birlikte bir savaşa gitmiştik. Ordu sıkıntılar içine girmişti. Abdullah b. Ubeyy arkadaşlarına şöyle dedi: "Allah'ın Elçisi'nin yanındakilere nafaka vermeyin ki dağılsınlar. Hele Medine'ye dönelim, güçlü olan, güçsüz olanı oradan çıkaracaktır." Bunu hemen Peygamber'e haber verdim. Abdullah b. Ubeyy'i çağırtıp sorguladı. O da böyle bir şey söylemedim diye yemin etti. "Zeyd yalan söyledi" dediler. Bu bana çok ağır geldi. Sonra Allah Teâlâ Münafikûn suresini indirdi."[457]

457. Buhârî, Tefsir Münâfikûn Suresi. 4.

Elmalılı Muhammed Hamdi YAZIR özetle şu bilgileri verir:

Abdullah'ın, kavmi içinde itibarı vardı; büyük sayılırdı. Üseyd b. Hûdayr geldi. "Ey Allah'ın Elçisi!" dedi. "Ona aldırma, nazik davran. Vallahi, Allah seni gönderdiği sırada kavmi ona taç giydirmek için boncuk diziyordu. O seni, krallığını elinden almış görür".

Abdullah b. Ubeyyin oğlu Abdullah temiz bir mümin idi. Babasının yaptıklarını öğrenince Allah'ın Elçisi'nin huzuruna geldi «Ey Allah'ın elçisi! İşittim ki Abdullah b. Ubeyy'i size ulaşan sözünden dolayı öldürmek istiyormuşsunuz. Eğer yapacaksanız bana emredin, başını getireyim. Vallahi, bütün Hazrec bilir ki içlerinde babasına benden saygılısı yoktur. Korkarım ki, başka birine emredersiniz, o babamı katleder, ben de babamın katilinin halk içinde gezmesine tahammül edemem, tutar onu vururum. Bir mümini bir kâfire karşılık öldürmüş olur bu sebeble ateşe girerim" dedi. Allah'ın Elçisi şöyle dedi:

"Hayır. Biz ona nazik davranırız. Aramızda olduğu müddetçe iyi davranırız."[458]

Abdullah'ın davranışı her ne kadar çok kötü ise de üç kırmızı çizgiden birini çiğnemediği için yukarıdaki âyetler gereğince Peygamberimiz ona iyi davranmıştır. Bu gibileri en çok rahatsız eden, doğruların söylenmesidir. âyetlerde olduğu gibi yanlış davranışlarını sayıp döktükten ve cezayı hak ettikleri konusunda kamuoyu oluşmasını sağladıktan sonra iyi davranılması, onları yalnızlığa sürükler ve yandaşları dahi kendilerini terk etmeye başlar. Nitekim peygamberimizin iyi davranışı, Abdullah'ın çevresindekileri İslam'a kazandırmıştır.

458. Muhammed Hamdi YAZIR, Hak Dini Kur'an Dili, Cilt, VI, s. 5005–5008.

38- NESİH VE RECM CEZASI

Nesih sözlükte, iki şeyi yan yana getirip birindeki yazıyı diğerine aktarma anlamına gelir. Bir şeyi uygulamadan kaldırıp yerine başka bir şey koymaya da nesih denir. Bir âyetteki hükmün başka âyetle hafifletilmesi böyledir. Birinci âyete mensuh ikincisine nâsih denir.[459]

Buna göre bir kişinin, yazdığı bir yazıyı bir başka yere aktarması nesihtir. Bu kişi o yazının bir bölümünü çıkarır, bir bölümünü değiştirir, büyük bir bölümünü de aynen aktarır. İkinci yazı birinciyi nesheder ve onun yerine geçer. Allah'ın son Kitabı, öncekilerin yerine geçmek üzere indirilmiştir. Allah, öncekilerde olan hükümlerin bir kısmını son Kitab'ına almamış, bir kısmını daha iyisi ile değiştirmiş, büyük bir bölümünü de aynen aktarmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ.

"Allah, Nuh'a buyurduğunu sizin için bu dinin şeriatı yapmıştır. Sana vahyettiğimiz, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya emrettiğimiz şudur: Dini ayakta tutun, o konuda ayrılığa düşmeyin..." (Şûrâ 42/13)

Kur'an'da yeni âyetler vardır. Bunlar, öncekilerde olan hükümleri hafifletmişlerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ.

"Yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı bulacakları ümmî Peygambere uyanlara; işte onlara o Peygamber iyiliği emreder, kötülüğü

459. el-Ayn نسخ mad.

yasaklar. İyi şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Sırtlarından ağır yükleri, boyunlarından demir halkaları kaldırır atar ...” (A'raf 7/157)

Önceki kitaplarda olduğu halde insanlardan gizlenmiş ve zamanla unutulmuş âyetler vardır. Bunların bir kısmı Kur'an'a alınmış, bir kısmı alınmamıştır. Kur'an'da olduğu halde elimizdeki Tevrat ve İncil'de olmayan âyetlerin sebebi budur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ.

“Ey Ehl-i Kitap,[460] *Kitap'tan gizlediğiniz bir çok şeyi size açıklayan bir çoğunu da affeden Elçimiz geldi. Size Allah'tan bir nur ve açık bir kitap geldi.”* (Mâide 5/15)

Önceki Kitaplara, insanlar tarafından yapılan ilaveler de vardır. Bunu da şu âyetten anlıyoruz:

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ.

“Vay o kimselere ki, kendi elleriyle yazar sonra biraz karşılık almak için “bu Allah katındandır” derler. Vay o ellerinin yazdığından dolayı onlara! Vay o kazandıklarından dolayı onlara!..”[461] (Bakara 2/79)

Bu tür ilaveler, bütünlüğü bozduğu için onları anlamak zor olmaz. Ehl-i Kitap, bu ilavelere değil, Allah'ın kendilerine indirdiğine uymalıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ.

460. Elinde Allah tarafından indirilmiş kitaplardan olan topluluklara verilen genel ad.
461. İnsanları din yoluyla sömürenler, kitaplarına kutsallık vermek için onların kendilerine Allah tarafından yazdırıldığı havasını verirler. Bu yolla aldatılanlar oldukça fazladır.

“Tevrat’ı biz indirdik. Onda bir hidâyet ve bir nur vardı. Allah’a teslim olmuş peygamberler Yahudiler arasında onunla hüküm verirlerdi. Hocalar ve alimler de Allah’ın kitabından hafızalarında olanla hükmederlerdi. Onlar bu hükme şahit idiler. Siz, insanlardan korkmayın; benden korkun. âyetlerimi bir kaç paraya değişmeyin. Her kim Allahın indirdiği hükümlerle hüküm vermezse onlar kafirlerin ta kendileridir. (Mâide 5/44)

وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ الْإِنْجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ.

“İncil’i bilenler, Allahın o kitapta indirdiği ile hüküm versinler. Kim Allah’ın indirdiğine göre hükmetmezse onlar fasıkların ta kendileridir.” (Mâide 5/47)

İncillerle kiliseler arasında derin kopukluk vardır. İncillerin hiçbirinde İsa’nın tanrı olduğu yazılı olmadığı halde kiliseler, aldıkları konsil kararlarıyla bugünkü Hıristiyanlığı İsa’nın tanrılığı inancı etrafında oluşturmuşlardır. Konu ile ilgili kısa bilgiler, Giriş Bölümünde “Bugünkü Hıristiyanlık” başlığı altında verilmiştir.

Önceki kitaplara yapılan ilaveleri tespit için Kur’an’a başvurmak gerekir. Çünkü o kitaplardaki doğruları koruma görevi Kur’an’a aittir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ.

Kendinde olan âyetlerle[462] *öncekileri tasdik eden ve koruma altına alan bu kitabı, sana hak olarak indirdik. O halde aralarında Allah’ın*

---

462. âyette الكتاب kelimesi muarref b’il-lâm olarak iki kere tekrarlandığı için ikisine de Kur’an anlamı verilmiştir. Çünkü Kur’an, önceki kitaplarda olup kendinde de olan âyetleri tasdik eder; yoksa onlara sokuşturulmuş şeyleri tasdik etmez. Zina edenin recmedilmesi gibi ağır hükümlerin hafifletilmesi de bir çeşit tasdiktir. Kur’an, Allah tarafından korunduğu için önceki kitapların bu tür hükümleri de korunmuş olmaktadır.

indirdiği ile hükmet. Sana gelen doğruları bırakıp onların arzularına uyma. Her birinize bir şeriat ve bir yol belirledik. (Gayretiniz olmadan) Allah (imanınızı) yaratsaydı hepinizi tek bir ümmet yapardı. Oysa verdiği hükümlerle sizi denemek için böyle yaptı. Artık hayırlı işlerde yarışın. Hepinizin dönüşü Allah'adır. O, uyuşmazlığa düştüğünüz şeyleri size bildirecektir. (Mâide 5/48)

Bu âyetler gösteriyor ki Kur'an, Allah tarafından indirilmiş kitapların son nüshası olup önceki kitapları neshetmiştir. Artık uyulması gereken odur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ.

"Yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı bulacakları ümmi Peygambere uyanlara; işte onlara o Peygamber iyiliği emreder, kötülüğü yasaklar. İyi şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Sırtlarından ağır yükleri, boyunlarından demir halkaları kaldırır atar. Ona iman eden, onu saygıyla destekleyen, ona yardımcı olan ve onunla beraber indirilen Nur'a (Kur'an'a) uyanlar varya, işte umduklarına kavuşacak olanlar onlardır…" (A'raf 7/157)

Sünnetin Kur'ân âyetlerini neshedip edemeyeceği konusunda gereksiz tartışmalar yapılmıştır. Sünnet Kur'ân'a tabidir. Tabi olana ayrı bir hüküm verilemez.[463] Allah Teâlâ şöyle buyurur:

اتَّبِعْ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ.

"Rabbinden sana ne vahy olunuyorsa ona uy. Ondan başka ilâh yoktur. Sen o müşriklere bakma." (En'am 6/106)

وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا ائْتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ

463. Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye), Kont. Ali Himmet Berki, İstanbul, 1978, m. 48.

هَذَا أَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِي إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ.

"Âyetlerimiz onlara açık belgeler halinde okununca, bizimle karşılaşmak istemeyenler şöyle dediler: "Ya bundan başka bir Kur'ân getir veya bunu değiştir." De ki: "Onu, kendiliğimden değiştirmem olacak şey değildir. Ben, bana ne vahyolunursa sadece ona uyarım. Ben Rabbime karşı gelirsem, büyük bir günün azabından korkarım." (Yunus 10/15)

Bir âyet neshedilince, Peygamberimizin onunla ilgili söz ve uygulamalarının da neshedilmiş olacağı açıktır.

Âyetin lafzının neshedilip manasının kaldığı da iddia edilir. Bir âyet, ancak bir başka âyet ile neshedileceğinden sonraki âyet, öncekinin lafzı gibi manasını da nesheder.

Neshin tarifini veren âyet şudur:

مَا نَنْسَخْ مِنْ آَيَةٍ أَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلِهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"Biz bir âyeti nesheder veya unutturursak, yerine daha hayırlısını, ya da dengini getiririz. Bilmez misin, Allah'ın gücü her şeye yeter." (Bakara 2/106)

Bir âyet de şöyledir:

وَإِذَا بَدَّلْنَا آَيَةً مَكَانَ آَيَةٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ.

"Bir âyeti bir başka âyetle değiştirince, ki Allah neyi indireceğini çok iyi bilir, şöyle dediler: "Sen sadece iftiracısın." Yok, onların pek çoğu bilmezler." (Nahl 16/101)

Bu âyetler, nesih için iki şeyi şart koşmuştur:

1. Âyetler arasında olması.

2. Nesheden âyetin, önceki âyetle aynı hükmü veya ondan daha hayırlı bir hükmü taşıması.

Sonuç olarak Kur'an âyetlerinin büyük bir bölümü, önceki kitaplarda olan âyetlerle aynı hükümleri taşımakta, bir kısmı da hafifletici hükümler içermektedir. Hafifletmeye zina cezası örnek olabilir.

Tevrat ve İncil'de zinanın cezası ölümdür. Bunu Peygamberimiz de bir süre uygulamıştır. Kur'ân o hükmü önce müebbet hapse çevirmiş daha sonra da 100 değneğe indirmiştir. Şimdi bu konu ile ilgili neshin Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'daki seyrini izleyelim.

38.1. Tevrat'ta Zina Cezası

Levililer Bap 20'de şu hükümler yer alır:

10 Biri başka birinin karısıyla, yani komşusunun karısıyla zina ederse, hem kendisi, hem de zina ettiği kadın kesinlikle öldürülecektir.

11 Babasının karısıyla yatan, babasının namusuna leke sürmüş olur. İkisi de kesinlikle öldürülecektir. Ölümü hak etmişlerdir.

12 Bir adam geliniyle yatarsa, ikisi de kesinlikle öldürülecektir. Rezillik etmişler, ölümü hak etmişlerdir.

13 Bir erkek başka bir erkekle cinsel ilişki kurarsa, ikisi de iğrençlik etmiş olur. Kesinlikle öldürülecekler. Ölümü hak etmişlerdir.

17 Bir adam anne ya da baba tarafından üvey olan kız kardeşiyle evlenir, cinsel ilişki kurarsa, utançtır. Açıkça aşağılanıp halkın arasından atılacaklardır. Adam kız kardeşiyle ilişki kurduğu için suçunun cezasını çekecektir.

19 Teyzenle ya da halanla cinsel ilişki kurmayacaksın. Çünkü yakın akrabanın namusudur. İkiniz de suçunuzun cezasını çekeceksiniz.

20 Amcasının karısıyla cinsel ilişki kuran adam, amcasının namusuna leke sürmüş olur. İkisi de günahlarının cezasını çekecek ve çocuk sahibi olmadan öleceklerdir.

21 Kardeşinin karısıyla evlenen adam rezillik etmiş olur. Kardeşinin namusunu lekelemiştir. Çocuk sahibi olmayacaklardır.

Tesniye Bap 22'de şu hükümler yer alır:

22 Eğer bir adam başka birinin karısıyla yatarken yakalanırsa, hem kadınla yatan adam, hem kadın, ikisi de öldürülecek. İsrail'den kötülüğü atacaksınız.

23 Eğer bir adam kentte başka biriyle nişanlı ergen bir kızla karşılaşır ve onunla yatarsa,

24 İkisini de kentin kapısına götürecek, taşlayarak öldüreceksiniz. Çünkü kız kentte olduğu halde yardım istemek için bağırmadı; adam da komşusunun karısıyla ilişki kurdu. Aranızdaki kötülüğü ortadan kaldıracaksınız.

25 Eğer bir adam kırda nişanlı bir kızla karşılaşır, onu yakalayıp tecavüz ederse, yalnız tecavüz eden adam öldürülecek.

26 Kıza hiçbir şey yapmayacaksınız. Çünkü kızın ölümü hak edecek bir günahı yoktur. Bu, komşusuna saldırıp onu öldüren adamın davasına benzer.

38.2. İncil'de Zina Cezası

Yuhanna 8. bölümde şu olay yer alır:

3-4 Din bilginleri ve Ferisiler, zina ederken yakalanmış bir kadın getirdiler. Kadını orta yere çıkararak İsa'ya, «Öğretmen, bu kadın tam zina ederken yakalandı» dediler.

5 Musa, Yasa'da bize böyle kadınların taşlanmasını buyurdu, sen ne dersin?

6 Bunları İsa'yı sınamak amacıyla söylüyorlardı; onu suçlayabilmek için bir neden arıyorlardı. İsa eğilmiş, parmağıyla toprağa yazı yazıyordu.

7 Durmadan aynı soruyu sormaları üzerine doğruldu ve, «Aranızda günahsız olan, ona ilk taşı atsın!» dedi.

8 Sonra yine eğildi, toprağa yazmaya koyuldu.

9 Bunu işittikleri zaman, başta yaşlılar olmak üzere, birer birer dışarı çıkıp İsa'yı yalnız bıraktılar. Kadın ise orta yerde duruyordu.

10 İsa doğrulup ona, «Kadın, nerede onlar? Hiçbiri seni yargılamadı mı?» diye sordu.

11 Kadın, «Hiçbiri, efendim» dedi. İsa, «Ben de seni yargılamıyorum» dedi. «Git, artık bundan sonra günah işleme!»

İsa *aleyhisselam* bu sözüyle recmi kaldırmamış, sadece günahkar insanların şahitliğine dayanarak bu kadar ağır bir cezayı vermemiştir. Matta İncil'inde onun şu sözüne yer verilir:

17 Kutsal Yasa'yı ya da peygamberlerin sözlerini geçersiz kılmak için geldiğimi sanmayın. Ben geçersiz kılmaya değil, tamamlamaya geldim.

18 Size doğrusunu söyleyeyim, gök ve yer ortadan kalkmadan, her şey gerçekleşmeden, Kutsal Yasa'dan ufacık bir harf ya da bir nokta bile eksilmeyecek.

19 Bu nedenle, bu buyrukların en küçüklerinden birini kim çiğner ve başkalarına öyle yapmayı öğretirse, Göklerin Egemenliğinde en küçük sayılacak. Ama bu buyrukları kim yerine getirir ve başkalarına öğretirse, Göklerin Egemenliğinde büyük sayılacak. (Matta 5)

38.3. Hadislerde Recm Cezası

Muhammed *aleyhisselam*ın önünden yüzü karartılmış ve değnekle dövülmüş bir Yahûdi geçirildi. Onları çağırdı, dedi ki; "Kitabınızda zinanın cezası böyle midir?" "Evet" dediler. Sonra onların alimlerinden birini çağırdı ve "Musa'ya Tevrat'ı indiren Allah adına soruyorum, Kitabınızda zina cezası bu şekilde midir? dedi. Dedi ki; "Eğer böyle sormasaydın söylemezdim, orada recm cezası vardır. Ama üst düzey kişiler arasında zina çoğaldı. Onlardan birini yakalarsak serbest bırakırdık, zayıfı yakalarsak ona o cezayı uygulardık. Dedik ki; gelin, üst düzeye de zayıfa da uygulayacağımız bir ceza üzerinde anlaşalım. Sonra recmin yerine yüz karartma ve değnek cezası koyduk. Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dedi:

"Allah'ım! Senin emrini ilk hayata sokan ben olacağım, çünkü onlar öldürmüşler."

Hemen emir verdi, o Yahûdi recmedildi, yani taşlanarak öldürüldü. Sonra Allah Teâlâ şu âyeti indirdi:

يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا.

"... Kimi Yahûdiler ... sözleri yerleşik manasından kaydırır, tahrîf ederler. Derler ki; hakkınızda şu karar verilirse uyun, bu karar verilirse uymayın..." (Mâide 5/41)

Çünkü diyorlardı ki, "Muhammed'e gidin; yüz karartma ve değnek cezası verirse uyun, recm yani taşlayarak öldürme cezası verirse kaçın." Sonra bütün kafirlerle ilgili şu âyetler indi:

وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ

"... kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse onlar kafirlerin ta kendileridir."

وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

*"... kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmez*se onlar zalimlerin ta kendi*leridir."*

وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ.

"... kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse onlar fasıkların ta kendileridir." (Mâide 5/44-47)[464]

Bir Yahûdi kadınla erkek zina etmişlerdi. Biri birine dedi ki; "Bizi şu peygambere götürün. Çünkü o, hafifletici hükümlerle gönderilmiştir. Eğer recmden hafif bir ceza verirse kabul ederiz, Allah'ın yanında bize bir dayanak olur, deriz ki; "Peygamberlerinden birinin kararına uyduk". Peygamber *sallallahu aleyhi ve selleme* geldiler. Mescitte ashabı arasında oturuyordu. Dediler ki; "Ebû'l-Kasım![465] Zina etmiş bir erkekle kadın hakkındaki görüşün nedir?" O, hiçbir şey söylemeden Beyt-i midraslarına yani Tevrat eğitim ve öğretimi yaptıkları kuruma[466] geldi. Kapıda durdu ve dedi ki: "Musa'ya Tevrat'ı indiren Allah adına soruyorum, evli iken zina edenin cezası, Tevrat'ta nedir?" Dediler ki; yüzü kül ile karartılır, değnek vurulur ve eşeğe ters bindirilerek dolaştırılır. İçlerinden bir genç sessiz kaldı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onun suskunluğunu görünce yemin verdirerek ısrar etti. O genç dedi ki: "Allahım! ... Sen bize yemin verdin... Biz Tevrat'ta recm cezasını görüyoruz..." Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dedi: "Allah'ın emrine karşı ilk çıkışınız nasıl oldu?" Dediler ki: Başkanlarımızdan birinin bir yakını zina etti. O, ona recm uygulamayı erteledi. Sonra halktan biri zina etti. Başkan onu recmetmek istedi. Onun kavmi araya girdi ve dediler ki, "Senin yakınını getirip recmetmezsen bizim yakınımız recmedilemez." Sonra uygulanacak ceza konusunda anlaştılar. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* dedi ki: "Ben Tevrat'ta olan ile hükmediyorum." Emir verdi, ikisi de recmedildi.

464. Müslim, Hudud, 28.
465. Kasım'ın babası demektir. Araplar bir kişiyi ilk oğlunun adıyla çağırırlar. Peygamberimizin ilk oğlu Kasım idi..
466. Ahmet Önkal, "Beytülmidras", DİA, c. VI, s. 95.

Zührî dedi ki: Bizdeki bilgiye göre şu âyet bu konuda inmiştir:

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ.

"Biz Tevrat'ı indirdik. Onda doğru yol ve nur vardır. Allah'a teslim olmuş peygamberler onunla hükmederler." (Mâide 5/44) *Peygamberimiz de onlardandır.*[467]

Bir gün Muhammed *aleyhisselam*a bir Yahûdi erkek ile bir Yahûdi kadın getirilmişti. Birlikte suç işlemişlerdi. Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve sellem* dedi ki: Bu konuda Kitabınızda ne buluyorsunuz? Alimlerimiz yüzlerinin külle karartılması ve hayvana ters bindirilmeleri cezası koydu dediler.

Abdullah b. Selam dedi ki: "Ey Allah'ın Elçisi, söyle, Tevrat'ı getirsinler." Tevrat getirildi. Biri elini recm âyeti üzerine koydu. Öncesini ve sonrasını okumaya başladı. Abdullah b. Selam; "Kaldır elini" dedi. Elinin altında recm âyeti hemen göründü. Allah'ın Elçisi emir verdi, ikisi de taşlanarak öldürüldü.[468]

Allah'ın Elçisi'nin Yahûdilere hükmü, ancak Allah'ın hükmü olabilirdi. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ.

"Sana bu Kitab'ı; önceki kitapları haklı bulur ve onları güven altına alır biçimde, doğrularla dolu olarak indirdik. Öyleyse onların arasında Allah'ın indirdiği ile hükmet. Sana gelen bu doğruları bırakıp onların arzularına uyma..." (Mâide 5/48)

Aşağıdaki âyetin, bu zina olayı ile ilgili olduğu bildirilmiştir:[469]

وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَاةُ فِيهَا حُكْمُ اللّٰهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ.

467. Ebû Davûd, Hudud, 26.
468. Buhârî, Hudûd, 24.
469. et-Taberî, Tefsir, c. IV s. 583; el-Cessâs, Ahkâmu'l-Kur'ân, c. II, s. 438; el-Kurtubî, el-Cami li ahkâmi'l-Kur'ân, c. VI, s. 122.

"Seni nasıl hakem yapıyorlar? Yanlarında Tevrat var ve onda Allah'ın hükmü var. Sonra bunun arkasından sırtlarını çeviriyorlar! Onlar inanan kimseler değillerdir." (Mâide 5/43)

Bu âyet, Tevrat'taki zina hükmünün Allah'ın hükmü olduğunu kesinleştirmiştir. Yahûdilerin Peygamberimize gelmeleri, bu cezadan kaçmak içindi. Bu yüzden gönderdikleri kişilere; (إِنْ أُوتِيتُمْ هَذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا) **"... Hakkınızda şu karar verilirse uyun, bu karar verilirse uymayın..."** (Mâide 5/41) demişlerdi.[470]

Tevrat'taki hüküm, Allah'ın hükmü olduğuna göre Peygamberimiz başka bir ceza veremezdi. O, bir süre, zina eden Müslümanlara da Tevrat'ı uygulamıştır. Şu hadis bunu göstermektedir:

Ebû Hureyre ve Zeyd b. Halid dediler ki, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*in yanındaydık. Bir adam kalktı ve şöyle dedi: "Allah için, aramızda sadece Allah'ın kitabıyla hükmetmeni istiyorum." Davalısı daha anlayışlıydı, o da kalktı ve şöyle dedi; "Aramızda Allah'ın kitabı ile hükmet ve beni dinle." Peygamberimiz, "konuş" dedi, o da şöyle konuştu:

"Oğlum bunun işçisiydi, karısıyla zina etti. 100 koyun ile hizmetçi köleyi fidye olarak verdim. Bilenlere sordum, oğluma 100 değnek ve bir yıl sürgün, kadına da recm gerektiğini söylediler."

Peygamberimiz dedi ki: Canım elinde olana and içerim, aranızda elbette şanı yüce Allah'ın kitabı ile hükmedeceğim. 100 koyun ile köle geri alınır. Oğluna 100 değnek ve bir yıl sürgün gerekir. Üneys, şu adamın karısına git, suçu kabul ederse recmet. Gitti kadın suçu kabul edince recmetti.[471]

Burada sözü edilen "**Allah'ın kitabı**"nın Tevrat olduğu kesindir. Çünkü Kur'ân'da zina ile ilgili bir âyet henüz inmemişti. İnen âyetlerin hiçbirinde de recm cezası bulunmamaktadır.

Elimizdeki Tevrat'ta değnek cezası yoktur. Bu ceza, Medine Yahûdilerinin elindeki nüshada olabilir.

38.4. Recm Cezasının Kaldırılışı

Nisa Suresindeki âyetlerle recm, yani taşlayarak öldürme cezası, kadınlar için ev hapsine çevrilmiş ayrıca kadın ve erkeğe, kendilerini düzeltinceye kadar eziyet edilmesi, hükme bağlanmıştır. Allah Tealâ şöyle buyurmuştur:

470. et-Taberî, Tefsir, c. IV, s. 577.
471. Buharî, Hudûd, 30.

وَاللَّاتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا. وَاللَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَآذُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا.

"Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse onları evlere kapatın. Bu, ölüm canlarını alıncaya, ya da Allah onlara bir yol açıncaya kadar böyle gitsin.

İçinizden bu suçu işleyen çiftlere eziyet edin. Eğer tevbe edip kendilerini düzeltecek olurlarsa bırakın. Allah tevbeleri kabul eder, ikramı boldur." (Nisa 4/15-16)

Bu âyetler hem Tevrat'taki recm, yani taşlanarak öldürme cezasını kaldırmış, hem de bekârlara verilen 100 değnek ve sürgün cezasını hafifletmiştir. Bakire bir kadının bir yıl sürgünde kalması, yeni bir âyetle önünün açılmasına kadar evinde kalmasından zordur. Burada evli - bekâr ayrımı da yapılmamıştır.

Birinci âyette geçen, **"...Allah onlara bir yol açıncaya kadar..."** ifadesi, cezanın daha da hafifletileceğini gösterir. Hafifletme Nur Suresinin ikinci âyetiyle olmuştur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ.

"Zina eden kadınla zina eden erkekten her birine yüz değnek vurun. Eğer Allah'a ve o son güne inanıyorsanız, Allah'ın verdiği cezayı yerine getirirken onlara karşı yumuşamayın. İnananlardan bir takım da onlara yapılan azabı gözleriyle görsün." (Nur 24/2)

Bu âyet, kadın-erkek, evli-bekâr ayırımı yapmadan zina cezasını 100 değnek olarak hükme bağlamıştır. Bu ceza, Nisa suresinde geçen, ölünceye kadar ev hapsinden ve kendini düzelttiği kanaati doğuncaya kadar eziyet görmekten hafiftir.

Kur'ân, Tevrat'ta yer alan, Peygamberimizin de bir süre uyguladığı zina ile ilgili hükümleri neshetmiştir. Peygamberimizin önceki uygulamalarına bakarak Nur Suresinin, bekârlara verilecek cezayı düzenlediği, Kur'ân'da evlilerle ilgili hüküm olmadığı, onlara recm cezası gerektiği kanaatine varanlar olmuştur. Halbuki üç âyette, evlilere verilecek cezanın da 100 değnek olması gerektiği açıkça gösterilmiştir.

38.4.1. Karısına Zina İftirası

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ. وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ. وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ. وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ.

"Karılarına zina suçu atan ve kendileri dışında şahitleri olmayanlar... Böyle birinin şahitliği, kesinkes doğru söylediğine dair dört defa Allah'ı şahit tutması ile olur. Beşincisinde, eğer yalan söylüyorsa Allah'ın lanetine uğramayı diler. Kadından o azabı (el-azab) giderecek olan şu şekilde dört defa şahitlik etmesidir: Allah şahit, kocası kesinkes yalan söylüyor. Beşincisinde, eğer doğru söylüyorsa Allah'ın gazabına uğramayı diler." (Nur 24/6-9)

8. âyetteki "**o azab=el-azab**" ifadesi, dört âyet önceki 100 değnek cezasını gösterir. "el" takısı ahd içindir; başında bulunduğu kelimeye, önceden belirlenmiş bir anlam yükler. Zina konusunda Kur'ân'da belirlenmiş azab 100 değnektir. Arapça bakımından o kelimenin başka bir şeyi göstermesi mümkün değildir. Yukarıdaki kadının evli olduğu da kesindir.

38.4.2. Peygamber Eşleriyle İlgili Âyet

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا.

"Ey peygamberin hanımları! İçinizden kim açık bir fahişelik yaparsa onun için o azab (el-azab) ikiye katlanır." (Ahzab 33/30)

Peygamber hanımlarının evli olduğu açıktır. Onlara verilebilecek bir cezanın katlanabilir cinsten olması gerekir. Ölüm cezasının iki katı olmaz ama 100 değnek ikiye katlanabilir.

Bu âyetlerde geçen el-azab kelimesi de, sadece Nur suresindeki 100 değneği gösterir. Çünkü onlardaki "**el**" takısı da ahd içindir.

38.4.3. Evli Cariyelerin Zinası

فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ.

"... ellerinizin altındaki mümin cariyeler... Evlendikleri zaman fahişelik yaparlarsa hür kadınlara verilen o azabın (el-azab) yarısı gerekir..." (Nisa 4/25)

Evli hür kadınların cezası recm olsa, taşlanarak öldürmenin yarısı olmaz. Çünkü bazıları tek taşla ölür, bazıları için çok sayıda taş gerekir. Yarıya bölünebilecek olan, sadece yüz değnektir.

Sonuç olarak zina suçunun tek cezası 100 değnektir. Bu kadar açık delillerden sonra bunun aksi iddia edilemez. Zaten Allah'ın Elçisi şöyle demiştir: İmkan buldukça şüphelerle had cezalarını düşürün.[472] Bu kadar açık delil varken şüpheli delile dayanarak recm cezası savunulamaz.

Böylece Kur'ân, zina cezası konusunda hem Tevrat'ı, hem de İncil'i neshetmiş olmaktadır.

38.4.4. Recmin Kalktığını Gösteren Hadisler

eş-Şeybânî dedi ki; Abdullah b. Ebî Evfâ'ya "Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve sellem* recm cezası uyguladı mı?" diye sordum. "Evet" dedi. "Nur suresinden önce mi, sonra mı" dedim. "Bilmiyorum" dedi."[473]

Ancak aşağıdaki rivâyet, recm uygulamasının Nur Suresi'nin inmesinden önce olduğunu göstermektedir:

Bir erkek zina itirafında bulunmuştu. Allah'ın Elçisi sopa istedi. Kırık bir sopa getirildi. "Daha iyisi olsun" dedi. Yeni bir sopa getirildi, budakları yontulmamıştı. "Bundan hafif olsun" dedi. Düzgün, yumuşak bir sopa getirildi. Allah'ın Elçisi emretti, adama sopa vuruldu. Sonra şöyle dedi:

472. Tirmizi, Hudud, 2.
473. Buhârî, Hudûd, 21.

"Ey insanlar! Artık Allah'ın koyduğu sınırlardan kaçınmanızın zamanı geldi. Kim bu pisliklerden bir şey yaparsa Allah'ın örtüsüyle örtünsün.[474] Çünkü bize yüzünü gösterene Allah'ın Kitabını uygularız."[475]

Burada evli, ya da bekâr olduğuna bakılmaksızın, suçluya 100 değnek vurulması, sonra Allah'ın kitabının uygulandığının söylenmesi, bütün şüpheleri kaldıracak mahiyettedir. Çünkü Allah'ın Kitabı'nda 100 değnek dışında bir ceza yoktur.

474. Tevbe etsin.
475. Muvatta, Hudûd, 2/12.

39- KUR'ÂN'I AÇIKLAMADA USUL

Birçok sure, "**Bunlar o açık Kitab'ın âyetleridir**"[476] diye başlar. Bir âyet şöyledir:

وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ

"Biz bu Kitab'ı sana indirdik ki; her şeyi açıklasın, doğru yolu göstersin, ona bağlananlara bir ikram ve bir müjde olsun." (Nahl 16/89)

Kur'ân'ın açık olması, Allah'ın rızık vermesine benzer. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ.

"Sizi yaratan Allah'tır; sonra rızkınızı vermiştir. Sonra canınızı alacak ve tekrar can verecektir." (Rum 30/40)

Rızık, insanın yararlandığı yiyecek, içecek, barınak, evlat, yağmur ve ilim anlamlarına gelir. İhtiyacımız olan bazı şeyleri hazır bulabiliriz. Ama rızkın bir bölümüne ulaşmak gayret ister. Bir parça ekmek soframıza gelsin diye ne emekler harcanır! Ne ekip çalışmaları yapılır! Allah; tohumu, suyu, güneşi, toprağı, kısaca rızık için gerekli her şeyi yaratmıştır. Ama onları bir araya getirip rızık elde etmek insanın işidir. O, şöyle buyurur:

إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا.

"Senin Rabbin rızkı, çalışan ve gücü yeten için yayar.[477] *O, kullarının içini bilir ve onları görür."* (İsrâ 17/30)

Kur'ân'dan yararlanmak, rızka ulaşmak gibidir. Bir çok âyetin açıklamaya ihtiyacı yoktur. Ama bazı âyetlerin açıklamasına ulaşmak gayret ister. Allah, Kur'ân'ı açıklamayı kendi üstlenmiş ve o açıklamalara ulaşmanın yolunu da göstermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

---

476. Yusuf 12/1; Hicr 15/1, Şuarâ 26/2; Kasas 28/2; Duhân 44/2.
477. Bkz: "Kur'ân'da Meşîet ve İrâde " başlıklı yazı.

لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ. إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ. فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ. ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ.

"(Ya Muhammed!) Cebrail sana Kur'ân'ı bildirirken, aceleyle dilini harekete geçirme. Onu toparlamak ve okutmak bizim işimizdir.

Biz okuduğumuzda onun okunuşunu takip et. Sonra onu açıklamak da bizim işimizdir." (Kıyâmet 75/16-19)

Geleneğimizde Kur'ân; inanç, ibadet ve ahlakla sınırlı hükümler koyan bir din kitabı sayılır. Ama bunlarla ilgili âyet sayısı bini geçmez. Bunların her biri başka konularla da ilgili hükümler taşır. Kur'ân her şeyi açıkladığını bildirdiğine göre ona sınır çizmek yanlış olur.

Kur'ân'ın açıklamalarına ulaşmak için âyetler arası ilişkileri bilmek gerekir. Bu, rakamlar arası ilişkilere benzer. 0'dan 9'a kadar toplam 10 rakam vardır. Bütün hesaplar onlarla yapılır. İnsan, rakamlar arası ilişkileri ne kadar bilirse o kadar hesap yapar. Kimi onu, günlük hesaplarını tutacak kadar bilir. Kimileri de bilgisayarın, uzay teknolojisinin ve daha nice şeylerin hesaplarını yapacak kadar bilir. Her insan o rakamlardan, kendi bilgisi ölçüsünde yararlanır. Kur'ân'dan yararlanma da öyledir. Bazıları Kur'ân'ı anlamadan, sadece seslendirir ve bir takım beklentilere girer. Kur'ân bunlara ümmî adını verir. Bazıları onun açıklamalarına ulaşabilecek donanımdadır. Onlar sağlam bilgi sahipleridir.[478] Bazıları da bu ikisi arasında bir yerde bulunur.

Mesela, Süleyman *aleyhisselam* zamanında Kitap'tan bilgisi olan bir kişi, Belkıs'ın tahtını göz açıp kapayıncaya kadar, Yemen'den Kudüs'e getirmiştir.

Süleyman kuş dilini bilirdi. Kuşlara, cinlere, insanlara ve bunlardan oluşan ordulara hükmeden büyük bir krallığı vardı. Saba Kraliçesi Belkıs, ona karşı konamayacağını anlamış, Kudüs'e gelmek ve Süleyman'a teslim olmak üzere yola çıkmıştı. Onun, büyük ve gösterişli bir tahtı vardı. Bu haberi alan Süleyman, önde gelen adamlarını topladı ve şöyle dedi:

قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ. قَالَ عِفْرِيتٌ مِنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ. قَالَ

478. Bkz: Müteşâbih ve tevîl başlıkları.

الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ.

"Ey önderler! Onlar gelip teslim olmadan önce sizin hanginiz kraliçenin tahtını bana getirebilir? Cinlerden bir ifrit dedi ki: Ben, onu sana sen makamından kalkıncaya kadar getiririm. Bana güvenebilirsin, benim buna gerçekten gücüm yeter. O Kitap'tan bir bilgiye sahip olan kişi de: Ben onu sana gözünü açıp kapayıncaya kadar getiririm dedi ve getirdi. Süleyman tahtı, yanına kurulu görünce dedi ki: Bu beni denemek için rabbimin bir ikramıdır; şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü? Kim şükrederse faydasını görür. Nankörlük eden etsin. Rabbimin kimseye ihtiyacı yoktur, onun iyiliği boldur." (Neml 27/38-40)

Tahtı, göz açıp kapayıncaya kadar getiren kişinin bilgi aldığı kitap Tevrat'tır. İsrail peygamberlerinden olan Süleyman'ın makamında "**O Kitap** = **el-Kitab**" diye bahsedilen kitap başkası olamaz.

"**Kitabı bilen**" değil de "**Kitap'tan bilgisi olan**" ifadesi önemlidir. Demek ki o kişinin Kitab'ın tamamını bilmesi gerekmemiş, kendi uzmanlık sahası ile ilgili âyetleri bilmesi yeterli olmuştur. Bu, uzaktaki eşyayı getirme bilgisidir. Bugün eşyanın ışınlanması ile ilgili çalışmalar yapılıyor ama uzaktaki bir eşyayı getirmek hayal bile edilemiyor.

Kur'ân'ı, sadece din kitabı sayanlar yukarıdaki âyetleri anlayamazlar. Bu sebeple tefsir bilginleri bu konuda zorlanmışlardır. Kimisi bu olayı bir keramet, kimisi de Süleyman *aleyhisselam*ın mucizesi sanmış ve çelişkiye düşmüşlerdir.

Mucize, bir peygamberin peygamberlik belgesi; keramet de Allah'ın bir kuluna ikramıdır. Kimse Allah adına söz veremeyeceği için keramette de mucizede de iddia olmaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللّٰهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ.

"Hiçbir elçi, Allah'ın izni olmadan bir mucize getirme yetkisine sahip değildir." (Ra'd 13/38)

Tahtın getirilmesi olayında iddia vardır. Kitap'tan bir bilgiye sahip olan kişi, Süleyman'a "Ben onu sana gözünü açıp kapayıncaya kadar getiririm"

demiştir. Dolayısıyla bu olay ne mucizedir, ne keramet. Âyette belirtildiği gibi Allah'ın kitabından alınmış bir ilimdir. Bu ilim Kur'ân'da da olmalıdır. Kur'ân'ın gösterdiği yöntemle hareket edilirse o bilgiyi bulup çıkarmak mümkün olur.

Kur'ân'ı bizzat Kur'ân açıklamış, Allah'ın Elçisi, söz ve uygulamaları ile onların önemli bir kısmını bize göstermiştir. Kur'ân bize, önceki kitaplardan yararlanma yolunu da göstermiştir. İslam- fıtrat ilişkisine vurgu yapan âyetler, Kur'ân'ın anlaşılmasında fıtratın önemine işaret etmiştir. Kur'ân'ın Arapça olması da Arap dilinin önemini göstermektedir. İşte bu yöntemlerle âyetlerin açıklamalarına ulaşmak mümkün olur.

39.1. Kur'ân'ın Kur'ân'ı Açıklaması

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الر كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِن لَّدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ.

"Elif, Lâm, Râ. Bu öyle bir kitaptır ki, âyetleri muhkem kılınmış, sonra hakîm olan ve her şeyin iç yüzünü bilen Allah tarafından açıklanmıştır." (Hûd 11/1)

Muhkem; sağlamlaştırılmış, lafız ve anlam açısından şüphe doğuracak bir yanı olmayan söze denir. Muhkem âyetler Allah tarafından açıklandığına göre açıklama diğer âyetlerle olur. Buna göre Kur'ân, muhkem âyetler ve onlarla ilgili tafsilat veren âyetler olmak üzere ikiye ayrılır. Konuyla ilgili ikinci âyet şudur:

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُّتَشَابِهًا مَّثَانِيَ

"Allah sözün en güzelini, müteşâbih mesânî bir kitap olarak indirmiştir." (Zümer 39/23)

Birbirine benzeyen iki şeye müteşâbih denir. Mesânî (مثاني) ise ikişer anlamına gelen mesnâ (مثنى)'nın çoğuludur.[479] Demek ki, Kur'ân âyetleri birbirine benzer ikişerli kümelerden oluşmaktadır. Bu, bir âyetin bir çok âyetle benzeştiğini ve ikili ilişki içinde olduğunu gösterir. Benzer âyetleri herkes bulup çıkaramaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ.

479. el-Beydâvî, Tefsîr'ul-Beydâvî, c. II, s. 323.

"Bu, bilen bir kavim için, âyetleri Arapça okuyuş olarak açıklanmış bir kitaptır." (Fussilet 41/3)

Benzer âyetleri bulup çıkarmak bilen bir kavmin işidir. Kavim; erkekler topluluğu demektir ama Kur'ân genelinde erkek ve kadınlardan oluşan toplum anlamında kullanılmıştır.[480] Kur'ân'ın Arapça olması, içlerinde Arap dilini iyi bilenlerin olmasını gerektirir. Aşağıdaki âyette belirtildiği gibi bunlar sıradan uzmanlar değil; "الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ=**er-râsihûne fi'l-ilm"** yani ilimde derinleşmiş, sağlam bir yer edinmiş ve bazı kesin sonuçlara ulaşmış kimselerdir. İşte Kur'ân'ın açıklamaları, böyle bir topluluk içindir.

Konuyu tam olarak ortaya koyan âyet şudur:

هُوَ الَّذِيَ أَنزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُّحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ في قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاء الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاء تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلاَّ اللّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلاَّ أُوْلُواْ الأَلْبَابِ

"Sana bu Kitab'ı indiren odur. Onun bir kısmı muhkem âyetlerdir. Onlar Kitab'ın anasıdır. Öbürleri ise müteşâbihtirler. İçlerinde yamukluk olanlar, fitne çıkarma isteği ve onu tevîl isteği ile müteşâbih olanına uyarlar. Oysa onun tevîlini Allah'tan başkası bilmez. Sağlam bilgi sahipleri şöyle derler: "Biz buna inanırız. Hepsi de Rabbimiz katındandır." Böyle düşünenler sadece içi temiz olan kimselerdir." (Âl-i İmrân 3/7)

Tevîl, bir şeyi hedefine çevirmektir.[481] Müteşâbih âyetlerin hedefi muhkemlerdir. Onlardan birini diğerine çeviren ve birini diğeri ile açıklayan Allah Teâlâ'dır. Bunu başkası yapamaz. Ama ".. içlerinde yamukluk olanlar, fitne çıkarma isteği ve onu tevîl isteği ile müteşâbih olanına uyarlar." Yani âyetler arası ilişkileri göz ardı edip onları istedikleri hedefe çevirmeye ve fitne çıkarmaya çalışırlar.

İyi niyetli olduğu halde âyetler arası ilişkiyi yanlış kuran alimler de olabilir. İçlerinde fitne çıkarma isteği ve âyetleri kendi arzularına göre tevîl isteği olmadığı için onlar, yukarıdakilerden sayılmazlar.

480. Ragıb el-İsfahânî, Müfredât, قوم mad.
481. رد الشيئ إلى الغاية المرادة منه Ragıb el-İsfahânî, Müfredât, اول mad.

"Sağlam bilgi sahipleri derler ki; biz buna inanırız, hepsi de Rabbimiz katındandır". Yani âyetleri muhkem ve müteşâbih olarak indiren, onları birbirine bağlayıp tevîl yapan odur. Biz âyetleri tevîle değil, Allah'ın tevîlini bulmaya çalışırız.

Âyetler arası ilişkiler ağını göremeyenler; tevîl, müteşâbih ve mesânî kelimelerine farklı anlamlar yüklemişlerdir. Bu yüzden bir çok âyet yanlış tevîl edilmiş ve bu tevîller nice İslâmî kurumu, sıkıntı kaynağı haline getirmiştir. Talak, evlenmede velâyet ve faiz konuları[482] buna örnek olabilir. Açıklamasız kalan veya yanlış açıklanan çok sayıda âyet de vardır. Bunlara "işittik ve isyan ettik"[483] âyeti ile Hac Suresi'nin 15. âyeti[484] örnek verilebilir.

Âyetler arası ilişkilerin görülememesi, Kur'ân-Sünnet bütünlüğünün kaybolmasına ve hadislerle Kur'ân arasındaki bağın, gereği gibi görülememesine yol açmıştır. Bu sebeple çoğunluk, Sünneti, Kur'ân'ın yanında, ondan bağımsız, ikinci delil saymış ve kopukluğu derinleştirmiştir. Bu tavır, Kur'ân ile Sünnetin zıt anlamlar içerebileceği veya farklı sahaları düzenleyebileceği iddiasını beraberinde getirmiştir. Altın, gümüş, buğday, arpa, hurma ve tuz satışlarını düzenleyen hadisin algılanışı ile faiz âyetleri arasındaki zıtlık buna örnek olabilir.[485] Bunlardan bazıları daha ileri giderek Sünnetin Kur'ân'ı nesh edebileceğini söylemişler, bazıları da Kur'ân, Kur'ân'ı, Sünnet Sünneti nesh eder; bunlardan biri diğerini neshedemez demişlerdir.[486]

Kur'ân–Sünnet, ilişkisinin yanlış kurulmasından doğan sıkıntılar sebebiyle kimi alimler, Sünneti dikkate almazken, kimileri de sıkıntının Kur'ân'dan kaynaklandığını sanarak "**tarihselci**" yaklaşımla Kur'ân'ı, indiği zamana ve indiği coğrafyaya veya dînî ve ahlâkî ilişkiler sahasına hapsetme gayretine girmişlerdir. Bu yaklaşımlar; hem yanlış tevîllerin sahasını genişletmiş, hem de bazı âyetleri görmeme veya tarihe hapsetme gibi ağır sonuçlar doğurmuştur. Çoğunluğun ortak hatası ise, güvendikleri alimlerin kitaplarında yer alan bilgileri, olduğu gibi doğru kabul ederek Kitap ve Sünnet açısından yeteri kadar eleştirememeleridir. Ama yukarıdaki âyetlerin ortaya koyduğu metot, yanlış tavırların tamamına engel olacak niteliktedir.

Şimdi muhkem, müteşâbih, mesânî ve tevîl kelimelerine, Kur'ân'ın verdiği anlam ile ulemanın verdiği anlamı karşılaştırmalı olarak görmeye çalışalım:

---

482. Bkz: Talak, İftidâ ve Nikahın Denetlenmesi başlıklı yazılar.
483. Bkz: Sıkı Tutma/İsyan başlıklı yazı.
484. Bkz: Şirkle İman Arasında Kararsızlık (Hac Suresi 11-16. âyetler) başlıklı yazı.
485. Bkz: "Faiz" başlıklı yazı.
486. Bkz: "Nesih ve Zina Cezası" başlıklı yazı.

39.1.1. Muhkem

Muhkem; lafız ve anlam açısından şüphe doğuracak yanı olmayan söze denir.[487] Muhkem âyet, "**şöyledir**" veya "**değildir**" diye açık ve kesin hüküm bildirir. Bunun tanımında bir ihtilaf yoktur.

39.1.2. Müteşâbih

Müteşâbihin kökü, benzerlik anlamına gelen şibh veya şebeh'tir. Birbirine benzeyen iki şeye müteşâbih, aradaki benzerliğe teşâbüh denir.[488] Aşağıdaki sekiz âyette kelime bu anlamdadır.

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آَمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا.

a. "İnanan ve iyi işler yapanlara müjde ver; içinden ırmaklar akan cennetler onlar içindir. Onun her ürününden yararlandıkça "bu daha önce yararlandığımız şeydir" diyeceklerdir. Onlara orada müteşâbih şeyler verilecektir." (Bakara 2/25)

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ.

b. "Bizim için Rabbine sor, o nasıl bir şeydir, bize açıklasın. Bize göre, sığır sığıra müteşâbihtir, Allah'ın desteği olursa doğru olanı yaparız" dediler." (Bakara 2/70)

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ أَوْ تَأْتِينَا آَيَةٌ كَذَٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ.

c. "Kendini bilmezler derler ki: "Allah bizimle de konuşsa, yahut bize de bir belge gelse ya!. "Onlardan öncekiler de bu ağzı kullanmıştı. Kalpleri müteşâbih oldu." (Bakara 2/118)

487. Müfredât حكم mad.
488. Lisanu'l-arab, شبه mad.; el-Halil b. Ahmed el-Ferahidi, Kitabu'l-Ayn, شبه mad; Müfredât شبه mad.

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ.

d. "Gökten su indiren Allah'tır. O onunla her türlü bitkiyi çıkarır.[489] *Yeşilliği ondan; üst üste binmiş taneleri de yeşillikten çıkarır. Hurmadan; onun tomurcuğundan sarkan salkımları, üzüm bağlarını, zeytini ve narı da müştebih ve gayri müteşâbih halde çıkarır."* (En'âm 6/99)

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أُكُلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ.

e. "Çardaklı ve çardaksız bitkileri, yenmeleri farklı hurma ve ekini; zeytini ve narı, müteşâbih ve gayri müteşâbih halde var eden odur." (En'âm 6/141)

أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ

f. "Yoksa Allah'la ortak özellikte varlıklar oluşturdular ve onlar, Allah'ın yaratması gibi yarattılar da yaratılanlar kendilerine müteşâbih mi göründü? De ki, her şeyi yaratan Allah'tır. O tektir, her şeye hâkimdir." (Ra'd 13/16)

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ

g. "Allah sözün en güzelini, müteşâbih ve mesânî bir kitap olarak indirmiştir." (Zümer 39/23)

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ.

---

489. Türkçe'de iltifat sanatı olmadığından âyetin doğru anlaşılması için bu sanat ihmal edilerek tercüme yapılmıştır.

h. "Sana bu Kitab'ı indiren odur. Onun bir kısmı muhkem âyetlerdir. Onlar Kitab'ın anasıdır. Öbürleri ise müteşâbihtir." (Âl-i İmrân 3/7)

Alimler müteşâbihe, yukarıdaki yedi âyette **"birbirine benzeyen iki şey"** anlamı vermişler ama Al-i İmran 7. âyetteki müteşâbihi, hiçbir delile dayanmadan, şöyle tarif etmişlerdir: "Anlamı kapalı olan, Kitap ve Sünnette ne kesin ne de zannî herhangi bir delil bulunmadığından alimlerin aklının onu idrake yetmeyeceği âyettir."[490]

Muhkemler **"Kitab'ın anası, geriye kalanı müteşâbih"** olduğundan, Kur'ân'ın büyük bir bölümünün müteşâbih olduğu açıktır. Çünkü "**ana**" her zaman az, diğerleri fazla olur. Bu sebeple yukarıdaki tarif, âyetlerin büyük bir kısmının anlaşılamayacağı iddiasını da taşımaktadır. Bunu kabul etmek mümkün olmadığından her alim, yine bir delile dayanmadan müteşâbih sayısını sınırlama gayretine girmiştir. Taberî'nin İbn Abbâs'tan nakline göre muhkem; Kur'ân'ın nâsihi, helâli, haramı, hadleri, farzları, inanılan ve amel edilen âyetleridir. Müteşâbih ise; Kur'ân'ın mensuhu, geçmiş ve gelecekle ilgili haberleri, yeminleri, örnekleri ile inanılan ama amel edilmeyen âyetleridir.[491]

Ragıb el-İsfahanî'ye göre müteşâbih üçe ayrılır:

1. Kıyâmetin vakti, dâbbet'ül-ard ve çıkış şekli gibi bilinmesi mümkün olmayan müteşâbih.

2. Garip lafızlar ve muğlak hükümler gibi insanların bir şekilde bilebilecekleri müteşâbih.

3. İlimde derinleşmiş alimlerin bilip onların dışında kalanların bilemeyeceği müteşâbih.[492]

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır konuya bilimsel izah getirme gayretiyle şöyle demiştir: "İki şeyin birbirine karşılıklı ve eşit olarak benzemesine teşâbüh, benzeyenlerden her birine müteşâbih denir ki, biri diğerinden seçilemez, zihin onları ayırt etmekten aciz kalır. Teşbih ve müşabehette bir taraf eksik ve ikinci derecede, diğer taraf tam ve esas olur. Teşâbühte[493] ise her iki taraf aynı kuvvette ve eşit benzerlikte olur, benzerlikler farklılıkları örter de şu âyetlerdeki gibi seçilemez olurlar: **"Muhakkak ki, o inek bize teşâbühlü oldu."** (Bakara, 2/70)**, "Kalpleri teşâbühlü oldu."** (Bakara, 2/118), **"...ve onun müteşâbihi kendilerine verilecek."** (Bakara, 2/25) Demek ki

490. Muhammed Ebû Zehra, Usulü'l-fıkh, İstanbul, tarihsiz. s. 134
491. Taberi, Tefsir, c. 3, s. 172 vd.
492. Ragıp el-İsfahani, Müfredât, شبه mad.
493. Müteşâbih konusunda.

teşâbüh seçilememeye sebeptir. Seçilememek bunun gerektirdiği bir anlamdır."[494]

Bu izahın ilmî bir yanı yoktur. Elmalılı bunu, Fahrettin Razî'den almıştır.[495] Yukarıdaki âyetleri, kendi tefsir ederken aynı hataya düşmemiştir. Bakara 25. âyeti şöyle tefsir etmiştir: "Acaba iki âlemdeki bu meyveler gerçekte aynı çeşitten midir? Hayır aynı çeşitten değil, benzerdirler, birbirine karşılıklı olarak bir benzeyişleri vardır. Gerçekte ise aralarında büyük farklar vardır."[496] Yani bir karıştırma söz konusu değildir.

Bakara 70. âyetle ilgili tefsiri şöyledir: **"Bu bakara bize müteşâbih geldi, hangi bakara olduğunu kestiremedik. Biz onun özelliklerini sordukça bize başkalarında da olan özellikler açıklanıyor."**[497] Başkalarında da olan özellikler, benzer özelliklerdir.

Elmalılı'nın Bakara 118 ile ilgili tefsiri ise şöyledir: "Görüyorsunuz, öncekilerle bunların kalpleri tamamen birbirine benzemiş, duygu ve düşünceleri sanki birbirinin aynı olmuştur."[498] Buradaki benzerlik de duygu ve düşünce benzerliğidir; yoksa onların birbirinden seçilememesi değildir.

Tefsir usülcüleri bir gariplik daha yapmış; Hûd suresinin ilk âyetini delil göstererek Kur'ân'ın hepsini muhkem, Zümer 23. âyeti delil göstererek hepsini müteşâbih, Al-i İmran 7. âyeti delil göstererek bazı âyetleri muhkem bazılarını da müteşâbih saymışlardır.[499]

Peygamberimiz müteşâbihle ilgili açıklama yapmamıştır. Aişe annemiz dedi ki; Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve sellem*, Âl-i İmrân 7. âyeti okudu ve şöyle dedi: "Kur'ân'ın müteşâbih âyetlerine tâbi olanları gördüğünüzde bilin ki onlar Allah'ın âyette haber verdiği kimselerdir, onlardan sakının."[500]

Hadiste de müteşâbihin ne olduğu açıklanmadığı için ona, sözlük anlamını vermek gerekir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ.

"Biz, her elçiyi kendi toplumunun dili ile gönderdik ki, onlara iyice açıklasın." (İbrahim 14/4)

494. Elmalılı, c. II, s. 1037.
495. Fahru'd-Din er-Razi, et-Tefsîru'l-kebîr, c. III, s. 138.
496. Elmalılı, c. I, s. 276.
497. Elmalılı, c. I, s. 383.
498. Elmalılı, c. I, s. 481.
499. Ragıp el-İsfahani, Müfredât, شبه mad; Fahru'd-Din er-Razi, c. IX, s: 446.
500. Buhârî, Tefsir Âl-i İmrân, 1; Müslim, İlim, 1; Tirmizî, Tefsir Âl-i İmrân, (2996); Ebû Davûd, Sünne, 2.

Görüldüğü gibi ulemanın müteşâbih anlayışı, ne Kur'ân'a, ne Sünnete, ne Arap diline ne de bilimsel bir gerekçeye dayanır. Bu anlayış Kur'ân'ın, birkaç âyet dışında anlaşılmaz olmasını da gerektirir. Halbuki o, açık bir kitaptır. Bir çok sure **"Bunlar o açık Kitab'ın âyetleridir"**[501] diye başlar. Bu sebeple bu anlayışın kabul edilebilecek bir yanı yoktur.

Müteşâbih, birbirine benzeyen iki şeye denir. Bu, teşbihten farklıdır. Teşbih, benzerliği göstermek için değil, güçlü ve etkili bir anlatım için yapılır. "Aslan gibi cesur adam" veya "tilki gibi kurnaz çocuk" derken adam cesarette aslana, çocuk kurnazlıkta tilkiye benzetilir. Aslında ne adam aslana, ne çocuk tilkiye benzer. Yani bunların müteşâbih olmaları gerekmez. Müteşâbih olan şeyler cinsleri, nevileri ve sınıfları oluşturur. Eşya ancak bu şekilde tanınır. İlimler bu şekilde oluşturulur ve yeni hedeflere ancak bu şekilde ulaşılır.

Al-i İmran 7 ve Zümer 23. âyetler; Kur'ân âyetlerinin de müteşâbih olduğunu gösterir. Bunlar birbirini açıkladığından müteşâbih olmaları kaçınılmazdır. Öyleyse Kur'ân'ı öğrenirken, eşyayı öğrenir gibi davranmak, müteşâbih âyetleri kümelere ayırıp Kur'ân'ın açıklamasına ulaşmak gerekir. Benzerlik en az iki şey arasında olacağından Kur'ân'da ikili ilişkiler ağı vardır. Bunu âyetlerdeki mesânî kelimesi kuvvetlendirmektedir.

39.1.3. Mesânî

Mesânî (مثَانِي) , mesnâ (مثنى)'nın çoğuludur. **Mesnâ,, ikişer, mesânî** de ikişerler anlamına gelir.[502] Kelime, aşağıdaki dört âyette geçer:

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذٰلِكَ أَدْنَى أَلَّا تَعُولُوا.

a. "Yetim kızların haklarını gözetemeyeceğinizden korkarsanız size helal olan diğer kadınlardan ikişer (mesnâ), üçer veya dörder nikah edin. Eşit davranamayacağınızdan korkarsanız bir kadınla veya sahip olduğunuz cariye ile yetinin. Böylesi, sıkıntıya düşmemeniz için daha uygundur." (Nisa 4/3)

501. Yusuf, 12/1; Hicr, 15/1, Şuarâ, 26/2; Kasas, 28/2; Duhân, 44/2.
502. el-Beydâvî, Tefsîru'l-Beydâvî, c. II, s. 323.

قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَى وَفُرَادَى ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ.

b. "De ki; size bir tek öğüdüm var: Allah için ikişer ikişer (mesnâ) ve teker teker kalkın ve iyi düşünün; arkadaşınızda bir delilik yoktur, o sadece şiddetli bir azâbın öncesinde sizi uyaran biridir." (Sebe 34/46)

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولِي أَجْنِحَةٍ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ.

c. "Gökleri ve yeri yaratan, melekleri, ikişer (mesnâ) üçer ve dörder kanatlı elçiler kılan Allah, neylerse güzel eyler..." (Fâtır 35/1)

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ.

d. "Allah sözün en güzelini, müteşâbih ve mesânî bir kitap olarak indirmiştir." (Zümer 39/23)

Muhkem ve onu açıklayan müteşâbih âyet, iki âyet eder. Bunları açıklayan iki âyet daha olur. Bazı konularda bu âyetler iki, dört, altı, sekiz... şeklinde uzar gider. Bu âyetleri bulup ortaya çıkaranlar, her konu ile ilgili en ince ayrıntıya ulaşabilirler. Birbirini açıklayan âyetler arasındaki ikişerli ilişkiyi gösteren kelime mesânî kelimesidir.

Şu âyette de mesânî geçer. **"Sana o mesânîden yedi tane ve yüce Kur'ân'ı verdik."** (Hicr 15/87) Burada kelime el-mesânî şeklinde marife olduğu için Zümer suresindeki anlamdadır. Böylece Hicr 87 ile Zümer 23. âyetleri bize, bütün âyetlerin mesânî olduğunu göstermiş olur.

Hicr 87, mesânîlerden yedisine dikkat çekmiştir ki, onlar Fatiha'nın âyetleridir. Bu sebeple Fatiha, Kur'ân'dan süzülmüş bir öz ve surelerin en yücesi olmuştur. Ebû Saîd el-Muallâ diyor ki, Mescitte namaz kılıyordum, Allah'ın Elçisi *sallallahu aleyhi ve sellem* seslendi cevap vermedim. Sonra "Ey Allah'ın Elçisi, namaz kılıyordum" dedim. "Allah Teâlâ; size seslendiğinde Allah'a ve Elçisine karşılık verin." demiyor mu? Dedi ve devam etti: "Bu Mescitten çıkmadan sana bir sure öğreteceğim, o Kur'ân'ın en yüce suresidir." Sonra elimden tuttu, mescitten çıkmak istedi; dedim ki, "Demedin mi, sana bir sure öğreteceğim ki, o Kur'ân'ın en yüce suresidir, diye?"

Dedi ki; "El-hamdu lillah (Fatiha Suresi) bana verilmiş yedi mesânî ve yüce Kur'ân'dır.[503] Allah onun gibisini ne Tevratt'a, ne İncil'de indirmiştir."[504]

Âyetler arası ilişkiler doğru kurulamayınca mesânîye de doğru anlam verilememiştir. Ulemanın önemli bir bölümü ona, tekrar etme, birkaç kere tekrarlama anlamı vermişler; bunu Kur'ân'da kıssaların, öğütlerin, hükümlerin, geçmişle ilgili haberlerin ve olayların tekrarlanması, rahmet âyetlerinin azap âyetlerine bitişik olması, birbirine zıt şeylerden, cennetten, cehennemden, iyi ve kötü kişilerin özelliklerinden bahsetmesi şeklinde açıklamışlardır.[505] Fahrettin Râzî şöyle demiştir:

"Kur'ân'da geçen her şey çifttir; emir-nehiy, amm-has, mücmel-mufassal, yer ve göklerin durumu, cennet- cehennem, karanlık-aydınlık, korku ve ümit gibi çifter çifterdir. Maksat Allah'ın dışındaki her şeyin çift olduğunu açıklamaktır. Bu da her şeyin zıddıyla yani kendine ters gelenle imtihan edildiğini gösterir. Tek olan sadece Allah Teâlâ'dır."[506]

Râzî'nin sözleri güzeldir, ancak Kur'ân'ın açıklanmasına katkı sağlamamaktadır.

39.1.4. Tevîl

Tevîl sözlükte, (رد الشيئ إلى الغاية المرادة منه) bir şeyi hedefine çevirmektir.[507] Kur'ân'da bu anlam, mesânî prensibine uygun olarak dört yerde açıklanmıştır.

39.1.4.1. Musa ve Hızır Olayının Tevîli

Musa *aleyhisselam* Hızır'la[508] yolculuk yapmış, bazı davranışlarına dayanamamıştı. Çünkü Hızır, önce bindikleri gemiyi delmiş, sonra bir erkek çocuğunu öldürmüş ve sonra da kendilerini misafir etmek istemeyen bir kasabada yıkılmak üzere olan bir duvarı doğrultmuştu. Ayrılmaya karar verdikleri bir sırada Hızır;

سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِع عَّلَيْهِ صَبْرًا.

503. Buhârî, Tefsir, 1; Nesâî, İftitah, 26.
504. Tirmizi, Fedâil'ul-Kur'ân, 1.
505. Taberi, Tefsir, c. X, s. 628-629; Kurtubi, el-Cami' li ahkami'l-Kur'ân, c. VIII, s. 162 ve c. IV, s. 8-14.
506. Razi, Tefsiru'l-kebir, c. IX, s. 446.
507. Rağıb el-İsfahânî, Müfredât, اول mad.
508. Kur'ân'da Hızır adı geçmez. Bu şahsın Hızır olduğu hadiste yer alır. Bkz. Buhârî, İlim, 44.

"... dayanamadığın işlerin tevîlini sana anlatacağım." (Kehf, 18/78) diyerek şunları söylemişti:

أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا. وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا. فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا. وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا.

"Gemi, denizde çalışan ve başka işleri olmayan birkaç kişinindi; istedim ki onu kusurlu hale getireyim. Çünkü arkalarında sağlam gemilere zorla el koyan bir hükümdar vardı."

"Oğlana gelince; ana babası inanmış kimselerdi. Onun onları azdırmasından ve inkara sürüklemesinden korktuk. İstedik ki Rableri onlara, daha temiz ve daha merhametli birini versin."

"Duvar ise, şehirde iki yetim erkek çocuğa aitti. Altında onlara ait bir hazine vardı. Babaları iyi insandı. Rabbin istedi ki; onlar reşit olsunlar ve hazinelerini çıkarsınlar. Bu, Rabbinden bir ikramdır, bunları kendiliğimden yapmış değilim. Dayanamadığın işlerin tevîli işte budur." (Kehf 18/79-82)

Her bir olayın tevîli, yani ana bağlantısı gösterilince Musa *aleyhisselamı*n şaşkınlığı geçmişti.

39.1.4.2. Rüya Tevîli

Rüya yorumuna tevîl denir. Yusuf *aleyhisselam* **zindanda iken hükümdar** şöyle demişti:

وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَقَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعَالِمِينَ.

وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا أُنَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ. يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ. قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ. ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تُحْصِنُونَ. ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصِرُونَ.

"Ben, yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yediğini; yedi yeşil başak ve bir o kadar da kuru başak görüyorum. Ey ileri gelenler! Rüya yorumlamayı biliyorsanız rüyamı doğru yorumlayın."

Dediler ki: "Bunlar karışık rüyalar; biz böyle rüyaların tevîlini bilmeyiz".

(Yusuf ile zindanda iken) kurtulan iki kişiden biri, nice zaman sonra Yusuf'u hatırladı ve: "Ben size onun tevîlini bildireceğim, bana müsaade edin." dedi. Sonra, Yusuf, *aleyhisselam*a geldi, o da rüyayı tevîl etti ve dedi ki:

"Yedi yıl sürekli ekim yapın, bütün hasadı başağında bırakın; yiyeceğiniz az bir kısım başka. Sonra arkadan yedi kıtlık yılı gelir, bütün biriktirdiğinizi yer tüketir; sakladığınız az bir kısım başka. Sonra arkadan, halkın rahat edeceği bir yıl gelir, o zaman da sıkıp sağarlar". (Yusuf 12/43-49)

Rüya tevîli, günlük hayattaki olaylardan hangisinin, rüyadaki sembole benzediğine bakılarak yapılır. Bu ilgiyi kuramayanlar, o tevîli yapamazlar. Hükümdarın adamları bunu yapamamışlardı.

39.1.4.3. Dünyanın Tevîli

Dünya imtihan yeridir. Buradaki her olayın ahiretle bağlantısı vardır. Doğru bağlantıyı kuramayanlar umdukları cennete değil, istemedikleri cehenneme giderler. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَنَادَى أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ قَالُوا إِنَّ اللّٰهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ. الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا

وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ نَنْسَاهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هَذَا وَمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونوَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَى عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ. هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ قَدْ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ.

"Cehennem halkı cennet halkına şöyle seslenecektir: "O sudan ve Allah'ın size verdiği rızıktan bize de aktarın. Onlar diyecekler ki: Allah Teâlâ bunları kâfirlere haram kıldı.

Kâfirler, oyunu ve eğlenceyi kendilerine bir din, bir hayat biçimi edinenlerdir. Dünya hayatı onları aldattı. Bugün biz onları unutacağız; zaten onlar da böyle bir günle karşılaşacaklarını unutmuşlar ve âyetlerimizi bile bile inkâr etmişlerdi.

Biz onlara bir kitap göndermiş ve onu bilgiyle açıklamıştık. İman edeceklere doğru yolu göstersin ve bir ikram olsun diye göndermiştik.

Onlar onun tevîlinden başkasını mı bekliyorlar? Tevîli geldiği gün evvelce onu unutmuş olanlar şöyle diyeceklerdir: "Rabbimizin elçileri gerçekten doğruyu getirmişler. Bize şefaat edecek kimseler var mı ki şefaat etsinler. Ya da geri gönderilsek de yapıp ettiğimiz işlerden başkasını yapsak." Onlar kendilerini tüketmiş kimselerdir. Uydurdukları şeyler de çekilip kaybolmuş olacaktır." (A'raf 7/50-53)

Görüldüğü gibi dünyadaki davranışların âhiretle bağlantısı da tevîl kelimesi ile ifade edilmiştir. Asıl ve kalıcı olan âhirettir. Orada verilecek karşılık, burada yapılanların benzeri olacaktır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ.

"Kim bir iyilikle gelirse ona onun on katı verilir; kim de bir kötülükle gelirse ona sadece onun dengi bir ceza verilir. Hiçbirine bir haksızlık yapılmaz." (En'am 6/160)

39.1.4.4. Âyetlerin Tevîli

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ.

"Sana bu Kitab'ı indiren odur. Onun bir kısmı muhkem âyetlerdir. Onlar Kitab'ın anasıdır. Öbürleri ise müteşâbihlerdir. İçlerinde yamukluk olanlar, fitne çıkarma isteği ve onu tevîl, isteği ile müteşâbih olanına uyarlar. Oysa onun tevîlini Allah'tan başkası bilmez. Sağlam bilgi sahipleri şöyle derler: "Biz buna inanırız. Hepsi de Rabbimiz katındandır." Böyle düşünenler sadece içi temiz olan kimselerdir." (Âl-i İmrân 3/7)

Yukarıdaki üç olayda olduğu gibi bu âyette de tevîl ana unsura değil açıklamaya bağlanmış "... Onun tevîlini Allah'tan başkası bilmez." denmiştir. Burada ana unsur muhkem âyetler, onları açıklayanlar ise müteşâbih olanlardır. Âyetler arasında ilişki kurarak birini diğerine bağlayan Allah Teâlâ olduğu için onların tevîlini o yapmıştır. Araya benzerlik koymuş ki bağlantıları takip edip onun tevîlini bulabilelim. Âyetler arasında Allah'ın kurduğu ilişkiye bakmadan ulaşılan tevîl, Allah'ın tevîli olamaz. Bunu bilerek yapan, yoldan çıkar. Çünkü bu tavır, âyetleri bağlantılarından koparmayı ve bazı âyetleri görmemeyi zorunlu kılar. Dini kullanarak insanları yoldan çıkarmanın en kısa yolu budur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ. إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَأُولَئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ.

"İndirdiğimiz açıklayıcı âyetleri ve ana yolu bu Kitapta insanlara açıkladığımız halde, gizleyenler var ya, Allah işte onlara lanet eder. Lanet edecek olanlar da lanet ederler.

Tevbe edip kendini düzelten ve onları açıklayanlar başka. Onların tevbesini kabul ederim. Ben tevbeleri kabul ederim, ikramım boldur." (Bakara 2/159-160)

Tevîlde bir ana konu, bir de onun açıklaması vardır. Hızır olayında ana konu, Musa *aleyhisselam*ın bilmediği arka plandır. Gördüğü olaylar ise onların açıklamasıdır. Melik'in rüyası da ileride olacak olayların açıklamasıydı. Onun adamları rüya ile o olaylar arasında ilgi kuramadıkları için yorum yapamamışlardı. Dünyadaki her olayın ahiretle bağlantısı vardır. Bunlar ahirette kişinin başına gelecek şeylerin habercisidir.

Demek ki tevîl; benzerlikten yola çıkarak ana unsur ile açıklayıcı unsuru bulup açıklamaya ulaşmaktır. Âyetlerin tevîli için de benzerlikten yola çıkarak ana (muhkem) âyeti ve açıklayıcı (müteşâbih) âyetleri bulmak gerekir. Bu yol bizi, âyetlerin açıklamasına götürür.

Alimler müteşâbihe "akılların onu idrake yetmediği âyettir"[509] dedikleri için tevîle farklı anlam vermek zorunda kalmışlar ve Al-i İmran 7'deki şu bölümü anlamada sıkıntıya düşmüş-lerdir:

وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلاَّ اللّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا.

Kendilerine "**cumhur**" adı verilen çoğunluk buna, şu anlamı vermiştir: **"Onun tevîlini Allah'tan başkası bilmez. Sağlam bilgi sahipleri şöyle derler: "Biz buna inanırız. Hepsi de Rabbimiz katındandır".** Bunlara göre müteşâbihler, Allah'ın kendi bilgisine has olmak üzere seçip ayırdığı âyetler olduğundan hiçbir âlim onların anlamını bilemez.

Azınlıkta kalan âlimler âyete şu anlamı vermişlerdir: **"Onun tevîlini Allah ile sağlam bilgi sahiplerinden başkası bilmez. Onlar şöyle derler: "Biz buna inanırız. Hepsi de Rabbimiz katındandır."** Bunlara göre sağlam bilgi sahipleri, müteşâbihi bilirler.[510] Onların bu bilgiye nasıl ulaşacakları, tevîl kelimesine verilen anlamda gizlidir.

İmam Maturidî'ye göre tevîl: Kesinlik ve Allah'ı şahit tutma olmaksızın lafzın muhtemel anlamlarından birini tercih etmektir.[511]

509. Muhammed Ebû Zehra, Usulü'l-fıkh, s.134.
510. en-Nesefî, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl, Beyrut 1989, c. I, s. 203.
511. Kesinlik ve Allah'a karşı şehadet olmaksızın lafzın ihtimalatından birini tercih eylemektir. Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, Mukaddime, c. 1, 28.

Muhammed Ebû Zehra'ya göre: **"Lafzı görünen anlamından alıp, başka anlam taşıyan ama görünmeyen anlamına hamletmek-tir."**[512]

Zekiyyüddin Şa'ban'a göre ise **"Lafzın zahir manasında anla-şılmak-tan engellenmesi ve bir delile binaen zahir olmayan başka bir mananın kastedildiğine hükmolunmasıdır."**[513]

Bu tariflere göre tevîl, bir sözü, görünen anlamından alıp, görünmeyen anlamına götürmektir. Görünmeyen anlam deyince ortaya belirsizlikler zinciri çıkar. Ulemanın tevîl anlayışının doğru gerekçelere dayanmadığı ortadadır.

39.2. Kur'ân'ı Allah'ın Elçisinin Uygulaması

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا.

"Sizin için; Allah'a ve ahiret gününe umut bağlayan ve Allah'ı çok anan (Allah'ın kitabını çok okuyan) herkes için Allah'ın Elçisi'nde güzel örnek vardır." (Ahzab 33/21)

Allah'ın Elçisinin âyetler arası ilişkileri iyi bildiğinde ve uygulamayı ona göre yaptığında şüphe yoktur. Alimler, bu ilişkileri kurmada hata edebilirler. Ama Allah'ın Elçisinin, tespit ve uygulamaları denetim altında olduğu için bu konuda ona tam olarak güvenilir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ. لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ. ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ. فَمَا مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ.

"Eğer o Elçi bize karşı bir takım sözler uydursaydı onu en güçlü yerinden yakalardık, sonra şah damarını koparırdık, artık sizden hiçbiri bunun önüne geçemezdi." (Hâkka 69/44-47)

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ.

512. A.g.e. s. 135.
513. Zekiyyuddin Şa'ban, İslam Hukuk İlminin Esasları, Trc. İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara, 1990, s. 320.

"Ey Elçi! Rabbinden sana her indirileni tebliğ et, etmezsen onun elçiliğini yerine getirmiş olmazsın. Allah seni insanlardan korur. Allah kâfirleri yola getirmez." (Mâide 5/67)

Teblîğ; görevi eksiksiz yerine getirmektir. İnen âyetleri, Allah'ın Elçisinin insanlara bildirmesi tebliğ olduğu gibi uygulaması da tebliğdir. O, Veda Hutbesinin her bölümünü, "dikkat edin, tebliğ ettim mi?" sözüyle bitirmiş ve bunu üç kere tekrarlamıştı. Dinleyenler de "evet tebliğ ettin", diye cevap vermişlerdi.

Allah'ın Elçisi'nin, hangi sünnetinin hangi âyetlerle ilgili olduğu hemen anlaşılmayabilir. Kur'ân'a ters ya da kendi içinde çelişkili görülerek kenara itilmiş çok sayıda hadis vardır. Ama onların ilgili olduğu âyet tespit edilirse çelişki ortadan kalkar. Buna şufa yani önalım hakkı ile ilgili hadis örnek verilebilir:

Câbir b. Abdullah'ın bildirdiğine göre Allah'ın Elçisi, paylaşılmamış her şeyde şufa kararı vermiştir. Sınırlar çizilip yollar ayrıldıktan sonra şufa olmaz.[514]

Şufa şöyle tarif edilir: Satın alınan bir taşınmazı, müşteriye kaça mal olduysa o miktar ile kendine mal etmektir.[515] Mesela bir arsada ortak iki kişiden biri kendi payını, ortağına sormadan satsa, ortak bu satışa razı değilse, maloluş fiyatını ödeyip o payı müşterinin elinden alabilir. Halbuki müşteri, arsadaki payın yeni sahibi olmuştur; onu ondan zorla almak şu âyete ters düşer:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ.

"Müminler, mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin; karşılıklı rızaya dayalı bir ticaretle olursa yiyebilirsiniz." (Nisa 4/29)

Allah'ın Elçisi, Kur'ân'a aykırı davranamayacağı için şufa hakkı, istisnai bir durum olabilir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَقَدْ فَصَّلَ لَكُم مَّا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلاَّ مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ.

---

514. Buhârî, Şüf'a, 2.
515. Mecelle m, 950. Madde sadeleştirilmiştir, aslı şöyledir: Şüf'a, bir mülk-i müşterayı, müşteriye her kaça mal oldu ise ol mikdar ile temellük etmektir.

"Allah size neyi yasaklamışsa açık açık bildirmiştir; zor durumda kaldıysanız başka." (En'am 6/119)

Demek ki zor durumda kalan için farklı uygulama olabilir. Taşınmazdaki bir payın başkasına satılması, ortağı zora sokar. Şufa hakkı bu zorluğu giderme yoludur. Bu hakkın varlığını bilerek o taşınmazı satın alan, sonucuna katlanır. Peygamberimizin şufa ile ilgili sünneti bu âyetin uygulaması olur.

Sünnet Kur'ân'a tabidir. Kur'ân'dan bağımsız bir kaynak değildir. Allah Teâlâ Elçisi'ne şöyle buyurur:

إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ.

"De ki: Ben sadece bana vahyolunana uyarım. Ben Rabbime karşı gelirsem, büyük günün azabından korkarım." (Yunus 10/15)

اتَّبِعْ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ.

"(Ey Elçi!) Rabbin'den sana ne vahyedildi ise ona uy. O'ndan başka ilah yoktur, müşriklerden de yüz çevir." (En'am 6/106)

Sünnet Kur'ân'a tabi olduğundan onu Kurân'dan ayrı değerlendirmek olmaz. Kur'ân önde, o arkada olmak üzere her konu, Kur'ân ve Sünnet bütünlüğü içinde ele alınmalıdır. O zaman, Peygamberimizin genel kurala aykırı veya çelişkili gibi gözüken söz ve uygulamalarının farklı alanlarla ilgili olduğu ortaya çıkar. Sünnet konusunda aceleci davranmamalı, onun ilgili olacağı âyet, mutlaka bulunmalıdır. Bu metot, uydurma hadisler için de kalkan görevi görür. Örnek olsun diye evlenmede velâyet ve faiz ile ilgili açıklamalara bakılabilir.[516]

39.3. Kur'ân'ı Önceki Kitapların Açıklaması

Kur'ân, kendinden önceki ilahi kitapları kabul eder. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ.
مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ
شَدِيدٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ.

516. Bkz. Nikahın Denetlenmesi başlıklı yazı ile Faiz başlıklı yazı.

"Allah sana bu Kitab'ı, gerçekleri içeren ve kendinden öncekileri kabul eden bir kitap olarak indirdi. Tevrat'ı ve İncil'i de o indirdi.

Onlar daha önce, insanlar için birer rehberdi. Allah hep doğruyu yanlıştan ayıran kitaplar indirmiştir. Allah'ın âyetlerini görmezlik edenler… İşte onlar için ağır bir ceza vardır. Allah güçlüdür, ölçülü ceza verir."[517] (Al-i İmran 3/3-4)

İlk peygamberden son peygambere kadar vahiyde bütünlük vardır. Kur'ân âyetlerinin büyük bir kısmı Nuh'a, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya vahyedilene denktir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ.

"Allah Nuh'a ne buyurmuşsa onu, sizin için bu dinin şeriatı yapmıştır. Sana vahyettiğimiz, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya emrettiğimiz şudur: Dini ayakta tutun ve o konuda ayrı düşmeyin. Senin çağırdığın şey müşriklere ağır geldi. Allah isteyen kimseyi kendi tarafına alır ve doğruya yöneleni de kendine yönlendirir." (Şûrâ 42/13)

Kur'ân'ın bir kısmı da sadece Peygamberimize vahyedilen ve hafifletici hükümler içeren âyetlerden oluşur. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلِهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

"Bir âyeti nesheder veya unutturursak, yerine ya daha hayırlısını, ya da dengini getiririz. Bilmez misin, Allah'ın gücü her şeye yeter." (Bakara 2/106)

Kur'ân, önceki kitapları neshetmiştir. Çünkü nesih sözlükte; bir şeyi bir başka şeyle değiştirme, onun yerine başkasını koyma demektir.[518] Kur'-ân, ilahi kitapların, Allah tarafından tasdik edilmiş son nüshasıdır. Kur'ân'a

---

517. Âyette geçen intikam انتقام , ukûbetle ceza verme anlamındadır. Ukûbet, işlenen suça denk olmalıdır (Nahl 16/126) . Bu sebeple "ölçülü ceza verme" diye tercüme edilmiştir.
518. İbn Manzûr, Lisanu'l-arab, نسخ mad.

uymak; Tevrat'a, İncil'e ve peygamberlere inen tüm kitaplara uymaktır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ.

"Yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı bulacakları ümmi Peygambere uyanlara; işte onlara o Peygamber iyiliği emreder, kötülüğü yasaklar. İyi şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar. Sırtlarından ağır yükleri, boyunlarından demir halkaları kaldırır atar. Kim ki ona inanır, onu saygıyla destekler, ona yardım eder, onunla birlikte gönderilen o Nur'a uyarsa; işte onlar umduklarına kavuşurlar." (A'raf 7/157)

Önceki kitaplar, ehl-i kitabı tanımayı sağlar ve onlarla ilişkilere yön verir. Allah Teâla şöyle buyurur:

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ.

"De ki: "Ey Ehl-i kitap! Aramızda eşit seviyede olan bir söze gelin; Allah'tan başkasına kul olmayalım. Ona bir şeyi ortak koşmayalım. Bizden biri diğerini Allah ile kendi arasına rab olarak koymasın". Eğer yüz çevirirlerse deyin ki: "Şahit olun, biz ona teslim olmuşuzdur". (Al-i İmran 3/64)

Eski ilahî kitaplardan, önceki toplumlarla ilgili bilgiler alabiliriz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَا آمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ. وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ.

“Onlardan önce yok etmiş olduğumuz kasabaların halkı inanmamıştı. Şimdi bunlar mı inanacak?

Senden önce kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başka elçi göndermedik. Bilmiyorsanız ehl-i zikre (o kitapları bilenlere) sorun.” (Enbiya 21/6-7)

Tevrat Kur’ân’dan hacimlidir. Kur’ân’da kısa geçen bazı konular, Tevrat’ta genişçe yer alır. Bundan yararlanılarak ilgili âyetler açıklanabilir. Mesela Tevrat’ın bildirdiğine göre, ilk Yahûdilerin bulunduğu toplumda Apis adı verilen bir boğaya tapılırdı. Bakara Suresinde de Yahûdilere, bir boğa kesmelerinin emredildiği ama kesmemek için bahane aradıkları bildirilmektedir.[519] Bu iki bilgi birleşince onları anlamak mümkün olur. Musa *aleyhisselam*ın bir süre ayrılmasını fırsat bilerek neden buzağı heykeli yapıp taptıkları da anlaşılır.[520] Buradan hareketle kurban bayramı kurbanında, hayvanın kanını akıtmanın şart olmasının sebebi de anlaşılır.

Buna şu âyet örnek verilebilir:

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأُشْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِهِ إِيمَانُكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ.

“Bir gün sizden kesin söz almıştık. Tur’u da tepenize kaldırmıştık. “Size verdiğimiz şeye sıkı sarılın; dinleyin!” demiştik. “Dinledik ve sıkı sarıldık” demiştiniz. Halbuki, görmezlikten gelmeniz sebebiyle o buzağı tutkusu içinize işlemişti. De ki: “İmanınız size ne kötü emir veriyor!.. Eğer inanmış kimselerseniz.” (Bakara 2/93)

“Dinledik ve sıkı sarıldık” *diye tercüme edilen (سمعنا و عصينا =semi’nâ ve aseynâ) cümlesidir. Bütün tefsir ve meallerde ona “Dinledik ve isyan ettik” anlamı verilmiştir. “İsyan ettik” diyenler söz vermiş olamayacağı için tefsirciler bu âyeti açıklayamamışlardır. Tevrat’a bakınca buradaki (عصينا = aseynâ)’nın “sıkı sarıldık” diye anlaşılması gereği ortaya çıkar. Bu, kelimenin sözlük anlamlarından biridir. Geniş bilgi “Sıkı Tutma/İsyan” başlığı alt başlığı altında verilmiştir.*

Eski ilahi kitaplardan yararlanmanın en önemli tarafı, Kur’ân’ın onları nasıl tasdik ettiğini görmektir. Bu sayede, o kitaplara karışan insan sözleri ayıklanabilir.

519. Bkz. Bakara 67-71.
520. Bkz. Bakara 51, 54, 92 ve 93.

39.4. Arap Dilinden Yararlanma

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ.

"Biz, her elçiyi kendi toplumunun dili ile gönderdik ki, onlara iyice açıklasın. Bundan sonra Allah direneni sapıklıkta bırakır, gayret göstereni de yola getirir. Güçlü olan o, doğru karar veren odur." (İbrahim 14/4)

وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ. نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ. عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ. بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ.

"Kur'ân, gerçekten varlıkların sahibinin indirmesiyle inmiştir. Onu güvenilir Ruh, Cebrail indirdi. Senin kalbine… Uyarıcılardan olasın diye. Apaçık Arap diliyle." (Şuarâ 26/192-195)

Kur'ân Arapça olduğu için onu anlamada Arap dilinin önemi açıktır. Ama bugün bir çok tefsir ve mealde dil kurallarına aykırı uygulamalar vardır. Meâlini verdiğimiz İbrahim 4. âyet buna örnek olabilir. Ulaşabildiğimiz tefsir ve mealler âyete şöyle anlam vermişlerdir:

"Biz, her elçiyi kendi toplumunun dili ile gönderdik ki, onlara iyice açıklasın. Bundan sonra Allah dilediğini sapıklıkta bırakır, dilediğini de yola getirir. Güçlü olan o, doğru karar veren odur."

Allah dilediğini yola getirecek ve dilediğini saptıracaksa neden elçi göndersin? Bu durumda elçinin, o toplumun dili ile açıklama yapmasının ne anlamı olur? Böyle anlamsız bir iş "doğru karar veren" Allah'a yakıştırılabilir mi? İçinde ciddi çelişkiler olan ifadeler, Allah'ın sözü olabilir mi?

Bu meâlde **şâe** (شاء) fiilinin muzarisi olan "يشاء = **yeşâ**" kullanılmıştır. Ona irâde manası verilerek başka yanlışlara da yol açılmıştır. Allah dilediğini yola getirecek ve dilediğini saptıracaksa neden elçi gönderir? Bu durumda elçinin, o toplumun dili ile açıklama yapmasının ne anlamı olur? Böyle anlamsız bir iş doğru karar veren Allah'a yakıştırılır mı? Allah'ın sözüne, çelişki oluşturacak şekilde anlam verilir mi?

"يشاء=**yeşâ**" fiiline irâde anlamı verenler, hiç olmazsa "**yeşâ**"nın faili

olan “**o**” zamirini Allah lafzını gösterir şekilde değil de “**men**=kim”i gösterir şekilde anlasalardı âyetin iç bütünlüğü yok olmazdı. Çünkü “**men yeşâ**”-daki men lafzı, zamirin yakınında; Allah lafzı ise uzağındadır. Bu sebeple zamirin Allah lafzını göstermesi için karine gerekir. Burada böyle bir karine yoktur. Hiç olmazsa âyete şu anlamı vermeliydiler:

“Biz, her elçiyi kendi toplumunun dili ile gönderdik ki onlara iyice açıklasın. Bundan sonra Allah dileyeni sapıklıkta bırakır, dileyeni de yola getirir. Güçlü olan o, doğru karar veren odur.” (İbrahim 14/4)

Bu şekildeki anlam, âyetin iç bütünlüğünü sağlasa da âyetler arası bütünlüğü bozar.

şâe (شاء) fiiline verilen yanlış alam ve meydana getirdidiği sıkıntılar, daha önce, “**Kur’an’da İrade, Şey Ve Fıtrat”** başlığı altında anlatıldı. Bu tür yanlışlar tefsir ve meallerde çoktur.

39.5. Kur’ân-Fıtrat İlişkisi

Varlıkların bir yapısı vardır. İnsanı, hayvanı ve bitkiyi oluşturan, geliştiren ve değiştiren ilke ve kanunlar bu yapıyı gösterir. Buna Fıtrat denir. Bilimin, teknolojinin ve insan ilişkilerinin kanun ve kuralları da bundan çıkarılır.

Din ise insanla Allah’ın, insanla insanın ve insanla tabiatın ilişkilerini düzenler. Dinin ilkeleri, kanunları ve hükümleri de “**Fıtrat**”tır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ
اللَّهِ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ.

“Sen yüzünü dosdoğru bu dine, Allah’ın “Fıtrat”ına çevir. O, insanları ona göre yaratmıştır. Allah’ın yarattığının yerini tutacak bir şey yoktur. İşte doğru din bu dindir. Ama insanların çoğu bunu bilmezler.” (Rum 30/30)

Fıtrat, âyetlerden öğrenilir. Âyetler Allah’ın kitabı ile sınırlı değildir; Allah’ın yarattığı her şey âyettir.[521] Allah Teâlâ şöyle buyurur:

521. İlgi duyanlar şu âyetleri inceleyebilirler: Bakara, 2/164; Ali İmrân 3/190; En’am 6/97, 99; A’raf 7/26, 58; Yunus 10/5, 6, 67, 92, 101; Yusuf 12/7, 35; Ra’d 13/2, 3, 4; Nahl 16/13, 65, 66, 67, 68, 69, 79; İsrâ 17/12; Kehf 18/9; Meryem 19/10; Tâhâ 20/128; Ankebût 29/ 24, 33, 34, 35; Rum 30/21, 22, 23, 24, 28; Lokman 31/31, 32; Secde 32/26; Sebe’ 34/15; Zümer 39/42, 52; Mümin 40/13; Câsiye 45/3, 4, 5, 6; Zariyât 51/22, 23, 35, 36, 37; Kamer 54/12, 13, 14, 15.

سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ.

"Âyetlerimizi onlara, hem çevrelerinde hem de kendi içlerinde göstereceğiz, sonunda onun gerçek olduğu onlar açısından iyice anlaşılacaktır." (Fussilet 41/53)

İnsan bu âyetleri sürekli görür, üzerinde düşünür ve kendine göre sonuçlar çıkarır. Evrensel değerler ve ortak akıl böyle oluşur. İnsan yaşadıkça bu bilgiyi almaya devam eder. Ona zikir denir. Onu kalbe ve dile getirmek de zikirdir.[522]

O bilgi ile Allah'ın kitabı arasında tam bir uyum vardır. İlâhî kitapların ortak adı da zikirdir.[523] Allah Teâlâ Kur'ân ile ilgili olarak şöyle buyurur: إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُون **"O Zikri biz indirdik. Ne olursa olsun onu koruyacak olan da biziz."** (Hicr 15/9)

Bu sebeple Kur'ân'ı okuyup anlayan her insan, kendindeki zikir ile Kur'an'daki zikir arasında büyük bir uyum olduğunu görerek Kur'ân'a karşı tam bir güven ve tatmin duygusu içine girer. Onun Allah'ın kitabı olduğu hususunda şüphesi kalmaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ.

"Bilin ki kalplerin yatışıp rahatlaması Allah'ın zikri ile olur." (Ra'd, 13/28)

İnsan, Allah'ın, tabiattaki ve Kur'ân'daki âyetlerini kavradığı ölçüde doğru bilgiye ulaşır.

İnsanın dışındaki varlıklar fıtrata aykırı davranamazlar. Allah insanı, akıl, irade ve bazı şeyleri yapacak güçte yarattığı için onun fıtrata ters davranışları olabilir. Bu davranışlar, insanın kendisi ile diğer insanlarla, çevresi ile ve Allah ile olan ilişkilerini bozar.

İnsanı fıtrata aykırı davranışa iten; menfaatleri, beklentileri veya özentileridir. İnsan, bu gibi tutum ve davranışlardan rahatsızlık duyar. Fakat zamanla alışır, hatta zevk almaya başlar. İçinde gizlenen rahatsızlık bazen ortaya çıkar ve onu huzursuz eder. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

522. er-Ragıb el-İsfahânî (ö. 425 h.), Müfredât (Tahkik: Safvan Adnan Dâvûdî), Dımaşk ve Beyrut, 1412/1992 ذكر mad.
523. Bkz. Al-i İmran 3/58, A'raf 7/63, Hicr 15/6,9; Nahl 16/44, Enbiya 21/2,50,105; Furkân 25/18, Yasin 36/11, Sad 38/8, Kamer 54/25.

لاَ يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْاْ رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلاَّ أَن تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ وَاللّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

"Kurdukları bina, içlerinde bir şüphe olmaya devam eder, kalpleri parça parça olmuş başka. Allah bilir, doğru karar verir." (Tevbe 9/110)

Günahlar, fıtrata aykırı davranışlardır. Sevap ise fıtrata uygun olan ama insana zor gelen davranıştır. Yaptığı davranışın doğru mu, yoksa yanlış mı olduğunu insan, her şeyden önce kendi vücudunda hisseder . Allah Teâlâ şöyle buyurur:

فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا. قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا. وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا.

"(Nefse) isyankârlığını ve takvâsını ilham edenin hakkı için, onu arındıran mutlu olur, kirletip karartan da kaybetmiş olur." (Şems 91/8-10)

Fıtrata aykırı davranan, önce irkilir, sonra ya vazgeçer ya da devam eder. İrkilmesi, Allah'ın (Nefse) isyankârlığını ilhamıdır. Bu bir uyarı; "yanlış yapıyorsun" uyarısıdır. İsyandan sonra da bir iç sıkıntısı duyar; bu da onu tövbeye teşviktir.

Takvâ, kötü duruma düşmekten korunmaktır. Takvâya uygun davranışlar insanın içini rahatlatır. Bu da Allah'tan ona bir ilham, "(Nefse) takvâsını ilham"dır.

Vabısa b. Mabed diyor ki; Muhammed *sallallahu aleyhi ve selleme* gittim; "iyilikten ve günahtan sormaya mı geldin? " dedi.

Evet, dedim.

Parmaklarını bir araya getirip göğsüne vurdu ve üç kere şöyle dedi: "Nefsine danış, kalbine danış Vabısa! İyilik, nefsin yatıştığı, kalbin yatıştığı şeydir. Günah da içe dokunan ve göğüste tereddüt doğuran şeydir. İsterse insanlar sana fetva vermiş, yaptığını uygun bulmuş olsunlar."[524]

İnsanlar, duyguları ve kısa vadeli menfaatleri yerine akıllarını öne alsalar böyle durumlara düşmezler. Çünkü (وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ) **"(Allah) pisliği aklını kullanmayanların üstüne bırakır."** (Yunus 10/100)

İlmin kaynağı da fıtrattır. Fen ve teknik bilimlerde uzman olanlar, kanun koymaz, âyetlerde var olan kanunları keşfe çalışırlar. Bu, onların fıtrata uymasıdır. Sosyal bilimcilerden de âyetleri doğru okuyarak kanunlar

524. Sünen-i Dârimî, Büyû', 2.

keşfedenler vardır. Ama birçoğu kanun koymayı tercih eder ve topluma şekil vermeye kalkışırlar. Bu tavır, sosyal alanda fıtrata aykırı uygulamalara yol açar. Bunun kötü etkisi zamanla ortaya çıkar ve dengeler bozulur.

Fen ve teknik bilimlerle ulaşılan sonuçları, fıtrata aykırı kullanıp insanı ve çevreyi bozmak da mümkündür. Nitekim asrımızda dünya böyle bir felaket yaşamaktadır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ.

“İnsanların kendi elleriyle yaptıkları yüzünden karada ve denizde bozulma görüldü. Bunun böyle olması, Allah onlara, yaptıklarının bir kısmını tattırsın diyedir. Belki vazgeçerler.” (Rum 30/41)

Kur’ân’ın hiçbir hükmü fıtratla çelişmez; çünkü fıtrat İslâm’dır. Fıtratı anlamak için Kur’ân’dan, Kur’ân’ı anlamak için de fıtrattan yararlanmak gerekir. Eğer bir çelişki görülürse, Kur’ân’a gereği gibi uyulmamasındandır. Örnek olarak talak konusu ile ilgili açıklamaya bakılabilir.[525]

525. Bkz. “Talak” başlıklı yazı.

BİBLİYOGRAFYA

Kur'an-ı Kerim.

Aclûnî, İsmail b. Muhammed, Keşfu'l-hafâ, Beyrut 1988/1408.

Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i ahkâm-ı adliye), Kont. Ali Himmet Berki, İstanbul, 1978.

Aynî, Bedruddin, Umdet'ül-kârî şerhu sahihi'l-Buhari, Mısır 1972.

Bayındır, Abdulaziz, Duada Evliyayı Aracı Koyma ve Şirk, İstanbul 2001, www.suleymaniyevakfi.org

Bennâ, Ahmed Abdurrahman, Büluğu'l-emânî min esrâri'l-fethi'r-rabbânî, Daru'ş-Şihâb, Kahire trs.

Beycûrî, İbrahim b. Muhammed (ö. 1277 h./1860 m.), Şerhu cevhereti't-tevhîd, Beyrut 1403/1983.

Beydâvî, Kadı Abdullah b. Ömer, Envâru't-tenzîl ve esrâru't-tevîl, (Tefsîru'l-Beydâvî), İstanbul trs.

Bilmen, Hukukı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu, İstanbul, 1967.

Bilmen, Kur'ân-ı Kerim ve Meâl-i Âlisi, Ankara 1997.

Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, İstanbul l962.

Buharî, Sahihu'l-Buhari, İstanbul, 1401/1981.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, İstanbul 1986.

Cessâs, Ebubekr Ahmed b. Ali er-Râzî, Ahkâmu'l-Kur'ân, İstanbul 1917.

Cevheri, İsmail b. Hammad (ö. 393 h.), es-Sıhah, (thk: Ahmed Abdulgafûr Atar), Beyrut 1983.

Darimî, Sünenu Darimi, İstanbul, 1401/1981.

Demirci, Mehmet, "Hakikati Muhammediye", DİA, c. XV, İstanbul, 1997.

Derdîr, Seydi Ahmed, eş-Şerhu'l-kebîr, (thk: Muhammed Ali), Beyrut. trs.

Dervîş, Muhyiddin, İ'rabu'l-Kur'ani'l-Kerîm ve Beyânuh, Dımaşk-Beyrut 1412/1992.

Dinç, Ali Ramazan, İki Cihan Serveri Peygamberi Zîşânımız, Yeni Dünya Dergisi, 58-59. sayılar, Ağustos-Eylül 1998.

Ebu Davud, Sünenu Ebi Davud, İstanbul, 1401/1981.

Ebu Zehra, Muhammed, Usulü'l-fıkh, İstanbul, trs.

el-Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Ali, (ö. 770 h.-1368 m.), el-Mısbah'ul-Munîr, Lübnan 2001.

el-Mubarekfûrî, Safiyyurrahman, er-Rahîk'ul-mahtûm, Beyrut, 1408/1988.

Esed, Muhammed, Kur'an Mesajı, (Çev: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İstanbul 2001.

Fığlalı, Ethem Ruhi, "Hariciler", DİA. c. XVI, İstanbul 1997.

Firuzâbâdi, Muhammed b. Yakub, Besâiru zevi't-temyiz, Beyrut trs.

Gündüz, Şinasi, Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı, Ankara 2004.

Halil b. Ahmed, (100-175 h.) el-Ayn, (thk: Mehdî el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmrâî), İran 1409/1988.

Hamidulah Muhammed, İslam Peygamberi, Ankara 2003.

Hani, Muhammed b. Abdullah, Adâb, (trc. Abdulkadir Akçiçek), İstanbul, 1396/1976.

Hattâbî, Hamd b. İbrahim, Kitâbü meâlimi's-sünen, İstanbul 1981, Ebu Davud'un şerhi olup onun hamişinde basılmıştır.

İbn Abidîn, Haşiyetü reddi'l-muhtar ale'd-dürri'l-muhtar, K. Kaza, Matbaa-i Âmire trs.

İbn Hacer el-Heysemî, Havâşî eş-Şirvânî ve İbn Kâsım el-Abbâdî alâ tuhfeti'l-muhtâc bi şerhi'l-minhâc, İstanbul trs.

İbn Hazm, Ali b. Ahmed b. Said el-Endelüsî, el–İhkâm fî usûli'l-ahkâm, (Bir ilim adamları heyeti tarafından tahkik edilmiştir) Daru'l-Hadîs, Kahire 1404/1984.

İbn Hazm, el-Muhallâ, Beyrut 1988.

İbn Hişam, Siretu'n-Nebî, (thk: M. Muhyiddin Abdülhamid), Beyrut, 1401/1981.

İbn Hümam, Kemalüddin, Muhammed b. Abdilvahid es-Sivasi (ö. 681 h.) Feth'-ül-kadîr, Mısır l3l5/1897.

İbn Hümam, Şerhu Fethi'l-kadir, Daru'l-Firk Beyrut, trs.

İbn Kesir, İsmail b. Ömer, Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm, Beyrut 1401/1981.

İbn Kudâme, el-Muğnî, Beyrut l404/l984.

İbn Mace, Sünenu İbn Mace, İstanbul, 1401/1981.

İbn Manzur, Cemalüddin Muhammed b. Mukrim (630-711), Lisanu'l-Arab, Beyrut trs.

İbn Rüşd, Mukaddimât (el-Müdevvenetü'l-kübrâ ile birlikte), Matbaa-i Hayriyye, 1324/1906.

İbn Sa'd, Muhammed, et-Tabâkâtu'l-kübrâ, Beyrut, trs.

İbn Teymiyye, Mecmûu'l-fetâvâ, Haz: Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım el-Âsımî, Suûdî Arabistan, 138271962 ve 1398/1978.

İbnü'l-Arabî, Ebu Bekr Muhammed b. Abdillah, Ahkâmü'l-Kur'ân, Mısır 1976.

İsfahânî, Ragıb, (ö. 425 h.), Müfredât (thk: Safvan Adnan Dâvûdî), Dımaşk ve Beyrut, 1412/1992.

Karaman, Hayrettin, "Ramazanda Türbe Ziyaretleri", 10. 12. 2000 tarihli Yeni Şafak Gazetesi, Fıkıh Köşesi.

Karaman, Hayrettin, Ali Özek, İbrahim Kâfi Dönmez, Mustafa Çağırıcı, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut, Kur'anı Kerim ve Açıklamalı Meâli, TDV yayınları, Ankara 2005.

Karaman, Hayrettin, Mustafa Çağırıcı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, Ankara, 2004.

Kâsânî, Alaüddin, el-Bedâi'üs-sanâi fi tertibi'ş-şerâi', Beyrut l394/l974.

Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, (Çev. Dominik Pamir), İstanbul 2000.

Konevî Kasım b. Abdullah Ali, Enîsu'l-fukahâ fi ta'rifâti'l-elfâzi'l-mütedâvile beyne'l-fukahâ, (thk. Ahmed b. Abdurrezzak el-Kubeysi), Cidde 1406/1986.

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, el-Cami' li-ahkâmi'l-Kur'ân, Beyrut 1988.

Kutsal Kitap, Yeni Çeviri, İstanbul, 2001.

Malik b. Enes, el-Muvatta, İstanbul, 1401/1981.

Malik b. Enes, el-Müdevvenetü'l-kübrâ, Mısır trs.

Müslim, Sahihu Müslim, İstanbul, 1401/1981.

Mütercim Asım, Kamus Tercümesi (Firuzâbâdî'nin), Bahriye Matbaası, 1305.

Nesâî, Sünenu'n-Nesai, İstanbul, 1401/1981.

Nesefî, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, Medâriku't-tenzîl ve Hakâiku't-te'vîl, Beyrut 1989.

Önkal, Ahmet, "Beytülmidras", DİA, c. VI, İstanbul 1992.

Râzî, Fahru'd-Din, et-Tefsîru'l-kebîr, Lübnan 1420/1999.

Rıza, Reşid, Tefsiru'l-Menar, Kahire, trs.

Sâbûnî, Nuruddin, el-Bidâye fî usûl'id-dîn, Ankara 1995.

Serahsî, Şemsüddin, el-Mebsût, Mısır l324/1906.

Şafiî, Muhammed b. İdris, el-Um, Beyrut 1393/1973.

Şevkânî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlânî, Fethu'l-kadir el-Câmi' beyne fenney er-rivâye ve'd-dirâye, Beyrut trs.

Şirbînî, Muhammed el-Hatib, Muğni'l-muhtac ilâ ma'rifeti maânî elfâzi'l-minhâc, Mısır 1958.

Taberî, Muhammed b. Cerîr, Camiu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'an (Taberi Tefsiri), Beyrut 1412/1992.

Taftazânî, Sa'd, Mes'ud b. Ömer, Muhtasar'ul-meânî, (Muhammed b. Abdurrahman el-Ğazvînî'in Telhis adlı kitabının şerhi) İstanbul, 1304/1887.

Tirmîzî, Sünenu't-Tirmizi, İstanbul, 1401/1981.

Tümer, Günay, Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, Ankara 2002.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili Yeni Mealli Türkçe Tefsir, İstanbul 1935.

Yıldırım, Suat, Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli, İstanbul 1998.

Yusuf el- Endelüsî el-Gırnâtî, Ebû Hayyân Muhammed b., (654–754 h.) el-Bahru'l-muhît fî't-tefsîr, Beyrut 1412/1992.

Zebidi, Muhammed Murtaza, Tacu'l-arus, Mısır 1306/1889.

Zekiyyuddin Şa'ban, İslam Hukuk İlminin Esasları, (trc. İbrahim Kâfi Dönmez), Ankara, 1990.

Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, el-Keşşâf, Daru'l-Marife, Beyrut, trs.

KARMA İNDEKS

A

B

C

D

E

F

G

H

I - İ

K

L

M

N

O - Ö

P

R

S - Ş

T

U - Ü